

**УКРАЇНА
ПАРТИЗАНСЬКА
1941 - 1945**

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ
ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ

УКРАЇНА ПАРТИЗАНСЬКА 1941–1945

ПАРТИЗАНСЬКІ ФОРМУВАННЯ
ТА ОРГАНИ КЕРІВНИЦТВА НИМИ

Науково-довідкове видання

Київ
Парламентське видавництво
2001

УДК 94 (477): 355.292.5] „1941/1945”
ББК 63.3 (4УКР) 622
У45

Редакційна колегія:

В. А. Смолій (голова), Р. П. Безсмертний, В. В. Казакевич, І. Ф. Курас,
М. Ф. Лавриненко, В. М. Литвин, В. С. Лозицький, Р. Я. Пиріг,
О. О. Рафальський, І. Ф. Шаров

Автори-упорядники:

В. С. Лозицький (керівник), О. В. Бажан, А. В. Кентій, О. С. Ткач

**До 60-ліття початку партизанського руху в Україні
в період Другої світової війни**

У45 **Україна партизанська.** Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.): Наук.-довід. вид. / Авт.-упоряд.: О. В. Бажан, А. В. Кентій, В. С. Лозицький та ін.; Редкол.: В. А. Смолій та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2001. – 319 с.: іл.
ISBN 966–611–132–2

У книзі розкриваються питання організації та основні напрямки діяльності УШПР, нелегального ЦК КП(б)У, обласних штабів партизанського руху тощо.

Автори-упорядники на базі архівних документів із фондів партизанського руху Центрального державного архіву громадських об'єднань України висвітлюють історію створення партизанських формувань, що вели бойову та диверсійну діяльність в Україні та за її межами (у Польщі, Угорщині, Чехословаччині) під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Розраховано на науковців, краєзнавців, студентів, усіх тих, хто цікавиться історією партизанського руху на території України.

ПЕРЕДМОВА

Науково-довідкове видання "Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.)" підготовлене на базі архівних документів із фондів радянського партизанського руху періоду Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., які зберігаються у Центральному державному архіві громадських об'єднань України і мало відомі сучасному читачеві.

Видання складається із статті про партизанів України, історичних довідок про нелегальний ЦК КП(б)У, Український штаб партизанського руху (УШПР), представництва УШПР при військових радах 1, 2, 3 і 4-го Українських фронтів, обласні штаби партизанського руху, партизанські з'єднання, дивізії та бригади, що діяли в Україні та за її межами (Польща, Угорщина, Чехословаччина), де на підставі архівних документів розкриваються питання організації та основні напрями їхньої діяльності. У статтях про партизанські з'єднання, дивізії, бригади висвітлюється історія створення цих формувань, їхній бойовий шлях, наводяться прізвища командирів, комісарів та начальників штабів, відомості про чисельний та національний склад, їхнє озброєння, бойову та диверсійну діяльність, масово-політичну роботу на окупованій території, нагороди партизанів. Якщо в документах відсутні узагальнюючі відомості про масово-політичну роботу та нагородження партизанів орденами і медалями СРСР, дані з цих питань в історичних довідках не подаються.

Автори-упорядники вирішили не подавати у довідках узагальнюючої інформації про втрати противника в живій силі, оскільки саме цей показник бойової діяльності партизанів вимагає додаткового дослідження.

Відомості про партизанські загони та групи, що не входили до складу партизанських з'єднань, дивізій та бригад, а діяли самостійно в Україні та за її межами, подаються у списках у розрізі областей, в яких міститься інформація про дислокацію партизанських загонів або груп, зазначається період їхньої бойової діяльності, причини розформування, також вказуються прізвища командирів і комісарів.

Наведені в довіднику факти і цифри, хоча часом і вимагають переосмислення і уточнення, проте переконливо свідчать, що створення системи партизанських штабів сприяло вдосконаленню і централізації керівництва збройною боротьбою в тилу німецько-фашистських військ, підвищувало його ефективність і результативність. Бойові дії партизанських з'єднань, дивізій, бригад (як більш боєздатних формувань), особливо рейди та диверсії на ворожих комунікаціях, відігравали помітну роль у кривавій боротьбі Червоної армії з німецьким вермахтом в Україні.

При підготовці видання упорядниками також були використані матеріали другої частини короткого довідника "Нелегальні партійні органи і партизанські формування України в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.", що наприкінці 80-х рр. готувався в Інституті історії партії при ЦК Компартії України авторським колективом, до складу якого входили І. Жученко, Д. Григорович, А. Кентій, В. Нем'ятий, О. Ткач, В. Чумак. Крім цього, було використано списки партизанських загонів у розрізі областей України за сучасним адміністративно-територіальним поділом, складені колишніми обласними партархівами.

Відсутність у довіднику списків по Тернопільській та Черкаській областях пояснюється тим, що, по-перше, немає відомостей про діяльність місцевих партизанських

загонів, а по-друге, загони і групи сучасної Черкащини показані у списках по Київській та Кіровоградській областях. До видання не включені також списки по Автономній Республіці Крим, тому що партизанські формування, які діяли на Кримському півострові, не підпорядковувались УШПР, а керувалися Центральним штабом партизанського руху при Ставці Верховного головнокомандування Червоної армії.

У додатках вміщені схеми організації керівництва партизанським рухом, таблиці про чисельний склад партизанських формувань, підпорядкованих УШПР, кількість загонів та груп, перекинутих у ворожий тил, відомості про бойову та диверсійну діяльність українських партизанів, їх матеріально-технічне постачання та ін. Подаються також невідомі або маловідомі документи ЦШПР, ЦК КП(б)У, УШПР, НКВС, політуправління Південного фронту про стан і розвиток партизанського руху за 1941–1944 рр. з фондів ЦДАГО України і Державного архіву СБУ, Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації, із збірника документів і матеріалів “Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.”, який було видано у Москві у 1999 р. З огляду на це, посилання на використані архівні джерела та літературу не подаються. Географічні назви подано за тогочасним адміністративно-територіальним поділом, а написання прізвищ та інших власних назв залишено за першоджерелами.

Складаємо подяку Центральному державному кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного та Комісії у справах колишніх партизанів Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. при Верховній Раді України за надані ілюстративні матеріали.

Науково-допоміжну роботу з підготовки даного видання виконали співробітники ЦДАГО України М. М. Легкоступ, О. П. Нечаєв, І. А. Павленко, О. В. Хороших, О. С. Щербина.

Автори-упорядники

ПАРТИЗАНИ УКРАЇНИ (1941–1945 рр.)

Друга світова війна (1939–1945 рр.) була однією з небагатьох війн в історії людства, де партизансько-повстанські дії в тилу окупаційних військ відіграли роль стратегічного фактора. В Україні, як і в деяких інших країнах Європи і Азії, партизани і повстанці воювали під різними прапорами, належали до різних політичних спрямувань. Уже у вересні 1939 р. під час німецько-польської війни озброєні групи українських націоналістів (приблизно 8 тис. осіб) вчинили ряд нападів на польські об'єкти в Західній Україні. Повстанцям вдалося взяти у полон понад 3,6 тис. поліцейських та вояків польської армії, захопити 1 танк, 8 літаків, 7 гармат, 23 кулемети і 80 автоматів, 3757 гвинтівків, набоїв, транспортні засоби та інше спорядження.

Але найбільш масштабного значення набув партизанський рух у роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945), провідна роль в якому належала радянським партизанам. Уже в перші дні після нападу гітлерівської Німеччини на Радянський Союз у керівних партійно-радянських колах усвідомили, що в умовах відступу військ Червоної армії під ударами німецького вермахту ефективним засобом утримання і виснаження сил агресора може стати збройна боротьба на окупованій території.

Розгортання партизанської війни наочно засвідчило той прикрий факт, що на цьому етапі війни ворог виявився сильнішим за Радянський Союз. Адже ніхто інший, як відомий діяч більшовицької партії Л. Каменев, виступаючи в жовтні 1918 р. на II з'їзді КП(б)У, кваліфікував партизанську війну як війну слабших, війну, розраховану не на перемогу, а на те, щоб “заважати більш сильному противнику”. За його словами, коли ворог іде проти вас, а у вас немає достатніх сил, щоб його подолати, ви намагаєтесь йому заважати “партизанськими діями”.

Уже в директиві Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р. партійним організаціям прифронтової смуги була дана вказівка про створення в окупованих ворогом районах партизанських загонів і диверсійних груп для боротьби з частинами німецько-фашистської армії, для розпалювання партизанської війни там, де це тільки можливо. 18 липня 1941 р. зазначена директива була доповнена постановою ЦК ВКП(б) про організацію боротьби в тилу німецько-фашистських військ. У ній партійним органам поставлено за мету надати партизанській боротьбі “найширший розвій і бойову активність”, поєднати її з діяльністю комуністичного підпілля на тимчасово окупованій території СРСР.

Однак, як показали перші місяці війни, для організації широкомасштабного і ефективного партизанського руху ні партійно-радянські, ні військові органи СРСР виявилися фактично не готовими. Та попередня робота з підготовки розгортання партизанської боротьби в прикордонних районах Радянського Союзу, яка велася з кінця 20-х рр. на випадок очікуваної агресії з боку країн капіталістичного світу, була згорнута під час політичних репресій у середині 30-х рр. Організатори згаданої роботи, підготовлені ними фахівці, були звинувачені у зв'язках з “ворогами народу” або ж у шпигунстві, більшість з них було знищено чи засуджено до тривалого ув'язнення. Накопичені запаси зброї, набоїв, спорядження були розукомплектовані.

Водночас викривлене уявлення радянського військово-політичного керівництва про могутність Червоної армії та нібито готовність пролетаріату західних країн будь-що підтримати першу країну Рад наповнило радянську воєнну доктрину новим змістом. Мо-ва вже йшла не про те, щоб не поступитися жодним клаптиком власної землі, а про необхідність у випадку війни бити ворога на його території. За таких обставин підготовка до партизанських дій в умовах окупації власної території визнавалася не тільки недоцільною, а й просто шкідливою.

З огляду на зазначене, розгортання збройної боротьби в тилу ворога доводилося проводити за екстремальних умов, коли німецько-фашистські війська стрімко просува-лися в глиб країни, а частини Червоної армії відступали на схід, куди поряд з ними здійснювалася евакуація науково-виробничих кадрів і найважливіших промислових ком-плексів. Але найбільш вразливим місцем виявилось невіршене питання про цент-ралізацію керівництва партизанським рухом, внаслідок чого більшість заходів мала характер імprovізацій, не доводилися до кінця розпочаті справи, на кожному кроці да-вався взнаки вузьковідомчий підхід.

Отож, з червня 1941 р. по травень 1942 р. включно на тимчасово окупованій тери-торії СРСР керівництво партизанською боротьбою здійснювали, фактично незалежно один від одного, партійні органи (ЦК національних компартій, обкоми, міськкоми і рай-коми партії), органи НКВС (наркомати внутрішніх справ союзних республік, їхні обласні, міські та районні управління і відділи), військові ради і політуправління фронтів, політичні та розвідувальні відділи армії, координація зусиль і дій яких на вищому партійно-державному чи військовому рівні була відсутня.

При цьому кожний з причетних до організації і керівництва партизанським рухом мав власне бачення і розуміння поставлених перед ним завдань. З точки зору військово-го командування, дії партизанів у ворожому тилу відбувались у формі "малолі" війни і по-винні були б обмежуватися прифронтовою смугою. Що стосується НКВС, то ці органи бачили свою головну мету у веденні диверсійно-терористичної роботи на окупованій тери-торії, переважно у великих містах і населених пунктах. Перед партійними органами стояло завдання організації партизанської боротьби у глибини окупованої території і поєднання її з діяльністю підпілля, залучення до всіх форм опору окупантам широких верств населення.

Як свідчать офіційні документи КП(б)У, директива Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р. та виступ по радіо 3 липня того ж року Й. В. Сталіна "стали початком створення широкої мережі підпільних парторганізацій і парти-занських загонів в областях України, тимчасово захоплених фашистами". 6 липня 1941 р. Президія Верховної Ради УРСР, Раднарком УРСР та ЦК КП(б)У оприлюд-нили звернення до українського народу, в якому, посилаючись на традиції укра-їнських партизанів, закликали до створення кінних та піших партизанських загонів, диверсійних груп для боротьби з частинами ворожої армії, зривання всіх заходів оку-пантів.

Водночас велася робота стосовно створення органів керівництва партизанським ру-хом. 30 червня 1941 р. з цією метою була організована оперативна група ЦК КП(б)У на чолі з секретарем ЦК з кадрів М. С. Співаком. Однак забезпечити її ефективну взаємодію з 4-м Управлінням НКВС УРСР і військовими радами Південно-Західного і Південного фронтів, які теж займалися формуванням партизанських загонів, не вдалося. З 1 листопада 1941 р. згадана оперативна група почала працювати при Військовій раді Південно-Захід-ного фронту і була частково доукомплектована військовими фахівцями і спеціалістами

НКВС. Нарешті у квітні 1942 р. ЦК КП(б)У віддав оперативне керівництво бойовою діяльністю партизанів 4-му Управлінню НКВС УРСР.

Тим часом суспільно-політична ситуація в Україні з огляду на організацію широкого партизанського руху була досить складною. Серед тієї частини населення, рідні і близькі яких стали жертвами голодомору і політичних репресій 30-х рр., у середовищі національно орієнтованих громадян виразно проявлялися антирадянські настрої. Особливо несприятливим було становище в західних областях, мешканці яких хоч і вітали падіння Польщі у вересні 1939 р., проте більшість негативно поставилась до радянської влади. Реальну загрозу владі становили підпільні організації українських націоналістів, які були зв'язані певними домовленостями з німецькими розвідувальними органами і активними діями зустріли початок війни між Німеччиною і СРСР. Проголошення 30 червня 1941 р. в окупованому німцями Львові від імені Революційного проводу ОУН(Б) Акту відновлення української державності, хоч і мало чисто символічне значення, проте засвідчило серйозність намірів цієї організації та її готовність боротися до останнього за здійснення національних ідеалів на тернистому шляху до державотворення.

Перші партизанські акції в тилу німецько-фашистських військ на території України в липні — серпні 1941 р. пов'язані головним чином з діяльністю невеликих груп і поодиноких військовослужбовців Червоної армії, які опинилися в оточенні, а також з діями партизанських формувань, створюваних по лінії НКВС. Однак брак попередньої підготовки до ведення партизанської боротьби, про що вже йшла мова вище, помітно впливав на результативність діяльності перших партизанських формувань України. Про це, наприклад, свідчить доповідна записка командування 1-го партизанського полку НКВС від 28 серпня 1941 р. на ім'я заступника наркома внутрішніх справ України Т. А. Строкача. У цьому документі зверталася увага на те, що діяльність партизанських підрозділів у тилу противника практично неможлива. Виникали значні труднощі не тільки з огляду на управління бойовими підрозділами, а й давалося взяти знання місцевості, відсутність зв'язків з місцевим населенням. Зустрічалися також непоодинокі факти зрадиництва з боку окремих мешканців.

Не краще йшли тієї пори й справи з переведенням винищувальних батальйонів, створюваних НКВС, на партизанські методи боротьби. Хоч за станом на 15 серпня 1941 р. по 10 областях України на базі згаданих батальйонів було сформовано 66 партизанських загонів та 800 груп для допомоги партизанам чисельністю 14 390 чоловік, їхні практичні можливості були незначними. У циркулярі наркома внутрішніх справ В. Т. Сергієнка (вересень 1941 р.) до начальників обласних управлінь НКВС відзначалося, що вищезгадана робота проведена, в цілому, недостатньо. В ряді районів Кіровоградської області, наприклад, винищувальні батальйони виявилися недієздатними, і при наближенні ворога відступили зі своєї території.

Недостатньо велася підготовка по розгортанню партизанської боротьби партійно-державними органами. Так, під час розмови по прямому проводу між другим секретарем ЦК КП(б)У М. О. Бурмистенком і членом Військової ради Південно-Західного фронту, першим секретарем ЦК М. С. Хрущовим 11 вересня 1941 р. з'ясувалося, що на Чернігівщині деякі відповідальні за керівництво партизанським рухом працівники відступили разом з радянськими військами, а секретар Чернігівського підпільного обкому КП(б)У М. М. Попудренко залишився без зв'язків, конспіративних квартир, без відомостей про місця закладання баз продовольства для партизанських загонів області.

Аналогічна картина спостерігалася в інших регіонах України. Як звітували у своєму повідомленні від 5 травня 1942 р. на ім'я М. С. Хрущова відомі партизанські ватажки С. А. Ковпак і С. В. Руднев, у Путівльському районі Сумської області при наближенні німців у вересні 1941 р. працівники підпільного райкому партії втекли, і партизанські загони залишилися без будь-якого керівництва. До того ж, в окремих селах, де переважало українське населення, проявилось вороже ставлення до радянської влади.

Однак найбільш критичне становище з розвитком партизанського руху склалося в західних областях України, які вже в липні 1941 р. були повністю окуповані гітлерівцями, і не тільки через несприятливі суспільно-політичні обставини. Швидкий відступ радянських військ не дозволив створити там партизанські бази, відібрати і залишити необхідні кадри. Тому впродовж липня — вересня 1941 р. в західні та Чернівецьку області було переведено через лінію фронту 37 партизанських загонів (понад 550 чоловік) та 233 організатора підпілля. Однак більша частина з них не зуміла розгорнути своєї діяльності і невдовзі розпалася або була ліквідована фашистськими контррозвідальними органами чи знищена націоналістами. Лише невелика кількість партизанів і підпільників, які залишилися на волі, змогли активізувати свою діяльність лише десь у весні 1942 р. Як згадував знайний партизанський ватажок, генерал-майор М. І. Наумов, котрий в липні 1941 р. виходив з німецького оточення через територію Станіславської області (нині Івано-Франківської), можливості розгортання там партизанської боротьби були дуже важкими. За його словами, у Галичині населення “ставилося до нас явно вороже”.

Якими б не були перші втрати, труднощі з організацією партизанської боротьби на окупованій території, проте вже на 1 жовтня 1941 р. в Україні було сформовано 738 загонів загальною чисельністю 26 257 бійців і 191 диверсійна група (1 374 особи). Незважаючи на ще недостатню готовність і боєздатність, брак бойового досвіду, перші партизанські формування в Україні, як і на інших окупованих теренах СРСР, своїми діями викликали серйозне занепокоєння противника.

16 вересня 1941 р. начальник штабу ОКВ фельдмаршал В. Кейтель видав широко відомий наказ про нещадну боротьбу з партизанським рухом. У ньому зокрема наголошувалося, що від початку війни проти СРСР на окупованих Німеччиною територіях повсюдно спалахнув комуністичний повстанський рух у формі як пропагандистських заходів і нападів на окремих військовослужбовців, так й у вигляді відкритих повстань і широкої війни. Зазначені дії, підкреслювалось у наказі, сприяють зростанню ступеня “загрози для німецького керівництва війною”, призводять до відволікання сил на головні вогнища повстань. Посилаючись на вказівки фюрера, В. Кейтель зажадав від усіх військових інстанцій вживання найсуворіших заходів для придушення у найкоротші строки цього руху.

Відтоді не тільки окупаційна адміністрація, а й військове командування вермахта всіх рівнів вважало одним із своїх важливих завдань ведення боротьби проти партизанів. При цьому, як наголошувалося у згаданому наказі, така боротьба мала вестися з надзвичайною жорстокістю, і за одного вбитого німецького солдата пропонувалося розстрілювати від 50 до 100 комуністів. Таким повинен був стати залюкуючий ефект! Вже в жовтні — грудні 1941 р. активність партизанів була помічена в районах Чернігів — Ніжин, Гадяч — Лубни — Миргород, Дніпропетровськ — Запоріжжя, Павлоград — Новомосковськ, Городище — Сміла — Черкаси — Мошни, під Нікополем. З метою “умиротворення” цих районів сили польової поліції оперативного тилу групи армій “Південь” у згаданий час розстріляли 2 388 чоловік, яких було кваліфіковано як партизанів, диверсантів, шпигунів. Понад 6,5 тис. осіб було відправлено до таборів військовополонених.

Однак дії партизанських формувань у межах України залишалися не скоординованими. Особливо відчутною була відсутність єдиного органу, який би здійснював оперативне керівництво збройною боротьбою у ворожому тилу, вирішував питання формування партизанських загонів і груп, їх постачання та перекидання на окуповану територію. Внаслідок неможливості розв'язання зазначених питань неоднаковою виявилася боєздатність формувань, давалася взнаки неузгодженість стосовно найбільш ефективного використання партизанів.

Так, в жовтні — листопаді 1941 р. при відступі частин Червоної армії разом з ними відійшли з окупованої території 35 партизанських загонів Сталінської (тепер Донецької) та Харківської областей, створених партійними органами і НКВС. 25 березня 1942 р. без відповідного узгодження окуповану територію залишило ще 33 загони (2 тис. бійців). А у 18-й армії Південного фронту 26 партизанських загонів були задіяні в обороні як звичайні армійські підрозділи.

Поряд з невисокою бойовою активністю окремих партизанських формувань мали місце й факти їх недостатньої організаційної міцності, що призводило до розпаду деяких загонів ще до виходу на бойові завдання або ж за лінією фронту. Зазначені недоліки пояснювалися низкою причин: прорахунками щодо організації політико-виховної роботи серед партизанів; порушеннями принципу індивідуального відбору кандидатів у партизани; не завжди ретельним вивченням ділових якостей командирів і комісарів; не до кінця відпрацьованими питаннями конспірації місць дислокації партизанських загонів та їх зв'язків з підпіллям. Не виправдала себе й практика засилання партизанів у ті райони, де попередньо не були закладені бази набоїв та продовольства.

Серйозним випробуванням на життє- і боєздатність для партизанських формувань стала зима 1941–1942 рр. У винятково важких умовах опинилися ті загони, які дислокувалися у степових і малолісових районах України. Специфічні природні умови не дозволяли у згаданій місцевості забезпечити надійну схоронність партизанських баз, внаслідок чого багато з них були ліквідовані ворогом. Наприклад, з 13 вересня 1941 р. по 3 березня 1942 р. тільки командою таємної польової поліції при штабі 6-ї німецької армії було виявлено і захоплено 13 таких баз на території Полтавської та Харківської областей.

Тим часом поразка німецьких військ у битві під Москвою, зимовий наступ радянських військ 1942 р. на західному та південно-західному напрямках, а також вступ у війну США сприяли зростанню антифашистських настроїв на окупованій території. У березні — квітні 1942 р. в повідомленнях поліції безпеки і СД Німеччини з окупованих територій дедалі частіше зазначалося про неухильне зростання партизанського руху на всіх ділянках фронту, підкреслювалося, що активність партизанів посилюлась із початком весни. У квітні 1942 р. в інформації начальника таємної польової поліції оперативного тилу групи армій “Південь” були помічені активні дії сильних і добре озброєних партизанських загонів на Чернігівщині, особливо в районах Бахмач — Сновськ (тепер Щорс). Присутність партизанів була встановлена також в районах Ніжина, Миргорода, Лубен, Гадяча, Зеньківка, між Золотоношею і Черкасами, а також на південь від Запоріжжя. За німецькими даними із січня по червень 1942 р. на тимчасово окупованій території України на схід від Дніпра було відмічено 258 диверсійних актів радянських партизанів і 107 проведених з ними боїв фашистськими підрозділами. При цьому сили партизанів становили 11 тис. чоловік. Однак, з огляду на масштаби і напруження збройної боротьби на фронті, дії партизанів в Україні ще не стали тим фактором, який би мав помітний вплив на хід протиборства Червоної армії з німецьким вермахтом. До того ж у травні 1942 р. внаслідок успішних операцій противника на Керченському півострові (Крим) та під

Харковом стратегічна ініціатива знову перейшла до Німеччини. Разом з радянськими військами в оточенні під Харковом опинилися деякі партизанські загони. Серед загиблих партизанів був відомий командир, Герой Радянського Союзу І. Й. Копьонкін.

Несприятливий розвиток подій на фронтах змусив радянське військово-політичне керівництво ще раз звернути пильну увагу на стан збройної боротьби на окупованій території, покінчити нарешті з експериментами стосовно керівництва партизанським рухом і прийняти впродовж травня — вересня 1942 р. низку відповідальних рішень. 30 травня 1942 р. Державний комітет оборони СРСР (ДКО) ухвалив рішення про створення при Ставці Верховного головнокомандування (ВГК) Центрального штабу партизанського руху (ЦШПР) та системи підпорядкованих йому органів керівництва партизанським рухом при військових радах відповідних фронтів. При Військовій раді військ південно-західного напрямку організовувався Український штаб партизанського руху (УШПР).

Характеризуючи здійснену реорганізацію керівництва партизанським рухом, заступник Верховного головнокомандувача збройними силами СРСР маршал Г. К. Жуков у книзі “Воспоминания и размышления” писав, що створення системи спеціальних штабів дозволило “спрямувати дії всіх сил партизанського руху в інтересах армії, координувати взаємодію партизанських загонів з операціями фронтів”. Аналогічної точки зору дотримувався й відомий німецький восначальник генерал-полковник Л. Рендулич. На його думку, викладену в збірнику статей “Итоги Второй мировой войны” (видано у Москві 1975 р.), централізація керівництва партизанськими формуваннями надавала можливість радянському командуванню у разі потреби активізувати дії партизанів “з метою дезорганізації постачання і зривання зв’язку між частинами німецької армії, захоплення і ліквідації складів з боеприпасами і нападу на місця розквартирування військ”.

Подальшим кроком у підвищенні значення партизанського руху як постійного фактора впливу на хід бойових дій на фронті стала зустріч в Кремлі вищих партійно-радянських керівників на чолі з І. В. Сталіним з групою командирів і комісарів партизанських формувань Російської Федерації, Білорусії та України (у кінці серпня — на початку вересня 1942 р.) та виданий після неї наказ народного комісара оборони СРСР від 5 вересня 1942 р. про завдання партизанського руху.

У згаданому документі наголошувалося, що народний партизанський рух на тимчасово окупованій території стає “однією з вирішальних умов перемоги над ворогом” і обставини вимагають, щоб партизанська боротьба охопила широкі маси населення на окупованій території. Перед партизанами та їх керівниками ставилося завдання розгортання бойових операцій, а також диверсійної, терористичної і розвідувальної роботи у ворожому тилу.

Зазначені нарада і наказ привернули увагу радянського військово-політичного керівництва до потреб розвитку збройної боротьби на окупованій території. Зокрема були позитивно вирішені питання регулярного постачання партизанів сучасною зброєю, боеприпасами, міннопідвальною технікою, засобами радіозв’язку та іншим спорядженням. Поліпшилась і розширилась підготовка партизанських кадрів. Відтепер дії партизанських формувань у тилу ворога мали позбутися рис стихійності і випадкових виступів, набути організованих форм, вестися планомірно за спеціально розробленими оперативними планами, які погоджувались на всіх рівнях військового командування Червоної армії.

Ужиті заходи мали безпосереднє значення й для керівництва партизанським рухом в Україні. Насамперед УШПР був виведений з під впливу військових рад фронтів і став підпорядковуватися ЦК КП(б)У, а в оперативному відношенні — ЦШПР. ЦК ВКП(б)

2 жовтня 1942 р. ухвалив постанову про формування нелегального ЦК КП(б)У із завданням “очолити партизанський рух в Україні і перетворити його у всенародний рух проти німецьких окупантів”.

Тим часом становище в Україні, з огляду на перспективи розвитку партизанської війни, виглядало не дуже обнадійливо, хоч відомості про спалахи антифашистського опору надходили до Москви, де в цей час перебували нелегальний ЦК КП(б)У і УШПР. Невдачі радянських військ у весняно-літній кампанії 1942 р., загарбання в липні фашистами всієї території України, репресивний характер окупаційного режиму помітно впливали на настрої населення, штовхали його частину на співпрацю з німецькою владою. За деякими даними, в середині 1942 р. у підрозділах української допоміжної поліції налічувалося до 150 тис. чоловік. Непоодинокими були також факти реєстрації комуністів у поліцейських установах. Частішали випадки вибуття бійців з партизанських загонів. Як згадував відомий партизанський ватажок М. І. Наумов, у той важкий час “в партизани ніхто не йшов”, доводилося застосовувати примусові мобілізації, загрожувати розстрілом тим людям, котрі не з’являться до лісу.

За даними УШПР, в червні 1942 р. у нього на зв’язку перебували лише три партизанських з’єднання (16 загонів) та 14 окремо діючих загонів, загальна чисельність яких становила лише 4 043 бійця. При цьому переважна більшість згаданих бойових одиниць базувалася у північних районах Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської областей, на кордоні з Білорусією та Російською Федерацією. Доля ж інших формувань, а їх було понад 700, залишалася невідомою. До того ж вони були малочисельними і погано озброєними, не маючи зв’язків з керівними органами, вели себе подеколи пасивно, не виявляли активності на фронті боротьби з окупантами.

Однак восени 1942 р. суспільно-політична ситуація в Україні почала докорінно змінюватися, зважаючи на невдоволення всіх верств населення брутальним окупаційним режимом та під впливом інших чинників. Так, у доповіді німецького батальйону пропаганди на південній ділянці Східного фронту про моральний стан населення України за жовтень 1942 р. повідомляється, що наступальні дії більшовиків, особливо тривалі бої під Сталінградом і ширші масштаби діяльності партизанів, розглядаються мешканцями “як слабкість німецького вермахту”, а тому “явно відчувається зростаюче негативне ставлення до німців і зневіра в їхніх заходах”.

З огляду на зазначене та у зв’язку з подіями, що мали статися на німецько-радянському фронті, де готувався контрнаступ під Сталінградом, нелегальний ЦК КП(б)У 12 листопада 1942 р. затвердив план бойових дій партизанів України на зимовий період 1942–1943 рр. Після погодження з ЦШПР цей документ став широкою програмою бойової діяльності українських партизанів і відкрив нову сторінку партизанської боротьби на окупованій території.

За згаданим планом з жовтня 1942 р. по квітень 1943 р. на територію Ворошиловградської (тепер Луганської), Житомирської, Кам’янець-Подільської (тепер Хмельницької), Київської, Кіровоградської, Сумської, Харківської та Чернігівської областей було перекинуто 29 оперативних та організаторських груп ЦК КП(б)У і УШПР (355 чоловік), на базі яких вдалося сформувати 40 нових партизанських бойових одиниць. Так, оперативна група по Житомирській області, очолювана С. Ф. Маліковим, виросла в партизанське з’єднання (потім — дивізія ім. М. О. Щорса) у складі 5 загонів (731 чоловік).

Важливе значення для розширення зони партизанської боротьби мало переведення у цей період з Лівобережної на Правобережну Україну, в райони білорусько-українського

Полісся, партизанських з'єднань С. А. Ковпака, О. М. Сабурова, М. І. Наумова, Я. І. Мельника та О. Ф. Федорова, які становили ядро партизанських сил України і виконували завдання оперативно-стратегічного характеру. Вже 22 січня 1943 р. в інформаційному зведенні поліції безпеки і СД Німеччини з окупованих територій повідомлялося про появу на Житомирщині двох партизанських формувань у кількості до 2 тис. бійців (з'єднання С. А. Ковпака і О. М. Сабурова), здійснені ними напади та диверсії.

Водночас з метою зміцнення матеріально-технічної бази партизанського руху на окуповану територію було перекинуто літаками 65 гармат і мінометів, 109 ПТР, 67 кулеметів, 1 453 автомати, понад 2 млн патронів, понад 15 т вибухівки, інше спорядження, а також 53 радіостанції для забезпечення постійного зв'язку партизанів з їхніми керівними органами.

Внаслідок проведених заходів не тільки активізувалася діяльність радянських партизанів, а й помітно зросла чисельність їхніх формувань. Якщо на листопад 1942 р. УШПР мав на зв'язку 40 загонів чисельністю 5 127 бійців, то на 1 січня 1943 р. — 60 загонів з 9 200 партизанами.

За період з 1 жовтня 1942 р. по 1 квітня 1943 р., за неповними даними, партизанські формування на території Житомирської, Київської, Кіровоградської, Рівненської, Сумської та Чернігівської областей вбили або ж поранили 38 тис. фашистських солдатів і офіцерів та осіб, що з ними співпрацювали; підірвали 130 ешелонів з живою силою та технікою, зруйнували 532 залізничних та шосейних мости, знищили 138 складів та підприємств, відновлених окупантами; розгромили понад 50 штабів та окупаційних установ.

Активізація партизанської боротьби в Україні на зламі 1942–1943 рр. пояснювалася не тільки історичними перемогами Червоної армії на берегах Волги і Дону з листопада 1942 р. по лютий 1943 р., а й людиноненависницькою політикою нацистів на захоплених українських землях, кризою у стосунках окупаційного режиму з тими верствами населення, які в 1941–1942 рр. ставилися до цього режиму ще лояльно. І тут важко не погодитися з думкою співробітника апарату генеральної округи “Таврія” (рейхскомісаріат України) Г. фон Хомаера, який у листі до рейхсміністра окупованих східних територій А. Розенберга писав: “Я дуже часто задавав питання своїм колегам: як би поводитися ми у тому випадку, коли б Німеччиною управляла інша держава у такий спосіб, як це ми робимо в Україні. Відповідь завжди була одна: всі б ми стали партизанами”.

Але стихійно зростаючий протест і опір населення політичним, економічним та іншим заходам окупантів не зміг би самостійно похитнути позицію фашистів, якби антифашистський рух опору не набував організованих форм. І в цьому процесі провідна роль належала КП(б)У, яка, переборюючи існуючі труднощі і прорахунки, зуміла все-таки консолідувати більшість населення на окупованій території України, залучити її активіно-динамічні сили до боротьби з гітлерівськими загарбниками.

Проте окупаційний режим виявився досить стійким до протидії всім антифашистським силам, вміло роз'єднував ці сили під кутом національним, конфесійним та ідеологічним, зіштовхуючи їх одна з одною. При цьому німецька адміністрація, каральні органи, військово командування в Україні повністю ігнорували міжнародні правові норми щодо ставлення до цивільного населення і військовополонених. Жертвами такої політики “умиротворення” стали близько 5 млн громадян України та військово-службовців Червоної армії. Злочинні дії гітлерівців, хоч певним чином й гальмували антифашистський опір, але спинити його не змогли.

Навесні 1943 р. стратегічне становище держав фашистського блоку було досить ненадійним. Проте успіх німецьких військ у боях за Харків у лютому — березні 1943 р. надихав Берлін на підготовку великого літнього наступу на Східному фронті. З огляду на зазначене, у попереджувальних заходах радянського командування помітна роль відводилась діям партизанів, котрі мали destabilізувати тил вермахту на окупованій території, вплинути на наступальні можливості противника.

7 квітня 1943 р. нелегальний ЦК КП(б)У розглянув оперативний план бойових дій партизанів України на весняно-літній період 1943 р., що невдовзі був схвалений ДКО СРСР. У цьому документі центральне місце відводилося організації диверсій на комунікаціях німецько-фашистських військ з метою порушення перевезення резервів і бойової техніки. Передбачалося передислокувати з Полісся партизанські формування у західні і південно-західні райони України, направити оперативні та організаторські групи в Дрогобицьку (м. Дрогобич тепер входить до складу Львівської області), Кам'янець-Подільську (тепер Хмельницьку), Львівську, Станіславську (тепер Івано-Франківську) і Чернівецьку області з тим, щоб підняти на партизанську боротьбу маси населення, розширити зону бойової діяльності у ворожому тилу, посилити удари по окупантах.

На представництвa УШПР при військових радах Воронежського, Південного та Південно-Західного фронтів покладалося завдання вислати організаторсько-диверсійні групи на територію Дніпропетровської, Київської, Кіровоградської, Голтавської, Сумської, Сталінської (Донецької), Харківської і Чернігівської областей для бойових і підірвувальних дій у прифронтовій смузі. Планувалося вивести з ладу 26 великих залізничних вузлів, у тому числі такі, як Ніжин, Фастів, Шепетівка, Коростень, Рівне, Здолбунів, Ковель, Сарни, Білокорівичі, Козятин; висадити в повітря 97 залізничних та 22 шосейних мости, знищити технічне обладнання 24 залізничних станцій та роз'їздів.

З метою матеріально-технічного забезпечення передбачених заходів та підвищення боєздатності партизанських формувань України з 1 квітня по 1 серпня 1943 р. було доставлено з радянського тилу 50 гармат і мінометів, 74 ПТР, 79 кулеметів, 1 766 автоматів, 1 129 гвинтівок, 4,4 млн патронів, 10 тис. снарядів та мін, 13,4 тис. гранат, 30 т вибухівки, що суттєво поповнило бойовий арсенал партизанської боротьби. Так, Сумське партизанське з'єднання під командуванням С. А. Ковпака перед виходом у Карпатський рейд мало на озброєнні 9 гармат, 33 міномети, 32 ПТР, 140 кулеметів, 384 автомати, 1 143 гвинтівки.

Через низку обставин, особливо з огляду на запізнення з виділенням УШПР транспортних літаків для перекидання партизанам озброєння і набоїв, виконання оперативного плану на весняно-літній період розпочалося з червня 1943 р. Відповідно до запланованих заходів вийшли в рейди по тилах ворога з'єднання С. А. Ковпака, О. Ф. Федорова, М. І. Наумова, Я. І. Мельника, інших командирів. Широкі бойові та диверсійні дії партизанів розгорнулися майже на всій окупованій території України.

В інформації ЦК КП(б)У на ім'я Верховного головнокомандування Червоної армії повідомлялося, що внаслідок бойових та диверсійних дій українських партизанів з 1 квітня по 15 серпня 1943 р. вбито і поранено понад 30 тис. ворожих солдатів та офіцерів, знищено 60 танків та бронемашин, 15 літаків, 14 річкових пароплавів, зруйновано 44 залізничних мости, підірвано 576 ешелонів (497 потягів, 5 683 вагони, цистерни, платформи) та ін.

Про посилення бойової активності партизанів у цей період свідчать і німецькі джерела. Якщо за даними командування оперативного тилу групи армій "Південь" у червні 1943 р. було зареєстровано 135 випадків появи партизанських загонів і 49 проведених

з ними боїв, то вже у серпні — відповідно 204 і 941. А в наказі командуючого оперативною групою німецьких військ у Донбасі генерала Фреттгер-Піко від 12 червня 1943 р. повідомлялося, що “останнім часом у смугі дій армії мають місце випадки численних нападів невеликих груп бандітів, десантників і диверсійних груп на окремі автомашини, поодиноких солдатів, будинки, а також мінування ділянок шляхів та залізничних об’єктів”.

Але найбільш дошкульні удари були завдані по комунікаціях окупантів в липні — серпні 1943 р. під час битви на Курській дузі, бої за Білгород, Орел і Харків. У цей період партизани України підірвали 1 023 ворожих ешелони. За даними рейхскомісаріата України, вже у травні — червні 1943 р. на магістралях Ковель — Сарни — Київ та Ковель — Рівне — Київ було здійснено відповідно 282 і 229 диверсійних актів.

Широкого розголосу набув у літні місяці 1943 р. рейд Сумського партизанського з’єднання з Полісся до Станіславської області, у передгір’я Карпат, який, не говорячи про його суто бойові результати, показав вражаючу слабкість німецької окупаційної адміністрації, відсутність сил для успішної боротьби з мобільними і добре озброєними партизанськими формуваннями. Так, у звіті ОУН ч. 6 “Відомості з діяльності партизанки в Надвірнянському повіті від 19.07 — 03.08.43” повідомлялося, що місцеве українське населення до німців ставиться вороже у такій мірі, що, коли б повернулися партизани, “половина пішла б з ними”. Місцеві функціонери ОУН також зазначили, що дії партизанів-ковпаківців пошквалили комуністичну діяльність, піднесли настрої серед місцевих комуністів.

Успішні дії партизанів України влітку 1943 р. стали можливими як завдяки більш ефективному використанню партизанських сил, так і з огляду на розширення бази партизанського руху. Порівняно з весною чисельність партизанських формувань на 1 серпня 1943 р. збільшилась майже в 1,5 раза. УШПР мав на зв’язку 116 загонів та 31 групу, які налічували понад 25 тис. бійців. А резерв партизанських кадрів становив майже 200 тис. осіб. Як повідомляв, наприклад, 16 серпня 1943 р. уповноважений ЦК КП(б)У на Київщині І. Ф. Чепурний, за наявності зброї до партизанських загонів області можна було б додатково залучити до 5 тис. чоловік.

Тим часом зброя і набої до неї залишалися найбільш вразливим місцем з огляду на можливість розширення партизанських сил в Україні. Незважаючи на те, що ЦК КП(б)У і УШПР постійно порушували в Москві це питання, вирішувалося воно дуже повільно. Можна припустити, що в Кремлі, хоч і розуміли необхідність розвитку партизанського руху на окупованих українських теренах і спонукали до цього українських керівників, але не бажали направляти у цей регіон великі партійні озброєння, яке б могло за певних обставин потрапити й до рук українських націоналістів і бути використаним у майбутньому проти радянської влади.

Влітку 1943 р. було зареєстровано високу активність українських партизанів, особливо успішними були дії на ворожих комунікаціях. Проте не всі завдання, що передбачалися оперативним планом на весняно-літній період, було вирішено. Зокрема, УШПР не домогся розгортання партизанського руху в західних областях України, куди, за винятком з’єднання С. А. Ковпака, не вдалося вивести інші партизанські формування. Не досяг кінецьової мети й рейд з’єднання під командуванням Я. І. Мельника (червень — серпень 1943 р.) на територію Вінницької області. Хоч партизани, долаючи значні перепони, дійшли до згаданого регіону, але закріпитися там вони не змогли через опір противника. Під час обох рейдів (С. А. Ковпака і Я. І. Мельника) мали місце помітні втрати особового складу з’єднань. Серед загиблих був і комісар Сумського партизанського з’єднання С. В. Руднев.

Складними виявилися умови збройної боротьби на Чернігівщині та Сумщині, де німецьке командування напередодні операції “Цитадель” (Курська битва) здійснило в травні — червні 1943 р. низку потужних антипартизанських акцій, в яких взяли участь до 25 тис. солдатів та офіцерів. Противник завдав поразки формуванням російських та українських партизанів у південній частині Брянських лісів. У жорстоких боях загони С. М. Гнибіді, К. Г. Горюнова, П. М. Логвина, А. Чайки та інших командирів (Сумська область), за деякими даними, втратили до 4,5 тис. чоловік. Серед загиблих були кілька командирів загонів і начальник Сумського обласного штабу партизанського руху М. П. Бойко. Під час прориву з оточення біля с. Софіївка 6 липня 1943 р. загинув командир з'єднання, секретар Чернігівського підпільного обкому КП(б)У М. М. Попудренко.

Труднощі, з якими зіткнулися радянські партизани влітку 1943 р. у намаганнях вийти для бойових дій на територію Дрогобицької, Львівської, Станіславської, Тернопільської та Чернівецької областей, крилися не стільки в заходах німецької окупаційної адміністрації, скільки в діях на території Волині та Полісся формувань Українського повстанської армії (УПА), а в Східній Галичині — загонів Української народної самооборони (УНО), керованих проводом ОУН(Б). Радянським партизанам довелося вести також боротьбу й з відділами УПА (“Поліська січ”) — УНРА Т. Боровця-Бульби та формуваннями ОУН(М).

У цей час збройні сили українського руху опору (за німецькою термінологією) намагалися використати війну між Німеччиною і Радянським Союзом для досягнення власної політичної мети — здобуття і розбудови незалежної України. Провідна роль у цій боротьбі належала УПА і ОУН(Б), які з метою створення підпілля українського визвольного руху були змушені у рамках стратегії “двофронтової” боротьби розгорнути бойові дії як проти німецької окупаційної адміністрації, так і проти радянських партизанів, вважаючи їх авангардом радянської влади, яка визнавалася ворогом української самостійності. Загони і відділи УПА, що мали широку підтримку місцевого українського населення, виявилися добре організованим і впертим противником партизанських з'єднань і загонів.

Восени 1943 р. бойова діяльність радянських партизанів набула нових рис, більш ніж будь-коли пов'язувалася з операціями Червоної армії, війська якої після переможних боїв на Курській дузі перейшли в наступ по всьому фронту. Важливе значення у планах радянського командування надавалося форсуванню р. Дніпро та захопленню плацдармів на Правобережній Україні. 15 вересня 1943 р. Військова рада 1-го Воронезького фронту затвердила розроблений УШПР план оволодіння партизанами переправ через Десну, Дніпро та Прип'ять і надання допомоги радянським військам у визволенні від фашистів Києва. До зазначених дій передбачалося залучити найбільш боєздатні партизанські формування чисельністю понад 17 тис. бійців, на озброєнні яких перебувало 120 гармат і мінометів, 50 ПТР, 500 кулеметів, інше спорядження.

Тим часом у зоні майбутніх операцій українських партизанів, особливо на правобережжі Дніпра, були зосереджені значні сили групи армій “Південь”. Згадана обставина дозволяла противнику використовувати у боротьбі з партизанами не лише охоронні підрозділи, а й добре вишколені частини діючої армії. Через це партизанські з'єднання О. М. Сабурова, Л. Я. Іванова, М. І. Наумова, І. І. Шитова, А. З. Олухи та інших командирів не зуміли створити реальної загрози гітлерівцям на підступах до столиці України. Хоч, наприклад, кавалерійському з'єднанню М. І. Наумова і вдалося вийти до ст. Тетерів, але утриматись у цьому районі воно не змогло і було змушене відійти на Житомирщину. З огляду на такі обставини УШПР поставив перед згаданими партизанськими

формуваннями завдання розгорнути диверсійну діяльність в тилу київського угруповання німців.

Більш успішними виявились дії партизанів на річкових переправах. З'єднання І. М. Бовкуна, Ю. О. Збанацького, І. К. Примака, М. М. Таранушенка, В. С. Ушакова, І. О. Хитриченка захопили й утримали до наближення частин Червоної армії 25 переправ: 3 — на Десні, 12 — на Дніпрі, 10 — на Прип'яті. Вдало діяли й партизанські загони Д. Гарячого, С. Н. Палехи, Г. Прокіна, які забезпечили переправу частинам 52-ї армії 2-го Українського фронту в районі с. Свидівок (на північ від Черкас).

Відважно билися партизани і в останні місяці 1943 р., коли німецько-фашистське командування розгорнуло широкий контрнаступ під Києвом. 28 листопада 1943 р. начальник УШПР Т. А. Строкач зобов'язав з'єднання О. М. Сабурова, М. Г. Салая, С. Ф. Малікова тісно взаємодіяти з військами 13-ї та 60-ї армій 1-го Українського фронту. В цих боях помітною подією стало захоплення партизанами О. М. Сабурова спільно з армійськими підрозділами м. Овруч. За цю операцію 168 партизанів були відзначені орденами і медалями Союзу РСР.

1943 р. став одним з найбільш вдалих за своїми результатами в бойовій діяльності партизанів України. Ними було здійснено 3 688 підривів ворожих ешелонів (в 1941–1944 рр. — 4 958), розгромлено понад 290 гарнізонів, комендатур та постів поліції, 24 військових штаби, визволено з боями 64 районних центри та селища міського типу, 19 залізничних станцій, зруйновано 382 залізничні та 1087 шосейних мостів, близько 2 тис. об'єктів промислового і виробничого призначення. Противник зазнав чималих втрат у живій силі і техніці.

У 1943 р. партизанський рух набув більш організованих форм, помітно підвищився рівень оперативного керівництва партизанськими з'єднаннями і загонами з боку УШПР, його представництв при військових радах фронтів, обласних штабів партизанського руху. Організація і підтримання постійного радіозв'язку з партизанськими формуваннями дозволяли своєчасно вносити зміни в плани бойових дій, ставити перед партизанами завдання, які диктувалися змінами в бойових умовах. Поряд із збільшенням кількості діючих формувань поглиблювався процес концентрації партизанських сил у формі з'єднань, які об'єднували два і більше партизанських загонів. За період з 1 квітня 1943 р. по 1 січня 1944 р. кількість партизанських з'єднань, що підпорядковувались УШПР, зростає з 8 до 24, загонів — з 82 до 152, а їхня чисельність — з 13 818 до 37 268 бійців. 18 грудня 1943 р. командир Кам'янець-Подільського з'єднання ім. Ф. М. Михайлова А. З. Одуха доповідав УШПР: "З'єднання за два місяці виросло з 400 до 1 100 чоловік... Можливості для роботи і масового зростання величезні".

Виятково важливе значення для розширення масштабів партизанської боротьби мала фахова підготовка спеціалістів у спецшколах ЦШПР і УШПР, які потім перекидалися на окуповану територію. Так, у 1943 р. УШПР і його представництва при військових радах Воронежського, Південно-Західного і Південного фронтів направили у тил ворога 256 загонів та груп чисельністю понад 2,9 тис. чоловік (переважно командирів загонів, штабних працівників, розвідників, інструкторів міноподривної справи та мінерів, спеціалістів радіозв'язку). Згадані кадри поповнювали діючі партизанські формування, створювали нові бойові одиниці.

Однією з найдієвіших форм опору, розширення зони бойових дій партизанів і дезорганізації тилу противника стали в 1943 р. рейди по окупованій території. Серед них найпомітніші: рейди з'єднань М. І. Наумова, Я. І. Мельника, О. Ф. Федорова з Сумської та Чернігівської областей на Правобережну Україну, С. А. Ковпака — в Карпати,

Я. І. Мельника — на територію Вінницької області. За даними УШПР, на лютий 1944 р. партизанські формування в 1942–1943 рр. здійснили 17 рейдів на відстань від 200 до 4 тис. км. Лише формування С. А. Ковпака, С. Ф. Малікова, Я. І. Мельника, М. І. Наумова, О. Ф. Федорова пройшли рейдами по тилах ворога 52 тис. км.

На завершальному етапі визволення території України від фашистських загарбників (січень — жовтень 1944 р.) перед партизанами стояло завдання не тільки продовжувати тісно взаємодіяти з наступаючими військами Червоної армії, а й здійснити низку рейдів у західні області України з метою руйнування тилу німецько-фашистської армії і залучення до антифашистської боротьби місцевого населення. За станом на січень 1944 р. у підпорядкуванні УШПР та його представництв при військових радах 1, 2 і 3-го Українських фронтів перебувало 32 з'єднання і 82 окремо діючих партизанських загони, в яких налічувалося близько 48 тис. бійців. Це була найбільша за всю війну кількість одночасно діючих організованих партизанських сил, ядро яких складала найбільш боєздатні партизанські з'єднання.

Хоч зазначені партизанські формування набули чималого бойового досвіду, мали підготовлені командні кадри і гарне озброєння, але вони вели боротьбу в більш складних умовах, ніж у попередні роки. Це пояснювалося кількома причинами. По-перше, у знаменитий період, тобто в 1944 р., партизани дедалі частіше взаємодіяли на тактичному рівні з радянськими військами і нерідко брали участь у фронтових боях, не маючи відповідного важкого озброєння і необхідних тактичних навичок. По-друге, оперативний тил групи армій “Південь” (потім — “Північна Україна”) на території Волині і Східної Галичини мав розвинену мережу комунікацій, високе тактичне нагромадження сил і засобів, що дозволяло швидко здійснювати антипартизанські заходи, а це змушувало партизанів постійно вести бої, маневрувати, перебувати в русі, що виснажувало їхні сили, призводило до втрат. По-третє, західні області України були заповнені ОУН(Б) і базою дислокації формувань УПА, які у цей час зросли чисельно і виступали як вагомий бойова сила, з якою мали рахуватися радянські партизани. За деякими даними, на Волині і Поліссі сили УПА-Північ налічували до 10 тис. вояків.

Оцінюючи перспективи партизанської боротьби в згаданому регіоні, заступник начальника УШПР І. Г. Старінов у своїй радіограмі з Рівного від 15 березня 1944 р. на ім'я Т. А. Строкача зазначав: “У всіх західних областях націоналісти становлять явну загрозу партизанам. Середовище вороже, дії партизанів будуть на два фронти. Більш загрозливий і прихований ворог — націоналісти”. А відомий партизанський командир М. І. Наумов, оцінюючи характер боротьби між партизанами й українськими повстанцями, в одному зі звітів до УШПР писав: “При появі партизанських загонів оунівці негайно намагалися вступити до бою і ліквідувати радянських партизанів”.

З 27 січня по 11 лютого 1944 р. війська 1-го Українського фронту провели Рівненсько-Луцьку наступальну операцію, в якій активну участь взяли партизани з'єднань В. А. Бегми, І. П. Федорова, О. Ф. Федорова, М. В. Таратути, С. Ф. Малікова та інших командирів. 16–18 лютого 1944 р. 12 партизанських загонів (2,3 тис. бійців) з формувань С. А. Олексенка, А. З. Одухи, Ф. С. Кота спільно з частинами Червоної армії визволили м. Ізяславль та низку інших населених пунктів. Разом з тим намагання з'єднань О. Ф. Федорова і С. Ф. Малікова штурмом оволодіти м. Ковель впродовж 23–28 лютого 1944 р. завершилися невдачею і показали, що така форма дій не відповідає партизанській тактиці.

У зв'язку зі стабілізацією лінії фронту головним завданням партизанів мав стати вихід на територію Східної Галичини для боротьби в тилу німецько-фашистських військ.

29 лютого 1944 р. начальник УШПР повідомив командування військ 1-го Українського фронту, що, крім формувань П. П. Вершигори і М. І. Наумова, у західні області України (а також у Молдавію) вийшли рейдами інші партизанські з'єднання (всього 134 загони) чисельністю 25 750 чоловік.

Однак, як показали подальші події, реалізувати згаданий план було дуже важко. Опір військ противника і протидія ОУН-УПА виявилися дуже сильними. Не зуміли вийти на територію Молдавії з'єднання В. А. Андреева і Я. П. Шкрябача. У західний регіон України та прилеглі до нього райони Польщі прорвалося небагато партизанських формувань. Найбільш успішно тут діяли з'єднання П. П. Вершигори, М. І. Наумова, В. П. Чепіги, С. Д. Чижова, Б. Г. Шангіна, М. І. Шукаєва та інших командирів.

Разом з тим не тільки протидія ворожих чинників впливали на характер бойової діяльності партизанів у Західній Україні. Серед особового складу партизанських формувань, перед якими стояло завдання вийти на терени Східної Галичини, відчувалася фізична й моральна втома від тривалого перебування у ворожому тилу, інтенсифікації бойових дій. Деякі командири партизанських формувань, розуміючи труднощі ведення бойових дій у згаданому регіоні, фактично гальмували виконання вказівок ЦК КП(б)У і УШПР. Одним з прикладів зазначеного може бути відоме партизанське з'єднання ім. В. І. Леніна під командуванням Л. Я. Іванова. Впродовж січня — червня 1944 р. працівники радіовузла з'єднання О. Хабло і М. Вовчик-Блакитна, виконуючи спеціальні доручення начальника УШПР, постійно інформували його про бойову діяльність і моральний стан партизанів. У цьому контексті характерною була радіограма до УШПР від 26 квітня 1944 р.: “За час свого існування з'єднання Іванова жодного Вашого наказу не виконало, тому що командування відтягує час до тих пір, поки виконання їх стане неможливим, і з'єднання продовжує бездіяльність”. І далі радисти повідомляли, що, отримавши наказ УШПР про вихід на територію Львівської області, командування з'єднання замість виконання зайнялося пошуком баз і складів націоналістів і втратило можливість прориву у заданий оперативний район. У донесенні негативно характеризувався й моральний стан особового складу з'єднання.

Не прагнучи до узагальнення вищевикладеного, важливо разом з тим усвідомити, що боротьба партизанів не була суцільною демонстрацією героїзму і жертвності її учасників, траплялися в цій нелегкій боротьбі й випадки ухилення від виконання бойових завдань, намагання відсидітися у віддалених районах, факти негідної поведінки стосовно місцевого населення тощо.

У середині серпня 1944 р. внаслідок проведення Львівсько-Сандомирської наступальної операції військ 1-го Українського фронту фашисти були в основному вигнані з території західних областей України. У зв'язку з цим почалося розформування тих партизанських з'єднань і загонів, які опинилися в радянському тилу. В розпорядженні УШПР та його представництв при військових радах Українських фронтів залишилися лише ті формування, які діяли на території Польщі, Закарпатської України (Угорщина), Чехословаччини та Румунії.

Збройною боротьбою партизанів України в 1944 р., незважаючи на зростаючу могутність Червоної армії у порівнянні з німецьким вермахтом, була все-таки значною допомогою радянським військам у розгромі і вигнанні з теренів України німецько-фашистських загарбників. Як зазначав у книзі “Танки — вперед” (видано у Москві 1957 р.) тодішній начальник генерального штабу сухопутної армії Німеччини Г. Гудеріан, дії партизанів наприкінці війни “особливо активізувалися й охоплювали всі райони

бойових дій. Це змушувало використати для боротьби з партизанами цілі з'єднання, які були вкрай необхідні на фронті”.

Упродовж 1944 р. партизанські формування розгромили понад 50 гарнізонів і штабів противника, зруйнували 464 залізничні та шосейні мости, підірвали 1 015 ворожих ешелонів. У диверсіях і боях було знищено 638 танків і бронемашин, близько 4,6 тис. одиниць автотранспорту та ін. Фашисти зазнали втрат в живій силі, що впливало на моральний стан їхніх вояків.

Важливе місце в радянському партизанському русі належало бойовим діям партизанських загонів за межами України, надання організації, кадрової та технічної допомоги антифашистським силам країн Центральної і Південно-Східної Європи. Ще навесні 1943 р. на території Волині і Полісся почалося створення польських партизанських загонів, які включалися до складу радянських партизанських формувань або ж взаємодіяли з ними. У березні — липні 1944 р. на території Польщі діяли партизанські загоони і з'єднання Г. В. Ковальова, М. Я. Наделіна, С. О. Санкова, В. П. Чепіги, Б. Г. Шангіна, І. П. Яковлева, В. А. Яремчука та інших, всього 15 формувань чисельністю 4,4 тис. чоловік.

Зазначені вище формування, що взаємодіяли із загонами Армії людської, контрольованої комуністами, перебуваючи у стані хиткого нейтралітету з підпільними структурами Армії крайової, своєю бойовою діяльністю виснажували сили Вермахту на окупованій польській території. У ході бойових дій радянським партизанам разом з польськими загонами довелося витримати низку важких боїв з німецькими військами в районах Білгорайських та Янівських лісів, де фашисти намагалися оточити і знищити партизанів. У запеклих і жорстоких сутичках мали місце втрати, серед загиблих був і відомий командир з'єднання В. П. Чепіга. За неповними даними, партизанами було вбито і поранено понад 5 тис. ворожих вояків, підірвано 4 бронепоезди та 58 ешелонів, зруйновано 26 мостів, спалено 10 підприємств і 20 складів окупантів. У диверсіях та боях виведено з ладу 4 літаки, 38 танків і бронемашин тощо.

Велику допомогу надав УШПР й новоствореному Польському штабу партизанського руху (ПШПР). 12 травня 1944 р. ПШПР отримав у своє відання польські з'єднання і загоони, які були організовані й діяли в Україні: з'єднання ім. Т. Костюшка під командуванням Р. Я. Сатановського (9 загонів, 866 чоловік), бригада ім. В. Василевської під командуванням С. П. Шелеста (2 загоони, 320 чоловік), бригада “Грюнвальд” під командуванням Ю. Собесяки (3 батальйони, 500 чоловік), загін Л. Луцевича (177 чоловік), всього 1 863 партизани. Разом з особовим складом Польського штабу було передано 11 ліній зв'язку з відповідними радіозаобами, 58 одиниць автотранспорту, 100 т вибухівки та ін. За допомогою УШПР при ПШПР була створена школа підготовки партизанських кадрів на 1 500 курсантів.

Аналогічні заходи здійснив УШПР стосовно антифашистських сил Чехословаччини, Румунії та Угорщини. Упродовж травня — жовтня 1944 р. в об'єднаній школі УШПР в Києві пройшли курс навчання 830 громадян згаданих країн, з яких було підготовлено 74 командири партизанських загонів, 113 керівників диверсійних груп, 73 інструктора і 670 мінерів-підричників. На початку серпня 1944 р. на базі підготовлених кадрів було сформовано 40 організаторських груп і партизанських загонів, до складу яких включалося до 4–5 кваліфікованих штабних працівників, спеціалістів радіозв'язку та міно-підривної справи з числа радянських партизанів.

3 травня 1944 р. по квітень 1945 рр. УШПР та його представництво при військових радах 1-го та 4-го Українських фронтів перекинули на територію Чехословаччини (переважно у Словаччину) 45 загонів та груп чисельністю 728 чоловік і 6 груп спеціалістів

зв'язку, розвідки тощо. УШПР надав також допомогу Компартії Чехословаччини у створенні Головного штабу партизанського руху. Військовим радником цього органу був призначений полковник О. М. Асмолов, який до цього очолював представництво УШПР при Військовій раді 3-го Українського фронту.

Упродовж серпня — вересня 1944 р. зазначені загони і групи завдяки активній участі місцевого населення виростили у потужні формування, до складу яких разом зі зброєю перейшли тисячі словацьких солдатів і офіцерів. За станом на 26 вересня 1944 р. на теренах ЧСР діяли 21 бригада і 13 окремих партизанських загонів чисельністю близько 17 тис. бійців, які відіграли помітну роль у Словацькому національному повстанні. Водночас партизани намагалися своїми діями надати допомогу військам Червоної армії, які у важких і виснажливих боях долали гірські хребти Карпат. Особливо вдало билися з гітлерівцями бригади і з'єднання під командуванням П. О. Величка, Є. П. Волянського, О. С. Егорова, В. А. Квітинського, Т. І. Пола та інших командирів.

Проте німецько-фашистське командування шляхом швидкого перекидання резервів та енергійних дій у жовтні 1944 р. повело потужний наступ на партизанів і словацьких повстанців. Противнику вдалося після впертих боїв оволодіти основними вогнищами Словацького національного повстання, в тому числі м. Банська-Бистриця, аеродромами в районах Зволен і Три Дуби. Успіху німців сприяла й нерішуча поведінка командування повсталі частин словацької армії. За цих обставин партизанські формування, з яких вибуло багато словацьких вояків, були змушені під тиском фашистів відійти в гірські райони.

У подальшому партизанські формування частково перенесли свою діяльність на терени Чехії, а також намагалися всіляко сприяти наступаючим частинам Червоної армії. Так, тільки в грудні 1944 р. партизани здійснили 40 підривів ешелонів противника та зруйнували 20 залізничних та шосейних мостів, чим ускладнювали перегрупування частин німецько-фашистських військ. На 25 лютого 1945 р. у тилу ворога продовжували діяти 19 партизанських формувань (близько 8 тис. чоловік), які підпорядковувалися представництву УШПР при Військовій раді 4-го Українського фронту і Головному штабу партизанського руху ЧСР. Інші бригади і загони (4,5 тис. бійців) з'єдналися з частинами Червоної армії. Бойова діяльність радянських партизанів у Чехословаччині продовжувалася у ряді випадків до травня 1945 р.

У контексті зазначеного варто згадати й таку цікаву обставину, як перебування у складі Чехословацького партизанського з'єднання ім. О. В. Суворова під командуванням Д. М. Резуто 63 бійців, які у лютому — квітні 1945 р. перейшли до партизанів із стрілецької дивізії СС "Галичина", що наприкінці 1944 — на початку 1945 рр. діяла у Словаччині. Наведений факт є, на нашу думку, ілюстрацією незбагненності долі і людської поведінки в роки війни!

Незважаючи на складні умови ведення партизанської боротьби, радянські партизани разом з національними бригадами і загонами, які діяли на території Чехословаччини, завдали відчутних втрат гітлерівцям та їхнім прибічникам. З липня 1944 р. по травень 1945 р. партизани підірвали 250 ешелонів, зруйнували 180 мостів, у боях і диверсіях знищили 45 літаків, 60 танків, майже 800 автотранспортних засобів.

Об'єктами дій партизанів України були й Румунія та Угорщина. Безпосередньо формуванням і перекиданням загонів і груп на румунську територію займалися представництва УШПР при військових радах 2-го та 3-го Українських фронтів. Першою була десантована в ніч з 13 на 14 травня 1944 р. організаторська група під командуванням О. М. Мартинова (14 чоловік). Всього впродовж травня — серпня 1944 р. до Румунії

було направлено 12 партизанських загонів та груп (148 чоловік). Однак їм не вдалося здійснити якихось заходів стосовно створення нових формувань і активізації своєї діяльності. Групи десантників швидко виявлялися румунською владою, постійно переслідувалися значними силами поліції або військ, внаслідок чого зазнавали втрат, розпадалися, згортали бойову роботу, йшли на з'єднання з радянськими військами.

Не кращим було становище і в Угорщині. Хоч упродовж серпня — жовтня 1944 р. УШПР і ЦК Компартії Угорщини перекинули у тил ворога 14 партизанських загонів і груп (198 чоловік), закріпитися їм на корінних угорських землях фактично не вдалося. Частина з цих формувань після десантування була розбита, інші встановили зв'язок з антифашистським підпіллям і продовжували свою діяльність до зустрічі з частинами Червоної армії. Більш успішними виявилися дії партизанів у Закарпатській Україні, де дислокувалися і вели боротьбу одне партизанське з'єднання та вісім загонів, загальною чисельністю 611 бійців.

Невдачі, які спіткали радянських партизанів на території Румунії та Угорщини, пояснювалися низкою причин. По-перше, загони і групи, як правило, перекидалися у прифронтову смугу, де було високе скупчення військ противника і активно діяли його контррозвідальні органи; по-друге, після приземлення десантники не встигали встановити надійні зв'язки з місцевим антифашистським підпіллям і забезпечити собі укриття; по-третє, чисельність кожної з десантованих бойових одиниць становила в середньому 12–15 осіб, а тому вони, незважаючи на гарне озброєння, не могли чинити тривалий опір силам ворога, що переважали їх, зазнавали втрат, розпадалися, знищувалися у жорстоких сутичках.

Разом з тим дії партизанів за межами України стали важливою сторінкою у літописі партизанської боротьби, були внеском у розгром сил країн фашистського блоку. Вони також підтвердили добре відому істину, що партизанські дії, привнесені ззовні, не можуть бути перспективними на тривалий час, мають переважно тактичний характер.

Бойова, диверсійна і розвідальна діяльність партизанів України в 1941–1944 рр. відіграла роль стратегічного фактора, була однією з важливих умов розгрому і вигнання з української землі гітлерівських окупантів. На думку відомих англійських фахівців Ч. Діксона і О. Гейльбрунна, викладену в праці “Коммунистические партизанские действия” (видано книгу в Москві 1957 р.), на Східному фронті “німецькі армії зазнали більших втрат від партизанів, ніж від будь-якого з інших засобів ведення війни”. І це стосується також й українських партизанів. За даними оперативного відділу УШПР, партизанські з'єднання і загони України підірвали 61 бронепоезд та 4 958 ешелонів противника, внаслідок чого знищено близько 52 тис. вагонів, цистерн, платформ, потоплено 105 одиниць плавзасобів (пароплавів, барж, катерів), зруйновано і спалено 607 залізничних та 1 589 шосейних мостів, близько 2,6 тис. об'єктів промислового і виробничого призначення.

Партизани визволили з боєм 183 районних центри та залізничні станції, розгромили 411 гарнізонів, комендатур та постів поліції, 56 штабів військових частин. У боях і диверсіях знищено або пошкоджено 211 літаків, 1 566 танків і бронемашин, понад 820 гармат і мінометів та ін. Втрати в живій силі противника становлять майже 468 тис. вбитих і поранених солдатів та офіцерів, працівників місцевої окупаційної адміністрації, поліцейських та інших осіб, які співпрацювали з окупантами.

Важливе значення мала розвідальна діяльність партизанів України. Упродовж 1942–1944 рр. УШПР отримав від партизанських формувань 3 625 повідомлень, які всебічно характеризували найважливіші військові, політичні та економічні заходи фашистів на окупованій території, містили детальні відомості про дислокацію військ, їх

чисельність, переміщення. На підставі згаданих даних УШПР склав 235 розвідувальних зведень, 36 спецповідомлень, 67 тематичних довідок і 36 доповідних записок, які надсилалися Ставці ВГК, Генеральному штабу Червоної армії, розвідувальним органам, іншим зацікавленим відомствам.

Зазначена інформація високо оцінювалась відповідними інстанціями у Москві. Свідченням цього може бути лист начальника Головного розвідувального управління НКО СРСР від 7 вересня 1944 р. на ім'я начальника УШПР Т. А. Строкача. У цьому документі зазначалося, що розвідувальні дані українських партизанів є дуже цінними і переважно знаходили підтвердження наступним розвитком подій. Водночас начальник ГРУ підкреслив, що його відомство зацікавлене в отриманні розвідувальної інформації і на майбутнє. За образним висловом англійських фахівців, "партизани являли собою філіал радянської агентурної розвідки".

Велика роль в розхитуванні окупаційного режиму і в підриві тилу військ противника в Україні належала агітаційно-пропагандистській та масово-політичній роботі партизанів серед населення окупованих територій, яка велася у формі розповсюдження друкованої продукції, проведення мітингів, зборів та бесід з мешканцями населених пунктів, де проходили партизанські загони. Ця діяльність не тільки спонукала місцевих жителів до участі в заходах, спрямованих на протидію у всіх формах нацистській політиці в Україні, а й залучала активні сили суспільства до збройної боротьби із загарбниками.

Заслуги партизанів України в боротьбі проти фашистських окупантів були високо оцінені. Орденами і медалями Союзу РСР нагороджено 63,7 тис. партизанів і підпільників, з них 95 були удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу. По дві золоті зірки Героя отримали С. А. Ковпак і О. Ф. Федоров, єдині серед усіх учасників радянського партизанського руху.

З позицій сьогодення можна, звичайно, по-різному підходити до поглядів на масштаби партизанського руху, брати під сумнів результати бойової і диверсійної діяльності партизанів в їх цифровому обчисленні, але найоб'єктивнішим суддею в оцінці значення партизанської боротьби в роки Великої Вітчизняної війни є німецька сторона. Представники генералітету колишньої німецької армії у збірнику статей "Мировая война. 1939–1945 годы" (видано у Москві 1957 р.) одностайні у своїх висновках, що Москва "досить своєчасно визнала значення партизанів і стала здійснювати загальне керівництво їхніми загонами" і що, незважаючи на ведення активної боротьби з партизанами, німцям так і не вдалося "скільки-небудь помітно обмежити масштаби діяльності партизанів" (генерал-майор Бутлар).

Відомий дослідник і учасник війни генерал піхоти К. Типпельскірх у своїй праці "История Второй мировой войны" (видано у Москві 1956 р.) також підкреслює, що росіяни "планомірно вели партизанську війну" і хоч інколи вдавалося звужувати "партизанські області", проте німецькому командуванню "доводилося весь час для боротьби з партизанами знімати з фронту бойові частини". Інший знаний авторитет, генерал-полковник Л. Рендулич у книзі "Управление войсками" (видано у Москві 1974 р.) не тільки визнає роль партизанів та їхній вплив на бойові дії, а й зауважує, що радянське керівництво не повною мірою використало можливості для ширшого ведення партизанської війни у німецькому тилу на окупованій території.

Для німецьких учасників війни та сучасних дослідників є цілком зрозумілим, що партизанський рух на окупованій території, в тому числі й в Україні, не був витвором рук лише радянського партійно-державного керівництва, що одним з основних збудників

цього руху стала німецька політика на сході, концепція “війни на знищення”, яка стала невід’ємним компонентом нацистської стратегії. Вже 25 квітня 1942 р. рейхсміністр пропаганди Й. Геббельс зробив у своєму щоденнику красномовний запис. У ньому визнавався той факт, що через кілька місяців початку війни населення України, яке раніше дивилося на фюрера як на рятівника Європи і вітало німецьку армію, тепер різко змінило своє ставлення до німців. Одразу після війни засудив німецьку політику в окупованих областях вже згадуваний К. Типпельскірх. За його словами, ця безрозсудлива політика сприяла широкому розповсюдженню партизанського руху, зокрема й в Україні, де “населення спочатку було позитивно наставлене стосовно німців”.

Дуже категоричні у своїх висновках уже згадані англійські дослідники Ч. Діксон і О. Гейльбрунн. Вони пишуть, що “німці своїми діями самі сприяли розвитку партизанського руху на всій окупованій території Радянської Росії” і виявилися потім не в змозі “ліквідувати загрозу, виникненню якої самі значною мірою сприяли”.

Разом з тим було б неправильним виводити витoki причин антифашистської боротьби, партизанського руху лише з діяльності Комуністичної партії та прорахунків вищого нацистського керівництва Німеччини, вважати, як це зараз робиться, що певна частина населення СРСР бачила в німцях своїх справжніх визволителів. Хоч важко говорити у світлі відомих фактів про морально-політичну єдність народів СРСР напередодні війни, проте не можна ігнорувати тих обставин, що у свідомості значної частини тогочасного суспільства, особливо молоді, все-таки сформувалося, нехай підсвідомо, поняття патріотизму, пов’язаного з радянською дійсністю.

З огляду на зазначене, значний інтерес становить виступ Й. Геббельса 1 липня 1941 р. на нараді в міністерстві пропаганди Німеччини. У своїй промові він застеріг від того, щоб пов’язувати впертий опір радянських людей (вживався термін “росіяни”) з тим, що їм начебто загрожують розстрілом агенти ДПУ. Навпаки, наголосив рейхсміністр, вони впевнені: “Ми тепер захищаємо свою вітчизну...”. А на думку сучасних німецьких дослідників, опір фашистському окупаційному режиму більшістю його учасників сприймався не тільки як патріотичний, а й як моральний обов’язок.

Збройна боротьба в тилу фашистських окупантів на Україні не була проявом чистішої злої волі, не була привнесена ззовні, не стала винаходом якоїсь однієї політичної сили. Ця боротьба, жорстока і кривава, стала об’єктивним відображенням наслідків окупаційної політики, планів нацистського керівництва щодо поневолення українців та інших національностей в Україні. Хоч в партизанському русі брали участь представники 62 національностей СРСР та інших країн, але саме українці склали ядро партизанських загонів і з’єднань. Тільки у з’єднаннях С. А. Ковпака та В. С. Ушакова чисельність росіян дещо переважала кількість українців. У цілому ж українці становили 59% від загальної кількості партизанів (для порівняння росіяни — 22,2%). Серед особового складу партизанських формувань України переважали громадяни — 66,5%, комуністи — 13,6%, комсомольці — 19,9%.

Ще на початку 20-х рр. відомий радянський військовий діяч М. Тухачевський, полемізуючи з іншим червоним командиром М. Петінім у статті “Война клопов”, зазначив, що “мала партизанська війна” не буває малокровною, а завжди є кривавою і жорстокою. Це стосується й партизанської боротьби в роки Великої Вітчизняної війни. Вже з перших місяців після нападу Німеччини на СРСР збройне протистояння між німецькою окупаційною адміністрацією і радянськими партизанами набуло безкомпромисного і нещадного характеру.

Напередодні вторгнення на радянську територію німецьке військово командування, відчуваючи неминучість опору, поставило перед військами завдання безжалісного знищення партизанів у бою або під час переслідування. А 16 липня 1941 р. на відкритій нараді вищого політичного і військового керівництва третього рейху А. Гітлер відверто заявив, що партизанська війна, яка вибухне на окупованих територіях, дасть можливість німцям нищити всіх, хто чинитиме будь-який опір.

Цілком закономірно, що на згадану вище позицію, а потім і на дії нацистів відповідь радянських партизанів була адекватною. Захоплені у полон солдати й офіцери німецької та союзних з нею армій, як правило, після короткого допиту знищувалися. Ось лише деякі факти з бойової діяльності партизанів, які діяли на території Вінницької області в 1943–1944 рр. Так, загоном ім. І. Богуна кавалерійської партизанської бригади ім. В. І. Леніна було розстріляно 23 німця і 12 румунів, загоном ім. У. Кармелюка — 34 полонених, загоном ім. М. О. Щорса — 29 німців і румунів, у тому числі 6 офіцерів та 20 солдатів. А головрозвідкою згаданої бригади — 94 полонених.

Ще гірше складалася доля тих осіб, які співпрацювали з окупантами. Поліцейських, які не здавалися добровільно, а забиралися в полон зі зброєю в руках, партизани нерідко піддавали тортурам, а потім знищували. Під час рейдів та тимчасового перебування в населених пунктах партизани суворо поводитися й з іншими категоріями колаборантів. Об'єктами їхніх розправ були насамперед старости, бургомістри, інші особи, підозрювані у співпраці з фашистами. Так, в липні 1943 р. партизанський загін ім. В. І. Леніна, який діяв на Вінниччині, розповсюдив серед населення наказ № 1-а. В ньому наголошувалося, що у разі передачі окупантам інформації про місце перебування партизанів винуватці скоеного будуть розстрілюватись разом із родинами.

Не менш кривавим і драматичним було з'ясування стосунків між учасниками партизанського руху та їхніми родичами, які перебували на боці окупантів. Так, в загоні М. І. Наумова на Сумщині був партизан І. Козеха, рідний брат якого служив у поліції. Цей поліцай спалив хату брата-партизана і знищив його сім'ю (жінку і трое дітей). Адекватно вчинив і згаданий І. Козеха. Розповідаючи в повоєнні часи про цей епізод членам Комісії з історії війни при АН УРСР, М. І. Наумов підсумував: "Така жорстока боротьба точилася на Сумщині в 1942 р. між партизанами і німцями".

Партизанська боротьба в Україні стала невід'ємною частиною Великої Вітчизняної війни і Другої світової війни. Однак не всі питання цієї боротьби до кінця досліджені й осмислені. Це зокрема стосується чисельності учасників партизанського руху й результатів бойової і диверсійної діяльності партизанських формувань. Уведені в обіг дані вимагають додаткового роз'яснення і відповідного роз'яснення. Разом з тим необхідно усвідомити, що повної прозорості і ясності щодо цифр, пов'язаних з партизанським рухом, досягнути практично неможливо. Це пояснюється, з одного боку, об'єктивною неповнотою партизанських документальних джерел, а з іншого — певною їх тенденційністю. У другому випадку ми маємо справу з добре відомою вадою, притаманною взагалі будь-якій военній статистиці від часів греко-персидських війн V ст. до н.е. та епохи Юлія Цезаря (I ст. до н.е.) до наших днів.

Що стосується кількості учасників радянського партизанського руху, то для її визначення є такі документальні дані. У довідці УШПР від 20 серпня 1944 р., підписаній начальником оперативного відділу штабу полковником В. І. Бондаревим, говориться, що в Україні діяли 1,2 тис. партизанських з'єднань, загонів та груп чисельністю 115 тис. чоловік. Проте в жовтні — листопаді того ж таки року в облікових документах УШПР йдеться про майже 180 тис. чоловік, які були внесені до списків

партизанських формувань з червня 1941 р. по листопад 1944 р. За станом на 5 травня 1945 р. в ЦК КП(б)У були відомості про 200 тис. партизанів, включаючи й ті 19 тис. чоловік, які перебували у партизанських загонах, що з осені 1944 р. по травень 1945 р. діяли за межами України. Однак поза зазначеними списками опинилися ті учасники партизанської боротьби, які не входили до партизанських формувань, керівників ЦК КП(б)У, УШПР та їхніми місцевими органами. Вони діяли в тилу фашистів зі зброєю в руках самостійно або в складі невеликих загонів та груп, які не мали зв'язку з керівними центрами, і за німецькою термінологією вважалися "домашніми" або "хатніми" партизанами. Їх чисельність мала б бути значною.

З огляду на зазначене, в 60–70-ті рр. в Україні було проведене додаткове виявлення як партизанів, так і учасників інших форм антифашистської боротьби. Згадана робота знайшла відображення у довідці Інституту історії партії при ЦК Компартії України (1975 р.) про підпілля і партизанський рух в Україні в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Відповідно до цього документу в Україні в роки війни діяло 60 партизанських з'єднань, дивізій, бригад (287 полків, батальйонів і загонів) та 1 993 партизанські загоны, розвідувально-диверсійні групи, в яких налічувалося понад 501 тис. командно-політичного та рядового складу партизанів. Крім цього у складі підпільних комітетів, організацій та груп налічувалося понад 103 тис. підпільників. В інших формах антифашистського опору (допомога партизанам і підпільникам, участь у саботажних акціях щодо заходів окупаційної адміністрації тощо) брали участь 1,4 млн громадян України. Таким чином, загальна кількість учасників антифашистського руху на окупованій території України була визначена більш як у 2 млн осіб.

Тим часом чисельність у понад 501 тис. партизанів вимагає обережного тлумачення і додаткового роз'яснення. Зазначена кількість учасників партизанського руху ще не є підставою стверджувати, що всі вони брали одночасно участь у збройній боротьбі з червня 1941 р. по травень 1945 р. Вони лише пройшли по тогочасних чи пізніше складених списках усіх партизанів. Одна частина з тих 180 тис. чоловік, які були внесені в списки в 1941–1944 рр., могла загинути, інша — пропасти безвісти або ж вибути з лав партизанів з інших причин. Реальна кількість одночасно діючих партизанів, тобто на певне число кожного місяця за 1942–1944 рр., подається в дислокаційних списках УШПР і була максимальною на січень 1944 р. — близько 48 тис. бійців.

Саме ці 48 тис. партизанів, об'єднаних у відповідні формування, належним чином навчені, озброєні і керівані, були ударною силою партизанського руху в Україні і виконували найвідповідальніші завдання радянського командування. При цьому їхня діяльність органічно поєднувалася з діями місцевих партизанських загонів та груп (а це 320 тис. чоловік), а також учасниками інших форм антифашистської боротьби (1,4 млн осіб). Саме це поєднання робило весь рух антифашистського опору в Україні тією поважною силою, яку враховував противник. З огляду на зазначене, стає зрозумілим красномовний запис у щоденнику Й. Геббельса за березень — квітень 1942 р.: "Загроза з боку партизанів зростає з кожним тижнем. Партизани безроздільно панують над широкими районами окупованої Росії, вони встановили там режим терору". Це значною мірою стосувалося й України.

Певні роздуми викликають і введені в широкий обіг відомості про результати бойової і диверсійної діяльності партизанів України, які відбулися в документах УШПР. Ці відомості належать до тієї інформації, достовірність якої повинна перевірятися, порівнюватися з даними іншої сторони, яка однак не завжди схильна адекватно оцінювати

результати тогочасної боротьби. Наведені у звіті оперативного відділу УШПР за 1941–1944 рр. дані про знищення партизанами понад 468 тис. ворожих солдатів та офіцерів, а також осіб, що з ними співпрацювали, не пропорційні втратам партизанських формувань, підпорядкованих УШПР (понад 20 тис. вбитих і поранених). У той час було практично неможливо встановити кількість живої сили противника, знищеної місцевими партизанами та підпіллям. Що стосується втрат фашистів від дій партизанів у бойовій техніці й озброєнні, а також інших збитків, завданих окупантам, то наявні статистичні дані більш-менш вірогідні. Особливо ретельно вівся у партизанських формуваннях облік підривів ворожих ешелонів. Ця ділянка бойової діяльності партизанів контролювалася не тільки УШПР, а й військовим командуванням.

Питання чисельності партизанів в Україні в роки війни тісно пов'язане з проблемою характеру партизанського руху: чи був він масовим і всенародним, як того вимагали директивні документи. Складність відповіді на це питання полягає у наявності кількох цифр, які начебто спростовують одна одну. Так, вже наводилися відомості про те, що в лавах радянського партизанського руху в Україні налічувалося понад 501 тис. бійців. Водночас за німецькими даними, у складі збройних сил третього рейху перебувало 220 тис. українців. До них слід додати ще й 150 тис. поліцейських з місцевого населення. Не можна залишати осторонь і ті 100 тис. осіб, які пройшли через бойові формування УПА.

Таким чином, складається враження, що кількість радянських партизанів і чисельність тих формувань, які з ними боролися самостійно (УПА) або ж воювали на боці німців, виявляється начебто рівною. Насправді це не так. Адже наведена вище “арифметика” не враховує від 6 до 7 млн чоловік найбільш боєздатного населення України, яке було мобілізовано до Червоної армії і воювало на фронті. До того ж всенародний характер війни у тилу ворога обумовлюється не тільки кількістю партизанів, бо ця кількість завжди може бути обмежена з організаційних та технічних причин (наявність зброї, фахово підготовлених кадрів, сприятливі природні умови та ін.). Принципове значення мала підтримка, яку партизани постійно відчували від місцевого населення.

Що стосується цього боку справи, то тут факт широкої підтримки населенням України, за винятком західних областей, радянських партизанів є незаперечним. І свідченням цього слугують не тільки відповідні німецькі матеріали (спогади, документи), а й понад 250 спалених українських сіл, населення яких окупанти звинувачували у допомозі партизанам, та близько 3,9 млн мирних жителів, котрі стали жертвами фашистського терору.

Однак у “війні на знищення”, яку нацисти нав'язали народам СРСР, у тому числі й українському народу, не було альтернативи боротьбі з окупантами. Тому жертви фашистського терору, про які йшлося вище, такі ж безсмертні герої, як і ті, хто зі зброєю в руках боровся з підступним ворогом у лавах партизанів і загинув з честю в ім'я загальної перемоги.

НЕЛЕГАЛЬНИЙ ЦК КП(б)У

Невдачі Червоної армії на фронтах упродовж 1941–1942 рр. змусили радянське військово-політичне керівництво постійно приділяти увагу партизанській війні на тимчасово окупованій території СРСР, вести пошук найбільш доцільних і ефективних форм управління бойовою, диверсійною і розвідувальною діяльністю партизанів в тилу німецько-фашистських військ.

На рубежі 1941–1942 рр. після низки експериментів була усвідомлена необхідність домогтись централізації керівництва партизанським рухом, підпорядкувати дії партизанів інтересам збройної боротьби на фронті, узгодити їх з планами радянського військового командування.

Упродовж травня — вересня 1942 р. Державний комітет оборони (ДКО), ЦК ВКП(б) і Наркомат оборони СРСР здійснили низку кардинальних заходів стосовно створення системи штабів партизанського руху, підпорядкованих Ставці Верховного головнокомандування Червоної армії і фронтовому командуванню і зв'язаних з відповідними партійними організаціями. Водночас посилювалась роль ЦК національних компартій і обласних комітетів партії у керівництві боротьбою на окупованій території.

У контексті згаданих заходів ЦК ВКП(б) 2 жовтня 1942 р. ухвалив постанову про створення нелегального ЦК КП(б)У. Необхідність таких кроків була викликана, по-перше, тим, що в цей період більшість членів і кандидатів у члени ЦК КП(б)У перебували в діючій армії, були зайняті на відповідальних ділянках військово-господарської роботи в тилкових районах СРСР або евакуйовані разом з трудовими колективами, тобто вибули із складу республіканської партійної організації. По-друге, використовувані в мирний час уставні форми роботи апарату ЦК з партійними комітетами і організаціями багато в чому не відповідали умовам, що склалися. Вони гальмували керівництво діяльністю підпільних партійних органів, партизанських формувань у тилу ворога, ускладнювали підтримування з ними зв'язку, здійснення контролю.

ЦК ВКП(б) прийняв рішення сформувати нелегальний ЦК КП(б)У всього із 17 осіб, при цьому зберегти в його складі раніше обраних членів ЦК і кооптувати декількох партійних і радянських керівників, які займалися партизанським рухом безпосередньо в тилу ворога. Таке рішення було вимушеним, але вкрай необхідним заходом. Воно, перш за все, надавало вузькому складу ЦК повноваження здійснювати під керівництвом Центрального Комітету ВКП(б) функції ЦК КП(б)У, дозволяло йому як надзвичайному органу вирішувати всі питання, пов'язані з різнобічною діяльністю Компартії України.

Назва надзвичайного партійного органу відповідає, в цілому, структурі, формам і методам його діяльності. По-перше, у складі нелегального ЦК КП(б)У було шість осіб (майже 40 %), які постійно перебували в тилу ворога; по-друге, надання допомоги підпільним партійним органам, контроль за розвитком і ефективністю боротьби проти окупантів здійснювались через членів ЦК, які в найшорішій таємниці перекидалися за лінію фронту, парторганізаторів, уповноважених, організаторські групи і зв'язкових ЦК; по-третє, в його діяльності не допускалась будь-яка гласність в роботі; по-четверте, партійні працівники в тилу ворога обов'язково користувались псевдонімами, фіктивними документами під раніше розроблені геленди, встановлювалась система явок і паролей для зв'язку між партійними комітетами і організаціями і т. ін.

На нелегальний ЦК КП(б)У, як вказувалось у рішенні ЦК ВКП(б), покладалось завдання “очолити партизанський рух на Україні і перетворити його у всенародний рух проти німецьких окупантів”. Разом з тим нелегальний ЦК КП(б)У розглядав, вирішував й інші важливі питання, які не мали відношення до боротьби в тилу ворога. Їх співвідношення змінювалось у міру визволення України від німецько-фашистських загарбників.

До складу нелегального ЦК КП(б)У входили: три із чотирьох членів Політбюро — М. С. Гречуха, Л. Р. Корнієць, Д. С. Коротченко; В. А. Бегма — перший секретар Рівненського обкому партії, член Військової ради 12-ї армії, А. І. Гасвий — перший

секретар Ворошиловградського обкому партії, член Військової ради 21-ї армії, А. Н. Зленко — завідувачий оргінструкторським відділом ЦК КП(б)У, С. А. Ковпак — командир з'єднання партизанських загонів Сумської області, П. Ф. Куманюк — перший секретар Червоного підпільного райкому партії Сумської області (17 листопада 1942 р. затверджений секретарем Сумського підпільного обкому партії), С. В. Руднев — комісар з'єднання партизанських загонів Сумської області, О. М. Сабуров — командир з'єднання партизанських загонів Житомирської області, В. Т. Сергієнко — нарком внутрішніх справ УРСР, І. К. Сиромолотний — другий секретар Миколаївського обкому партії, М. С. Співак — секретар ЦК КП(б)У з кадрів, В. Ф. Старченко — перший заступник Голови Раднаркому УРСР, Т. А. Строкач — начальник УШПР, О. Ф. Федоров — перший секретар Чернігівського підпільного обкому партії, Я. А. Хоменко — перший секретар ЦК ЛКСМУ.

Між членами нелегального ЦК КП(б)У, які перебували в радянському тилу, обов'язки були розподілені таким чином: Л. Р. Корнієць і В. Ф. Старченко — забезпечення партизанських формувань і підпільних організацій зброєю, боєприпасами, обмундируванням, матеріальною частиною технічного зв'язку і медико-санітарним майном; М. С. Співак, А. Н. Зленко, Я. А. Хоменко — підбір керівних кадрів для підпільних партійних і комсомольських комітетів, створення партизанських формувань, організаційських груп, підготовка кадрів для партизанської боротьби в спецшколах, розв'язання питань організаційної, масово-політичної роботи партійних і комсомольських організацій серед партизан і населення тимчасово окупованої території республіки; В. Т. Сергієнко — контроль за підготовкою партизанських кадрів для України в спецшколах ЦШПР (В. Т. Сергієнко одночасно був одним із заступників начальника ЦШПР); Т. А. Строкач — загальне оперативне керівництво партизанськими формуваннями на Україні; М. С. Гречуха — облік і своєчасне забезпечення виплати утримуваним, пенсій сім'ям партизанів і підпільників. Члени нелегального ЦК КП(б)У А. І. Гасвий та І. К. Сиромолотний виконували завдання ЦК з розгортання партизанського руху в ряді областей республіки, вилітали в тил ворога до місць розташування великих партизанських з'єднань.

5 жовтня 1942 р. членам нелегального ЦК КП(б)У, які перебували в тилу ворога (С. А. Ковпаку, П. Ф. Куманюку, С. В. Рудневу, О. М. Сабурову, О. Ф. Федорову), була передана радіограма за підписом Д. С. Коротченка, в якій викладались завдання, що стояли перед ними: виявляти нові партизанські загоони, встановлювати з ними зв'язок, надавати допомогу з метою зміцнення їх бойової діяльності; вести серед населення політичну роботу, спрямовуючи її до єдиної мети — залучати радянських патріотів до активної боротьби проти фашистських окупантів; із місцевих жителів і партизан підбирати і виховувати активістів-організаторів, з їх допомогою проводити роботу по створенню у всіх містах і сільських населених пунктах прихованих резервів партизанського руху. Нелегальний ЦК КП(б)У закликав партійні комітети, всіх радянських патріотів “ще вище підняти прапор партизанської війни, кожного дня, кожної години збільшувати ряди народних месників — червоних партизанів, відважних воїнів-богатирів, які борються за щастя народне, за його свободу і незалежність”.

Апарат нелегального ЦК КП(б)У станом на 2 жовтня 1942 р. мав таку структуру: оргінструкторський відділ — 25 осіб, відділ кадрів — 15 (завідуючі цих відділів — члени нелегального ЦК), відділ пропаганди й агітації — 28, особливий сектор — 6, сектор партстатистики та єдиного партквитка — 4, партійна колегія — 5, управління справами ЦК — 5 осіб, а також галузеві відділи, які були представлені здебільшого тільки завідуючими або їх заступниками. У складі апарату працювало також 17 секретарів і

завідуючих відділами обкомів партії, які виконували окремі доручення ЦК. Всього в апараті нелегального ЦК КП(б)У було 116 відповідальних і 22 технічних працівника.

Пізніше, 8 січня 1943 р. рішенням нелегального ЦК КП(б)У в оргінструкторсько-му відділі було створено два сектори — підпільних партійних організацій і спецтехніки (завідуючі С. Г. Горохов, Н. В. Корнеєв), а 30 квітня 1943 р. при відділі пропаганди і агітації організована спеціальна група для проведення агітаційно-масової і пропагандистської роботи серед партизанів і населення тимчасово окупованих районів України у складі: В. Г. Базарницького, Я. А. Галана, Л. І. Кухаренко, А. С. Малишка, Л. Х. Паламарчука (керівник), М. М. Підгиченко, І. І. Слинська, І. А. Цюпи, І. Д. Шевченка, А. Я. Шушуріна. Головував на засіданнях нелегального ЦК, як правило, член Політбюро ЦК КП(б)У Л. Р. Корнієць. Він же підписував протоколи засідань і рішення ЦК. У зверненнях до українського народу на окупованій території, у діловому листуванні ЦК КП(б)У з республіканськими і союзними організаціями з метою конспірації слово “нелегальний” не згадувалось.

Засідання нелегального ЦК КП(б)У проходили головним чином у вузькому складі учасників, без запрошення з глибокого тилу противника всіх членів ЦК. Переважна більшість постанов приймалась опитуванням членів ЦК, що відповідало вимогам оперативності в роботі. Нелегальний ЦК КП(б)У регулярно розглядав кардинальні питання, пов’язані з виконанням поставлених Політбюро ЦК ВКП(б) завдань перетворення партизанського руху на Україні у всенародний.

Уже 5 жовтня 1942 р. було прийнято постанову “Про розвиток народного партизанського руху на Україні”. У ній зверталась увага підпільних партійних комітетів на необхідність подальшого зміцнення партійного керівництва партизанським рухом, розширення й зміцнення постійного зв’язку підпільних партійних організацій з партизанськими формуваннями, організаціями і групами комуністичного підпілля, розвиток партизанської боротьби у великих містах і промислових центрах, активізації масово-політичної роботи всередині партизанських загонів і серед населення. У постанові відзначалося, що недоліки, які існували у цій важливій справі, були серйозним гальмом у подальшому розвитку партизанської війни на Україні.

Для зміцнення зв’язку з масами і залучання їх до активної боротьби проти німецько-фашистських загарбників рекомендувалось поряд з нелегальними формами боротьби широко використовувати всі легальні способи роботи серед населення. Із цією метою підпільники повинні були широким проникати в існуючі в тилу ворога кооперативні, просвітницькі об’єднання, релігійні громади, озброєні поліційно-каральні формування й інші організації.

У постанові ставилось завдання протягом жовтня — листопада 1942 р. сформувати і навчити 100 партизанських груп загальною чисельністю 1 тис. осіб з подальшим засиланням їх в тил ворога. Українському штабу партизанського руху пропонувалось встановити зв’язок з усіма великими партизанськими формуваннями на території Сумської, Чернігівської, Житомирської, Вінницької, Харківської, Дніпропетровської і Кіровоградської областей, перекинути їм зброю, боєприпаси.

Нелегальний ЦК КП(б)У звертав особливу увагу керівників партійного підпілля на активізацію бойових дій на найбільш важливих комунікаціях противника. Для організації партизанського руху в областях і керівництва ним, де була слабка мережа партійного підпілля або взагалі не було підпільних обкомів партії, було вирішено створити оперативні групи по 3–5 осіб з подальшим перекиданням їх через лінію фронту. Ці групи, які пізніше стали називатися організаційними групами ЦК КП(б)У, укомплектовувались

досвідченими керівними партійними і радянськими працівниками. На ці групи поряд з керівництвом бойовою діяльністю партизанських формувань, проведенням політико-виховної роботи серед населення і партизанів покладался такі завдання: встановлювати і налагоджувати зв'язки з існуючими підпільними партійними організаціями, створювати нову мережу комуністичного підпілля, надавати їм допомогу у розгортанні всіх форм боротьби проти окупантів. Як правило, на базі таких оперативних груп, що переправлялись у тил противника, створювались підпільні партійні органи.

У постанові велика увага приділялась питанням покращання масово-політичної роботи у партизанських загонах, а також серед іншого населення України. Доручалося відділу пропаганди й агітації ЦК КП(б)У організувати разом з УШПР видання газет, листівок та інших друкованих матеріалів як у великих партизанських загонах, так і в підпільних партійних організаціях, у першу чергу таких областей, як Дніпропетровська, Київська, Чернігівська, Сумська, Харківська; організувати видання листівок із закликком до різних груп населення йти до партизанських загонів, посилювати активні бойові дії проти фашистських загарбників, розвінчувати пропаганду німецьких окупантів; організувати видання спеціальних випусків газети "Комуніст" у прифронтових районах. При відділі пропаганди й агітації ЦК КП(б)У була створена група відповідальних працівників з 6–8 осіб для систематичного проведення в партизанських загонах лекцій і доповідей з поточних питань.

12 листопада 1942 р. на першому засіданні нелегального ЦК КП(б)У був розглянутий і затверджений план бойових дій партизанів України на зимовий період 1942–1943 рр. На цьому засіданні поряд з членами нелегального ЦК В. А. Бегмою, А. І. Гаєвим, М. С. Гречухюю, А. Н. Зленком, Л. Р. Корнійцем, В. Т. Сергієнком, М. С. Співаком, В. Ф. Старченком, Т. А. Строкачем, О. Ф. Федоровим, Я. А. Хоменком були присутні В. К. Іванов — завідуючий особливим сектором ЦК, К. З. Литвин — завідуючий відділом пропаганди і агітації, І. Ф. Чепурний — заступник завідуючого оргінструкторським відділом та інші відповідальні працівники ЦК КП(б)У.

У плані дій на зимовий період 1942–1943 рр. визначались конкретні бойові завдання для тих партизанських формувань, які стояли на обліку в УШПР, намічались організаційні заходи щодо створення нових і зміцнення діючих партизанських загонів, передбачались заходи з їх матеріально-технічного забезпечення, налагоджування і розширення надійного радіозв'язку, організації контролю і перевірки виконання бойових завдань.

Для зміцнення керування боротьбою в тилу ворога з боку партійних організацій, встановлення постійного зв'язку зі всіма партизанськими формуваннями, розвитку боротьби у великих містах і промислових центрах, посилення політико-масової роботи нелегальний ЦК ще раз вказав на необхідність створення обласних оперативних груп чисельністю 3–5 осіб кожна і першочергової їх засилки на територію Київської, Харківської, Житомирської, Сумської, Вінницької, Кіровоградської, Ворошиловградської (тепер Луганської), Сталінської (тепер Донецької), Дніпропетровської, Запорізької, Рівненської, Волинської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Чернігівської областей.

Перед командирами партизанських загонів ставилося завдання залучати до партизанської боротьби все більш широкі верстви населення, створювати з місцевих жителів партизанські резерви, з яких набирати поповнення або формувати додатково нові загоны. Повести справу так, щоб в районі дій загонів не було жодного міста, села, населеного пункту, де б не існувало в потаємному вигляді бойового резерву партизанського руху. Потаємні резерви, вказував нелегальний ЦК КП(б)У, повинні бути чисельно

необмежені і включати в себе усіх чесних громадян і громадянок, бажаючих звільнитися від фашистського гноблення.

Для практичного вирішення питань, пов'язаних зі створенням нових партизанських загонів, і керівництва їх бойовою діяльністю намічалось сформувати і перекинути через лінію фронту додатково 80 груп організаторів партизанських загонів і інструкторів міннопідривної справи чисельністю 5–10 осіб кожна. Планом передбачалось встановлення надійного двостороннього зв'язку з великими партизанськими формуваннями шляхом перекидання через лінію фронту радіостанцій.

Намічалась заходи щодо поліпшення масово-політичної роботи серед населення і партизанів. Зокрема планувалось із листопада 1942 р. по січень 1943 р. закинути 50 портативних друкарень у партизанські загопи, 35 назв листівок загальним тиражем 7 млн примірників, організувати проведення через радіостанції “Радянська Україна”, ім. Т. Г. Шевченка щоденних спеціальних передач “Останні вісті” для населення окупованих районів, відраджання лекторів, кінофотокореспондентів до партизанських загонів.

Велику роль у подальшому розгортанні збройної боротьби на тимчасово окупованій території республіки відіграла постанова нелегального ЦК КП(б)У “Про роботу Чернівецького підпільного обкому ЦК КП(б)У”, прийнята 13 листопада 1942 р. за звітвом першого секретаря обкому О. Ф. Федорова, який був запрошений на засідання ЦК з глибокого тилу противника. Це був перший політичний документ ЦК КП(б)У, в якому узагальнювався досвід діяльності обласної партійної організації в нелегальних умовах. Важливим був і той факт, що члени нелегального ЦК КП(б)У вперше не через зв'язкових, а від секретаря підпільного обкому партії одержали ґрунтовну інформацію про розмах боротьби в тилу ворога, труднощі нелегальної роботи, потреби підпільників. У прийнятій постанові визначались конкретні завдання організаційної і політичної роботи партійних комітетів, які впливали з умов, що склались, рекомендувались найбільш прийнятні форми і методи діяльності партійних комітетів.

Із метою забезпечення широкого розмаху партизанської боротьби в тилу ворога ЦК зажадав від підпільного обкому партії розширити і закріпити зв'язок з місцевими партійними комітетами і організаціями, особливо південних районів області. Обкому, оргінструкторському відділу і відділу кадрів ЦК КП(б)У, а також ЦК ЛКСМУ пропонувалось поповнити діючі підпільні райкоми партії і райкоми комсомолу необхідними кадрами, відновити діяльність тих райкомів, які за тих чи інших обставин припинили своє існування, підбравши для цього досвідчених і перевірених партійних і комсомольських працівників.

У постанові зверталась увага всіх підпільних партійних, комсомольських організацій і партизанських загонів на те, що без широкого зв'язку з масами, без повсякденної копіткої роботи в масах неможливо здійснити завдання організації всього населення на боротьбу з німецькими загарбниками. Поряд з підпільними формами роботи ЦК рекомендував також використати і легальні можливості.

В організації широкомасштабних заходів із розгортання боротьби в тилу ворога, крім апарату ЦК, велику роль відігравав Український штаб партизанського руху — військово-оперативний орган нелегального ЦК КП(б)У. У жовтні — листопаді 1942 р. для роботи в штабі були направлені відповідальні партійні і радянські працівники республіканської та обласної ланки. Рішенням нелегального ЦК КП(б)У від 17 жовтня були затверджені заступниками начальника УШПР П. О. Магуй — секретар ЦК з електропромисловості й електростанцій, І. Т. Табулевич — нарком комунального господарства УРСР. 3 і 12 листопада 1942 р. нелегальний ЦК своїми рішеннями направив для

допомоги в роботі штабу: М. С. Данченка — заступника завідуючого промисловим відділом ЦК КП(б)У, Д. Г. Гапія — секретаря Одеського обкому партії з харчової промисловості, К. К. Шаніна — секретаря Полтавського обкому партії з кадрів, В. І. Куцина — завідуючого оргінструкторським відділом Сталінського обкому партії, М. П. Рудька — завідуючого фінгопсектором Харківського обкому партії, І. С. Сєніна — другого секретаря Одеського обкому партії, Г. Г. Петрова — секретаря Харківського обкому КП(б)У.

Надаючи великого значення політичній роботі серед населення окупованої території України, 12 листопада 1942 р. нелегальний ЦК КП(б)У затвердив І. Д. Шевченка, заступника завідуючого відділом пропаганди й агітації ЦК КП(б)У, для роботи в УШПР з питань розповсюдження друкованих матеріалів (звернень, листівок, газет) серед партизанів і населення захоплених ворогом районів. Із метою покращання підготовки і регулярного подання в Радінформбюро зведень про бойові дії партизанських загонів, боротьбу українського народу в тилу ворога, а також про звірства і грабежі фашистських окупантів на Україні рішенням нелегального ЦК КП(б)У від 30 листопада 1942 р. в УШПР був направлений В. С. Нижник — секретар Вінницького обкому партії.

Розгортання роботи нелегального ЦК КП(б)У збіглося з початком корінного перелому у Великій Вітчизняній війні. Перейшовши в контрнаступ під Сталінградом, радянські війська наближались до території України. Обставини вимагали значної активізації діяльності нелегального ЦК КП(б)У, партійного підпілля, УШПР, партизанських формувань у розв'язанні нових важливих і складних завдань. Необхідно було зміцнити взаємодію підпілля і партизанських сил з наступаючими радянськими військами, надавати їм всебічну допомогу, особливо в розвідувальних діях, здійснювати акції проти використання окупантами промислових підприємств для ремонту бойової техніки і озброєння, зривати плани видобутку вугілля, спроби відновити роботу металургійних заводів; настійно саботувати поставки вермахту сільськогосподарської продукції; не давати ворогу можливості вивозити народне добро у фашистську Німеччину, насильно виганяти радянських людей, висаджувати в повітря, спалювати споруди при відступах з заселених пунктів.

Вирішення цих завдань потребувало подальшого зміцнення всіх ланок системи партійного керівництва війною в тилу ворога. Керівна роль тут належала підпільним партійним органам. Виходячи з цього, нелегальний ЦК КП(б)У спеціально розглянув питання про стан роботи підпільних партійних організацій України на своєму засіданні 26 листопада 1942 р. В обговоренні доповіді, підготовленої завідуючим оргінструкторським відділом А. Н. Зленком, взяла участь члени ЦК В. А. Бєгма, М. С. Гречуха, Л. Р. Корнієць, М. С. Співак, В. Ф. Старченко, Т. А. Строкач, О. Ф. Федоров. Останній у своєму виступі зазначив, що “робота проведена немала, але прямо можна сказати, що на сьогоднішній день стан підпільних партійних організацій далеко не такий, який нам потрібний, і не може нас задовольнити. Абсолютно справедливо буде сказати, що ми маємо зв'язок і керуємо тільки двома обкомами партії — Чернігівським і Сумським”.

У зв'язку із зміцненням задалегідь створених партійних органів і розширенням мережі підпілля нелегальний ЦК КП(б)У надавав важливого значення створенню нових підпільних обкомів й інших партійних комітетів там, де їх не вдалося створити за умов, що склалися, або вони були розгромлені фашистськими каральними органами.

Підпільні обкоми партії створювались на базі організаторських груп на чолі з уповноваженими ЦК, досвідченими партійними працівниками, як правило, колишніми секретарями обкомів, які переправлялись на окуповану територію в райони дислокацій

партизанських з'єднань з наступним закріпленням за ними діючих в тилу ворога партизанських формувань, під прикриттям яких вони направлялись у визначені їм області.

19 грудня 1942 р. нелегальний ЦК КП(б)У прийняв рішення направити в Рівненську область організаторську групу на чолі з членом ЦК, першим секретарем Рівненського обкому партії, депутатом Верховної Ради СРСР В. А. Бегмою. До її складу входили С. А. Качура, О. С. Повторенко, В. Г. Тимофеев, А. С. Хоменко. На початку січня 1943 р. група була доставлена літаком на базу партизанського з'єднання під керівництвом С. А. Ковпака, потім переправлена в розташування партизанського з'єднання під командуванням О. М. Сабурова. 15 січня за вказівкою ЦК КП(б)У і наказом УШПР з цього з'єднання в розпорядження Рівненського підпільного обкому партії, що створювався, був виокремлений партизанський загін "За Батьківщину", який налічував 450 осіб (командир І. П. Федоров, комісар Л. Є. Кизя).

17 лютого 1943 р. в с. Озерськ Висоцького району був створений Рівненський підпільний обком КП(б)У у складі: В. А. Бегма — перший секретар, Л. Є. Кизя, О. С. Повторенко — територіальні секретарі, І. П. Федоров, В. Г. Тимофеев і Т. І. Беляков (він же секретар підпільного обкому ЛКСМУ) — члени обкому. Це був перший підпільний обком партії в Західній Україні.

У квітні 1943 р. нелегальний ЦК КП(б)У направив у Кам'янець-Подільську область організаторську групу на чолі з колишнім першим секретарем Кам'янець-Подільського обкому партії, депутатом Верховної Ради СРСР С. А. Олексенком. Група була десантована на територію "партизанського краю" на Поліссі. Із з'єднання О. М. Сабурова в розпорядження групи виділявся партизанський загін під командуванням І. І. Шитова. Під його прикриттям організаторська група на чолі із С. А. Олексенком прибула на територію області. У середині травня 1943 р. за рішенням нелегального ЦК КП(б)У створюється Кам'янець-Подільський підпільний обком партії.

У грудні 1942 р. нелегальний ЦК КП(б)У затвердив організаторську групу по Вінницькій області у складі Д. Т. Бурченка і В. Є. Нижника — довоєнних секретарів Вінницького обкому партії і А. В. Кузнецова. Пізніше до неї були введені секретар Тульчинського райкому партії В. В. Сашко і уповноважений ЦК ЛКСМУ Н. П. Гержова. 21 квітня 1943 р. була проведена висадка групи десанту неподалік від с. Дубова Лельчицького району Поліської області в Білорусі, в зоні бойової діяльності партизанського з'єднання під командуванням О. М. Сабурова. А в травні того ж року ЦК КП(б)У затвердив Вінницький підпільний обком партії на чолі з Д. Т. Бурченком. Підпільному обкому було підпорядковано Сумське партизанське з'єднання під командуванням Я. І. Мельника і І. Я. Шушпанова.

Весною і влітку 1943 р. ЦК КП(б)У створює підпільні обкоми і в інших областях. 11 березня 1943 р. Чернігівське партизанське з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова вийшло в рейд на Правобережжю України з метою завдання ударів по важливих комунікаціях в районі Ковельського залізничного вузла, зміцнення на Волині комуністичного підпілля і надання допомоги місцевим партизанським загонам. Партизанські загоны, що залишилися, були об'єднані у з'єднання і діяли в Чернігівській області під командуванням М. М. Попудренка. У зв'язку з вибуттям ряду членів Чернігівського підпільного обкому партії за межі області нелегальний ЦК КП(б)У 25 травня 1943 р. затвердив Чернігівський підпільний обком у новому складі: М. М. Попудренко (перший секретар), С. М. Новіков, В. Є. Яременко, Ф. І. Коротков, І. Є. Цимбаліст.

Чернігівське партизанське з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова більше 3-х місяців проривалося до визначеного району, пройшло з боями не одну сотню кілометрів,

форсувало Дніпро, Прип'ять і прибуло у північні райони Волинської області. 23 червня 1943 р. ЦК КП(б)У затвердив Волинський підпільний обком партії у такому складі: С. Д. Герасименко, В. Н. Дружинін, Ф. І. Лисенко, А. З. Михайлов, О. Ф. Федоров (перший секретар).

27 травня 1943 р. після того, як фашистські карателі схопили і закатували у застінках гестапо секретарів і членів Житомирського підпільного обкому партії А. Д. Бородія, Г. М. Буржимського, Г. С. Протасевича, Г. І. Шелушкова, нелегальний ЦК КП(б)У затвердив новий склад Житомирського підпільного обкому партії. До нього увійшли: Л. Г. Бугаєнко, З. А. Богатир, Я. А. Довгань, С. Ф. Маліков (перший секретар), О. М. Сабуров.

Характерним моментом у діяльності підпільних партійних органів після листопада 1942 р. було те, що більшість з них знаходилася у партизанських формуваннях. Секретарі обкомів одночасно були командирами, комісарами з'єднань і начальниками обласних штабів партизанського руху. Секретарі райкомів, як правило, очолювали партизанські загони або ж були їхніми комісарами. Концентрація в одних руках політичного і військового керівництва створювала широкі можливості для кращої розстановки кадрів і маневрування ними, для зміцнення зв'язку з підпільними організаціями і партизанськими загонами.

7 квітня 1943 р. нелегальний ЦК КП(б)У затвердив представлений УШПР план бойових дій партизанських загонів України на весняно-літній період 1943 р., який був схвалений ЦК ВКП(б) і ДКО. Згідно з планом всі великі партизанські з'єднання і загони, які діяли у північних районах України, повинні були переміститися на захід і південний захід республіки. Перед ними ставилось завдання дезорганізувати роботу таких важливих комунікацій в тилу ворога, як Ковель — Київ, Львів — Шепетівка — Київ, Тернопіль — Жмеринка — Кременчук, Фастів — Дніпропетровськ та інших.

Виконання нових відповідальних завдань стосовно подальшого розгортання партизанської боротьби вимагало активізації зусиль партійно-політичного і військово-оперативного керівництва діяльністю партизанських загонів і підпільних організацій, покращання масово-політичної роботи серед партизан і населення окупованих районів. 5 квітня 1943 р. нелегальний ЦК КП(б)У за погодженням з Центральним Комітетом ВКП(б) прийняв рішення направити секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка з групою відповідальних працівників апарату ЦК КП(б)У, ЦК ЛКСМУ і УШПР у тил ворога в райони Правобережної України "для забезпечення і надання допомоги партизанським загонам і партійним організаціям у здійсненні плану заходів розвитку партизанського руху на весняно-літній період".

19 квітня 1943 р. Д. С. Коротченко, заступник завідуючого оргінструкторським відділом ЦК КП(б)У І. Ф. Чепурний, інструктори ЦК І. І. Миронов, Л. К. Федоров, С. Я. Ваксман, начальник 1-го відділу УШПР О. М. Мартинов і його заступник М. І. Владимиров, секретар ЦК ЛКСМУ М. А. Кузнецов, завідуючий відділом пропаганди і агітації ЦК ЛКСМУ С. Г. Сеґен приземлились на аеродромі партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака.

Спочатку Д. С. Коротченко і члени групи побували у підрозділах цього з'єднання, а потім відвідали партизанські з'єднання під командуванням В. А. Бегми, С. Ф. Малікова, Я. І. Мельника, О. М. Сабурова, О. Ф. Федорова. Секретар ЦК КП(б)У провів наради з командно-політичним складом усіх з'єднань, виступив з доповідями перед партизанами, вручив орденів і медалей нагородженим.

28–29 травня 1943 р. у розташуванні партизанського з'єднання О. М. Сабурова поблизу с. Картеничі (Білорусь), відбулась підготовлена Д. С. Коротченком нарада членів нелегального ЦК КП(б)У разом з командирами і комісарами партизанських

з'єднань Правобережної України. У нараді взяли участь члени нелегального ЦК В. А. Бегма, С. А. Ковпак, С. В. Руднев, О. М. Сабуров, О. Ф. Федоров, відповідальні працівники ЦК ЛКСМУ і УШПР (М. А. Кузнецов, О. М. Мартинов, І. І. Миронов, С. Г. Серен, І. Ф. Чепурний та інші).

На нараді було обговорено широке коло питань, пов'язаних з подальшим розгортанням боротьби в тилу ворога. У доповідях командирів і комісарів партизанських формувань були ретельно розглянуті підсумки осінньо-зимової кампанії 1942–1943 рр. і намічені практичні заходи для найшвидшого здійснення рішення ЦК ВКП(б) про розширення бойових дій партизанських загонів на всесезонно-літній період 1943 р. Особливу увагу було приділено організації рейдів по тилах ворога. У прийнятій резолюції партизанським командирам пропонувалось всебічно підготувати свої з'єднання до майбутніх рейдів, перевірити готовність до походу кожного підрозділу, кожного бійця, готовність наявних вогневих засобів, правильне їх розподілення, наявність боеприпасів, стан обозу і верхових коней, глибоко розвідати маршрути майбутніх походів, розташування опорних пунктів ворога, ступінь їх укріплень і можливі шляхи підходів. Для більш широкого розвитку партизанського руху і завдання ударів по тилах і комунікаціях ворога у степових районах України рекомендувалось у кожному з'єднанні створити легкі рухомі загони автоматників періодично направляти їх у глибокі рейди по степових районах України.

Учасники наради схвалили практику партійно-політичної роботи у з'єднаннях В. А. Бегми і С. Ф. Малікова щодо створення підпільних партійних організацій і осередків, а також груп резерву партизанських загонів, поставили перед комісарами і партійними організаціями партизанських з'єднань і загонів завдання організувати в районах як постійної, так і тимчасової дислокації, у населених пунктах, які знаходяться поблизу, мережу підпілля.

Було позитивно оцінено діяльність партизанського з'єднання О. М. Сабурова по формуванню окремих самостійних партизанських загонів: чехословацького (командир Ян Налепка) і польського (командир Р. Сатановський), і рекомендовано всім партизанським з'єднанням надавати цим загонам всебічну допомогу командно-політичними кадрами, озброєнням і боеприпасами. Учасники наради схвалили досвід з'єднань С. А. Ковпака і О. Ф. Федорова, які проводили аналіз кожної бойової операції, організували навчання командирів і комісарів, і запропонували всім загонам і з'єднанням наслідувати цей досвід.

5 червня 1943 р. у тил ворога прибув з групою оперативних працівників начальник УШПР Т. А. Строкач. Він і секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко побували у багатьох загонах і з'єднаннях, а також у двох молдавських формуваннях під командуванням В. А. Андрєєва і Я. П. Шкрябача, взяли безпосередню участь у розробці планів майбутніх рейдів, зокрема партизанських з'єднань С. А. Ковпака і О. Ф. Федорова, від імені уряду вручили бійцям і командирам, які відзначились у боях, медалі "Партизанові Вітчизняної війни".

Протягом усього перебування в тилу ворога (до 5 липня 1943 р.) Д. С. Коротченко багато уваги приділяв зміцненню партійного підпілля, активізації його роботи. На засіданнях Житомирського, Рівненського, Волинського, Кам'янець-Подільського, Вінницького підпільних обкомів партії, які проводились за його участю і участю відповідальних працівників ЦК КП(б)У, були заслухані повідомлення секретарів підпільних партійних комітетів, обговорені актуальні питання діяльності комуністичного підпілля. За завданням секретаря ЦК із з'єднань і загонів були направлені зв'язкові і розвідувально-диверсійні групи для встановлення контакту з підпільними партійними і комсомольськими

організаціями, а також партизанськими загонами, які діяли в Київській, Дніпропетровській, Миколаївській, Одеській, Кіровоградській та інших областях.

До середини 1943 р. нелегальний ЦК КП(б)У вичерпав свої функції правочинного надзвичайного партійного органу. Враховуючи це, а також у зв'язку з визволенням значної частини України і відновленням діяльності партійних комітетів і організацій на очищеній від фашистських загарбників території республіки, відкликанням ряду членів і кандидатів у члени ЦК КП(б)У з діючої армії для організації відновлення зруйнованого народного господарства 29 червня 1943 р. Політбюро ЦК ВКП(б) скасувало своє рішення від 2 жовтня 1942 р. про формування нелегального ЦК КП(б)У. З того часу ЦК КП(б)У став функціонувати згідно зі статутом партії. Однак питання розвитку партизанського руху продовжували займати значне місце в його діяльності до повного визволення території України від фашистських окупантів.

Діяльність нелегального ЦК КП(б)У відіграла важливу роль у посиленні партійно-го керівництва партизанською боротьбою на окупованій території, сприяла зміцненню зв'язків партизанських формувань, підпорядкованих УШПР, з місцевими партизанськими загонами і підпільними партійними організаціями. Разом з тим нелегальний ЦК КП(б)У лише формально діяв як колегіальний орган. Усі його рішення і пропозиції неодмінно погоджувались з першим секретарем ЦК КП(б)У М. С. Хрущовим, а останній особливо прислуховувався до думок Л. Р. Корнійця і Т. А. Строкача. В оперативних питаннях партизанської боротьби точка зору начальника УШПР дуже часто мала вирішальне значення. Нерідко Т. А. Строкач без безпосереднього погодження з М. С. Хрущовим, але, безумовно, за попередньою домовленістю з ним, надсилав до партизанських формувань директиви і вказівки від імені першого секретаря ЦК КП(б)У.

УКРАЇНСЬКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ

30 травня 1942 р. з метою об'єднання керівництва партизанським рухом і подальшого розвитку збройної боротьби в тилу ворога Державний комітет оборони СРСР ухвалив постанову про створення при Ставці Верховного головнокомандування радянських збройних сил Центрального штабу партизанського руху (ЦШПР). Для безпосереднього керівництва партизанськими загонами й організації їх взаємодії з частинами Червоної армії при військових радах фронтів створювались Брянський, Західний, Калінінський, Ленінградський і Карело-Фінський фронтові штаби партизанського руху, а при Військової раді південно-західного напрямку — Український штаб партизанського руху (УШПР). Названі штаби підпорядковувались ЦШПР, а в оперативному відношенні — військовим радам відповідних фронтів і напрямків. При арміях створювались оперативні групи фронтових штабів партизанського руху.

Згідно з постановою ДКО СРСР УШПР організовувався як фронтовий або міжфронтовий штаб партизанського руху, який підпорядковувався Центральному штабу, а в оперативному відношенні і в питаннях укомплектування кадрами і матеріально-технічного забезпечення — Військовій раді південно-західного напрямку. Через це на УШПР покладалась переважно організація і керівництво партизанськими загонами в найближчому оперативному тилу противника, який знаходився перед військами Південно-Західного і Південного фронтів.

У середині червня 1942 р. Наркомат оборони СРСР (НКО СРСР) затвердив перші штати штабу в кількості 63 одиниць, в тому числі 14 вільнонайманого складу. Відповідно

до них структура УШПР включала: командування, відділи — оперативний, інформаційно-розвідувальний, зв'язку, підготовки партизанських кадрів, матеріально-технічного забезпечення; а також відділення: фінансове, загальносекретне, шифрувальне; комендатуру. При штабі як самостійні структурні підрозділи створювались радіовузли і школа підготовки партизанських кадрів. Підкомро УШПР був затверджений заступник наркома внутрішніх справ УРСР Т. А. Строкач, який мав великий досвід роботи по організації і керівництву партизанськими загонами. Його заступниками були призначені секретар ЦК КП(б)У М. С. Співак і представник Військової ради південно-західного напрямку полковник І. В. Виноградов.

20 червня 1942 р. наказом начальника УШПР був затверджений особовий склад штабу в кількості 21 особи, в тому числі начальником оперативного відділу — О. М. Мартинов, начальником розвідувально-інформаційного відділу — І. І. Уралов, начальником відділу зв'язку — Я. І. Мельник, начальником відділу підготовки кадрів — Л. П. Дрожжин, начальником відділу матеріально-технічного забезпечення — С. Ф. Маликов, начальником фінансового відділу — К. І. Півень. Одночасно були призначені на посади начальники оперативних груп, які УШПР створював при військових радах армій Південно-Західного і Південного фронтів.

УШПР був також пізніше доукомплектований спеціалістами, які мали досвід роботи в армійських штабах. Оперативний відділ очолював підполковник В. С. Погребенко, який раніше працював начальником оперативного відділу 28-ї армії Сталінградського фронту; начальником розвідувально-інформаційного відділу, а потім старшим помічником начальника оперативного відділу став підполковник Ф. П. Коваленко, який служив до цього в оперативному відділі штабу Південно-Західного фронту.

Уже в процесі формування УШПР відбулися важливі зміни в його правовому стані. У зв'язку зі скасуванням командування і Військової ради південно-західного напрямку ДКО СРСР 29 червня 1942 р. перетворив УШПР у республіканський штаб партизанського руху. До його командного складу додатково вводились без звільнення від своїх прямих обов'язків член Військової ради І. К. Сиромолотний і начальник розвідвідділу Південного фронту М. В. Шершньов, начальник розвідвідділу Південно-Західного фронту А. І. Камінський.

Відповідно до вказівок Центрального штабу партизанського руху кордони оперативної діяльності УШПР поряд з ділянками Південно-Західного і Південного фронтів включали також Західну Україну, Крим і Молдавську РСР. Таким чином, на УШПР покладалась відповідальність за керівництво партизанським рухом на всій тимчасово окупованій території УРСР, враховуючи прилеглі до неї райони інших республік.

У середині липня 1942 р. у зв'язку з повною окупацією гітлерівцями всієї території України становище УШПР різко погіршилось. У Центральному штабі партизанського руху розглядалося питання про можливе розформування УШПР як республіканського штабу. Однак проти цього виступив ЦК КП(б)У, за погодженням з яким Т. А. Строкач направив у ЦШПР доповідну записку з обґрунтуванням збереження УШПР "для подальшого керівництва бойовою діяльністю партизанських формувань, які знаходяться на території України".

Точка зору ЦК КП(б)У була прийнята до уваги, і УШПР зберіг свій статус, хоча виконати в повному обсязі завдання республіканського штабу партизанського руху йому було вкрай складно. Перш за все, давалася взнаки незавершеність укомплектування штатів, нестача засобів радіозв'язку. Відступаючи на схід разом з Червоною армією, УШПР опинився на значній відстані від території України, загубивши на деякий час

прямий зв'язок по радіо з партизанськими формуваннями. Протягом липня — серпня 1942 р. штаб, за словами Т. А. Строкача, “знаходився на колесах”, 7 разів змінював місце своєї дислокації, поки у вересні не прибув до Саратова, де в цей час розміщувався вже ЦК КП(б)У. У ході переїзду УШПР опинився в оперативних кордонах Сталінградського фронту і був тимчасово підпорядкований в оперативному відношенні його командуванню. В умовах наступу фашистських військ на Сталінград УШПР, не без впливу М. С. Хрущова, взяв на себе ряд питань, пов'язаних з організацією партизанського руху на території Сталінградської області.

Це завдання займало одне з важливих місць у діяльності штабу в той період, у зв'язку з чим менше уваги приділялось розвитку партизанського руху на території власне України. Не випадково ще в кінці липня 1942 р. ЦШПР змушений був зробити роз'яснення, що “Український штаб партизанського руху, перш за все, відповідає за керівництво партизанськими загонами, які діють на території України”.

Наказ народного комісара оборони СРСР від 5 вересня 1942 р. “Про завдання партизанського руху” підняв збройну боротьбу в тилу ворога на більш високий рівень, сприяв дальшому покращанню форм керівництва партизанською військовою на окупованій території. Логічним розвитком заходів, які передбачалися наказом НКО СРСР, стала постановою ДКО СРСР від 28 вересня 1942 р., відповідно до якої всі фронтові штаби партизанського руху, за винятком Ленінградського, перетворювались у представництва ЦШПР при військових радах фронтів. Поряд з уже існуючим Українським штабом партизанського руху створювались інші республіканські, а також обласні штаби партизанського руху, керівництво якими покладалось на ЦШПР, ЦК національних компартій, обкоми ВКП(б). З метою покращання керівництва оперативно-бойовою діяльністю партизанських загонів України ДКО постановив перевести УШПР із Саратова до Москви.

Ця постанова стала передомою в діяльності УШПР, який вважався республіканським штабом ще з 29 липня 1942 р. і тільки тепер одержав реальну можливість приступити до виконання у повному обсязі обов'язків військово-бойового органу ЦК КП(б)У. На практиці це означало, що всю свою роботу щодо керівництва партизанським рухом на території України УШПР проводив на основі директив і вказівок ДКО СРСР, Ставки ВГК, ЦШПР і ЦК КП(б)У, систематично інформував їх про стан партизанської боротьби і завдання її подальшого розгортання.

На УШПР покладалось оперативне керівництво розвитком партизанського руху і бойовими діями партизанів, розробка оперативних планів і методів партизанської боротьби, координація роботи територіальних і фронтових органів керівництва партизанським рухом, забезпечення партизанів зброєю, боєприпасами та іншим майном, організація взаємодії партизанських сил з військами Червоної армії, розробка пропозицій з організаційної структури партизанських формувань, аналіз і узагальнення бойового досвіду, підготовка партизанських кадрів, фінансування діяльності підвідомчих органів.

Підвищенню авторитету УШПР сприяло введення начальника штабу Т. А. Строкача і його заступника М. С. Співака до складу нелегального ЦК КП(б)У, створеного згідно з постановою ЦК ВКП(б) від 2 жовтня 1942 р. Одночасно поява нелегального ЦК означала зміцнення партійного керівництва партизанським рухом, посилення контролю за діяльністю УШПР.

Нелегальний ЦК (а потім і ЦК КП(б)У) затверджував розроблені УШПР оперативні плани розвитку партизанського руху і плани бойових дій окремих партизанських формувань, контролював їх виконання, розглядав і затверджував склад обласних оперативних груп і обласних штабів партизанського руху, які направлялись за лінію фронту.

До номенклатури ЦК КП(б)У входили посади заступників начальника штабу, начальників відділів, їх старших помічників, начальників шкіл підготовки партизанських кадрів.

Передислокація УШПР із Саратова в Москву, яка повністю завершилась до кінця жовтня 1942 р., позитивно відбилась на його роботі. Це не тільки наблизило штаб до України, але також дозволило його працівникам встановити безпосередній зв'язок з керівництвом ЦШПР і, головним чином, з апаратами ЦК КП(б)У, Президії Верховної Ради УРСР, Раднаркому України, які знаходилися в Москві, а отже, сприяло більш оперативному вирішенню назрілих питань розвитку партизанського руху, удосконалення структури і штатів штабу, покращання матеріально-технічного забезпечення партизанських загонів України.

26 листопада 1942 р. ДКО СРСР розглянув питання про уточнення структури і штатів УШПР, в результаті чого чисельність його співробітників збільшилась з 63 до 88 осіб, з них відповідальних — 59, технічних — 29. До штатного розкладу УШПР додатково вводилися посади заступників начальника штабу по зв'язку і матеріально-технічному забезпеченню, організовувалось адміністративно-господарське відділення, а також, на прохання ЦК КП(б) Молдавії, — відділ по керівництву партизанським рухом на території Молдавської РСР. Інформаційно-розвідувальний відділ був перетворений у розвідувальний, а підготовки кадрів — у відділ кадрів.

УШПР був також поповнений керівними партійними і радянськими працівниками. Заступниками начальника штабу були призначені: зі зв'язку — секретар ЦК КП(б)У з електротехнічної промисловості й електростанцій П. А. Мацуї, з матеріально-технічного забезпечення — нарком комунального господарства УРСР І. Т. Табулевич; начальником відділу матеріально-технічного забезпечення — заступник наркома промисловості будівельних матеріалів УРСР О. Ф. Шинкарьов; заступником начальника відділу кадрів — секретар Одеського обкому КП(б)У Л. І. Найдек.

7 березня 1943 р. ДКО СРСР розформував Центральний штаб партизанського руху. У зв'язку з цим керівництво партизанською боротьбою в тилу ворога цілком покладалось на ЦК компартій союзних республік, обкоми ВКП(б), республіканські та обласні штаби партизанського руху. З метою подальшого зміцнення керівництва партизанським рухом в Україні і в Білорусі, координації дій партизанів з Червоною армією ДКО СРСР дозволив УШПР і БШПР мати на фронтах, діючих в напрямку України і Білорусі, свої спеціальні представництва. Проведена реорганізація суттєво вплинула на правовий стан УШПР, який тепер безпосередньо підпорядковувався ЦК КП(б)У і в оперативному відношенні — Ставці ВГК.

У квітні 1943 р. були здійснені заходи по уточненню структури УШПР, визначенню функціональної спрямованості його відділів. Відповідно до наказів НКО СРСР у складі штабу створювались нові відділи: інформації, технічний, медико-санітарний. Шифрувальне, фінансове і загальносекретне відділення реорганізовувались у відповідні відділи. Вводилась також посада заступника начальника штабу зі спеціальної техніки (диверсійної діяльності), на яку незабаром був призначений відомий спеціаліст у цій галузі І. Г. Старінов.

Зміни у структурі УШПР мали принципове значення, робили його більш гнучким, краще пристосованим до виконання завдань щодо керівництва партизанським рухом у нових умовах. Організація інформаційного і технічного (диверсійного) відділів і передача їм ряду функцій, які виконувались оперативним відділом, дозволили останньому посилити увагу до питань оперативного керівництва діями партизанських сил, встановити чіткий контроль за виконанням оперативних планів і бойових завдань.

За станом на 16 липня 1943 р. структура УШПР включала командування і 13 відділів: оперативний, розвідувальний, зв'язку, кадрів, матеріально-технічного забезпечення, технічний (диверсійний), шифрувальний, інформаційний, загальносекретний, медико-санітарний, фінансовий, адміністративно-господарський, Молдавський. Децю пізніше до штатів штабу була введена посада головного хірурга. У 1944 р. за погодженням з ЦК КП(б)У в межах штатної чисельності був також створений нагородний відділ.

У підпорядкуванні УШПР перебували центральний радіовузол (Головращія) з штатом у 134 особи, база постачання і автобаза у кількості 104 чоловік, евакогоспіталь і партизанський госпіталь-санаторій. Крім того, штаб розгорнув мережу баз аеродромного обслуговування в Липецьку, Гайвороні, Лебедині, Конотопі, а також передових баз забезпечення партизанів на території Житомирської і Рівненської областей.

У структурі УШПР функціонували школи підготовки партизанських кадрів: саратовська школа радистів і школа особливого призначення (ШОП), покликана готувати командний склад партизанських загонів і висококваліфікованих спеціалістів міннопідврийної справи. Після переїзду в Київ ці дві школи в кінці липня 1944 р. були реорганізовані в об'єднану школу УШПР, діяльність якої продовжувалась до 1 січня 1945 р.

У зв'язку з організацією нових відділів і розширенням обсягів роботи штатна чисельність УШПР в середині 1943 р. складала 143 одиниці, в тому числі вищого, старшого і середнього комскладу — 90, молодшого комскладу і рядових — 2, вільнонайманих — 51. Поряд з кількісним зростанням відбулися помітні якісні зміни в кадрах штабу. У березні — квітні 1943 р. УШПР був зміцнений 15 досвідченими спеціалістами, які прибули з ЦШПР. Заступниками начальника УШПР були призначені полковники В. Ф. Соколов, І. Г. Старінов, підполковник В. І. Гарбуз, начальником оперативного відділу — підполковник В. І. Бондарев.

До системи керівництва партизанським рухом на Україні, яку очолював УШПР, входили представництва штабу при військових радах 1, 2, 3 і 4-го Українських фронтів і обласні штаби партизанського руху. Перші керували бойовими, диверсійними і розвідувальними діями партизанів у прифронтовій смузі і в найближчому оперативному тилу противника, другі — управляли партизанськими силами в глибині окупованої території України.

Керівництво бойовими діями партизанів УШПР здійснював відповідно до оперативних планів, які складались згідно з вказівками ЦК ВКП(б), ДКО СРСР, Ставки ВГК, ЦШПР і ЦК КП(б)У. Завдання, які випливали з цих планів, а також із конкретних бойових умов, оформлювались у вигляді директив ЦК КП(б)У, наказів і розпоряджень УШПР. Коли УШПР розробляв документ директивного характеру, то він керувався вимогами Ставки ВГК, а тому прагнув без зволікання довести його зміст до уваги партизанського командування, допомогти йому організувати виконання. Як правило, директиви і вказівки ЦК КП(б)У, накази і розпорядження штабу передавались у партизанські з'єднання і загопи шифрограмами по радіо. В окремих випадках вони доставлялись за лінію фронту офіцерами зв'язку УШПР на літаках.

Основою для оцінки бойової обстановки в тилу противника і прийняття відповідних рішень слугувала інформація, що УШПР отримувал по лінії Ставки ВГК, ЦШПР, розвідувальних органів Червоної Армії і від партизанів. Штаб вимагав, щоб командири партизанських з'єднань і загонів два рази на місяць, до 1 і 15 числа, подавали обов'язкові зведення про підсумки бойових дій, озброєння і чисельність, місця дислокації формувань. Дані особливої важливості, в першу чергу, про наміри ворога та іншого розвідувального характеру підлягали негайній передачі у зашифрованому вигляді по радіо.

Контроль за виконанням поставлених завдань УШПР здійснював як у формі обов'язкових донесень і звітів партизанського командування про зроблену роботу, так і шляхом відряджень у партизанські формування відповідних представників штабу.

Одержувані від партизанів свідчення про бойову, диверсійну і розвідувальну діяльність аналізувались і узагальнювались відділами штабу у вигляді оперативних і розвідувальних зведень, спеціалізованих оглядів, доповідних записок і довідок. Бойова обстановка в тилу ворога і дані розвідки наносились на оперативні і розвідувальні карти УШПР. Зведення про дислокацію партизанських загонів, їх склад і озброєння відображались у дислокаційних списках.

Найважливіші оперативні і розвідувальні документи, які складались штабом, у встановленому порядку направлялись Верховному головнокомандувачу, його заступнику, начальнику Генерального штабу Червоної армії, ЦШПР, розвідувальним органам Червоної армії, НКВС і НКДБ, ЦК КП(б)У, РНК УРСР, командувачам фронтами, що діяли в напрямку України.

У рамках оперативного керівництва партизанським рухом УШПР приділяв велику увагу узагальненню досвіду партизанської боротьби, виробленню на його основі рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення бойових дій партизанів. Початок цієї роботи було покладено вже у перші місяці діяльності штабу. У своїх вказівках і рекомендаціях з питань організації і проведення бойових операцій партизанів, застосування тих чи інших тактичних прийомів, методів партизанської боротьби УШПР намагався не зв'язувати партизанське командування формою і буквою плану чи наказу. Штаб вважав, що сама природа партизанської війни потребує ініціативи і винахідливості від командирів усіх рангів, вміння вести дії так, щоб завдати максимальних втрат противнику.

На початку осені 1943 р. УШПР приступив до перебазування на територію України. Вже 2 вересня в Харків прибула передова група співробітників штабу, а потім через деякий час і його основний склад. Незабаром після визволення столиці України в ній розгорнула роботу Київська оперативна група УШПР, на яку покладались завдання розформування партизанських з'єднань і загонів, які вийшли в радянський тил, а також підготовка службових приміщень для прийому всіх підрозділів штабу. З другої половини листопада по грудень 1943 р. УШПР в основному завершив передислокацію в Київ.

Переїзд штабу в столицю створив більш сприятливі умови для розгортання його діяльності на завершальному етапі боротьби за Україну. Цьому сприяла, по-перше, постанова ДКО СРСР від 13 січня 1944 р. про остаточне розформування Центрального штабу партизанського руху і посилення у зв'язку з цим ролі ЦК компартій союзних республік і підпорядкованих їм партизанських штабів в керівництві збройною боротьбою в тилу ворога; по-друге, місцезнаходження штабу в Києві значно наблизило його до районів бойових дій основних сил партизанів України, дозволило встановити з більшістю з'єднань і загонів не тільки надійний радіо- або повітряний, а й наземний зв'язок через лінію фронту і забезпечити більш чітку взаємодію партизанів з радянськими військами; по-третє, створення на визволеній території України мережі передових баз забезпечило позитивно позначилося на матеріально-технічному забезпеченні партизанських формувань.

У вересні — жовтні 1944 р. у зв'язку з повним визволенням території України від німецько-фашистських загарбників, розформуванням значної кількості партизанських з'єднань і загонів, скороченням з цієї причини обсягів роботи почалося поступове згортання діяльності УШПР і підвідомчих йому органів. Уже у вересні було розформо-

вано Молдавський відділ і представництво УШПР при Військовій раді 3-го Українсько-го фронту. У жовтні 1944 р. відбулося скорочення чисельності особового складу. За рішенням ЦК КП(б)У із УШПР було відряджено до інших органів 70 осіб, із бази забезпечення і автобази — 55 осіб, із центрального радіовузла — 126 осіб, із об'єднаної школи — 538 осіб, із представництв штабу на фронтах — 132 особи, всього — 921 особа. У той самий час, враховуючи, що Т. А. Строкач без звільнення з посади начальника УШПР був призначений заступником наркому внутрішніх справ УРСР, ЦК КП(б)У 20 жовтня 1944 р. затвердив заступником начальника УШПР генерал-майора В. А. Андрєєва, який з травня 1943 р. по серпень 1944 р. був командиром 1-го Молдавського партизанського з'єднання.

Водночас із скороченням штатів УШПР у цей період завершується, розпочата ще з кінця 1943 р. велика робота по розформуванню партизанських з'єднань і загонів, які закінчили свою бойову діяльність. При цьому до Червоної армії та військкоматів було направлено 20 210 осіб, на партійну і радянсько-господарську роботу — 3 000 осіб, за місцем проживання — 6 555 осіб, на лікування до госпіталів — 354 особи, у заново сформовані партизанські загони — 3 396 осіб. Відповідним органам і установам передавалось майно і матеріальна частина партизанських формувань.

Головними завданнями УШПР на цьому етапі залишалися надання допомоги компартіям Чехословаччини та Угорщини у розгортанні антифашистської партизанської боротьби, оперативне керівництво радянськими партизанськими з'єднаннями і загонами, які знаходилися на території вказаних країн, організація їх постачання, складання звітів про бойову діяльність партизанських формувань України, проведення розрахунків з колишніми партизанами, оформлення пенсій сім'ям загиблих, підготовка матеріалів для нагород учасників партизанського руху.

23 грудня 1944 р. ЦК КП(б)У ухвалило рішення про розформування УШПР з 1 січня 1945 р. Оперативне керівництво радянськими партизанськими з'єднаннями і загонами, які діяли в Чехословаччині і Угорщині, покладалось на комісію ЦК КП(б)У у складі В. А. Андрєєва, К. З. Литвина, А. Н. Зленка, П. А. Мапуя та ін. Для складання звітів про партизанський рух в Україні і проведення розрахунків з колишніми партизанами при комісії була створена група з ліквідації справ УШПР і розрахунків з партизанами в кількості 32 осіб офіцерського складу і 4 осіб технічного персоналу, діяльність якої тривала до кінця жовтня 1946 р.

Створення УШПР і підвідомчої йому системи органів, організацій і установ, послідовне удосконалення їх організаційних форм, структури і штатів мало принципове значення для докорінного покращення керівництва партизанським рухом в тилу ворога на тимчасово окупованій території України. Діяльність УШПР дозволяла раціонально використовувати матеріальні й людські ресурси, об'єднувати розрізнені дії чисельних партизанських загонів і груп у рамках єдиного оперативного задуму, забезпечувати виконання ними бойових завдань, які становили першочерговий інтерес для командування Червоної армії, організувати тісну взаємодію партизанів з радянськими військами.

Долаючи труднощі у своїй роботі, зміцнюючи матеріально-технічну базу і кадри партизанського руху, УШПР намагався підвищити рівень керівництва збройною боротьбою в тилу ворога. Організація представництв УШПР при військових радах фронтів і обласних штабів партизанського руху сприяла більш ефективному управлінню партизанськими силами, дозволяла здійснювати широкі заходи з дезорганізації тилу німецько-фашистських військ на всій тимчасово окупованій території України.

Діяльність УШПР позитивно позначилась на розвитку і керівництві партизанським рухом України, сприяла підвищенню результативності ударів партизанів по окупантах, наближаючи час їх повного розгрому й остаточного вигнання з рідної землі. Партизанські формування, які підпорядковувались УШПР, його представництвам при військових радах фронтів, обласним штабам партизанського руху, мали високу боєздатність, талановитий командний і політичний склад і виступали ударною силою багатоглясної армії партизанів України.

Разом з тим у своїй оперативно-бойовій діяльності УШПР відчував нестачу кваліфікованих військових кадрів, обізнаних з особливостями і тактикою партизанської війни як для роботи у відділах штабу, так і для укомплектування партизанських формувань. Особливо це стосувалось заміщення в партизанських з'єднаннях і загонах посад начальників штабів, заступників командирів з розвідки і диверсійно-підривної діяльності. Нестача у складі штабу кваліфікованих кадрів була однією з причин недостатнього авторитету частини відповідальних співробітників УШПР серед командно-політичного складу діючих партизанських формувань, а також нерідко негативно впливала на діяльність УШПР.

У роботі штабу мали місце спроби окремих відповідальних працівників ЦК КП(б)У втручатися в оперативно-бойову роботу УШПР, у кадрові призначення. Однак, завдяки діловим і особистим стосункам Т. А. Строкача з першим секретарем ЦК КП(б)У М. С. Хрущовим, таке втручання своєчасно припинялось.

Негативно впливало на роботу УШПР несвоєчасне і недостатнє забезпечення партизанських формувань зброєю і боеприпасами, міннопідривними засобами, радіоапаратурою, іншим зняряддям і майном. Особливо гострим було питання про виділення штабу літаків для доставки вантажів і людей в тил противника, евакуації з окупованої території поранених і хворих партизанів. Труднощі вирішення цих питань викликали постійне нарікання з боку партизанських командирів, впливали на авторитет УШПР, призводили нерідко до зриву виконання бойових завдань в тилу ворога.

ПРЕДСТАВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ ПРИ ВІЙСЬКОВИХ РАДАХ ФРОНТІВ

28 вересня 1942 р. ДКО СРСР прийняв постанову, спрямовану на подальше удосконалення керівництва збройною боротьбою в тилу ворога, на забезпечення більш тісної взаємодії партизанських загонів з військами Червоної армії. Серед заходів, які були намічені вказаною постановою, важливе значення мало створення при військових радах Воронежського, Південно-Західного і Сталінградського (Південного) фронтів представництв Центрального штабу партизанського руху (ЦШПР) як фронтів органів управління партизанськими силами.

Після розгрому німецько-фашистських загарбників під Сталінградом і переходом Червоної армії в наступ на південному відрізку радянсько-німецького фронту, ЦШПР наприкінці лютого 1943 р. ухвалив рішення про оперативне підпорядкування своїх представництв при військових радах Воронежського, Південно-Західного і Південного фронтів УШПР. Цей крок був продиктований необхідністю покращити координацію дій партизанів України з радянськими військами, які почали визволення території республіки від гітлерівських окупантів, посилити удари по тилу ворога.

7 березня 1943 р. ДКО постановив розформувати ЦШПР, а його представництва при військових радах фронтів, які діяли в напрямку України, а також їх партизанські загони, диверсійні і розвідувальні групи передати у безпосереднє розпорядження УШПР. 12 березня 1943 р. начальник УШПР Т. А. Строчак відповідним наказом визначив основні завдання і напрями діяльності представництв.

На них покладалась організація і засилання партизанських загонів і диверсійно-розвідувальних груп у ворожий тил, встановлення взаємодії партизанів із частинами Червоної армії та підтримування зв'язку з діючими партизанськими формуваннями, забезпечення їх зброєю, боєприпасами, іншими видами бойового спорядження, евакуація поранених і хворих партизанів, одержання розвідувальних зведень і передача їх військовим радам фронтів і УШПР, проведення систематичної роботи по розкладенню антирадянських військових формувань противника.

Представництва, як і попередні оперативні групи УШПР, які діяли в червні — вересні 1942 р., були фронтовими органами керівництва партизанським рухом у системі УШПР і мали забезпечити оперативно-тактичну взаємодію партизанів з військами Червоної армії. Представництва безпосередньо підпорядковувались УШПР, а в оперативному відношенні — фронтовому командуванню. Керівники, які очолювали представництва, вводились до складу військових рад фронтів, що значно підсилювало їхню роль у вирішенні завдань розвитку партизанського руху.

Організаційна структура представництва складалася з таких відділень: оперативно-розвідувального, зв'язку, кадрів, матеріально-технічного забезпечення, фінансового, загальносекретного, шифрувального, а також пересувного радіовузла і навчального пункту формування і навчання резервів партизанських кадрів. Улітку 1943 р. розвідувальні відділення були скасовані, а їх функції передані оперативному відділенню. У зв'язку з розширенням підготовки партизанських кадрів у спецшколах УШПР були також розформовані навчальні пункти. Штатна чисельність представництв складала в різні часи 44–64 співробітники.

Функціональна спрямованість діяльності структурних підрозділів представництв регламентувалась спеціальним положенням. На оперативне відділення покладалось вивчення районів бойових дій і розробка планів застосування партизанських загонів і груп, визначення їм бойових завдань і контроль за їх виконанням, здійснення заходів, спрямованих на розвиток партизанського руху і організацію нових бойових одиниць у ворожому тилу, узагальнення і поширення досвіду партизанської боротьби, перевірка стану боєздатності партизанських загонів, облік трофеїв, втрат противника.

У коло обов'язків розвідувального відділення входила організація всіх видів розвідки з метою одержання інформації про війська, тили, ресурси і задуми противника, укомплектування партизанських загонів і груп кадрами кваліфікованих розвідників, керівництво боротьбою з ворожою агентурою, яка засилалась до партизанських формувань.

Діяльність відділення зв'язку спрямовувалась на забезпечення безперервного і тривогого зв'язку представництв з УШПР і партизанськими загонами, організацію радіомережі у ворожому тилу, укомплектування партизанських формувань кадрами радистів. Відділення матеріально-технічного забезпечення займалось питаннями постачання партизанів зброєю, боєприпасами, мінопідривними засобами, медико-санітарним, іншим необхідним матеріальним майном, харчуванням, організацією евакуації і лікування тяжко поранених і хворих партизанів; обліком майна і цінностей, які знаходились у партизанських загонах, проведенням заходів по перевезенню людей і вантажів у тил противника.

Відділення кадрів підбирало та укомплектовувало кадрами партизанські загони і групи, вело персональний облік особового складу партизанів, готувало подання на присвоєння військових звань, підтримувало зв'язок партизанів з їх рідними і близькими.

У роботі представництв УШПР важливе місце належало радіовузлам, які були основним каналом зв'язку з УШПР, оперативними групами і партизанськими формуваннями. У складі радіовузлів, як правило, було 2–3 радіостанції типу РАФ і РСБ, у тому числі змонтовані на автомашиннах.

Представництва УШПР відповідно до покладених на них обов'язків створювали оперативні групи при військових радах армій, які входили до складу фронтів. Вони відігравали важливу роль у розвитку партизанського руху на лінії фронту. "Опергрупи, — пише О. М. Асмолов, що в роки війни очолював представництво УШПР на Південно-Західному і 3-му Українському фронтах, — стали добрими помічниками фронтового штабу партизанів. Вони розширяли можливості штабу. Спираючись на них, ми могли більш оперативної і конкретно направляти партизанські дії в смугу фронту...". Штаб оперативних груп складався з начальника, 2 старших оперуповноважених, 2 оперуповноважених, 1–2 радистів, водіїв.

Оперативні кордони діяльності представництв і підлеглих їм партизанських загонів територіально відповідали, як правило, напрямкам бойових дій військ фронтів Червоної армії. Однак, виходячи з завдань розвитку партизанського руху і організації нових фронтів, УШПР, за згодою Генерального штабу Червоної армії і ЦК КП(б)У, змінював райони діяльності представництв, перерозподіляв між ними партизанські сили. Так, у січні 1944 р. представництво УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту було переведено на 2-й Український фронт і одержало у своє розпорядження нові партизанські загони. Керівництво діяльності партизанських формувань на лінії 1-го Українського фронту протягом січня — березня 1944 р. здійснював безпосередньо УШПР.

У квітні 1944 р. у зв'язку з Кримською наступальною операцією військ 4-го Українського фронту і наступним виведенням управління цього фронту до резерву Ставки ВГК представництво УШПР переводилось на 1-й Український фронт, а підлегли їм партизанські загони і диверсійно-розвідувальні групи передавались представництву УШПР при Військовій раді 3-го Українського фронту.

У серпні — вересні 1944 р. після виходу військ 2-го і 3-го Українських фронтів на територію Румунії і Угорщини представництво УШПР на 2-му Українському фронті було переведено на 4-й Український фронт, який Ставка ВГК розгорнула в Карпатах. Представництво УШПР при Військовій раді 3-го Українського фронту, виконавши поставлені перед ним завдання, було розформовано. Діяльність представництв УШПР при військових радах 1-го і 4-го Українських фронтів продовжувалась відповідно до лютого і травня 1945 р.

Керівництво бойовою діяльністю своїх представництв УШПР здійснював на основі загальних завдань розвитку партизанського руху на окупованій території України. Був встановлений чіткий порядок подання в УШПР інформації про бойову і розвідувальну діяльність партизанських формувань. Відповідно до нього представництва систематично надсилали до штабу оперативні плани і щомісячні звіти про їх виконання, зведення про дислокації партизанських загонів і груп, їх чисельність, озброєння, оперативні зведення і розвідувальні донесення.

Представництвам відводилось важливе місце в загальних заходах штабу по розвитку партизанського руху. Конкретні їхні завдання вперше було сформульовано у квітні 1943 р., коли УШПР включив представництва до плану бойових дій партизанів України

на весняно-літній період. Згідно з ними планувалося організувати і переправити за лінію фронту на територію Дніпропетровської, Київської і Чернігівської областей 31 організаторсько-диверсійну групу для проведення диверсій на основних залізничних магістралях в тилу німецько-фашистських військ, включаючи підірив 18 великих залізничних мостів. Аналогічні завдання з порушення перевезень противника, а також з інших питань партизанської боротьби ставились УШПР і в подальшому.

УШПР систематично контролював бойову діяльність представництв і на основі зміни обстановки уточнював їм бойові завдання, розробляв рекомендації щодо покращання методів бойової роботи і форм керівництва партизанським рухом, які охоплювали широке коло питань боротьби в тилу ворога і були покликані забезпечувати найбільш доцільне використання партизанських загонів і груп, підвищити результативність їх ударів по ворогу.

Успішна діяльність представництв багато в чому залежала від допомоги з боку УШПР стосовно організації та оснащення партизанських формувань. Штаб був основним джерелом, з якого представництва одержували кваліфіковані кадри спеціалістів з партизанської боротьби, особливо організаторів партизанського руху, мінерів-підричників, радистів. Радіовузли представництв і сформовані ними для пересилки в тил ворога партизанські загони і групи оснащувались головним чином радіоапаратурою за рахунок фондів УШПР. У ряді випадків штаб виділяв у розпорядження представництв транспортну авіацію. Кожне представництво, як правило, мало одну, а інколи й дві постійні лінії радіозв'язку з УШПР.

Представництва УШПР працювали у тісному контакті з військовими радами фронтів, які забезпечували партизанські загони і групи зброєю, боеприпасами, медикаментами, продовольством і матеріальним майном, автотранспортом, виділяли в розпорядження представництв літаки фронтової авіації для перевезення в тил противника людей і вантажів. За вказівкою військових рад фронтові відділи кадрів надавали допомогу представництвам в укомплектуванні штатів, формуванні партизанських загонів і груп.

За 1942–1945 рр. представництва УШПР перекинули за лінію фронту, в тил ворога 355 партизанських загонів і диверсійно-розвідувальних груп загальною чисельністю більш як 3,6 тис. осіб. На їх базі за рахунок місцевого населення і колишніх військовополонених були розгорнуті значні партизанські сили. Їх чисельність в роки війни становила на 1-му і 4-му Українських фронтах 21 208 осіб, 2-му Українському фронті — 22 136 осіб, 3-му Українському фронті — 15 624 особи.

На чолі представництв УШПР при військових радах фронтів у різний час знаходились досвідчені і кваліфіковані кадри організаторів партизанського руху. Це генерал-майор В. А. Андреев (4-й Український фронт), полковник О. М. Асмолов (Південно-Західний і 3-й Український фронти), полковник В. С. Погребенко (Воронезький, 1-й, 2-й і 4-й Українські фронти), полковник І. Г. Старінов (Південний фронт), підполковник І. М. Бовкун (4-й і 1-й Українські фронти), підполковник П. А. Метельов (Воронезький, Південний і 4-й Український фронти), підполковник Г. О. Перекальський (Південний фронт).

Організація представництв УШПР при військових радах фронтів, які стали важливою ланкою в системі керівництва партизанським рухом на тимчасово окупованій території України, помітно вплинула на розвиток збройної боротьби в тилу ворога. Бойова діяльність партизанських загонів і груп, якими керували представництва, стала одним з основних напрямів оперативно-тактичної взаємодії партизанів з Червоною армією.

Разом з партизанськими формуваннями України, які оперували в глибині окупованої території республіки, загони і групи представництв УШПР, дезорганізуючи найближчий оперативний тил противника, внесли значний вклад у справу розгрому німецько-фашистських загарбників.

ОБЛАСНІ ШТАБИ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ

З перших днів своєї діяльності УШПР відчував потребу наблизитися через систему спеціальних органів управління партизанськими силами безпосередньо до районів бойових дій в тилу ворога. Один аспект цієї складної проблеми був вирішений шляхом створення представництв штабу при військових радах фронтів. Не менш важливим було завдання організації на окупованій території в глибокому тилу противника підлеглих УШПР територіальних органів керівництва партизанським рухом. Спочатку вони уявлялись у формі обласних резидентур, північного і південного відділів УШПР, міжобласних оперативних груп УШПР.

Однак у процесі вивчення накопиченого досвіду найбільш доцільною формою територіального керівництва партизанськими формуваннями були визнані обласні штаби партизанського руху. Першим з них став організований ще восени 1941 р. за ініціативою Чернігівського підпільного обкому партії обласний штаб партизанського руху на чолі з О. Ф. Федоровим. 4 грудня 1942 р. нелегальний ЦК КП(б)У прийняв рішення про організацію штабу партизанського руху по Житомирській області у такому складі: О. М. Сабуров — начальник, члени — С. Ф. Маліков і Д. Т. Колесніков. 19 грудня 1942 р. був затверджений штаб партизанського руху по Київській області (С. А. Ковпак — начальник, члени — С. В. Руднев і І. К. Сиромолотний).

8 січня 1943 р. нелегальний ЦК КП(б)У створив штаб партизанського руху по Сумській області (Я. І. Мельник — начальник, П. Ф. Куманьок, М. І. Наумов). У подальшому вказаний штаб в різні часи очолювали П. Ф. Куманьок і М. П. Бойко. У зв'язку з відходом на Правобережну Україну партизанського з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова обласний штаб партизанського руху на Чернігівщині з 20 квітня 1943 р. очолив М. М. Попудренко, а після його загибелі — Ф. І. Коротков. Протягом травня — червня 1943 р. були організаційно оформлені Кам'янець-Подільський (С. А. Олексенко), Рівненський (В. А. Бегма), а в січні 1944 р. Вінницький (Д. Т. Бурченко) обласні штаби партизанського руху. В окремих випадках УШПР поширював діяльність цих органів управління партизанськими силами і на суміжні райони сусідніх областей.

Планувалось також розгорнути мережу штабів партизанського руху і в інших окупованих областях України. Однак через ряд причин це не вдалося здійснити. У зв'язку з успішними наступальними діями Червоної армії весною і влітку 1943 р. відпала необхідність в організації обласних штабів партизанського руху на Полтавщині і Харківщині. Водночас, з огляду на сильну протидію противника, штаб не зміг вивести свої оперативні групи на територію Дрогобицької (тепер м. Дрогобич входить до складу Львівської області), Ізмаїльської (м. Ізмаїл тепер входить до складу Одеської області), Львівської, Станіславської (тепер Івано-Франківської) і Чернівецької областей з тим, щоб на їх базі створити штаби партизанського руху.

У березні 1943 р. УШПР розробив інструкцію начальнику обласного штабу партизанського руху, яка регламентувала його права та обов'язки, основні завдання. На обласні штаби покладалось виявлення партизанських резервів і створення нових

партизанських загонів і диверсійних груп, постановка їм бойових завдань і організація взаємодії. В обов'язки обласних штабів входила організація матеріально-технічного забезпечення партизанських формувань, підтримка зв'язку з усіма партизанськими загонами області, організація розвідки і передача одержаних розвідданих УШПР і його представництвом, ведення політико-виховної роботи серед населення й агітаційної роботи по розкладу антирадянських формувань гітлерівців та ін.

У більшості випадків начальники обласних штабів були водночас командирами базових партизанських з'єднань і секретарями підпільних обкомів КП(б)У. Членами обласних штабів призначались також командири і комісари інших партизанських формувань, діючих на території області. Усе це дозволяло забезпечити єдність керівництва основними формами боротьби в тилу ворога в межах певних регіонів. Начальник обласного штабу безпосередньо підпорядковувався начальнику УШПР, а в оперативному відношенні при перебуванні в лінії фронту — представнику УШПР при Військовій раді фронту.

У своїй діяльності обласні штаби партизанського руху керувались директивами і вказівками ЦК КП(б)У, підпільних обкомів партії, наказами і розпорядженнями УШПР. Керівне ядро обласних штабів, як правило, складали члени обласних оперативних груп ЦК КП(б)У і УШПР. У тих випадках, коли начальники обласних штабів були також командирами партизанських з'єднань, штаби цих з'єднань, по суті, виконували функції обласних. Через відсутність типових штабів обласних штабів їх структура і чисельність залежали від місцевих умов. У Кам'янець-Подільському обласному штабі партизанського руху, наприклад, були оперативний, розвідувальний і політичний відділи, санітарна служба, служби матеріально-технічного забезпечення і боепостачання. Штат Рівненського обласного штабу партизанського руху налічував 28 осіб, включаючи помічників начальника штабу з розвідки, з політичної частини, з шифрувальної справи, начальника обласного радіовузла, редактора обласної газети, секретаря обкому ЛКСМУ, радистів, працівників друкарні та інший персонал.

Як органи управління партизанськими силами в глибині окупованої території обласні штаби відіграли певну роль у розгортанні збройної боротьби в тилу ворога на Україні, розширенні її масштабів, сприяли посиленню ударів по окупантах.

Разом з тим робота вказаних органів могла бути більш ефективною і результативною, якби своєчасно і правильно вирішувались організаційно-штатні і кадрові питання. Обласні штаби не мали типових штатів, відчували нестачу кваліфікованих працівників, спеціалістів із розвідки, мінопідривної справи, радіозв'язку. Не був чітко визначений характер їх взаємодії з УШПР і з підлеглими йому партизанськими формуваннями, які діяли на території, підвідомчій обласним штабам.

Негативно відбивались на функціонуванні вказаних органів особисті стосунки між командирами партизанських формувань і партійними працівниками, які входили до складу обласних штабів. Партійні функціонери, що були секретарями підпільних обкомів КП(б)У, нерідко намагалися втручатися до оперативно-бойової діяльності партизанів, нав'язувати їхнім командирам власні, часто некваліфіковані погляди і рішення, здійснювати дріб'язкову опіку ходом бойових дій з'єднань і загонів. На цьому ґрунті виникали взаємні обвинувачення і образи, які не сприяли консолідації дій.

Перший секретар ЦК КП(б)У
М. Хрущов. 1944 р.

Секретар ЦК КП(б)У
Д. Коротченко. 1944 р.

Секретар ЦК КП(б)У з кадрів
М. Співак

Член Політбюро ЦК КП(б)У,
Голова Раднаркому України
Л. Корнієць. 1946 р.

Начальник УШПР
Т. Строчак. 1944 р.

Заступник начальника УШПР
І. Старінов

Командир 1-го Молдавського
партизанського з'єднання,
заступник начальника УШПР
В. Андреев. 1945 р.

Представник УШПР
при Військовій раді
3-го Українського фронту
О. Асмолов. 1945 р.

Командир Сумського партизанського з'єднання С. Ковпак. 1942–1943 рр.

Комісар Сумського партизанського з'єднання С. Руднев. 1943 р.

Командир 1-ї Української партизанської дивізії ім. С. А. Ковпака П. Вершигора. 1944 р.

Командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання О. Федоров. 1943 р.

Командир Чернігівського
партизанського з'єднання
М. Попудренко. 1943 р.

Командир Житомирського
партизанського з'єднання
О. Сабуров. 1944 р.

Командир Рівненського
партизанського з'єднання № 1
В. Бегма. 1944 р.

Командир Вінницького
партизанського з'єднання
Я. Мельник. 1943 р.

Командир Житомирської
партизанської дивізії
ім. М. О. Щорса
С. Маліков. 1944 р.

Командир з'єднання
Українських кавалерійських
партизанських загонів
М. Наумов. 1944 р.

Командир Кам'янець-
Подільського з'єднання
партизанських загонів
С. Олексенко.

Командир Кам'янець-
Подільського партизанського
з'єднання ім. Ф. М. Михайлова
А. Одуха. 1944 р.

Командир Рівненського
партизанського з'єднання № 2
"За Батьківщину"
І. Федоров. 1943 р.

Командир Тернопільського
партизанського з'єднання
ім. Й. В. Сталіна
І. Шитов. 1944 р.

Командир Рівненського
партизанського з'єднання
ім. М. О. Щорса
М. Таратуто. 1943 р.

Командир партизанського
з'єднання ім. Л. П. Берія
А. Грабчак. 1944 р.

Командир Волинського
партизанського з'єднання
ім. В. І. Леніна
Л. Іванов. 1943 р.

Командир 1-ї Чехословацької
партизанської бригади
ім. М. Стефаніка
П. Величко. 1944 р.

Командир партизанського з'єднання
ім. Й. В. Сталіна М. Шукаєв.

Командир Особливої партизанської бригади ім. К. Готвальда В. Квітінський. 1944 р.

Командир Чехословацького з'єднання партизанських загонів ім. О. В. Суворова Д. Резуто. 1943 р.

Командир польської партизанської бригади "Грюнвальд" Ю. Собесьяк. 1944 р.

Командир Чехословацької партизанської бригади ім. Я. Налепки М. Сечанський. 1944 р.

Нарада командного складу Житомирського партизанського з'єднання (дивізії) ім. М. О. Щорса за участю секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка і начальника УШПР Т. Строкача.
1943 р.

Розробка плану бойової операції в тилу ворога на Волині — Поліссі. Зліва направо: В. Дружинін, В. Бегма, І. Старінов, Т. Строкач, Л. Кизя, О. Федоров, І. Федоров.
Червень 1943 р.

Командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання О. Федоров передає командирі партизанського загону "Переможець" Д. Медведєву нові зразки німецьких боєприпасів. Волинь. 1943 р.

Група партизанських керівників і командирів на Волині — Поліссі. Зліва направо: Т. Строкач, С. Ковпак, Д. Коротченко, С. Руднев. 1943 р.

Переправа Житомирського партизанського з'єднання
О. Сабурова через р. Уборть (Полісся). 1943 р.

Рівненське партизанське з'єднання № 2 "За Батьківщину"
перед виходом у рейд
з Житомирської області до Рівненщини. 1943 р.

Вручення Червоного Прапора ЦК ЛКСМУ комсомольській організації Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання під командуванням О. Федорова. Прапор вручає секретар ЦК комсомолу України П. Косигін. 1943 р.

Група командирів і комісарів з'єднань волинських і рівненських партизанів. Третій зліва — О. Федоров, далі — І. Федоров, В. Бегма, Г. Балицький, Л. Кизя.
1 січня 1944 р.

Партизанський шпиталь з'єднання
під командуванням О. Федорова.
Ліворуч — головний хірург Т. Гнедаш.
Волинь. 1943 р.

Командир партизанського з'єднання М. Шукаєв
вручає партизанам медалі "Партизанові Вітчизняної війни".

Партизани Чернігівського партизанського з'єднання
під командуванням М. Попудренка
серед населення Чернігівщини. 1942 р.

Жінки-партизанки Чернігівсько-Волинського партизанського
з'єднання разом з командуванням з'єднання. Волинь. 1943 р.

Вивчення матеріальної частини стрілецької зброї
у спецшколі УШПР. 1944 р.

Т. Строкач вручає урядові нагороди
в Сумському партизанському з'єднанні. 1943 р.

Партизанський загін ім. М. І. Кутузова партизанського з'єднання під командуванням М. Шухаєва у Карпатах. 1944 р.

Лектор ЦК КП(б)У К. Дубина (у центрі) проводить бесіду з групою партизанів з'єднання О. Сабурова. 1943 р.

СУМСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

(з 22 лютого 1944 р. — 1-ша Українська партизанська дивізія ім. двічі Героя Радянського Союзу генерал-майора С. А. Ковпака)

- Командири — двічі Герой Радянського Союзу генерал-майор **Ковпак** Сидір Артемович, Герой Радянського Союзу генерал-майор **Вершигора** Петро Петрович (з грудня 1943 р.);
- Комісари — Герой Радянського Союзу генерал-майор **Руднев** Семен Васильович, **Москаленко** Микола Олександрович (з лютого 1944 р.);
- Начальники штабу — майор **Базима** Григорій Якович, Герой Радянського Союзу **Войцехович** Василь Олександрович (з вересня 1943 р.).

У зв'язку з наближенням лінії фронту в середині серпня 1941 р. в Сумській області були проведені заходи по розгортанню мережі підпільних партійно-комсомольських органів і партизанських загонів. Рішенням Путивльського райкому КП(б)У створено два самостійно діючих партизанських загони. Перший — під командуванням С. А. Ковпака з дислокацією в Спадчанському лісі (7 км на північний захід від Путівля) і другий загін — під командуванням С. В. Руднева з дислокацією в Монастирському лісі (22 км на південний схід від Путівля). Організаційний період становлення загону під командуванням С. А. Ковпака розпочався з 10 вересня 1941 р., тобто з моменту окупації гітлерівськими фашистами району, і виходу загону до лісу.

Після прибуття до Спадчанського лісу загону С. В. Руднева обидва загони об'єдналися у Путивльський партизанський загін (57 бійців), командиром якого став С. А. Ковпак, а комісаром С. В. Руднев. 22 жовтня 1941 р. до нього приєдналися ще два загони під командуванням С. Ф. Кириленка та М. Й. Воронцова. Під час рейду по території Сумської області і перебування в районі Хінельських лісів з грудня 1941 р. по лютий 1942 р. до складу Путивльського загону як автономні бойові одиниці ввійшли партизанські загони Глухівського, Шалигінського, Кролевецького та Конотопського районів Сумської області. Через це з кінця січня 1942 р. загін став називатися Путивльським об'єднаним партизанським загonom, а з 22 серпня — групою (з'єднанням) партизанських загонів Сумської області. 25 лютого 1944 р. група була переформована в 1-шу Українську партизанську дивізію ім. двічі Героя Радянського Союзу генерал-майора С. А. Ковпака.

З вересня 1941 р. по жовтень 1942 р. об'єднаний загін, а потім партизанське з'єднання, діяли на території Сумської і прилеглих до неї районів Орловської і Курської областей (Росія), а з листопада 1942 р. по січень 1944 р. — на території Київської, Житомирської, Рівненської і суміжних з ними областей Білорусі. Під час Карпатського (червень — жовтень 1943 р.) і Варшавсько-Львівського (січень — квітень 1944 р.) рейдів з'єднання пройшло з боями по території Рівненської, Волинської і Львівської областей, Люблінського і Варшавського воеводств Польщі, Брестської і Пінської областей Білорусі. Довжина останнього рейду по тилах ворога становила 2,1 тис. км, при цьому було форсовано 7 великих річок, перетнуто 30 шосейних та 16 залізничних шляхів.

На початку своєї бойової діяльності організаційна структура загону складалася з оперативних груп, кожна чисельністю від 10 до 20 бійців. При штабі загону була група розвідки і зв'язку, господарська частина. У перші місяці 1942 р. Путивльський об'єднаний партизанський загін складався з таких бойових одиниць: Путивльський партизанський загін (командир С. А. Ковпак, комісар С. В. Руднев, начальник штабу Г. Я. Базима);

1-й Глухівський партизанський загін (командир П. Л. Кульбака, комісари О. П. Білявський, П. Г. Шульга, Г. І. Ковальов, начальник штабу І. Є. Лисиця); 2-й Глухівський партизанський загін (командири І. С. Чайка, І. В. Чубун, комісар І. Д. Клещенко); Шалігінський партизанський загін (командир А. Я. Саганюк, комісар Ф. Д. Матющенко, начальник штабу Ф. С. Фесенко; з 15 листопада 1942 р. — командир Ф. Д. Матющенко, комісари Ф. С. Фесенко, М. І. Жук, начальник штабу Ф. Д. Горкунов); Шалігінський партизанський загін ім. В. І. Леніна (командир М. І. Ганзін, комісар К. О. Наливайко, начальник штабу С. Г. Максимов); Кролевецький партизанський загін (командир В. М. Кудрявський, комісар І. Г. Токар, начальник штабу П. О. Брайко); Конопотський партизанський загін (командир В. П. Кочемазов, комісар Ф. Є. Канавець, начальник штабу Є. І. Байдін).

Перед виходом з'єднання в рейд на Правобережну Україну (жовтень 1942 р.) в його бойовому складі налічувалося 5 партизанських загонів, реорганізованих потім у батальйони, а саме з'єднання стало називатися "військова частина 00105".

Після переформування Сумського партизанського з'єднання в дивізію за армійським зразком її організаційна структура набула такого вигляду: командування, штаб з радіовузлом, комендантський взвод, санітарна і господарська частини, артилерійська батарея, окрема рота пішої розвідки, мінерна рота, кавалерійський дивізіон і 3 стрілецькі полки: 1-й полк ім. С. В. Руднева (командир Д. І. Бакрадце); 2-й полк (командир П. Л. Кульбака); 3-й полк (командир П. О. Брайко). Кожний полк складався із 2 батальйонів, ті — з 3 рот, рота — із 3 взводів.

За період Варшавсько-Львівського рейду чисельність дивізії зростає з 1311 до 1717 партизанів. На 1 листопада 1944 р. в її складі налічувалося 1688 бійців і командирів, у тому числі: українців — 473, росіян — 595, білорусів — 350, представників інших національностей — 270 чоловік.

У середині жовтня 1941 р. об'єднаний загін С. А. Ковпака і С. В. Руднева мав у своєму розпорядженні ручний кулемет, 6 автоматів, 49 гвинтівок. На 1 червня 1943 р. Сумське партизанське з'єднання мало на озброєнні 9 гармат, 33 міномети, 32 протитанкові рушниці, близько 400 автоматів, 1513 гвинтівок тощо. Його транспортні засоби налічували 611 коней і 255 возів. На момент розформування в бойовому арсеналі дивізії налічувалося 5 гармат, 24 міномети, 14 протитанкових рушниць, майже 180 кулеметів, 765 автоматів, 526 гвинтівок, 331 пістолет.

Активна бойова діяльність Путивльського партизанського загону почалася з середини жовтня 1941 р., а першим серйозним випробуванням став бій 19–20 жовтня 1941 р. у Спадчанському лісі, коли партизани успішно відбили перший наступ фашистських карателів, захопивши два танки. 1 грудня того ж року табір партизанів атакували більш ніж 1,5 тис. німецьких солдатів і поліцейських. Однак і цей напад завершився невдачею для фашистів. За словами С. А. Ковпака, бій 1 грудня 1941 р. заклав фундамент майбутніх успіхів загону, а потім і з'єднання. Однак концентрація ворожих сил змусила Путивльський загін відійти в район Хінельських лісів на кордоні з Орловською і Курською областями (Росія). У лютому — березні 1942 р. Путивльський об'єднаний загін здійснив рейд по території Путивльського та деяких інших районів Сумщини і 23 березня прибув до Брянських лісів, розташувавшись в с. Стара Гута Середино-Будського району Сумської області.

У ніч з 14 на 15 травня 1942 р. з'єднання у складі Путивльського, Глухівського, Шалігінського, Конопотського і Кролевецького партизанських загонів виступило в 70-денний рейд по південних районах Орловської та північних районах Сумської областей,

здійснило ряд значних бойових акцій на залізниці та шосейних магістралях. Народні месники знищили 4 залізничних і 22 дерев'яних мости, 2 пороми, 5 танків, 25 автомашин з військовим вантажем, пустили під укіс 5 військових ешелонів, розгромили декілька гарнізонів противника. У боях з фашистами партизани захопили трофеї: одну гармату, 18 мінометів, 44 кулемети, 598 гвинтівок, 75 тис. патронів і багато іншого військового майна, спорядження і боеприпасів. Під час рейду особовий склад з'єднання збільшився з 745 до 1 328 чоловік.

Згідно з наказом командування партизанським рухом Сумське партизанське з'єднання у складі Путивльського, 1-го Глухівського, Шалигінського і Кролевецького загонів 26 жовтня 1942 р. виступило з Брянських лісів у рейд на правий берег Дніпра, в район Олевськ — Сарни. Партизани 3 листопада форсували р. Снов, 8 листопада — р. Дніпро, 19 листопада 1942 р. — р. Прип'ять, а 2 січня 1943 р. зупинились в районі Червоного озера (70 км на північний захід від Слущка). Під час перебування в цьому районі з'єднанням проводилась розвідка в Рівненській, Житомирській і Київській областях. 2 лютого 1943 р. почався рейд по території цих областей, а в ніч на 10 березня 1943 р. з'єднання перетнуло залізницю Київ — Коростень і розташувалося в с. Блітча Іванківського району Київської області, звідки була проведена розвідка правобережжя річок Десна, Дніпро і Прип'ять із завданням встановити концентрацію сил противника та наявність укріплень.

1–5 квітня з'єднання форсувало р. Прип'ять у Хойницькому районі Гомельської області (Білорусь) і 7 квітня 1943 р. провело операцію розгрому Прип'ятської флотилії противника в районі с. Аревичі (140 км на північний захід від Києва). 11 квітня 1943 р. спільними діями партизанських з'єднань С. А. Ковпака, О. Ф. Федорова, Я. І. Мельника був раптово атакований і розгромлений великий гарнізон противника в м. Брагін (Білорусь).

У середині травня 1943 р. Сумському партизанському з'єднанню разом з іншими формуваннями партизанів України довелося витримати важкі оборонні бої з німецькими військами і відійти до 3 червня 1943 р. у Лельчицький район Поліської області (Білорусь).

Згідно з весняно-літнім планом бойових дій партизанів України ковпаківці в кількості близько 2 тис. бійців 12 червня 1943 р. виступили з с. Мілошевичі (95 км на північний захід від Коростеня) в широко відомий Карпатський рейд. Швидко рухаючись територією Поліської (Білорусь), Рівненської, Тернопільської і Станіславської (Івано-Франківської) областей, партизанські загони підривали мости, пускали під укіс ворожі поїзди, руйнували лінії зв'язку, знищували окупантів.

З'єднання форсувало річки Случ, Горинь, Збруч, Дністер, Прут, з боями пододало десятки шосейних шляхів і залізниць, розгромило гарнізони ворога у великих населених пунктах — Скалаті, Галичі, Росульному, Солотвині, Рафалівці, — завдало ударів по битківських і яблунівських нафтопромислах Прикарпаття. Дії партизанів викликали великий неспокій серед окупантів. Ворог стягнув і кинув проти сумських партизанів значні сили регулярних військ, жандармерії і поліції. Одночасно поліцей-фюрер дистрикту "Галичина" звернувся до населення і солдатів добровольчої стрілецької дивізії СС "Галичина" зі спеціальною листівкою, якою закликав допомогти ліквідувати загони "більшовицьких терористів". За голову С. А. Ковпака була встановлена винагорода в сумі 100 тис. злотих.

Безперервно маневруючи, з'єднання відбивало атаки переважаючих сил ворога, 11 разів проривало кільце оточення, завдаючи ворогу великих втрат. У кінці липня

з'єднання, ведучи жорстокі оборонні бої, потрапило в дуже складні гірські умови. Партизани вимушені були залишити важке озброєння і вози. Закінчилися запаси, значна кількість поранених сковувала рухомість і маневрування з'єднання. Кільце оточення стискалося з кожним днем.

За пропозицією С. В. Руднева партизани в ніч на 4 серпня стрімким нападом розгромили гарнізон м. Делятина. Після переходу мостом через р. Прут з'єднання раптово зіткнулося за с. Заріччя зі свіжими силами ворога. Зав'язався запеклий бій. Авангардні частини партизанів під командуванням С. В. Руднева прийняли на себе перший удар. Вони мужньо відбивали атаки гітлерівців і дали можливість з'єднанню вийти до с. Чорний Потік. Під час бою загинули комісар з'єднання С. В. Руднев, командир роти С. А. Горланов, були смертельно поранені комісар Глухівського загону П. Г. Шульга і багато інших партизанів.

У зв'язку з обставинами, що склалися, командування з'єднання прийняло рішення розділитися на сім окремих груп і вийти із гірського району. На початок жовтня 1943 р. всі основні групи пробилися до місця збору в район хутора Конотоп Житомирської області. У цьому важкому героїчному рейді з'єднання зазнало серйозних втрат. Із походу не повернулася майже третина особового складу з'єднання, але воно виконало своє завдання і, як і раніше, становило для ворога велику загрозу.

Під час Карпатського рейду партизани пустили під укіс 19 військових ешелонів, підірвали і спалили 52 мости на залізниці і шосейних шляхах, 51 склад, вивели з ладу 3 електростанції, 20 вузлів зв'язку, 198 км телеграфно-телефонного кабелю, спалили багато нафтових веж, 2 нафтоперегонні заводи, майстерню і 3 склади нафти, завдали ворогу значних втрат.

Під час цього рейду Сумське партизанське з'єднання зіткнулося на території Рівненської і Тернопільської областей з формуванням УПА, у Станіславській області (тепер Івано-Франківській) — із загонами Української народної самооборони (УНС). При цьому мали місце як домовленості про нейтралітет, так і бойові сутички.

Повертаючись з Карпат, з'єднання в жовтні — грудні 1943 р. дислокувалося в Олевському районі Житомирської області, ведучи бойові і диверсійні дії на залізничному перегоні Білорівчичі — Рокитне, в районі станції Олевськ і Білорівчичі.

Після переформування з'єднання в дивізію остання 5 січня 1944 р. вийшла в новий рейд у напрямку Східної Галичини і прилеглих до неї територій Польщі. Рухаючись за маршрутом: Собичин — Стодин — Колодя — Маневичі — Кримне — Володимир-Волинський — Турійськ — Порицьк, партизани не припиняли бойової і диверсійної роботи. Після короткогочасного відпочинку в лісах у районі Мосур (Волинська область) з'єднання продовжувало рейд за маршрутом: Порицьк, Горохів, форсувало р. Західний Буг на ділянці Сокол — Кристинопіль і, прямуючи Львівською областю, вийшло в районі Рави-Руської і Білгороая (Польща). Дислокуючись в районі Білгородських лісів, партизани широко розгорнули бойову і диверсійну діяльність. У середині лютого 1944 р. було здійснено напад на м. Тарногруд, зруйновано залізничну ст. Горинець, висаджено в повітря міст біля залізничної ст. Краснистав на дорозі Ярослав — Рава-Руська, тим самим було припинено сполучення між Любліном і Львовом.

Під час бойових дій дивізія пройшла східніше Любліна в райони Парчева і Седлеця, форсувала з босм р. Західний Буг і на 31 березня 1944 р., маючи в своєму складі більш ніж 400 поранених, вийшла до Білорусі, в район Мотоля (40 км на північний захід від Пінська). За період рейду партизани провели 139 боїв, із них 24 значних, кожний тривалістю більше 6-ти годин, завдали ворогу значних втрат.

У червні 1944 р. перед дивізією поставили нові завдання: вихід на комунікації противника на ділянках Брест — Мінськ, Седлець — Ліда, Варшава — Гродно і ведення партизанської боротьби в цих районах. Однак після з'єднання з частинами Червоної армії, дивізія отримала наказ УШПР про передислокацію у район м. Києва. Під час перебування в с. Буковинці Рівненської області 1-ша Українська партизанська дивізія 15 серпня 1944 р. у повному складі була передана народному комісаріату внутрішніх справ УРСР для боротьби з ОУН-УПА.

Під час бойових дій з 6 вересня 1941 р. по 15 серпня 1944 р. партизанами Сумського з'єднання, а потім дивізії ім. С. А. Ковпака було знищено значну кількість живої сили ворога, пущено під укіс 2 бронепотяги і 73 ешелони, в результаті чого знищено 54 потяги, 1 558 вагонів, платформ і цистерн. Знищено і пошкоджено 12 літаків, 173 танки і бронемашини, 15 пароплавів, 35 гармат, 31 міномет, 783 автомашини. Розбито і висаджено в повітря 31 залізничну станцію, 30 заводів і підприємств місцевої промисловості, 18 електростанцій, 2 нафтоперегінних заводи, 41 нафтову вежу, 32 вузли зв'язку. Підірвано і знищено 4 107 погонних метрів залізничного полотна і 9 945 погонних метрів шосейних мостів, 54 966 т палива, у тому числі продукції спиртозаводів; знищено 187 км ліній зв'язку. Розгромлено більше 80 гарнізонів противника в райцентрах та інших населених пунктах.

Серед місцевого населення, де проходили рейдом з'єднання і дивізія, систематично проводилась велика політично-масова робота. Розповсюджено до 1 млн примірників газет і листівок.

За успішне виконання бойових завдань 1-й Українській партизанській дивізії ім. генерал-майора С. А. Ковпака вручено Червоний Прапор Президії Верховної Ради УРСР. За бойові досягнення сотні партизанів нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу, а десять з них відзначені найвищою нагородою Батьківщини — званням Героя Радянського Союзу. Командир Сумського партизанського з'єднання Ковпак Сидір Артемович удостоєний цього звання двічі.

8 листопада 1944 р. 1-ша Українська партизанська дивізія була розформована, і на її базі створено окрему кавалерійську бригаду внутрішніх військ НКВС.

ЖИТОМИРСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

- Командир — Герой Радянського Союзу генерал-майор **Сабуров** Олександр Миколайович;
- Комісар — **Куманьок** Порфирій Фомич (червень — жовтень 1942 р.), **Богатир** Захар Антонович (жовтень 1942 р. — лютий 1944 р.);
- Начальники штабу — **Бородачов** Ілля Іванович (травень 1942 р. — січень 1944 р.), **Власов** Степан Олексійович (січень — лютий 1944 р.), **Гриб** Трохим Іванович (лютий 1944 р.).

У березні 1942 р. на нараді групи командирів партизанських з'єднань, що діяли в лісових масивах, прилеглих до Середино-Будського району Сумської області УРСР, Суземського та Трубчевського районів Орловської (нині Брянської) області РСФСР, було прийнято рішення об'єднатися у партизанське формування під єдиним командуванням. 30 травня 1942 р. відбулося організаційне оформлення групи партизанських загонів України, до складу якої увійшли 8 загонів чисельністю 1,5 тис. чоловік: ім. 24-ї річниці

РСЧА (командир О. М. Сабуров, комісар З. А. Богатир, начальник штабу І. І. Бородачов), ім. Й. В. Сталіна (командир І. Ф. Боровик, комісар В. Г. Волков, начальник штабу В. С. Ушаков), Хільчанський (командир М. В. Таратуто, комісар М. М. Бугров, начальник штабу Д. А. Зубок), “Червоний” (командир Л. Я. Іванов, комісар Ф. П. Волостніков, начальник штабу В. І. Процаков), 1-й Харківський (командир М. Й. Воронцов, комісар Я. І. Гуртов, начальник штабу В. Г. Романенко), 2-й Харківський (командир К. І. Погорелов, комісар В. М. Сперанський, начальник штабу М. М. Кушхов), Ямпільський (командир С. М. Гнибідя, комісар Д. Д. Красняк, начальник штабу С. З. Пушко).

У різні часи до складу з’єднання тимчасово входили Гремяцький партизанський загін Чернігівської області, загони орловських партизанів.

Групу партизанських загонів України (так називалося з’єднання до переходу на Правобережну Україну) очолював командир партизанського загону ім. 24-ї річниці РСЧА О. М. Сабуров. Кістяк цього загону, організованого у середині листопада 1941 р. в кількості 15 чоловік, становили бійці й командири Червоної армії та НКВС, які виїхали з оточення в районі Києва. До 22 вересня 1944 р. О. М. Сабуров був одночасно командиром з’єднання та партизанського загону ім. 24-ї річниці РСЧА.

Організаційна структура з’єднання складалася з командування, штабу, політичної та оперативної частин, взводу розвідки, радіовузла, взводу автоматників, санітарної служби, комендатури (комендантського взводу) з господарським відділом, а також бойових підрозділів — партизанських загонів (батальйонів), які поділялись на роти (групи), взводи і відділення. У загонах були розвідувальна та диверсійна групи, санітарні та господарські частини. Міномети та гармати були зведені в артилерійську групу. До кінця листопада 1942 р. при штабі з’єднання було сформовано навчальну роту для бойової підготовки нового поповнення, а в червні 1943 р. — школа підготовки мінерів-підричників.

Бойова, розвідувальна та диверсійна діяльність загонів з’єднання проходила на тимчасово окупованій фашистами території трьох республік — РРФСР, УРСР та БРСР. У травні — жовтні 1942 р. партизани діяли в суміжних районах Орловської, Сумської та Чернігівської областей. У ході рейду на Правобережну Україну (з 26 жовтня по 26 листопада 1942 р.) загони пройшли з боями через 38 населених пунктів Сумської, Чернігівської, Гомельської та Поліської областей. Надалі з’єднання вело боротьбу з окупантами на території Житомирської, Кам’янець-Подільської (тепер Хмельницької), Київської, Рівненської областей УРСР та Поліської і Пінської областей БРСР.

Бойовий склад з’єднання на час його організації включав 8 партизанських загонів загальною кількістю 1 500 чоловік. 26 жовтня 1942 р. з’єднання, виступивши в рейд на Правобережну Україну, налічувало 6 партизанських загонів: ім. 24-ї річниці РСЧА, ім. В. І. Леніна (колишній загін Червоного району), ім. Й. В. Сталіна, ім. М. С. Хрущова (колишній 2-й Харківський загін), “За Батьківщину” (колишній Середино-Будський загін), ім. М. О. Щорса (колишній Хільчанський загін), всього 1 408 чоловік.

Відповідно до наказу від 27 жовтня 1942 р. партизанські загони були реорганізовані в батальйони: 7-й батальйон під командуванням Л. Я. Іванова (партизанські загони ім. М. О. Щорса та ім. В. І. Леніна), 8-й батальйон під командуванням П. Ф. Рєви (партизанські загони ім. 24-ї річниці РСЧА та ім. Й. В. Сталіна), 9-й батальйон під командуванням І. П. Федорова (партизанські загони “За Батьківщину” та ім. М. С. Хрущова). У зв’язку із збільшенням чисельності партизанів в кінці листопада 1942 р. були сформовані 10-й батальйон під командуванням М. В. Таратуто (партизанський загін ім. М. О. Щорса), 11-й батальйон під командуванням І. Ф. Боровика (партизанський загін ім. Й. В. Сталіна), 12-й батальйон під командуванням І. І. Шитова (партизанський загін

ім. М. С. Хрушова). Бойові групи всіх загонів були перейменовані в роти, а з'єднання стало йменуватися військовою частиною.

На початку січня 1943 р. було визнано доцільним реорганізувати батальйони в партизанські загони і кожному виділити для ведення бойових, диверсійних і розвідувальних дій один з районів Житомирської та Поліської областей.

До 1 січня 1943 р. в результаті збільшення кількості партизанів у з'єднанні було 9 загонів, в яких налічувалось 2 447 бійців. Максимальна чисельність з'єднання була досягнута до 1 квітня 1943 р.: 19 загонів у кількості 3 333 чоловіки. На час розформування з'єднання в його складі було 6 партизанських загонів: ім. 24-ї річниці РСЧА (командир О. П. Свиридов, комісар Ф. І. Улянов, начальник штабу Д. Л. Кротов), ім. Г. К. Жукова (командир Г. Д. Селивоненко, комісар Л. К. Федоров, начальник штабу М. О. Федоров), ім. С. М. Будьонного (командир І. О. Артюхов, комісар М. П. Михайлов, начальник штабу З. І. Нікітін), ім. К. Є. Ворошилова (командир Г. І. Кузін, комісар Б. Є. Гуд, начальник штабу О. В. Шклярєнко), ім. Г. І. Котовського (командир Г. Н. Плесконосов, комісар М. П. Поліський, начальник штабу С. Г. Кужим), Сарненський (командир Т. І. Гриб, комісар Л. Т. Ковтанюк, начальник штабу С. Д. Фальковський), всього 2 275 бійців та командирів.

У складі з'єднання були також сформовані: 15 лютого 1943 р. польський партизанський загін під командуванням Р. Я. Сатановського (22 чоловіки) та 18 травня 1943 р. чехословацький партизанський загін під командуванням Яна Налепки (56 чоловік).

Житомирське партизанське з'єднання відіграло важливу роль у розгортанні збройної боротьби в тилу ворога на Україні. З його складу в різні часи було виділено для самостійних дій в інших районах 23 партизанські загони загальною чисельністю 4 186 чоловік. Багато з них були розгорнуті в нові з'єднання.

У національному відношенні кістяк з'єднання становили представники трьох народів: українського, російського та білоруського. На 1 лютого 1943 р. з 2 284 партизанів було: українців — 904, росіян — 750, білорусів — 504 чоловіки, представників інших національностей — 126. На 26 лютого 1944 р. з 2 275 партизанів було: українців — 974, росіян — 497, білорусів — 694, інших національностей — 110 чоловік.

На 1 липня 1942 р. група партизанських загонів, а пізніше з'єднання, мало на озброєнні гармату, міномет, 18 станкових та ручних кулеметів, 5 автоматів та 165 гвинтівок; на момент розформування в арсеналі з'єднання було 5 гармат, 15 мінометів, 32 протитанкові рушніці, 129 станкових та ручних кулеметів, 854 автомати та 1 102 гвинтівки. Значну частину потреб у озброєнні партизани задовольняли за рахунок трофеїв. Ними було захоплено у противника 26 мінометів, 149 кулеметів, 2 156 гвинтівок, 43 автомати, понад 325 тис. патронів, інше військове майно.

Партизанським аеродромом став посадковий майданчик з'єднання в районі Дуброви Лельчицького району Поліської області БРСР (60 км західніше Єльська). З 1 березня по 26 червня 1943 р. на нього, без урахування літаків розвідувального Генштабу Червоної армії та НКВС СРСР, було прийнято з посадкою 65 літаків, а ще 64 літаки скинули вантажі на парашутах. На цей аеродром партизанам України було доставлено 90,3 т озброєння, боєприпасів, радіомайна, медикаментів.

Однією з перших великих операцій групи партизанських загонів, а пізніше з'єднання, став напад на райцентр Ямпіль Сумської області в ніч з 27 на 28 червня 1942 р. У результаті несподіваної атаки гарнізон ворога, щоб уникнути оточення, почав поспішний відхід. Партизани захопили як трофеї 2 ротних міномети, 3 кулемети, 5 гвинтівок, 30 ящиків патронів та 5 ящиків гранат, 1 т вибухових речовин.

9–10 липня 1942 р. з'єднання розгромило гарнізон ворога в райцентрі Грем'яч Чернігівської області. Втративши декілька десятків убитими, гітлерівці відступили, залишивши партизанам гармати, 3 міномети, 3 кулемети та ін. У липні — серпні 1942 р. загони з'єднання спільно з іншими партизанськими формуваннями України та Орловської області РРФСР наполегливо обороняли від атак фашистів район Брянських лісів.

Відповідно до наказу головнокомандувача партизанського руху від 15 вересня 1942 р. загони з'єднання з району Белоруські 26 жовтня виступили в рейд на правий берег Дніпра, пройшли протягом 30 днів (15 ходових днів) 534 км та 26 листопада 1942 р. завершили перехід в с. Селизівка (24 км на північний захід від Словечного) на кордоні Житомирської та Поліської (Білорусь) областей. Під час рейду партизани перетнули 8 шосейних та 8 залізничних магістралей, форсували 5 річок (Снов, Десна, Дніпро, Прип'ять, Словечне), провели 67 боїв з ворогом, розгромили і захопили 6 райцентрів (Понорниці, Холми, Радуль, Лосев, Хойники, Наровля), 2 залізничні станції (Хойники, Авраамівська).

Успішно діяло з'єднання на Правобережній Україні, в південних районах Гомельської та Поліської областей БРСР. 4–7 грудня 1942 р. партизанські загони ім. В. І. Леніна, 24-ї річниці РСЧА, ім. М. О. Щорса за підтримки артгрупи з'єднання провели наступ та, зламавши опір противника, оволоділи райцентром Словечне Житомирської області. Після цього фашисти були змушені перевести районні окупаційні органи зі Словечного до с. Хлупяни, розташованого ближче до Овруча, де знаходився великий військовий гарнізон. З 17 січня по 4 лютого 1943 р. партизанські загони ім. В. І. Леніна, “За Батьківщину”, ім. 24-ї річниці РСЧА, ім. М. С. Хрущова розгромили гарнізони ворога в райцентрах та великих населених пунктах таких, як Столин, Городно, Морочно, Людвиполь, Бережно, Городниця, Домбровиця. З 25 червня по 16 липня 1943 р. загони з'єднання вели оборонні бої з фашистами в так званому “Мокрому трикутнику” (на стику рік Дніпро та Прип'ять).

Виконуючи план дій партизанів України на весняно-літній період 1943 р., партизанське з'єднання продовжило завдавати ударів по окупантах. 25 червня 1943 р. партизанські загони ім. С. М. Будьонного, ім. В. І. Леніна, ім. 24-ї річниці РСЧА та Чехословацький партизанський загін розгромили ворожий гарнізон в райцентрі Давид-Городок Поліської області.

Однією з найбільших бойових операцій з'єднання було взяття м. Овруч 16–17 листопада 1943 р. в ході 20-годинного бою. У ньому брали участь партизанські загони ім. С. М. Будьонного, ім. К. Є. Ворошилова, ім. Г. К. Жукова, ім. 24-ї річниці РСЧА, Чехословацький та Сарненський загони. Народні месники знищили 870 гітлерівців, 26 поліцейських, спалили до 100 автомашин, захопили значну кількість трофеїв, у тому числі склад з боеприпасами, 5 продовольчих та 2 речових склади, 2 склади з різним майном, бензосховище, 60 автомашин та ін.

Умлі дії партизанів отримали високу оцінку. Командування військами 1-го Українського фронту оголосило особовому складу з'єднання подяку. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14 січня 1944 р. 168 партизанів були нагороджені орденами та медалями СРСР, а командир Чехословацького партизанського загону Яну Налепці по смертю присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Починаючи з 26 листопада 1943 р. та до розформування в кінці лютого 1944 р. загони з'єднання активно взаємодіяли як в обороні, та і в наступі з частинами та з'єднаннями Червоної армії. Сміливі та несподівані удари партизанів по тилу ворога багато в чому сприяли успішному форсуванню радянськими військами річок Случ, Горинь та Стир в ході Луцько-Рівненської наступальної операції 1-го Українського фронту.

Усього за час своєї бойової діяльності загони Житомирського партизанського з'єднання розгромили 2 штаби, 61 гарнізон противника, 29 комендатур поліції та жандармерії, 10 залізничних станцій, 68 районних та сільських управ. У ході боїв та операцій партизани знищили 8 літаків, 92 танки, 16 бронемашин, 62 гармати, 1 міномет, 9 кулеметів, 1 ПТР, 746 автомашин, 21 тягач, 79 тракторів, 8 барж, катерів та пароплавів, 2 радіостанції, 27 вузлів зв'язку; зруйнували та спалили 71 промислове підприємство, 17 торговельних точок, 99 складів, також чимало знищили живої сили противника. В 1941–1944 рр. мінерами з'єднання проведено 377 підривів ешелонів, в тому числі 334 у 1943 р. При цьому було знищено та пошкоджено 339 потягів, 4 805 вагонів, цистерн та платформ, 10 дрезин, підірвано 24 залізничних та 180 шосейних мостів.

Важливе місце в масово-політичній роботі з'єднання відводилось партизанському друку. Всього в 1942–1944 рр. друкарнею з'єднання було випущено понад 220 найменувань друкованих видань, в тому числі 51 номер партизанських газет. Їх загальний наклад склав 725 тис. примірників. Велике значення надавалось усній пропаганді. У з'єднанні налічувалось близько 300 агітаторів, котрі систематично виступали перед населенням в районах дислокації своїх загонів. Наприклад, у лютому 1943 р. агітатори партизанських загонів ім. В. І. Леніна та ім. М. О. Щорса провели 417 бесід з населенням навколишніх сіл. У липні — серпні 1943 р. пропагандистською роботою з'єднання було охоплено понад 80 сіл та інших населених пунктів Житомирської та Поліської областей.

За мужність та героїзм в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками багато бійців і командирів з'єднання нагороджені орденами та медалями СРСР. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно командирі з'єднання О. М. Сабурову, командирі Чехословацького загону Яну Налешці, командирі роти А. Г. Кочеткову.

У лютому 1944 р. Житомирське партизанське з'єднання було розформовано.

ЧЕРНІГІВСЬКО-ВОЛИНСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

Командир	— двічі Герой Радянського Союзу генерал-майор Федоров Олексій Федорович;
Комісар	— Герой Радянського Союзу Дружинін Володимир Миколайович;
Начальник штабу	— Рванов Дмитро Іванович.

Чернігівським обкомом КП(б)У на 5 серпня 1941 р. із партійного і радянського активу був створений обласний партизанський загін ім. Й. В. Сталіна чисельністю 186 чоловік, організаційне оформлення якого завершилося в кінці листопада 1941 р. Водночас партійними органами районів були організовані й інші загони. На базі цих загонів Чернігівський підпільний обком КП(б)У 28 липня 1942 р. в Рейментарівських лісах створив перше Чернігівське з'єднання партизанських загонів (командир О. Ф. Федоров, комісар В. М. Дружинін, начальник штабу Д. І. Рванов).

На початку 1943 р. у складі з'єднання налічувалося 12 партизанських загонів (5 462 бійці). Відповідно до вказівок ЦК КП(б)У і наказу УШПР з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова у складі партизанських загонів ім. Й. В. Сталіна, ім. К. Є. Ворошилова, ім. С. М. Кірова, ім. М. О. Щорса № 1, ім. М. О. Щорса № 2 та ім. В. І. Чапаєва, всього 1,4 тис. чоловік, вийшло в рейд на Правобережну Україну.

У червні — липні 1943 р. Чернігівсько-Волинське з'єднання передислокувалося на територію Волинської області, маючи головним завданням диверсійні дії на залізничних комунікаціях фашистів. Тут було сформовано чотири нових партизанських загони: ім. І. Богуна, ім. Т. Г. Шевченка, ім. М. С. Хрущова, ім. В. Василевської. У серпні — жовтні 1943 р. і в лютому 1944 р. через р. Західний Буг (Польща) на території Волинської області перейшли самостійно створені партизанські загони ім. В. Н. Боженка (35 чоловік), ім. Г. І. Котовського (77 чоловік), ім. М. О. Щорса та ім. Г. І. Котовського (160 чоловік), ім. М. І. Калініна, які увійшли до складу Чернігівсько-Волинського з'єднання.

До бойового складу з'єднання на квітень 1944 р. входило 12 партизанських загонів: ім. Й. В. Сталіна (командир Г. В. Балицький, комісар А. З. Михайлов, начальник штабу І. В. Решетько) — 491 чоловік; ім. К. Є. Ворошилова (командир П. А. Марков, комісар С. А. Лозьбін, начальник штабу Ф. Д. Мартинов) — 500 чоловік; ім. С. М. Кірова (командир М. М. Ніколенко, комісар І. І. Караваєв, начальник штабу Н. Н. Боченков) — 225 чоловік; ім. В. І. Чапаєва (командир І. Н. Філіпов, комісар В. А. Абушенко, начальник штабу С. В. Григоренко) — 110 чоловік; ім. М. О. Щорса № 1 (командир Ф. І. Лисенко, комісар Ф. В. Креницький, начальник штабу Б. Халкулін) — 360 чоловік; ім. М. О. Щорса № 2 (командир Ф. Ф. Тарасенко, комісар М. М. Старовойтов, начальник штабу Н. Б. Фролов) — 196 чоловік; ім. Г. І. Котовського (командир С. В. Фролов, комісар П. М. Коротков, начальник штабу І. В. Здвижков) — 100 чоловік; ім. О. В. Суворова (командир В. М. Володін, комісар К. Б. Кузьменков, начальник штабу — В. В. Васильєв) — 149 чоловік; ім. В. Н. Боженка (командир Н. Г. Халімов, комісар Г. В. Кащенко, начальник штабу А. М. Груздев) — 105 чоловік; ім. І. Богуна (командир Ф. І. Кравченко, комісар В. А. Накс, начальник штабу Разумов) — 64 чоловіки; ім. Т. Г. Шевченка (командир Т. Є. Поліщук, комісар Д. Н. Беззабочнов, начальник штабу Є. А. Левін) — 42 чоловіки; ім. М. І. Калініна (командир Ф. Н. Ковальов, комісар Я. Б. Письменний, начальник штабу М. М. Колісник) — 143 чоловіки.

Із загальної кількості бійців і командирів з'єднання на квітень 1944 р. (3 371 чоловік) було: українців — 1 976, росіян — 1 655, білорусів — 974, поляків — 258, євреїв — 247, грузинів — 40, татар — 25, решта — представники інших національностей.

Організаційна структура з'єднання складалася із командування та штабу, диверсійної роти, кавалерійського ескадрону, артилерійно-мінометної батареї, військової розвідки, радіовузла, служби боепостачання, санітарної частини, партизанських загонів.

На озброєнні загонів з'єднання станом на 26 лютого 1944 р. було 5 гармат, 15 мінометів, 32 протитанкові рушніці, 129 кулеметів, 854 автомати, 1 102 гвинтівки та інше спорядження.

Одним з перших боїв обласного партизанського загону, його бойовим хрещенням, стала операція розгрому ворожого гарнізону в с. Погорільці Холминського району Чернігівської області 1–2 грудня 1941 р., внаслідок якої було знищено 2 гармати, 9 автомашин, спалено склади з боеприпасами, майном, продовольством, вбито і поранено до 100 вояків противника.

У лютому — березні 1942 р. партизанам довелося витримати в Єліньських лісах Щорсівського району запеклі бої з каральними підрозділами фашистів. Як писалося у звіті з бойової діяльності з'єднання, зазначені бої зафартували бійців, надихнули віру в силу партизанського руху. У травні — червні того ж таки року обласний загін ім. Й. В. Сталіна разом з партизанськими загонами ім. К. Є. Ворошилова, ім. С. М. Кірова та ім. М. О. Щорса на ділянках залізниць Ново-Зибків, Новгород-Сіверський, Брянськ і Гомель підірвали 21 ворожий ешелон, що прямував у бік Брянського фронту.

Бойова діяльність партизанського з'єднання, яке було організоване на базі першого Чернігівського партизанського з'єднання, розпочалася вже з перших днів його рейду на Правобережну Україну. Взаємодіючи з партизанськими загонами Я. І. Мельника, знищуючи на своєму шляху дрібні гарнізони ворога, з'єднання 14 березня 1943 р. форсувало р. Дніпро, а на початку квітня того ж року переправилося через Прип'ять і до 26 квітня 1943 р. зупинилося біля с. Борове (60 км на північний захід від Сарн). На початку червня 1943 р., виконуючи завдання, передбачені планом бойових дій партизанів України на весняно-літній період, Чернігівське партизанське з'єднання виступило у напрямку Волинської області.

Після виходу з'єднання на територію Волинської області основні зусилля партизанів були спрямовані на проведення диверсійно-підривної роботи на ділянках залізниць Ковельського вузла: Ковель — Рівне, Ковель — Сарни, Брест — Пінськ, Ковель — Володимир-Волинський, Брест — Ковель, Ковель — Холм, де за період з 7 липня 1943 р. по квітень 1944 р. було підрвано 611 ешелонів та 8 бронепотягів фашистів.

До числа великих бойових операцій з'єднання відноситься розгром на початку квітня 1943 р. спільними силами (партизани С. А. Ковпака та Я. І. Мельника) фашистського гарнізону у м. Брагін (Білорусь) та флотилії гітлерівців на р. Прип'ять в районі Ломачі (15 км на південний захід від Наровлі). У другому бою було підбито та спалено 5 бронекатерів, 3 пароплави, 5 барж та 1 моторний човен, втрати ворога становили більше 300 солдатів та офіцерів. У лютому 1944 р. загони з'єднання разом з Житомирською партизанською дивізією ім. М. О. Щорса під командуванням С. Ф. Малікова здійснили штурм м. Ковеля. Хоча в цьому бою партизанам вдалося завдати фашистам значних втрат у живій силі та техніці, але оволодіти добре укріпленим містом вони не змогли.

З літа 1943 р. по квітень 1944 р. загони з'єднання вели важкі оборонні й наступальні бої з відділами УПА-Північ.

За період бойової діяльності обласного загону ім. Й. В. Сталіна, а згодом Чернігівсько-Волинського з'єднання (з вересня 1941 р. по квітень 1944 р.) підрвано 675 ешелонів та 8 бронепотягів противника, в результаті чого розбито й пошкоджено 627 потягів, 5 352 вагони й платформи. У боях та диверсіях партизани знищили 19 моторезин, 12 тракторів та 252 автомашини, 65 складів, 7 вузлів зв'язку, зруйнували 47 залізничних та 84 шосейні мости, 34,6 км залізничного полотна та 34 км телефонно-телеграфних ліній зв'язку, завдали ворогу втрат у живій силі. Як трофеї були захоплені 4 гармати, 37 мінометів, 175 кулеметів, 170 автоматів, близько 900 гвинтівок, 300 тис. патронів та інше спорядження.

Під час масово-політичної роботи на окупованій території розповсюджено близько 50 тис. примірників листівок та іншої пропагандистської літератури, для місцевого населення проведено 70 кіносеансів, прочитано 112 лекцій та доповідей.

За мужність і хоробрість у боях з фашистами сотні партизанів з'єднання нагороджені орденами та медалями СРСР, а 14 бійцям і командирам присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Двічі Героєм Радянського Союзу став командир з'єднання О. Ф. Федоров.

Після зустрічі з військами Червоної армії і виходу в радянський тил партизанське з'єднання у квітні 1944 р. було розформовано.

ЖИТОМИРСЬКА ПАРТИЗАНСЬКА ДИВІЗІЯ ім. М. О. ЩОРСА

Командир — **Маліков** Степан Федорович;
Комісар — **Бугаєнко** Леонід Григорович;
Начальник штабу — **Дубравін** Іван Дмитрович.

У серпні 1942 р. за вказівкою ЦШПР в район Олевськ — Словечне була десантована група І. Ф. Потуржанського і С. Ф. Набоки із завданням розгорнути партизанський рух, організувати диверсійну і підривну роботу на території Житомирської області. Протягом серпня — листопада 1942 р. група виросла до загону чисельністю 38 осіб.

11 листопада 1942 р. в район с. Перга Олевського району Житомирської області була десантована оперативна група уповноваженого ЦК КП(б)У С. Ф. Малікова з метою об'єднати розрізнені партизанські загони і групи, забезпечити централізоване керівництво збройною боротьбою в тилу ворога на Житомирщині.

У листопаді — грудні 1942 р. опергрупа С. Ф. Малікова і загін І. Ф. Потуржанського вели роботу по залученню населення до партизанського руху. У кінці грудня було сформовано партизанське з'єднання чисельністю 310 осіб у складі двох загонів: “За перемогу” (командир І. Ф. Потуржанський, комісар С. Ф. Набока) і “25 років України” (командир С. Ф. Степанов, комісар Н. Г. Солонін). Командиром з'єднання став С. Ф. Маліков, комісаром Л. Г. Бугаєнко.

Узимку 1943 р. з'єднання через переслідування каральних органів противника з боями відійшло в північні райони Рівненської області і райони Білорусі, а на початку березня 1943 р. повернулось у ліси Житомирської області. В Народицький, Овруцький, Коростенський, Городиницький, Новоград-Волинський і Олевський райони були направлені організаторські групи із завданням створення нових партизанських загонів. У результаті, до 1 травня 1943 р. з'єднання складало вже 6 загонів: “За перемогу”, ім. В. М. Молотова, “25 років України”, ім. В. Н. Боженка, ім. С. М. Кірова, ім. Ф. Е. Дзержинського загальною чисельністю 1 272 особи. До 1 вересня 1943 р. до складу з'єднання входило 12 загонів: “За перемогу”, ім. В. М. Молотова, “25 років України”, ім. В. Н. Боженка, ім. С. М. Кірова, ім. Ф. Е. Дзержинського, ім. В. І. Чапаєва, ім. М. С. Хрущова, ім. Г. І. Котовського, ім. О. В. Суворова, ім. В. П. Чкалова, ім. М. І. Кутузова загальною чисельністю 2 702 особи.

У кінці грудня 1943 р. з'єднання було переформовано в Житомирську партизанську дивізію ім. М. О. Щорса у складі 3 стрілецьких і артилерійського полків чисельністю більше 4,3 тис. бійців і командирів: 1-й полк ім. М. О. Щорса (командир З. І. Кириленко, комісар С. Ф. Набока, начальник штабу І. М. Невмержицький). До складу полку входили 2-й, 5-й і 6-й стрілецькі батальйони. 2-й полк ім. Г. І. Котовського (командир О. І. Гнучій, комісар В. Я. Голик, начальник штабу О. А. Охренчук) складався з 1-го, 3-го і 9-го стрілецьких батальйонів. 3-й полк ім. В. Н. Боженка (командир О. П. Кулешов, комісар Д. А. Гарбар, начальник штабу А. Г. Клименко) складався з 4-го, 8-го, 10-го батальйонів. Артилерійський полк ім. Ф. Е. Дзержинського (командир О. Є. Нищипоренко, комісар П. М. Хільчук, начальник штабу О. М. Коновалов).

Із загальною кількістю особового складу на 14 січня 1944 р. було: 2 879 українців, 852 росіянини, 117 білорусів, решта — представники інших національностей СРСР.

Організаційна структура дивізії складалася з командування, штабу із допоміжними підрозділами. Кожний стрілецький полк мав у своєму складі три стрілецьких батальйони, групу полкової розвідки і групу зв'язку. Стрілецький батальйон складався з

3-х стрілецьких рот, роти розвідки і роти автоматників, групи боєпостачання і 5-ти диверсійних груп; стрілецька рота — з 3-х взводів, а взвод — із 3-х відділень. Артилерійський полк складався з 2-х артбатарей, стрілецької роти, роти автоматників і роти розвідки.

Станом на 14 січня 1944 р. дивізія мала на озброєнні 12 гармат, 47 мінометів, 23 протитанкових рушниць, 28 станкових і 287 ручних кулеметів, 1 227 автоматів, 2 276 гвинтівок, інше спорядження, а також транспортні засоби — 1 806 коней і 316 возів.

Бойова і диверсійна діяльність з'єднання, а згодом дивізії, почалася 31 грудня 1942 р. нападом загонів на ст. Білорівчичі (залізниця Коростень — Сарни). За період з січня по квітень 1943 р. диверсійні групи з'єднання пустили під укіс 20 залізничних ешелонів противника.

13 травня 1943 р. з'єднання отримало завдання вивести із ладу залізничний вузол Коростень, підірвати мости через ріки Ірша і Уж, зруйнувати колійне і станційне господарство на залізничних ділянках Лугани — Коростень-Подольський — Стремигород; Колосово — Ушиця. Виконуючи поставлене завдання, партизани з'єднання в ніч на 2 серпня 1943 р. висадили в повітря залізничний міст через р. Ірша біля ст. Турчанка, а в ніч з 1 на 2 вересня залізничний і шосейний мости через р. Жерев в м. Ігнатполь (30 км на північ від Коростеня).

26 вересня 1943 р. з'єднання отримало вказівки посилити диверсійну діяльність на залізничних і шосейних шляхах, надавши тим самим максимальну допомогу наступаючим частинам Червоної армії. За період вересень — грудень 1943 р. загопи з'єднання на залізничних ділянках Київ — Сарни пустили під укіс 85 ешелонів; Житомир — Коростень — 9; Коростень — Овруч — 7; Бердичів — Житомир — 2. За той самий час підірвали 18 залізничних мостів.

З виходом частин Червоної армії на територію Житомирської області у січні 1944 р. з'єднання отримало завдання вийти в район Броди — Львів. Під час маршу в новий район бойових дій, партизанські загопи 7 січня 1944 р. побудували міст через р. Стир, форсували її і зав'язали бій за м. Костопіль. 17 січня з'єднання форсувало р. Горинь і почало рух в напрямку Ковеля. 22–28 лютого, разом з партизанським з'єднанням О. Ф. Федорова, партизани під керівництвом С. Ф. Малікова вели бої за м. Ковель, що завершилися невдачею.

З метою паралізувати роботу залізниці Ковель — Брест 16 березня 1944 р. загопи ім. В. М. Молотова, ім. В. І. Чапаєва, ім. Ф. Е. Дзержинського, ім. М. С. Хруцова раптовим нападом розбили гарнізон противника в районі с. Стара Вижва, ст. Вижва і висадили в повітря міст через р. Вижувка. На ділянці Пясечно — Черемшинка Нова (40 км на північний захід від Ковеля) з 26 по 29 березня 1944 р. загопи з'єднання, коли зайняли оборону по р. Вижувка, відбивали атаки танків і піхоти ворога і утримували цей рубіж до підходу частин Червоної армії.

За час бойової і диверсійної діяльності з'єднання, а потім дивізії ім. М. О. Щорса (з листопада 1942 р. по 14 травня 1944 р.) підірвано 389 ворожих ешелонів, в результаті чого розбито 2 620 вагонів, 757 платформ, 49 цистерн, зруйновано 39 залізничних і 178 шосейних мостів, понад 58 тис. м залізничного полотна, 32,4 тис. м ліній зв'язку. У ході боїв і диверсій знищено і виведено з ладу 53 танки, 58 гармат, 534 автомашини, 252 трактори та ін. Партизани завдали противнику великих втрат у живій силі. Серед трофеїв: 9 гармат, 38 мінометів, 261 кулемет, 444 автомати, 2790 гвинтівок, близько 1 млн патронів та інше майно.

У ході масово-політичної роботи на окупованій території партизани поширили близько 50 тис. примірників пропагандистської літератури, провели серед населення 632 бесіди і доповіді, на яких були присутні понад 35 тис. осіб.

За героїзм і мужність у боротьбі з фашистськими загарбниками багато партизанів нагороджені орденами і медалями СРСР. За заслуги у справі організації партизанського руху на окупованій території України, керівництво бойовою діяльністю партизанів командир з'єднання С. Ф. Маліков та комісар з'єднання Л. Г. Бугаєнко нагороджені орденами Леніна, Богдана Хмельницького I ступеня, Червоної Зірки і медалями "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня. Командир партизанського загону В. П. Фільков за зразкове виконання завдань і проявлені при цьому особисту хоробрість і мужність удостоєний звання Героя Радянського Союзу посмертно.

Після приєднання до частин Червоної армії і виходу в тил партизанську дивізію з 14 травня 1944 р. було розформовано.

З'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ КАВАЛЕРІЙСЬКИХ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ

- Командир — Герой Радянського Союзу генерал-майор
Наумов Михайло Іванович;
- Комісари — **Лукашов Михайло Трохимович** (лютий 1943 р.),
Анисименко Іван Євграфович (лютий — березень 1943 р.),
Кіщиский Сергій Семенович (липень 1943 р. —
січень 1944 р.), **Тарасов Михайло Михайлович** (лютий —
квітень 1944 р.);
- Начальники штабу — **Дорошенко Юрій Вячеславович** (лютий 1943 р.),
Мельник Григорій Арсентійович (лютий — листопад 1943 р.),
Гаврилюк Олександр Федосійович (листопад —
грудень 1943 р.), **Кузнець Яків Мефодійович** (грудень 1943 р. —
квітень 1944 р.).

За вказівками УШПР штабом партизанського руху по Сумській області 31 січня 1943 р. в районі Хінельських лісів Орловської області РРФСР був сформований зведений партизанський загін Сумської області. До його складу увійшли 7 бойових одиниць: партизанський загін Конотопського району пізніше перейменованій у "Смерть фашизму", (командир В. П. Кочемазов, комісар М. У. Гриценко), рота партизанського загону "За Батьківщину" (командир І. Т. Пастушенко, комісар П. З. Булаво), рота "Червоного" партизанського загону (командир В. М. Козлов, комісар Т. М. Батюхно), партизанський загін ім. М. С. Хрущова (командир А. І. Іл'їн, комісар І. Г. Говоров), партизанський загін ім. Г. І. Котовського (командир М. Й. Воронцов, комісар Я. І. Гуртов, начальник штабу Д. С. Васецький), партизанський загін ім. С. М. Кірова (командир А. І. Щebetун, комісар І. Д. Решетняк, начальник штабу П. О. Сергієнко), Кіровоградський партизанський загін (командир М. О. Семенчук, комісар А. М. Філімонов, начальник штабу О. Г. Кравченко) загальною чисельністю 651 чоловік. З 23 лютого 1943 р. зведений партизанський загін був перейменованій у з'єднання, а з 5 серпня 1943 р. став називатися кавалерійським партизанським з'єднанням. Офіційна назва — з'єднання

Українських кавалерійських партизанських загонів — присвоєна постановою ЦК КП(б)У від 25 липня 1944 р.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність зведеного загону, а потім з'єднання, проходила на тимчасово окупованій території 14 областей РРФСР, УРСР, БРСР, Люблінського воеводства ПНР. Загони з'єднання за роки війни пройшли рейдами 8 918 км через 174 райони та 2 080 населених пунктів, перетнули 41 залізницю та 108 шосейних шляхів, форсували 46 річок.

Організаційна структура з'єднання найбільш чітко визначилась у середині липня 1943 р. і включала командування (командир, комісар, заступник командира з диверсійної та розвідувальної діяльності), штаб, радіовозол, диверсійну службу, санітарну та господарську частини, друкарню та редакцію газети, комендантський взвод, головрозвідку та бойові підрозділи — партизанські загони, які поділялись на роти, взводи та відділення. У загонах створювались диверсійні та розвідувальні групи. З серпня 1943 р. з'єднання стало кавалерійським формуванням, маючи в лавах до 800 вершників. Репта складу, як правило, пересувалась на тачанках та підводах, а взимку на саях.

Бойовий склад з'єднання від часу його формування включав 7 партизанських загонів, які налічували 651 бійця. У ході рейду з Хинельських лісів на південь, у степові райони України, особовий склад з'єднання за рахунок поповнення зріс до 1 385 чоловік. Після завершення рейду в чотирьох загонах налічувалось 253 партизани.

На 15 липня 1943 р., напередодні виходу в рейд згідно з планом дій партизанів України на весняно-літній період 1943 р., з'єднання мало три загони: “Смерть фашизму”, ім. М. С. Хрущова, “Червоний”, в яких налічувалось 339 бійців. У серпні — вересні 1943 р. у ході бойових дій з'єднання на території Житомирської та Київської областей до нього приєдналися Коростишівський партизанський загін, а також місцеві партизанські загони Київського та Макарівського районів Київської області. 17 вересня 1943 р. на бік партизанів у районі с. Потіївка Житомирської області, організувавшись у загін ім. А. І. Мікояна, перейшла 2-га рота 814-го батальйону вірменського легіону німецько-фашистської армії.

На 23 вересня 1943 р. у з'єднанні було вже сім партизанських загонів: ім. М. С. Хрущова (168 чоловік), ім. А. І. Мікояна (260 чоловік), “Червоний” (110 чоловік), “Смерть фашизму” (242 чоловік), Київський (201 чоловік) і Макарівський (205 чоловік). У цей же період з'єднанням було сформовано з радянських патріотів 7 місцевих партизанських загонів: Білоцерківський, Макарівський № 2, Київський, Макарівський № 3 Київської області, Потіївський “Смерть фашизму” № 2, ім. М. С. Хрущова № 2 Радомишльського району та Чеповицький Житомирської області, чисельність яких становила понад 600 чоловік.

Напередодні виходу в рейд по західних областях УРСР в бойових лавах з'єднання було 7 загонів: “Червоний” (командир І. І. Боров, комісар С. І. Ксензов, начальник штабу Т. М. Стадник), ім. М. С. Хрущова (командир А. І. Сипливий, комісар П. І. Петрікей, начальник штабу Г. Т. Плаксин), “Смерть фашизму” (командир В. А. Туров, комісар А. Ф. Лазарев, начальник штабу І. В. Юрченко), ім. А. І. Мікояна (командир А. М. Осип'ян, комісар А. Я. Васянович, начальник штабу Ф. П. Лобач), Макарівського району (командир Г. Я. Коротюк, начальник штабу А. А. Пасько), Коростишівський (командир В. Д. Кучеренко, комісар Б. І. Таратута, начальник штабу М. М. Берьозкін), Київський (командир К. В. Степанов, комісар А. С. Новік, начальник штабу Ф. Я. Горобець). Пізніше до них приєднався спецзагін ім. В. І. Чапаєва. Загальна кількість партизанів становила 1 440 чоловік. У середині лютого 1944 р. в загонах налічувалося

1 560 партизанів. У кінці березня 1944 р., коли з'єднання перетнуло лінію фронту і вийшло в радянський тил, в ньому налічувалось близько 1,1 тис. чоловік.

У рядях з'єднання боролися з фашистами представники 15 національностей та народностей СРСР, деяких зарубіжних країн. Станом на 28 листопада 1943 р. з 1 186 чоловік особового складу було: українців — 520, росіян — 280, білорусів — 102, вірменів — 228, казахів — 13, поляків — 11, узбеків — 5. В кінці січня 1944 р. з 1 440 бійців з'єднання було: українців — 731, росіян — 329, білорусів — 80, вірменів — 200, інших національностей — 100 чоловік.

На початку розгортання своєї бойової діяльності загони з'єднання мали на озброєнні 10 мінометів, 6 протитанкових рушниць, 32 станкових кулемети, 190 автоматів, гвинтівки та пістолети. Найвища забезпеченість з'єднання зброєю, особливо автоматичною, була досягнута на 26 січня 1944 р., коли його загони вийшли в рейд по західних областях України. До цього часу з'єднання мало 4 гармати, 14 мінометів, 14 протитанкових рушниць, 64 станкових та ручних кулемети, 450 автоматів, 911 гвинтівок.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність з'єднання почалася в ніч з 31 січня на 1 лютого 1943 р. виходом з Хінельських лісів Севського району Орловської області в рейд на південь Сумщини. Рух з'єднання протягом перших 15 днів, особовий склад якого пересувався на санках та підводах, був стрімким, в середньому до 50–80 км за добу. Вранці 4 лютого 1943 р. партизанські загони перетнули з боєм залізницю Ворожба — Коренево, а потім 4–6 лютого розгромили гарнізони ворога в Глушківі, Шевченковому, Новій Січі та Кияниці. 11 лютого був захоплений райцентр Краснопілля, і 13 лютого — здійснено несподіваний напад на ст. Ворожба, де визволено близько 2 тис. радянських військовополонених, частина з яких вступила у партизани.

Отримавши відомості про успішні бойові операції з'єднання на півдні Сумської області, УШПР 15 лютого 1943 р. дав вказівку М. І. Наумову виділити для самостійних операцій партизанські загони ім. Г. І. Котовського та Кіровоградський (всього 685 партизанів), а з рештою сил йти до Дніпра й переправитись через ріку в районі Чигирин — Сміла для подальших дій на західному березі. 26 лютого 1944 р. з'єднання форсувало р. Дніпро біля Воронівки, вийшовши в район Чигирина, де згідно з вказівками УШПР намагалось встановити зв'язок з партизанськими загонами під командуванням М. М. Скирди та І. Д. Діброви.

Таке глибоке проникнення партизанського з'єднання у ворожий тил викликало занепокоєння противника, який почав поспішно стягувати до Чигирина, де з'єднання знаходилося протягом 10 днів, очікуючи літаків з вантажами з Великої землі, великі сили своїх військ (до тисячі солдатів та офіцерів, танки, бронемашини, артилерію). 11 березня 1943 р. в с. Шляхова Кіровоградської області партизани витримали важкий бій з ворогом (до 40 автомашин з піхотою, 8 танків та 8 бронемашин), у ході якого було вбито та поранено більше 200 ворожих солдатів та офіцерів, підбито танк. Народні месники також зазнали втрат: серед загиблих були комісар та начальник штабу партизанського загону ім. С. М. Кірова, зникли безвісти комісар та начальник штабу загону "Червоний". На мобільність партизанів помітно вплинула втрата 200 коней.

Після виходу з бою з'єднання 13 березня зайняло с. Грузьке, а 14 травня 1943 р. — Станіславчик Одеської області, де було вирішено очікувати літаки з тилу з вантажем боєприпасів та протитанкових рушниць. Проте тут з'єднання було знов атаковане великими силами мотопіхоти з танками. На початку бою штаб з'єднання опинився в оточенні, що заварило належним чином організувати взаємодію загонів, які під натиском переважаючих сил ворога відступили у Голованівський ліс. У ході чотиригодинного бою

багато партизанів героїчно загинуло, серед них командир загону “Смерть фашизму”, комісар та начальник штабу партизанського загону ім. М. С. Хрущова. Від з’єднання відірвався партизанський загін “Червоний” з радіостанцією штабу з’єднання, до 60 партизанів із загону “Смерть фашизму”. Район Голованівських лісів був тісно блокований гітлерівцями, які організували бомбардування лісового масиву з повітря, а також обстріл його важкою артилерією.

На цей час у складі з’єднання були загони “Смерть фашизму” (140 чоловік), ім. М. С. Хрущова (60 чоловік), ім. С. М. Кірова (45 чоловік). Гостро відчувався брак командного складу, відсутність боєприпасів, втрати озброєння. Після наради командного складу ввечері 14 березня 1943 р. було прийняте рішення реформувати загони в 2 роти і взвод кінної розвідки та здійснити прорив на північ для виходу в район Овруча Житомирської області. Тут передбачалось зустрітись із загонами С. А. Ковпака та О. М. Сабурова, для того, щоб з їхньої допомоги встановити зв’язок із УШПР. Весь особовий склад пересувався на конях, а поранені на підводах.

15 березня 1943 р., вправно маневруючи, з’єднання почало рух на північ Правобережної України. Партизани здійснювали раптові атаки на невеликі гарнізони фашистів та пости поліції, поповнюючи за рахунок трофеїв свій бойовий арсенал. 25 травня 1943 р. з’єднання відбило в районі Яблунівки сильну атаку карального загону, який прибув з Білої Церкви, а потім несподіваним ударом захопило Городище. 26 березня 1943 р. були перетнуті залізничні Козятин — Фастів та Житомир — Фастів, в результаті чого партизани вийшли в район на схід від Корнина Житомирської області, а потім в ніч з 28 на 29 березня перетнули шосе Житомир — Київ у 6 км на захід від Коростишева.

30 березня 1943 р. в Кодрі з’єднання було атаковане майже 2 тис. ворожих солдатів та офіцерів. 31 березня 1943 р. народні месники форсували р. Теретів в районі Біла Криниця — Вишевичі, а 5 квітня, відбиваючись від наступачючого ворога, зайняли с. Молочки, а потім с. Старий Радин Поліської області БРСР, де зустрілися з партизанами під командуванням С. А. Ковпака.

Під час рейду загони з’єднання пройшли 2396 км по території 84 районів Орловської, Курської, Сумської, Полтавської, Кіровоградської, Одеської, Вінницької, Київської, Житомирської та Поліської областей РРФСР, УРСР і БРСР, форсували 18 річок (Сейм, Псел, Хорол, Дніпро, Рось, Теретів, Прип’ять та ін.), перетнули 15 залізничних, 33 шосейні дороги. З’єднання провело 47 боїв та зіткнув з ворогом, зайняло 10 райцентрів, міст, містечок.

Після доукомплектування особового складу та поповнення запасів озброєння та боєприпасів з’єднання отримало від ЦК КП(б)У та УШПР бойову задачу вийти у південну частину Київської та Кіровоградської областей для дій на комунікаціях ворога. Вихідним пунктом з’єднання у 2-й рейд стало с. Храпунь Пінської області БРСР, звідки партизани виступили на Україну. 7 серпня 1943 р. з’єднання перейшло залізницю Коростень — Житомир та до середини вересня 1943 р. вело бойову та диверсійну діяльність на території Коростенського, Чеповицького, Малинського, Потіївського, Радомишльського, Іванківського, Розважівського, Базарського, Кагановицького районів Житомирської та Київської областей. У ході рейду загони з’єднання розгромили гарнізони ворога в с. Злобичі Коростенського району та райцентрі Потіївка Житомирської області, а також відбули каральну експедицію гітлерівців, які намагались оточити партизанів біля с. Фортунатівка Чеповицького району.

24–25 вересня 1943 р. з’єднання вийшло в район 5 км на південь від ст. Спартак (50 км на північний захід від Києва), де, вступивши у бій з великими силами ворога,

змушене було відійти. 1 жовтня 1943 р. УШПР дав вказівку з'єднанню знаходитись у трикутнику Тетерів — Коростень — Житомир та діяти тут на залізниці Київ — Коростень та шосе Київ — Житомир.

22 жовтня 1943 р. з'єднання зосередилось у Козинському лісі (2 км на південь від Клавдієвого). Поява біля Києва великого партизанського формування була помічена гітлерівцями, які мали в цьому районі значні сили не тільки охоронних військ, а й бойових частин вермахту. Незабаром партизани, атаковані ворогом, були змушені 2 листопада 1943 р. перетнути у західному напрямку залізницю Коростень — Житомир та зосередитись у районі Ришівка — Супки (30 км на південний захід від Коростеня), а потім вирушили в напрямку райцентру Ємільчине, куди вступили 13 листопада 1943 р. Майже п'ятитисячний гарнізон гітлерівців, панічно сприйнявши чутку про партизанів, без бою відступив у Новоград-Волинський. Народні месники захопили 15 кулеметів, 120 гвинтівок, багато боеприпасів, іншого військового спорядження та майна, близько 500 тис. пудів зерна.

На початку грудня 1943 р. під тиском переважаючих сил ворога загоны з'єднання залишили Ємільчине та відійшли на захід у Людвипольський район Рівненської області, розташувались у селах Гута Бистрицька, Броніславівка, Подралувка, де на початку січня 1944 р. зустрілися з частинами Червоної армії.

У ході другого рейду (липень — грудень 1943 р. з'єднанням пройдено 3 471 км по території Пінської, Житомирської, Київської та Рівненської областей, проведено 180 боїв та сутичок з ворогом, розгромлено 47 ворожих гарнізонів, зайнято 7 райцентрів, міст та містечок. Загоны з'єднання форсували 23 річки, перетнули 12 залізничних та 41 шосейний шляхи. На озброєну боротьбу з окупантами було піднято 2 543 чоловіки.

У першій половині січня 1944 р. з'єднання знаходилось на радянській території. Згідно з вказівками ЦК КП(б)У та УШПР перед ним було поставлено завдання перейти лінію фронту та вийти на територію Дрогобицької області, маючи на меті паралізувати оперативно-стратегічні перевезення ворога на залізничних та шосейних шляхах Самбір — Комарно, Самбір — Хирів, Самбір — Ужгород, Самбір — Дрогобич.

22 січня 1944 р. з'єднання у складі 8 загонів (близько 1,5 тис. чоловік) виступило з с. Броніславівка Людвипольського району Рівненської області та до 23 січня зосередилось в Березному, де почало готуватися до прориву в тил противника. У ніч з 30 на 31 січня 1944 р. загоны з'єднання увійшли до району Острожець (20 км на південний схід від Луцька), де якийсь час взаємодіяли з частинами I-го гвардійського кавалерійського корпусу 1-го Українського фронту. З 4 на 5 лютого загоны з'єднання форсували річки Іква та Стир в районі Радомишля (22 км на південний захід від Луцька) та 6 лютого 1944 р. вступили до райцентру Горохів Волинської області. У зв'язку з посиленням морозів було вирішено замінити вози на сани. За допомогою місцевого населення це завдання було успішно виконано, що помітно підвищило мобільність з'єднання. 10 лютого 1944 р., захопивши несподіваним нападом міст у районі Збуж — Добротвір, партизани перейшли р. Західний Буг, виконавши першу частину свого оперативного плану. Наступного дня, 11 лютого, був розгромлений гарнізон гітлерівців у Магеріві.

Поява радянських партизанів у безпосередній близькості від Львівського залізничного вузла, який був одним з найважливіших пунктів у системі оперативно-стратегічних перевезень противника в Західній Україні, не залишилась непоміченою. Гітлерівці мали тут значні сили і терміново розгорнули активні наступальні дії проти народних месників. Достатньо розгалужена мережа залізничних і шосейних шляхів давала змогу ворогу швидко перекидати свої війська і концентрувати їх у місцях появи партизанів.

Уже 13 лютого 1944 р. за спроби перейти залізницю Львів — Перемишль з'єднання зіткнулося із значними силами противника. 14 лютого у важкому семигодинному бою в районі переїзду Мазури, населених пунктів Воля Лацька і Остра Гура партизани розстріляли з гармат, мінометів і ПТР 3 ешелони ворога, а потім розгромили гітлерівський гарнізон в Острій Гурі. Цей успіх дозволив перетнути дорогу Львів — Перемишль і вийти в район Руставечка (5 км на південний захід від Мостиської). Тут загони зайняли кругову оборону і відбили 7 атак ворога.

За цих обставин ухвалюється рішення залишити частину обозу і організувати провін на північ через с. Баличі, де через болотяну місцевість противник не зміг тісно замкнути кільце оточення. Вранці 15 лютого 1944 р. загони з'єднання перетнули у північному напрямку дорогу Львів — Перемишль. Рухаючись на північ, партизани упродовж 31 години відбивали атаки переважаючих сил фашистів. 21 лютого 1944 р. з'єднання вийшло в район 20 км на північний захід від Рави-Руської. Майже безперервні бої з карателями протягом тижня значною мірою послабили з'єднання, в його обозі знаходилось біля 150 поранених партизанів.

23 лютого 1944 р. загони з'єднання вийшли на територію Люблінського воєводства Польщі, здійснивши другу спробу обхідним шляхом, із заходу, пробитися в Дрогобицьку область. Але й тут партизани зіткнулися із значними силами противника. Характер дій гітлерівців показав, що вони прагнуть притиснути з'єднання до р. Сан і розгромити. За цих обставин було ухвалено рішення пробиватися на південний схід і вийти в район Рава-Руських лісів. Оцінивши обстановку, що склалася, командування з'єднання прийшло до висновку про неможливість у даний час розраховувати на вихід у Дрогобицьку область. 27 лютого 1944 р. в ЦК КП(б)У та УШПР була направлена радіограма з проханням змінити бойову задачу з'єднання і дозволити йому діяти на лінії Люблін — Тернопіль, дислокуючись в районі Горай — Мжиглоди (7 км на північний захід від Рави-Руської). Водночас з'єднання запросило літаки з Великої землі.

Під натиском переважаючих сил ворога з'єднання, залишивши для прийому вантажів із літаків загони “Смерть фашизму” і Коростишівський, стало відходити з боями на схід і 1 березня 1944 р. вийшло до Желдця (11 км на захід Кам'янки-Струмилівської). Мобільність загонів сковувалась наявністю понад 200 возів із пораненими. Однак партизанська розвідка зуміла знайти проходи у кільці оточення. Стрімким ударом у ніч з 1 на 2 березня 1943 р. з'єднання здійснило прорив і переправилось через міст на р. Західний Буг (2 км на північний захід від Завоне). 5 березня 1943 р., форсувавши р. Стир у Монастирка (17 км на північний захід від Бродів), партизани розташувались у лісовому масиві, зайнявши села Турзе, Монастирок, Станіславчик, Бордуляки, Войтовичі, де до них приєдналися загони “Смерть фашизму” і Коростишівський.

Вже 7 березня 1944 р. фашисти знову атакували партизанів. Із повітря по можливих місцях дислокації народних месників завдавала удари ворожа авіація. Наприклад, 14 березня 1944 р. на с. Турзе німці здійснили 42 літаковильоти. Однак партизани не тільки успішно відбивали атаки гітлерівців, а й намагалися покращити свій оперативний стан. Із цією метою 18 березня 1944 р. партизанський загін “Червоний” зайняв с. Берлін (7 км на північ від Бродів), не даючи можливості противнику утримувати плацдарм на лівому березі р. Болдурка. Наступного дня партизани зустрілися з розвідкою Червоної армії і до 22 березня 1944 р. взаємодіяли з передовими частинами радянських військ у районі Бродів.

Під час бойових дій на території західних областей України загони з'єднання неодноразово вступали в бої з відділами УПА.

Рейд з'єднання до Західної України, що тривав 45 днів, став значною подією партизанської боротьби в тилу ворога. Під час рейду загони пройшли 2 241 км по території Рівненської, Волинської, Львівської, частині Дрогобицької областей і Люблінського воєводства Польщі, перетнули 48 залізничних і шосейних шляхів, форсували 8 річок (Случ, Стир, Іква, Західний Буг та ін.).

За період бойової діяльності з'єднання його загони провели 336 операцій і боїв проти окупантів, розгромили 104 гарнізони противника, зайняли з боєм 33 райцентри, міста, містечка. В операціях, боях, нападах і засадах ліквідована значна кількість ворожих солдатів і офіцерів; знищено 48 танків, 14 бронемашин, 5 літаків, 287 автомобілів, 4 гармати, 11 кулеметів; спалено і зруйновано 13 вузлів зв'язку, 2 електростанції, 13 спирто- і маслозаводів, пекарню, 36 сепараторних пунктів, 4 лісопильних заводи, 10 молотильних пунктів, 45 молотарок, 60 тракторів, 4 комбайни, 2 локомотиви, 2 двигуни та ін.

У ході диверсійних дій партизани підірвали 51 ешелон, в результаті чого знищено і пошкоджено 61 потяг, 567 вагонів, 115 платформ, підірвано і зруйновано 8 залізничних, 10 шосейних і 334 ґрунтових мостів.

З'єднанням захоплені значні трофеї: 29 гармат, мінометів і ПТР, 141 кулемет, 161 автомат, 3 584 гвинтівки і 275 пістолетів, 617 270 патронів, 10 рацій, 469 возів і 2 032 коней, 6 продовольчих складів.

У діяльності з'єднання багато уваги приділялось масово-політичній роботі серед населення окупованої території. З 1 червня 1943 р. по 1 січня 1944 р. партизанські агітатори провели понад 2 тис. бесід, які прослухало близько 150 тис. чоловік. Під час третього рейду по західних областях УРСР було організовано 1 970 зустрічей і бесід з населенням окупованих районів, на яких були присутні майже 120 тис. чоловік.

Важливе місце в масово-політичній роботі належало партизанській пресі. У з'єднанні видавалась газета "Народний клич", а в загонах — бойові листки. Всього було випущено 6 номерів газети тиражем 1,1 тис. примірників, а також близько 100 бойових листків. Крім того, ще перед виходом з'єднання в перший рейд із радянського тилу було отримано 54 тис. примірників центральних і республіканських газет, 7 185 журналів. У з'єднанні було також виготовлено друкарським способом 18 тис. листівок, а 50 тис. примірників отримано від УШПР.

Бойові, диверсійні та розвідувальні дії з'єднання здобули високу оцінку. Наказом Президії Верховної ради УРСР від 30 березня 1944 р. за зразкове виконання завдань в тилу ворога, за героїчну боротьбу проти окупантів і самовіддану службу з'єднання було нагороджено почесним Червоним Прапором Президії Верховної ради УРСР, ЦК КП(б)У і РНК УРСР. Орденами і медалями Союзу РСР були нагороджені сотні бійців і командирів з'єднання. Героями Радянського Союзу стали командир з'єднання М. І. Наумов і заступник командира партизанського загону "Червоний" С. Ф. Верховський.

22 березня 1944 р. кавалерійське партизанське з'єднання, перетнувши лінію фронту, вишло в радянський тил у район на північний схід від Броди — Червоноармійськ (колишній Радзивілів), де з 1 по 12 квітня 1944 р. за наказом ЦК КП(б)У його було розформовано.

ТЕРНОПІЛЬСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. С. ХРУЩОВА

- Командир — **Шитов** Іван Іванович;
- Комісари — **Скубко** Іван Євменович (лютий — червень 1943 р.),
Шумак Микола Андрійович (червень 1943 р. — лютий 1944 р.);
- Начальники штабу — **Котляров** Трохим Іванович (лютий — березень 1943 р.),
Лугейко Яків Дмитрович (березень — червень 1943 р.),
Кушхов Мархаб Махмудович (липень 1943 р. — січень 1944 р.),
Гіроль Василь Григорович (січень — лютий 1944 р.).

27 серпня 1941 р. був сформований в кількості 27 чоловік 2-й Харківський партизанський загін під командуванням К. І. Погорєлова, який у вересні 1941 р. перетнув лінію фронту та почав діяти в тилу ворога на окупованій території Сумської та Орловської областей УРСР та РРФСР. У травні 1942 р. він увійшов до складу партизанського з'єднання під командуванням О. М. Сабурова. У жовтні — листопаді 1942 р. загін, який отримав назву ім. М. С. Хрущова, разом зі з'єднанням О. М. Сабурова здійснив рейд на Правобережну Україну, а потім у кінці листопада 1942 р. був реорганізований у 12-й батальйон Житомирського партизанського з'єднання.

17 лютого 1943 р. наказом по з'єднанню О. М. Сабурова для дій у районі Новоград-Волинського створюється група об'єднаних партизанських загонів (командир І. І. Шитов, комісар І. Є. Скубко). До неї увійшли партизанські загони ім. М. С. Хрущова, ім. С. М. Кірова, ім. Ф. М. Михайлова та “За Батьківщину”. За вказівкою ЦК КП(б)У та УШПР на початку червня 1943 р. група була перетворена на з'єднання партизанських загонів, яке передувалося в оперативне підпорядкування Кам'янець-Подільському обласному штабу партизанського руху. У вересні 1943 р. з'єднання перейшло в безпосереднє підпорядкування УШПР та з 14 жовтня 1943 р. було перейменовано на Тернопільське партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність загону, а згодом з'єднання ім. М. С. Хрущова проходила на території Орловської, Сумської, Чернігівської, Гомельської, Поліської, Житомирської, Київської, Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької), Рівненської та Волинської областей РРФСР, УРСР та БРСР.

Організаційна структура з'єднання включала командування, штаб, головрозвідку (розвідбатальйон), радіовузл, санітарну службу, господарську частину, комендантський взвод, а також бойові підрозділи — загони (батальйони, полки), які поділялись на групи (роты), взводи, відділення. У загонах (батальйонах) були групи кінних розвідників-автоматників, диверсійні групи, санітарні та господарські частини, артилерійські групи або артилерійські взводи.

Бойовий склад з'єднання на час його формування включав чотири партизанські загони, які налічували понад 600 партизанів. До 1 липня 1943 р. у 5-ти загонах з'єднання перебували 1 462 чоловіки, на 1 листопада 1944 р. у 9 загонах — 2 434 чоловіки. Напередодні розформування з'єднання в ньому було 9 загонів, чисельність яких складала 2 274 чоловіки: ім. М. С. Хрущова (командир Т. І. Котляров, комісар Б. Г. Шангін, начальник штабу Д. К. Ніколайчик); ім. С. М. Кірова (командир Ф. П. Федоров, комісар М. К. Виноградов, начальник штабу І. Г. Дилько), ім. В. І. Чапаєва (командир П. О. Шевчук, комісар П. А. Ігнатюк, начальник штабу О. Я. Цветков), ім. Ф. Е. Держинського

(командир С. Г. Ландишев, комісар О. М. Соботович, начальник штабу С. Д. Канов), ім. М. І. Кутузова (командир І. В. Гур'єв, комісар К. Д. Дюков, начальник штабу І. А. Горбань), ім. К. Є. Ворошилова (командир С. О. Мартинов, комісар Т. А. Кляцький, начальник штабу А. К. Лоскутов); ім. М. О. Щорса (командир В. Ю. Саванін, комісар І. Л. Гітуляр, начальник штабу М. М. Борійчук); ім. О. В. Суворова (командир О. Ю. Попов, комісар М. Ф. Виговський, начальник штабу Г. А. Забурунов); ім. Й. В. Сталіна (командир Д. П. Панчук, комісар С. З. Демчан, начальник штабу Ф. Е. Піддубний).

У жовтні — грудні 1943 р. партизанські загони були перейменовані на батальйони, а потім розгорнуті в 3 партизанські стрілецькі полки. У 1943 р. із з'єднання були виділені загони ім. Ф. М. Михайлова (командир А. З. Одуха), ім. І. Богуна (командир І. Є. Скубко), “За Батьківщину” (командир І. Я. Шишко), на базі яких надалі були створені 3 нові партизанські з'єднання. 23 лютого 1944 р. за вказівкою УШПР із загонів ім. М. С. Хрущова, ім. О. М. Щорса, ім. О. В. Суворова було організовано нове партизанське формування (командир Д. К. Ніколайчик, комісар Б. Г. Шангін, начальник штабу І. Г. Дилько) в кількості 982 чоловіки для проведення дій у західних областях України, решта загонів були розформовані.

У національному відношенні в з'єднанні на 23 лютого 1944 р. з 2 231 чоловік особового складу було: українців — 1 221, росіян — 610, білорусів — 109, представників інших національностей — 291.

За станом на 1 квітня 1943 р. група об'єднаних загонів мала на озброєнні міномет, ПТР, 22 кулемети, 42 автомати та 329 гвинтівок. Напередодні розформування з'єднання в його арсеналі налічувалось 9 гармат, 19 мінометів, 31 ПТР, 123 кулемети, 743 автомати, 1 604 гвинтівки. Значна частина з цього була отримана з радянського тилу. Тільки в 1943 р. партизанам було доставлено 2 гармати, 601 автомат, 200 гвинтівок, 4 418 гранат, понад 500 тис. патронів, 690 кг толу та ін.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність загону ім. М. С. Хрущова після переходу на Правобережну Україну, а згодом і з'єднання почалася в районах Городища, Смільчиного, Рокитного на кордоні Житомирської та Рівненської областей. Однією з перших великих операцій з'єднання був напад на залізничну ст. Рокитне в травні 1943 р. У ході операції партизани підірвали електростанцію та складовод, знищили залізничний міст. У ніч з 23 на 24 липня 1943 р. силами загонів ім. М. С. Хрущова, ім. С. М. Кірова та ім. В. І. Чапаєва був розгромлений фашистський гарнізон у районному центрі Городище. Партизани захопили продовольчі склади та вивезли велику партію продуктів та зерна. 3–4 жовтня 1943 р. з'єднання стрімким ударом оволоділо залізничною ст. Словечне, знищивши при цьому станційне господарство, один ешелон із бойовою технікою, крім цього був збитий транспортний літак “Ю-52”.

На початку 1944 р. партизани успішно взаємодіяли з наступаючими військами Червоної армії на території Волинської та Рівненської областей. 8 січня 1944 р., виконуючи вказівку УШПР про вихід до Тернопільської області, загони ім. М. С. Хрущова, ім. К. Є. Ворошилова, ім. Ф. Е. Дзержинського та ім. М. О. Щорса спільно з 271-м стрілецьким полком 181 СД розгромили гарнізон ворога в Березині. До рук партизанів потрапили 2 гармати, міномет, 27 кулеметів, 32 автомати, речові та продовольчі склади. 23 січня 1944 р. група загонів з'єднання, форсувавши р. Стир, успішно відбила напад переважаючих сил противника. Однак усі спроби протягом 27–30 січня 1944 р. пробитися на південь та вийти до Тернопільської області через концентрацію ворожих військ

не були успішними. Загони продовжували взаємодіяти на Поліссі з частинами 13-ї армії до виходу у радянський тил.

Результативно діяли партизани на комунікаціях противника. Особливо сильним ударам диверсійних груп піддавались залізничні ділянки Коростень — Сарни, Новоград-Волинський — Шепетівка, Рівне — Бердичів, де було пущено під укіс відповідно 30, 41 та 109 ворожих ешелонів.

За період діяльності з'єднання з лютого 1943 р. по лютий 1944 р. його загонами проведено 547 боїв та диверсій у тилу ворога, в ході яких підірвано 206 ешелонів, знищено 193 потяги, 2 бронепотяги, 2 310 вагонів та платформ, 8 цистерн з паливом, 62 танки, 86 гармат, 45 бронемашин, 220 автомашин, 2 нафтобази, 2 електростанції, 8 масло- та 2 цукрозаводи, 4 лісопильних заводи, 3 склозаводи, 3 млина, 156 молочно-сепараторних пункти, 49 тракторів, 13 комбайнів, 19 молотарок, зруйновано 11 залізничних, 56 шосейних мостів, збито 2 літаки, знищено багато ворожих солдатів та офіцерів.

Партизани захопили у гітлерівців 4 гармати, 7 мінометів, протитанкову рушницю, 57 кулеметів, 38 автоматів, 846 гвинтівок, понад 160 тис. патронів, близько 500 кг толу, багато іншого спорядження, медикаментів та продовольства.

У ході масово-політичної роботи на окупованій території з'єднання розповсюдило близько 1 млн примірників пропагандистської літератури, провело понад 5 570 мітингів, зборів, бесід серед місцевого населення.

За мужність та героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками багато бійців та командирів з'єднання відзначені урядовими нагородами. 247 чоловік нагороджені медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" I та II ступеня.

Відповідно до рішення ЦК КП(б)У від 9 лютого 1944 р. з'єднання було розформовано.

ВІННИЦЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

Командири	— Шушпанов Іван Якович (лютий — травень 1943 р.), Мельник Яків Іванович (травень 1943 р. — березень 1944 р.);
Комісари	— Мельник Яків Іванович (лютий — травень 1943 р.), Бурченко Дмитро Тимофійович (травень 1943 р. — березень 1944 р.);
Начальники штабу	— Хлякін Антон Панасович (лютий — травень 1943 р.), Пушко Степан Захарович (травень — червень 1943 р.), Владимиров Михайло Іванович (липень 1943 р. — січень 1944 р.), Ушаков Іван Миколайович (січень — березень 1944 р.)

16 лютого 1943 р. на підставі вказівок ЦК КП(б)У начальник УШПР Т. А. Строкач і завідувачий організаційно-інструкторським відділом ЦК КП(б)У А. Н. Зленко радиували секретарю Сумського підпільного обкому КП(б)У П. Ф. Куманьку і начальнику Сумського обласного штабу партизанського руху Я. І. Мельнику про необхідність організації на базі партизанських сил Сумщини нового партизанського формування для дій на Правобережній Україні. 22 лютого 1943 р. був створений об'єднаний партизанський загін Сумської області (командир І. Я. Шушпанов, комісар Я. І. Мельник, начальник

штабу А. П. Хлякін). До його складу ввійшли загони: “За Батьківщину” № 3, “Червоний” № 5, ім. Й. В. Сталіна № 8, всього 431 особа. Після переходу на Правобережну Україну об’єднаний партизанський загін Сумської області 16 червня 1943 р. був перейменований на партизанське з’єднання. Офіційна назва — Вінницьке партизанське з’єднання — було закріплено постановою ЦК КП(б)У від 25 липня 1944 р. вже після його розформування. При з’єднанні знаходились підпільний обком партії та штаб партизанського руху на Вінниччині.

Бойова, диверсійна і розвідувальна діяльність з’єднання проходила на території Сумської, Чернігівської, Гомельської (Білорусь), Житомирської, Поліської (Білорусь), Рівненської, Кам’янець-Подільської (тепер Хмельницької) та Вінницької областей. У ході трьох рейдів, маршів, боїв загони пройшли понад 6,5 тис. км в тилу ворога по території 87 районів і 1 245 населених пунктів вказаних областей, перетнули 48 залізничних і 108 шосейних і ґрунтових шляхів, форсували 38 річок.

Організаційна структура з’єднання включала командування, штаб з головрозвідкою, саперно-підривною групою, радіовузлом, відділом пропаганди з друкарнею і редакцією газети, санітарною і господарською частинами, комендантським взводом, бойові підрозділи — партизанські загони, які поділялись на стрілецькі групи і відділення. У загонах були підривні групи, взводи кінної розвідки.

Бойовий склад з’єднання на 22 лютого 1943 р. включав три партизанських загони чисельністю 431 особа. Напередодні виходу в перший рейд на територію Вінницької області (18 червня 1943 р.) в загонах з’єднання налічувалось 668 партизанів. Після завершення рейду до 25 серпня 1943 р. чисельність з’єднання скоротилась до 440 осіб. Станом на 10 жовтня 1943 р., готуючись до другого рейду на Вінниччину, з’єднання у складі трьох загонів мало 403 бійці і командири. Під час рейду за рахунок нового поповнення 12 грудня 1943 р. були сформовані 2 партизанських загони: ім. М. С. Хрущова та ім. В. М. Молотова, чисельністю понад 250 осіб. 9 січня 1944 р. з’єднанню були оперативно підпорядковані 7 місцевих партизанських загонів Вінницької області, а 14 січня 1944 р. на їхній базі сформована для самостійних дій кавалерійська партизанська бригада ім. В. І. Леніна під командуванням М. І. Володимирова.

Станом на 15 березня 1944 р. у складі з’єднання налічувалось 5 партизанських загонів: “За Батьківщину” (командир І. Є. Ігнащенко, комісар М. Ф. Схалов), “Червоний” (командир С. З. Пушко, комісар Д. І. Курган, начальник штабу А. М. Чорнобровкін), ім. Й. В. Сталіна (командир О. П. Царьов, комісар С. К. Журавльов, начальник штабу С. К. Спіца), ім. М. С. Хрущова (командир О. Н. Кравченко, комісар С. І. Олійник, начальник штабу А. Г. Рибак), ім. В. М. Молотова (командир І. І. Рудницький, комісар О. В. Кузнецов, начальник штабу І. А. Белов), всього 1 381 особа.

Відповідно до постанови Вінницького підпільного обкому КП(б)У від 27 лютого 1944 р. 16 березня із з’єднання був виведений партизанський загін ім. М. С. Хрущова, на базі якого було розгорнуто однойменне з’єднання у складі загонів: ім. М. С. Хрущова, ім. В. І. Чапаєва, ім. М. О. Шорса, ім. І. Богуна, всього 405 осіб. Командиром з’єднання був затверджений О. Н. Кравченко, комісаром С. І. Олійник.

У національному відношенні у складі з’єднання на 15 березня 1944 р. було: українців — 900, росіяні — 282, білорусів — 88, представників інших національностей — 111.

На час створення з’єднання його загони мали на озброєнні гармату, 6 мінометів, 3 протитанкові рушниці, 14 кулеметів, 122 автомати, 285 гвинтівок. Напередодні виходу в перший рейд на територію Вінницької області (19 червня 1943 р.) у розпорядженні з’єднання було 7 мінометів, 5 ПТР, 23 кулемети, 152 автомати, 300 гвинтівок. Станом

на 15 березня 1944 р. в 4 загонах з'єднання було 2 міномети, 5 ПТР, 40 кулеметів, 240 автоматів, 482 гвинтівки.

Бойова діяльність з'єднання почалась 25 лютого 1943 р. виходом у рейд із с. Фотевиж Глухівського району Сумської області на Правобережну Україну. Уже після першого нічного маршу з 25 на 26 лютого 1943 р. командуванню з'єднання стало відомо про концентрацію сил противника за маршрутом руху загонів. 26 лютого близько 2 батальйонів карателів атакували партизанів на хуторі Іващенко. Загони з'єднання, зайнявши оборону заздальгідь, сильним кулеметним вогнем відбили дві атаки фашистів, знищивши і поранивши 127 солдатів і офіцерів і захопивши перші трофеї — 15 гвинтівок і боєприпаси. Пізно ввечері 1 березня 1943 р. з'єднання пішло на прорив і до ранку 3 березня досягло хутора Боєць, 12 км на схід від с. Холми Чернігівської області.

Однак незабаром з'ясувалось, що район розташування партизанів на хуторах Боєць і Кучугури знову блокований фашистами. Відбивши ряд атак карателів, загони з'єднання в ніч з 7 на 8 березня 1943 р. знову пішли на прорив, скориставшись густим снігопадом, що швидко перейшов у хуртовину. До ранку 9 березня 1943 р. партизани вийшли до с. Прибиль, де від місцевого населення дізналися, що в с. Гута-Студенецька знаходиться партизанське з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова, яке також готувалось до переходу на Правобережну Україну.

Після наради в штабі О. Ф. Федорова, на якій було ухвалено рішення рухатись за Дніпро паралельними колонами, з'єднання вирушило до с. Піщанка, де форсувало р. Снов і вночі 12 березня 1943 р. перейшло з боєм залізницею Шорс — Гомель, прямуючи до Дніпра. Цей перехід, враховуючи весняну повінь, був виключно тяжким. 14 березня 1943 р. з'єднання перейшло по льоду Дніпро, зупинившись на відпочинок в с. Сенському, 12 км на південний захід від Лоева. Тут загони з'єднання відбили ряд атак противника силами "добровольців", які прибули із Хойників і Лоева, а потім разом з партизанами О. Ф. Федорова розгромили декілька невеликих гарнізонів ворога.

На початку квітня 1943 р., готуючись до форсування Прип'яті, обидва з'єднання встановили зв'язок із загонами С. А. Ковпака, які займали с. Аревичі, де була можливість переправитися через ріку. Тут, на Прип'яті, 7 квітня відбувся славнозвісний бій радянських партизанів із фашистською річковою флотилією. Першими атакували ворожий загін із 7 парових катерів і моторних човнів партизани з'єднання І. Я. Шушпанова і Я. І. Мельника, які вогнем із ПТР і кулеметів підбили і спалили 1 катер. Решту було знищено ковпаківцями біля с. Аревичі. 10–11 квітня 1943 р. за спільно розробленим планом 3 партизанських з'єднання України розгромили великий гарнізон противника в м. Брагині, де знаходились також окупаційні установи гомельського гетітскомісаріату.

14 квітня 1943 р. з'єднання форсувало р. Прип'ять і до 25 квітня 1943 р. сконцентрувалось у лісі біля р. Уборць (2 км на захід від с. Хутори Марковські Лельчицького району Поліської області Білорусі). Тут з'єднання отримало нове завдання ЦК КП(б)У і УШПР про вихід на територію Вінницької області для розгортання партизанської боротьби і завдання удару по ворожих комунікаціях на залізниці Козятин — Жмеринка.

19 червня 1943 р. з'єднання у складі 3 партизанських загонів виступило із району Хутори Марковські у свій другий рейд, прямуючи на територію Вінницької області для дій у трикутнику Хмельник — Вінниця — Козятин. До 9 липня 1943 р. з'єднання, ведучи незначні бої з націоналістичними загонами і дрібними гарнізонами ворога, досягло Шепетівських лісів Кам'янець-Подільської області, звідки вчинило ряд диверсій на

залізничних ділянках Шепетівка — Новоград-Волинський, Славута — Шепетівка, Шепетівка — Полонне.

Просуваючись на південь, з'єднання 16 липня 1943 р. вийшло із лісної місцевості на відкриті, в результаті чого активізувались і посилились дії карателів. Часті бої і зіткнення з противником викликали у деяких бійців і командирів невпевненість у можливості продовження рейду за таких умов, частина з них самовільно пішла на північ, у поліські ліси. Енергійні заходи командування, роз'яснювальна робота сприяли підвищенню дисципліни, позитивно позначились на згуртуванні особового складу. Вранці 17 липня 1943 р. група автоматників з'єднання раптовим нападом захопила райцентр Стара Сиява, розгромивши поліцейський гарнізон. Звідси планувалось здійснити форсування Південного Бугу і вийти в Хмельницькі ліси.

Однак становище з'єднання дедалі ускладнювалося. Маючи свідчення про рух великого партизанського формування в район на північний захід від Вінниці, де в цей час знаходилась польова ставка Гітлера, фашистське командування негайно кинуло проти партизанів великі сили своїх військ з авіацією, танками, артилерією. Незабаром партизанська розвідка сповістила, що гітлерівці щільно блокували всі підступи до місць можливих переправ через Південний Буг. У другій половині дня 17 липня 1943 р. з'єднання піддалось бомбардуванню й артилерійському обстрілу, а потім було атаковано частинами "СС" чисельністю приблизно 2 тис. осіб.

За цих обставин було прийнято рішення відійти на захід до Меджибожу, щоб форсувати там Південний Буг. Тим часом противник не припиняв переслідування. Відбивши ряд атак фашистів, загони з'єднання, маючи нестачу боєприпасів, пізнього вечора 18 липня 1943 р. сконцентрувались у лісі, за 8 км на північний схід від Меджибожу. Там від з'єднання відбилась група автоматників із загону ім. Й. В. Сталіна. Спроба в ніч з 18 на 19 липня 1943 р. переправитися через Південний Буг біля с. Марківці виявилась невдалою. Незважаючи на це, у кінці дня 19 липня загони з'єднання стрімко увірвались до с. Головчинці і по захопленому мосту перейшли ріку, розташувались ранком 20 липня 1943 р. у лісі за 3 км на схід від с. Лисогорка Меджибозького району Кам'янець-Подільської області (тепер Хмельницької). І знову від з'єднання відстали окремі групи бійців і командирів із загонів ім. Й. В. Сталіна, "За Батьківщину", "Червоний".

Протягом 20–21 липня 1943 р. з'єднання відбило багато атак фашистів, а потім, пройшовши нічним форсованим маршем 30 км по відкритій місцевості, вийшло до лісового масиву в 10 км на південний захід від Летичіва. Одержані дані про концентрацію сил противника красномовно свідчили про його наміри оточити партизанів. Тому було вирішено просунутися в південно-західному напрямку і перейти залізничну магістраль Проскурів — Жмеринка. Поставлене завдання було виконано в ніч на 24 липня 1943 р. У ході цього маневру був підірваний ворожий військовий ешелон, зруйновано 3 шосейні мости. Однак гітлерівці не залишили з'єднання в спокої. Противник вів повітряну розвідку маршрутів руху партизанів і місць їхнього розташування, часто бомбардував лісові масиви.

Командування з'єднання розуміло, що необхідно понад усе відірватися від противника. Безперервне переслідування виснажувало партизанів, закінчувались боєприпаси, невпевненість загонів гальмувалась наявністю поранених. Через це було визнано доцільним змінити маршрут руху і піти на північний захід в Сатанівські ліси, де дати відпочинок особовому складу, упорядкувати загони, одержати літаками допомогу з Великої землі. У ніч на 27 липня 1943 р. з'єднання перейшло залізницю Кам'янець-Подільський — Проскурів і зайняло м. Вишневічк Смолницького району Кам'янець-Подільської області,

розташувались у лісовому масиві. Вислана розвідка незабаром сповістила про наявність у ближніх селах великих сил противника. Переважаючи в чисельності й вогневих засобах, гітлерівці після жорсткого тригодинного бою увірвались у бойові порядки партизанів, відрізавши від головних сил загіні ім. Й. В. Сталіна і групу загону “За Батьківщину”. Усі спроби відновити становище виявились безрезультатними. Фашистам вдалося захопити частину озброєної і відіснити народних месників на північну галіявину лісу. У ході бойових дій карателі втратили вбитими і пораненими близько 400 солдатів та офіцерів. Зазнали втрат і партизани. Полягли в бою командир загону “За Батьківщину” П. А. Манюков і комісар загону ім. Й. В. Сталіна В. В. Сашко, багато партизанів.

Відмовившись через несприятливі оперативні обставини форсувати р. Збруч, з’єднання в ніч з 30 на 31 липня 1943 р., залишивши весь обоз і взявши з собою поранених, непомітно для фашистів обхідним маневром вийшло з оточення і 31 липня 1943 р. зупинилось у невеликому лісі за 5 км на південь від с. Борцагівка, де знову було оточено противником. Під сильним вогнем ворога партизани пішли по відкритій місцевості на прорив і пробілись у ліс на південь від с. Остапківці. У ході бою партизани зазнали помітних втрат, загинуло багато бійців і командирів. До рук гітлерівців потрапив штабний везір рацією. Не затримуючись в Остапківцях, з’єднання пішло на північ і пізно ввечері 31 липня перетнуло залізницю Проскурів — Волочиск, за 5 км на захід від Чорного Острова, прибувши 1 серпня 1943 р. в район за 4 км на північний захід від с. Волиця Красилівського району Кам’янець-Подільської (нині Хмельницької) області, де вже в котре опинилось у ворожому кільці.

Становище було катастрофічне через різке зниження боєздатності і наявності переважаючих сил противника. Не приймаючи відкритого бою, партизани знову йдуть на прорив, наштовхуючись на засади і вогонь ворога. Під час прориву з’єднання розпалося на три частини, які самостійно виходили з оточення. Групи Я. І. Мельника і Д. Т. Бурченко вранці 2 серпня 1943 р. окремо форсували р. Случ і, пройшовши по відкритій місцевості 120 км на північ, досягли Славутських лісів, де 5 серпня 1943 р. знову з’єдналися. Третя група партизанів на чолі з начальником штабу загону “За Батьківщину” Ф. Ф. Деркачем самостійно пробилася на Полісся і потім влилась до складу з’єднання.

14 серпня 1943 р. з’єднання зустрілося з кам’янець-подільськими партизанами із загону ім. Ф. Е. Дзержинського і, рухаючись на північ, 16 серпня перетнуло залізницю Сарни — Олевськ, вийшовши в Рокитнянський район Рівненської області, де перебувало до 23 серпня 1943 р. Після переходу в район с. Борове Лельчичького району Поліської області Білорусі з’єднання встановило через радіовузол з’єднання О. М. Сабурова зв’язок з УШПР і стало на відпочинок.

Другий рейд з’єднання, який продовжувався понад двох місяців, став помітною подією в історії партизанського руху в Україні. Хоча загони з’єднання не змогли закріпитися на території Вінницької області, вони завдали відчутних ударів ворогові. Під час рейду партизани пройшли понад 1,5 тис. км по 35 районах Поліської, Житомирської, Вінницької, Кам’янець-Подільської (Хмельницької) і Рівненської областей, через 219 населених пунктів, форсували 8 річок, перетнули 11 залізниць і 19 шосейних шляхів. Партизани провели 16 боїв з противником, з них 7 — у повному оточенні, 22 рази зазнавали нальоту ворожої авіації. Ними підірвано 12 ешелонів з живою силою і технікою, зруйновано 15 шосейних мостів, знищено 2 літаки, 30 автомашин, 79 сільськогоспо-

дарських машин, 126 сепараторних пунктів, 3 млини, 4 спирто- і цукрозаводів тощо; захоплено трофеї.

11 жовтня 1943 р. з'єднання у складі 3 загонів виступило в третій рейд, прямуючи до південно-західних районів Житомирської області, щоб звідти вийти на Вінниччину. З метою розвідки маршрутів руху 22 жовтня 1943 р. була сформована бойова група чисельністю 55 чоловік під командуванням О. Н. Кравченка, якій треба було форсованим маршем дістатися Вінницьких лісів і звідти передати командуванню з'єднання дані про розташування гарнізонів противника на шляху просування з'єднання.

14 листопада 1943 р. з'єднання отримало вказівку УШПР про негайний вихід на лінії Шепетівського залізничного вузла і шосе Рівне — Корець, однак 20 листопада 1943 р. ЦК КП(б)У зажадав від командування з'єднання продовжити рейд на територію Вінницької області, об'єднати під єдиним керівництвом діючі там місцеві партизанські загони, організувати масові диверсії в районі Жмеринського залізничного вузла.

19 грудня 1943 р. з'єднання перетнуло шосе Новоград-Волинський — Житомир і раптовим ударом заволоділо райцентром Мархлевськ Житомирської області. Тут до з'єднання приєдналась бойова група О. Н. Кравченка, яка не зуміла вийти з метою глибокої розвідки на територію Вінницької області. Протягом 27–29 грудня 1943 р. загони з'єднання успішно обороняли Мархлевськ від нападу значних сил противника, а потім відступили до с. Биківка. Проаналізувавши обставини, які склалися, командування з'єднання ухвалило рішення не вступати в бої з противником і, обминаючи населені пункти, нічними форсованими маршами по 50–60 км щодоби вийти до р. Південний Буг. Ця тактика мала успіх, і 3 січня 1944 р. загони з'єднання переправились через ріку, зайнявши с. Майдан Курилівський (15 км на південний схід від Хмільника), де встановили зв'язок із місцевими партизанськими загонами Вінниччини, які вийшли до складу з'єднання.

2 лютого 1944 р. з'єднання, а також кавалерійська бригада ім. В. І. Леніна, яка знаходилася в його оперативному підпорядкуванні, стали на відпочинок в с. Левківці (4 км на південь від Шпикова). Тут партизанська розвідка розгадала наміри противника оточити партизанів. Але спроба випередити ворога була безуспішною, і обидва з'єднання 4 лютого 1944 р. зайняли кругову оборону в невеликому лісі (1 км на схід від Левківців). Фашистам вдалося блокувати ліс, сконцентрувавши в цьому районі до 4 полків піхоти, 40 танків і бронемашин, артилерію. Однак наступні атаки противника були відбиті. У свою чергу партизани встановили слабкі місця в кільці оточення і пізнім вечором 4 лютого 1944 р. здійснили прорив, вийшовши до с. Василівка (10 км на захід від Ладжижина). До 8 лютого 1944 р. загони з'єднання пройшли на південь і розташувались у лісі за 12 км на захід від Тростянця, а потім 22 лютого 1944 р. передислокувалися в район за 12 км на південний схід від Бара, де були атаковані противником із складу місцевого гарнізону. У нетривалому бою фашисти були розгромлені, втративши до 150 чоловік вбитими і пораненими, залишивши партизанам 2 кулемети, 6 автоматів, 51 гвинтівку тощо.

Далі з'єднання разом із кавалерійською бригадою ім. В. І. Леніна вело бойові дії в південній частині Вінницької області в районах Бара, Жмеринки, Копай-Города, Шаргорода, Томашпіля, Шпикова, здійснюючи напади на відступаючі колони ворожих військ, організовуючи диверсії на залізницях і шосейних шляхах Проскурів — Жмеринка, Жмеринка — Одеса, Жмеринка — Могилів-Подільський. 17 березня 1944 р. партизани зустрілися з частинами Червоної армії і вийшли в радянський тил.

За час бойової діяльності з 25 лютого 1943 р. по 17 березня 1944 р. об'єднаний загін, а потім з'єднання, провели 114 боїв із противником, у тому числі 14 в повному оточенні. Партизани завдали втрат ворогу в живій силі, знищили 16 танків і бронемашин, 5 літаків, 308 автомашин, 5 гармат і мінометів, зруйнували і спалили 31 трактор, 66 сільськогосподарських машин, 6 електростанцій, 14 місцевих заводів, 189 сепараторних пунктів, 10 вузлів зв'язку і 2 радіостанції, 17 складів, 234 торгових об'єкти.

У результаті диверсійних дій на комунікаціях гітлерівців підірвано 82 ешелони і 3 бронепоезди. При цьому знищено 88 потягів і 3 бронепотяги, 902 вагони, 21 цистерну з паливом, 8 бронеплатформ, мотодрезину, катер. Зруйновано 10 залізничних і 102 шосейних мости, 3 залізничні станції.

У ході масово-політичної роботи на окупованій території партизани розповсюдили приблизно 70 тис. примірників пропагандистської літератури, провели серед населення близько 600 бесід, прочитали майже 1,2 тис. лекцій і доповідей.

За проявлений героїзм, мужність і відвагу в боротьбі з німецько-фашистськими окупантами 253 бійці і командири з'єднання нагороджені орденами і медалями Союзу РСР.

Відповідно до вказівок ЦК КП(б)У і УШПР з'єднання з 1 по 7 квітня 1944 р. було розформовано.

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. ГЕРОЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ М. М. ПОПУДРЕНКА

- Командири — Герой Радянського Союзу **Попудренко** Микола Микитович (березень — липень 1943 р.), **Коротков** Федір Іванович (липень — вересень 1943 р.);
- Комісар — **Новіков** Семен Михайлович;
- Начальники штабу — **Козлов** Василь Дмитрович (березень — липень 1943 р.), **Росстольний** Василь Іванович (липень — вересень 1943 р.).

У зв'язку з відходом за вказівкою ЦК КП(б)У на Правобережну Україну партизанського з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова на окупованій території Чернігівської області була залишена група партизанів у кількості 300 чоловік на чолі з секретарем підпільного обкому КП(б)У М. М. Попудренком, на базі якої 9 березня 1943 р. було організовано окремий партизанський загін ім. Й. В. Сталіна у складі 3-х рот. 30 березня 1943 р. на його базі створено партизанське з'єднання у складі 4-х загонів: ім. Й. В. Сталіна (командир Ф. І. Коротков, комісар П. С. Горілий, начальник штабу К. Я. Шкуратько), ім. С. М. Кірова (командир Д. П. Зебницький, комісар М. Д. Лещенко, начальник штабу В. А. Іконніков), ім. В. І. Леніна (командир І. І. Водоп'янов, комісар І. Й. Муравйов, начальник штабу І. С. Гапонько), ім. В. Н. Боженка (командир І. Р. Хлебанов, комісар А. І. Майстренко, начальник штабу П. Ф. Кравчук), всього понад 600 чоловік. 10 липня 1943 р. рішенням Чернігівського підпільного обкому КП(б)У з'єднанню було присвоєно ім'я М. М. Попудренка, героїчно загиблого 7 липня 1943 р. при прориві загонів з'єднання із Злинківських лісів Орловської області, де вони були заблоковані великими силами карателів. При з'єднанні знаходились підпільний обком партії та обласний штаб партизанського руху на Чернігівщині.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність з'єднання проходила на території Чернігівської області, а також Злинківського, Новозибківського та Климівського районів Орловської (нині Брянської) області РРФСР.

Організаційна структура з'єднання включала командування (командир, комісар, заступники командира з розвідки та диверсійної діяльності), штаб, відділ диверсійних груп, особливий відділ, військову розвідку, відділи зв'язку, боєпостачання, пропаганди з редакцією газети, санітарну та технічну частини, комендантський взвод, бойові підрозділи — партизанські загони, які поділялися на роти, взводи, відділення. У загонах створювались диверсійні та розвідувальні групи.

Бойовий склад з'єднання на 30 березня 1943 р. включав 4 партизанські загони, які налічували понад 600 чоловік. Протягом квітня були виявлені місцеві або нові організовані партизанські загони: ім. В. І. Чапаєва, ім. І. Богуна, ім. К. Є. Ворошилова, ім. М. О. Щорса, ім. Г. К. Жукова, ім. Спартака. До 1 травня 1943 р. з'єднання вже складалося з 10 загонів, в яких знаходилось 1,2 тис. бійців. Збільшення кількості загонів в народних месниках і в наступні місяці 1943 р. сприяло створенню нових бойових одиниць. Станом на 22 вересня 1943 р., коли з'єднання зустрілося з частинами Червоної армії і було розформоване, у ньому було, з урахуванням місцевих, 14 партизанських загонів: ім. Й. В. Сталіна (командир П. І. Козик, комісар І. Т. Куценко, начальник штабу І. А. Шикалов), ім. В. І. Леніна (командир І. І. Водоп'янов, комісар І. Ф. Марков, начальник штабу В. В. Вишнев), ім. В. І. Чапаєва (командир Г. С. Артозеев, комісар Х. М. Чернуха, начальник штабу А. М. Яшин), ім. М. С. Хрущова (командир Г. М. Гулак, комісар В. Є. Самарін, начальник штабу І. Д. Мисник), ім. К. Є. Ворошилова (командир О. Н. Поддубін, комісар М. С. Сасов, начальник штабу Г. Б. Лупан), ім. І. Богуна (командир Є. М. Бочаров, комісар С. М. Жема), ім. М. О. Щорса (командир Б. С. Тутник, комісар С. С. Ярошенко, начальник штабу А. А. Нос), ім. О. Я. Пархоменка (командир І. І. Веремеско, комісар Є. П. Мельник), ім. О. В. Суворова (командир М. А. Мойсеєнко, комісар Є. І. Шуковський, начальник штабу А. І. Прискоко), ім. Ф. Е. Держинського (командир П. С. Дудко, комісар О. О. Седлер, начальник штабу І. С. Гапонько), ім. Б. Хмельницького (командир І. Ю. Гроть, комісар П. Е. Максимець, начальник штабу М. І. Сушко), ім. Г. І. Котовського (командир І. М. Михайличенко, комісар В. О. Калиновський), ім. Г. К. Жукова (командир А. І. Ковальов, комісар А. І. Патрин), ім. Спартака (командир Орлов, комісар Гордієнко), всього 3 027 чоловік.

До початку бойової діяльності на озброєнні з'єднання було 10 мінометів, 28 кулеметів, 11 автоматів, 180 гвинтівок. На 31 травня 1943 р. загони з'єднання мали гармату, 26 мінометів, 20 протитанкових рушниць, 43 кулемети, 371 автомат та 581 гвинтівку. Напередодні розформування у з'єднанні було 17 мінометів, 5 протитанкових рушниць, 86 кулеметів, 403 автомати, 2 415 гвинтівок.

Бойова діяльність з'єднання почалася з відбиття у квітні 1943 р. великого наступу противника, чисельністю майже 25 тис. чоловік, на район дислокації партизанів у Єліньських лісах на території Корюківського, Холминського та Щорського районів Чернігівської області.

Вже 13 квітня 1943 р. передові застави партизанів вступили в бій з карателями. Наступного дня, 14 квітня, основні сили партизанських загонів ім. Й. В. Сталіна, ім. В. Н. Боженка, ім. С. М. Кірова зустріли противника на узліссях Єліньських лісів. Розгадавши наміри ворога притиснути партизанів до р. Снов та знищити їх, командування з'єднання ухвалило рішення вивести з-під удару переважаючих сил карателів партизанські загони та передислокуватися у Злинківські ліси Орловської області.

Протягом 18–21 квітня 1943 р. намічений план було успішно реалізовано і партизани відірвались від переслідування, вийшовши в новий район дислокації.

21 травня 1943 р. відповідно до плану бойових дій партизанів України на весняно-літній період 1943 р. з'єднання вийшло в рейд на територію Чернігівської області, прибувши 24 травня 1943 р. в Городнянський район. У ніч з 24 на 25 травня бойова група загону ім. Й. В. Сталіна несподіваним наскоком захопила залізничну ст. Хоробичі, підірвавши стрілки і зруйнувавши залізничний міст та водокачку, а 29 травня загони ім. В. Н. Боженка та ім. С. М. Кірова розгромили гарнізон противника в райцентрі Тушичеве, захопили велику кількість продовольства, заготовленого фашистами для відправки до Німеччини.

На початку червня 1943 р., дислокуючись у Добрянських лісах, з'єднання провело ряд успішних бойових операцій. Були розгромлені гарнізони фашистів у райцентрі Добрянка та на залізничній ст. Горностаївка, 12 поліцейських станів у селах Дроздовці, Хотівля, Хоробичі, Ваганічі, Перепис, Андруївка, Будище, Невкля, Лавин, Пекурівка, Олександрівка, Олешня. 18 червня 1943 р. партизани здійснили напад на ст. Низковка, де розгромили гарнізон ворога та зруйнували шляхові та станційні об'єкти, а також підірвали 2 ешелони. 22 червня 1943 р., пройшовши Корюківський район, загони з'єднання розташувались в Єліньських лісах, де 21 червня 1943 р. були атаковані фашистами. Відбивши перший напад карателів і форсувавши р. Снов, партизани 25 червня знову пішли в Злинківські ліси Орловської області. Тим часом, проти них була кинута легкопіхотна угорська дивізія, підтримана авіацією, танками та важкою артилерією (9 літаків, 8 танків, 16 гармат). До 5 липня 1943 р. карателям вдалося оточити Злинківські ліси, зайняти та укріпити навколо розташовані села, перекрити засідками всі дороги та можливі виходи з лісового масиву. Протягом 4–7 липня 1943 р. фашисти безперервно обстрілювали та бомбардували ліс. За цих обставин було ухвалено рішення прорвати кільце оточення. У ніч з 6 на 7 липня 1943 р. партизани атакували противника в районі сіл Парасочки та Рогово. Однак, коли партизани наštтовхнулись на сильно укріплені позиції карателів та масований кулеметно-артилерійський вогонь, відступили до лісу. У цьому бою загинув перший секретар Чернігівського підпільного комітету КП(б)У, начальник обласного штабу партизанського руху та командир з'єднання М. М. Попудренко. Не були успішними і дві наступні спроби прориву. За цих умов становище партизанів ставало все більш загрозливим, відчувалась нестача продовольства та боеприпасів. 8 липня 1943 р. загони з'єднання, залишивши в глибині лісового масиву під прикриттям невеликої групи партизанів поранених та обоз, провели без попередньої вогневої підготовки напад на укріплені позиції угорців на дорозі Росово — Дубравка та в короткому бою прорвали оборону ворога, вирвавшись з оточення.

У наступні місяці 1943 р. бойові дії з'єднання проходили за більш сприятливих умов, завдяки наступу Червоної армії на Лівобережній Україні. При цьому особлива увага приділялась диверсіям на комунікаціях ворога. За час з 10 липня по 30 серпня 1943 р. партизанами було підірвано 41 ешелон ворога.

Всього за період бойової діяльності загону ім. Й. В. Сталіна, потім з'єднання, було проведено 12 великих боїв з ворогом, розгромлено 7 ворожих гарнізонів та 22 поліцейських стани. Партизанами підбито 2 танки, гармату, 43 автомашини, зруйновано 3 залізничні станції, 3 водокачки, 2 електростанції, 2 заводи, 8 сепараторних пунктів, 3 склади та ін. На залізничних магістралях Гомель — Брянськ, Гомель — Бахмач, Новозибків — Новгород-Сіверський диверсійними групами з'єднання пущено під увік 122 ешелони

ворога. При цьому розбито 120 потягів, 553 вагони, 333 платформи з живою силою, бойовою технікою та іншим майном, підірвано 4 залізничних та 10 шосейних мостів.

У ході бойових дій партизанами з'єднання захоплено як трофеї 5 гармат, 5 мінометів, 97 кулеметів, 99 автоматів, 1 216 гвинтівок, 56 пістолетів, 211 тис. патронів, 944 гранати, 5 радіостанцій, 3 автомашини, 4 мотоцикли, 197 коней та ін.

Масово-політична робота з'єднання проводилась шляхом друкованої та усної пропаганди. У друкарні з'єднання було віддруковано 540 тис. листівок. Крім того, з'єднання отримало з Великої землі приблизно 1 млн примірників центральних та республіканських газет і журналів, листівок. Ця пропагандистська література розповсюджувалась у всіх районах Чернігівської області. Агітатори з'єднання провели серед населення окупованої території більше як 500 зборів і мітингів, прочитали понад 600 лекцій, організували 80 кіносеансів.

За героїзм, мужність та відвагу, виявлену в боях з фашистськими загарбниками, багато бійців та командирів з'єднання нагороджені орденами та медалями СРСР. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно посмертно командиром з'єднання М. М. Попудренку, командиром загону ім. В. І. Чапаєва Г. С. Аргозєєву, командиром підривної групи І. Є. Цимбалісту.

22 вересня 1943 р. після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання за вказівкою ЦК КП(б)У було розформовано.

РІВНЕНСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ № 2 “ЗА БАТЬКІВЩИНУ”

Командир	— Федоров Іван Пилипович;
Комісар	— Кизя Лука Єгорович;
Начальники штабу	— Кудояр Хома Трифонович (лютий — березень 1943 р.), Дондуков Віктор Петрович (березень — червень 1943 р.), Григор'єв Микола Миколайович (червень — серпень 1943 р.), Семікін Іван Васильович (серпень 1943 р. — лютий 1944 р.), Чинцов Сергій Васильович (лютий — квітень 1944 р.).

26 березня 1942 р. на базі групи партизанів (17 чоловік) із Ямпільського партизанського загону, створено загін Середино-Будського району Сумської області, який отримав з 16 жовтня 1942 р. назву “За Батьківщину”. У жовтні — листопаді 1942 р. загін (командир І. П. Федоров, комісар Л. Є. Кизя, начальник штабу Х. Т. Кудояр) у складі з'єднання під командуванням О. М. Сабурова здійснив рейд на Правобережну Україну і з 15 лютого 1943 р. за наказом ЦК КП(б)У і УШПР був виділений для самостійних дій і підпорядкований Рівненському підпільному обкому КП(б)У і обласному штабу партизанського руху.

12 квітня 1943 р. було організаційно оформлено з'єднання партизанських загонів Рівненської області у складі: “За Батьківщину” (командир І. П. Новіков, комісар П. П. Левицький, начальник штабу П. М. Снігир), ім. О. В. Суворова (командир Є. О. Варежніков, комісар О. Ф. Крупін, начальник штабу М. З. Качан), ім. М. І. Кутузова (командир П. М. Єгоров, комісар С. І. Геращенко, начальник штабу Г. Г. Ткачук). 15 серпня 1943 р. згідно з наказом штабу партизанського руху Рівненщини зі складу

з'єднання було виділено 9 загонів, на базі яких організували нові формування під командуванням В. А. Бегми і Р. Я. Сатановського. Після цієї реорганізації з'єднання стало називатися Рівненським партизанським з'єднанням №2 "За Батьківщину" і до 12 лютого 1944 р. підпорядковувалося обласному штабу партизанського руху Рівненщини, а потім безпосередньо УШПР.

Бойова, диверсійна і розвідувальна діяльність загону, а потім з'єднання "За Батьківщину" велась на території Сумської, Орловської, Чернігівської, Гомельської, Поліської, Житомирської Рівненської, Волинської та Брестської областей РСФСР, УРСР і БРСР. Під час рейдів і боїв партизанами пройдено понад 6 тис. км по тилах ворога.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування (командир, комісар, помічник командира з розвідки), штабу, політвідділу, радіовузла, спецслужби з міно-підвальною групою, розвідувальної групи і взводу кінної розвідки, боєпостачання, санітарної та господарської частин, бойових підрозділів: партизанських загонів (батальйонів), які поділялись на роти, відділення, малі групи розвідки, підвивки, боєпостачання, санітарні та господарські частини. У з'єднанні був також артилерійський дивізіон.

Бойовий склад з'єднання на час його організаційного оформлення в середині квітня 1943 р. складався з трьох партизанських загонів загальною чисельністю майже 500 чоловік. На 15 квітня 1943 р. у з'єднанні було 17 загонів, в яких налічувалось близько 2 тис. партизанів. На 1 січня 1944 р. в 10 загонах з'єднання було 1 461 чоловік.

У середині січня 1944 р. загони з'єднання з метою поліпшення оперативного управління були організаційно тимчасово зведені в 3 партизанські бригади, а потім на початку березня 1944 р. загони були перейменовані на батальйони: "За Батьківщину" (1-й батальйон) — командир А. О. Короткевич, комісар Д. Ф. Чечоткін, начальник штабу О. С. Мозгов; ім. М. І. Кутузова (2-й батальйон) — командир І. Б. Симоненко, комісар М. Д. Зубашев, начальник штабу В. О. Ніколаєв; ім. М. С. Хрушова (3-й батальйон) — командир А. О. Гришин, комісар В. К. Сухосиров, начальник штабу В. І. Фурсенко; ім. В. І. Чапаєва (4-й батальйон) — командир І. П. Новіков, комісар П. П. Левицький, начальник штабу Г. М. Князев; ім. Б. Хмельницького (5-й батальйон) — командир С. А. Шмат, комісар В. М. Бондар, начальник штабу — М. І. Чаплигін; ім. У. Кармелюка (6-й батальйон) — командир О. М. Шитов, комісар Й. Д. Орехов, начальник штабу П. П. Бабаченко; ім. М. О. Щорса (7-й батальйон) — командир І. І. Радько, комісар Є. Ф. Жуков, начальник штабу О. І. Дроздов; ім. В. М. Молотова (8-й батальйон) — командир А. С. Грисюк, комісар І. А. Дюба, начальник штабу В. Г. Донченко.

Згідно з розпорядженням ЦК КП(б)У і УШПР 13–14 квітня 1944 р. зі складу з'єднання, яке налічувало 8 загонів і 1 214 партизанів, були виділені для самостійних дій на території Львівської області партизанські загони "За Батьківщину", ім. Б. Хмельницького, ім. В. І. Чапаєва, ім. В. М. Молотова, ім. М. І. Кутузова, ім. М. О. Щорса.

Напередодні організації з'єднання партизанський загін "За Батьківщину" мав на озброєнні 423 гвинтівки, 16 автоматів, 15 кулеметів, 6 мінометів, гармату, 3 ПТР. Перед розформуванням загони з'єднання налічували у своєму арсеналі 4 гармати, 27 мінометів, 18 ПТР, 64 кулемети, 439 автоматів, 690 гвинтівок. Із радянського тилу партизанам було доставлено гармату, 21 міномет, 23 ПТР, 34 кулемети, 477 автоматів, 510 гвинтівок, майже 700 тис. патронів, понад 2 тис. снарядів і мін, багато іншого майна.

Бойова діяльність загону "За Батьківщину", виділеного для самостійних дій зі складу формування під командуванням О. М. Сабурова, почалась 19 лютого 1943 р. нападом на фашистський гарнізон в м. Морочне Рівненської області. Раптовий нічний напад

збентежив противника, який після короткої перестрілки залишив населений пункт. Партизани захопили велику кількість амуніції і продовольства, спалили електростанцію та пекарню. Потім загони з'єднання розгорнули диверсії на залізничних лініях Ковель — Сарни, Сарни — Рівне, Сарни — Луїнець, Брест — Луїнець. Протягом березня — квітня 1943 р. з'єднання відбило велику кількість атак противника на місця своєї дислокації, а його підривні групи успішно діяли на ворожих комунікаціях. У цей же час довелось також проводити оборонні бої проти формувань УПА, які нападали на підривні та розвідувальні групи, господарські команди партизанів. Однією з найбільших операцій з'єднання виявився напад 6–7 липня 1943 р. на фашистський гарнізон у райцентрі Городно на півночі Рівненської області. У 30-годинному напруженому бою гітлерівці були розбиті, втративши до 40 чоловік вбитими. Після цього м. Городно противник більше не займав. Потім з'єднання, виконуючи накази ЦК КП(б)У та УШПР, сконцентрувало свої основні сили на проведенні диверсійних дій на комунікаціях окупантів.

У результаті ударів партизанів залізничні ділянки Сарни — Луїнець і Ковель — Сарни систематично виводилися з ладу на 3–8 діб, помітно впливаючи на хід оперативно-стратегічних перевезень гітлерівців. Особливо успішно діяли народні месники на комунікаціях у грудні 1943 р., коли ними було підірвано 60 ворожих ешелонів.

У зв'язку із зимовим наступом 1944 р. Червоної армії на Правобережній Україні і наближенням лінії фронту з'єднання “За Батьківщину” стало готуватися до взаємодії з радянськими військами. 10 січня 1944 р., відкликавши із залізниць диверсійні групи, з'єднання вирушило на південь і 12 січня загін ім. У. Кармелюка разом із розвідувальними підрозділами Червоної армії зайняв м. Володимирець. Впродовж 13–14 січня 1944 р. загони з'єднання вибили гітлерівців зі станції та райцентру Рафалівка, утримуючи їх до підходу радянських частин.

Під час Луцько-Рівненської наступальної операції військ 1-го Українського фронту з'єднання “За Батьківщину” продовжувало взаємодіяти з частинами Червоної армії. 1–2 лютого 1944 р. загони ім. В. І. Чапаєва та ім. М. С. Хрущова в районі на захід від Деражне за підтримки радянської артилерії відбили спробу прориву оточеної групи військ противника у напрямку на Цумань. Під час бою було знищено до 40 гітлерівців, спалена самохідна артилерійська установка “Фердинанд”, підбито 2 танки.

18 лютого 1944 р. загони з'єднання, виконуючи нове поставлене УШПР завдання, виступили за маршрутом Рівне — Луцьк. Упродовж 21–24 лютого 1944 р. з'єднання частинною сил надавало допомогу військам Червоної армії у відбитті наступу противника в районі Луцька. Потім, продовжуючи рух до р. Західний Буг, партизани 20 березня 1944 р. вийшли в район 30 км на південний захід від Ковеля, в подальшому маючи намір перейти лінію фронту. Однак концентрація сил ворога не дозволила здійснити цей план. 8–10 квітня 1944 р. загони з'єднання разом із частинами Червоної армії вели жорстокі бої з атакуючими фашистськими військами на рубежі р. Тур'я. Відбивши значну кількість атак гітлерівців, партизани утримали переправи через річку в районі сіл Гайки і Турчани.

У середині квітня 1944 р. з'єднання отримало наказ ЦК КП(б)У і УШПР про вихід на територію Львівської області. При цьому планувалось виступити в рейд не усім складом одночасно, а позагінно. Дана тактика повинна була полегшити перехід лінії фронту і вихід до тилу противника. Першими виступили у рейд загони “За Батьківщину”, ім. Б. Хмельницького, ім. В. І. Чапаєва, ім. В. М. Молотова, ім. М. І. Кутузова, ім. М. О. Щорса, залишивши обози при штабі з'єднання. Незабаром їм вдалося прорватися в тил ворога і вийти до р. Західний Буг. Однак подолати водний рубіж, сильно

укріплений фашистами, партизани не змогли. Більше того, скориставшись тимчасовою стабілізацією лінії фронту, гітлерівці кинули проти партизанів великі сили, намагаючись оточити і знищити їх. Під час боїв і сутичок партизани відбили значну кількість атак противника і в кінці травня 1944 р. з'єдналися з частинами Червоної армії. В одному з боїв з фашистами смертю хоробрих загинув командир загону ім. В. М. Молотова А. С. Грисяк.

За час діяльності з 26 березня 1942 р. по 26 квітня 1944 р. загону, а потім з'єднання, проведено 226 боїв і 467 диверсійних актів. Знищено 11 літаків, 72 танки і бронемашини, 231 автомашина, 28 гармат, 18 тракторів, 64 сільськогосподарські машини, зруйновано 3 електростанції, 24 маслозаводи і сепараторних пункти, 8 спирто- і лісозаводів, 44 речових і продовольчих складів та ін. Підірвано 203 ворожих ешелони, у результаті чого знищено 208 потягів, 1 434 вагони, 418 платформ, 50 цистерн з паливом; зруйновано і спалено 34 залізничних і 72 шосейних мости, підірвано 21 675 м залізничних колій. У боях і диверсіях знищена велика кількість живої сили противника, захоплено як трофеї 3 гармати, ПТР, 9 мінометів, 44 кулемети, 32 автомати, 584 гвинтівки, понад 90 тис. патронів, 44 диски до кулеметів, різного майна, спорядження і продовольства.

Під час масово-політичної роботи серед населення окупованої території розповсюджено майже 300 тис. екземплярів пропагандистської літератури — листівок, газет та ін.

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 31 березня 1944 р. за відмінне виконання завдань у тилу ворога, за героїчну боротьбу проти окупантів і самовіддану службу Рівненське партизанське з'єднання № 2 "За Батьківщину" було нагороджено почесним Червоним Прапором Президії Верховної Ради УРСР, РНК УРСР і ЦК КП(б)У. 524 командири і бійці з'єднання були відзначені орденами і медалями Союзу РСР. Звання Героя Радянського Союзу удостоєний мінер-підричник М. С. Орлов.

Після виходу в радянський тил штаб з'єднання з артилерійським дивізіоном, партизанськими загонами ім. М. С. Хрущова та ім. У. Кармелюка були з 24 квітня 1944 р. розформовані.

ПОЛТАВСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. В. М. МОЛОТОВА

- Командири — **Салай Михайло** Гордійович,
Коротченко Петро Сергійович (з грудня 1943 р.);
- Комісари — **Негресв Митрофан** Гаврилович,
Бурим Василь Пилипович (з грудня 1943 р.);
- Начальники штабу — **Коротченко Петро** Сергійович,
Алексєєв Олександр Іванович (з грудня 1943 р.).

18 березня 1943 р. УШПР на території Чернігівської області була закинута група організаторів партизанського руху чисельністю 13 осіб на чолі з М. Г. Салаєм. Базуючись у районі дій партизанського з'єднання під командуванням М. М. Попудренка, група швидко виросла до розмірів загону, а з 15 травня 1943 р. була реорганізована в з'єднання у складі 4 загонів: ім. Й. В. Сталіна (командир О. Л. Каменський, комісар К. М. Малов, начальник штабу К. К. Косенко); ім. М. І. Кутузова (командир О. П. Цибочкін, комісар

М. І. Попов, начальник штабу Г. Є. Халько); ім. В. І. Чапаєва (командир А. М. Дунаєв, комісар С. О. Шелудько, начальник штабу Г. Ф. Шакута); ім. М. О. Щорса (командир П. Г. Вонарх, комісар І. М. Шкловський, начальник штабу О. І. Алексєєв).

Після зустрічі з військами Червоної армії в листопаді 1943 р. з'єднання вийшло в радянський тил, а потім згідно з вказівками УШПР було реформовано в 3 загони: ім. Й. В. Сталіна (командир К. К. Косенко, комісар П. І. Міхеєнко, начальник штабу В. А. Павленок); ім. В. І. Чапаєва (командир А. М. Дунаєв, комісар С. О. Шелудько, начальник штабу Г. Ф. Шакута); ім. М. О. Щорса (командир П. Г. Вонарх, комісар І. М. Шкловський, начальник штабу В. А. Павленок).

З'єднання діяло в південних районах Чернігівської та північних районах Полтавської областей, а у вересні 1943 р. вийшло рейдом за маршрутом: Чернігівська, південна частина Поліської (Білорусь), північна частина Київської областей. 4 січня з'єднання виступило з Овруча у напрямку Рівненської та Волинської областей і 10 лютого 1944 р. дісталася с. Турчичани (35 км на південний захід від Ковеля), де розгорнуло бойову і диверсійну роботу на залізничних лініях Ковель — Холм, Ковель — Брест, Ковель — Володимир-Волинський.

У бойовому складі з'єднання на 30 грудня 1943 р. налічувалося 496, а на 1 травня 1944 р. — 826 бійців. З них: українців — 601, росіян — 166, білорусів — 16, представників інших національностей СРСР і зарубіжних країн — 43 чоловіки.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, відділів пропаганди, розвідки, санітарної частини, служби боєпостачання, комендантського взводу, а також партизанських загонів, які поділялися на роти, взводи, відділення. Кожний загін мав артилерійський взвод.

На озброєнні з'єднання за станом на 1 травня 1944 р. знаходились 7 гармат, 11 мінометів, 8 протитанкових рушниць, 52 кулемети, 308 автоматів, 497 гвинтівок та інше спорядження.

Під час бойової та диверсійної діяльності загону, а потім Полтавського партизанського з'єднання ім. В. М. Молотова, з 18 березня 1943 р. по 1 травня 1944 р. партизани завдали втрат противнику в живій силі і техніці. Підірвано, знищено і пошкоджено: залізничних ешелонів — 76, бронепоездів — 3, потягів — 71, вагонів і платформ — 563, танків — 41, автомашин — 232, 14 складів з боєприпасами і продовольством, 3 залізничних і 14 шосейних мостів та ін.

У процесі масово-політичної роботи серед населення окупованих територій розповсюджено 150 тис. примірників газет, брошур, листівок, проведено 230 лекцій і бесід.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 1 травня 1944 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ № 8 ім. В. І. ЧАПАЄВА

Командир — **Примак** Іван Кузьмич;
Комісар — **Ломако** Омелян Дем'янович.

З'єднання організаційно оформлено 1 червня 1943 р. у складі партизанського загону ім. Т. Г. Шевченка (організований на базі підпільної групи О. Д. Ломако, що існувала з листопада 1941 р. та реорганізованої в загін у березні 1943 р.) та партизанського

загону № 8 (організованого на базі “комітету № 8”, який існував з грудня 1941 р. під командуванням І. К. Примака), які діяли на Київщині. Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність з'єднання проводилась на території Богуславського, Канівського, Мironівського, Переяславського та Ржищівського районів Київської області.

За час бойових дій знищено пароплав, 80 молотарок, 20 тракторів, 15 двигунів, 40 сепараторів; розгромлено 8 німецьких поліцейських комендатур. У ході диверсій на комунікаціях фашистів підірвано 4 військових ешелони, зруйновано 2 шосейні мости. Партизани завдали противнику втрат у живій силі.

З'єднання надало допомогу передовим частинам Червоної армії при форсуванні р. Дніпро, організувавши переправу 520 автоматників, передало 6 човнів-дубів, понад 3 т бензину, забезпечило цінними розвідданими про розміщення німецько-фашистських військ. 120 партизанів з'єднання брали безпосередню участь у боях по утриманню плацдарму на правому березі Дніпра в районі сіл Григорівка та Зарубинці.

21 вересня 1943 р. після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання, що налічувало 227 партизанів, було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. І. Ф. БОРОВИКА

Командир	— Ушаков Василь Сильвестрович;
Комісар	— Волков Василь Григорович;
Начальники штабу	— Негробов Гаврило Олександрович (червень — серпень 1943 р.), Сябрюк Прокіп Феодосійович (серпень — жовтень 1943 р.).

25 липня 1941 р. із шахтарів, робітників і службовців Донбасу в м. Сталіно (тепер Донецьк) був сформований 1-й Сталінський партизанський загін (командир І. Ф. Боровик, комісар В. Г. Волков, начальник штабу В. С. Ушаков). У серпні — жовтні 1941 р. загін діяв у Малинському районі Житомирської та Бородянському районі Київської областей, а потім перейшов у Брянські ліси, де вів боротьбу з фашистами на території Орловської та Сумської областей РРФСР і УРСР. У травні 1942 р. загін, що отримав назву ім. Й. В. Сталіна, ввійшов до складу з'єднання під командуванням О. М. Сабурова і разом з ним здійснив рейд на Правобережну Україну. 20 квітня 1943 р. із загону було виділено групу партизанів кількістю 42 бійці й сформовано новий загін ім. І. Ф. Боровика, названий на честь загиблого в бою командира 1-го Сталінського загону. Згідно з наказом УШПР від 6 червня 1943 р. на базі загонів ім. Й. В. Сталіна та ім. І. Ф. Боровика, виділених із формування О. М. Сабурова, створено партизанське з'єднання ім. І. Ф. Боровика.

Бойова, диверсійна і розвідувальна діяльність загону, а потім з'єднання, проводилась на території Житомирської, Київської, Рівненської, Сумської, Чернігівської, Орловської, Гомельської, Пінської і Поліської областей РРФСР, УРСР та БРСР.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, групи розвідки, радіовузла, санітарної і господарської частини, бойових підрозділів — партизанських загонів, які поділялись на групи, взводи, відділення. Загони мали групи кінної і пішої розвідки, підричників, санітарні і господарські частини. У з'єднанні був також кавалерійський ескадрон.

З'єднання на 6 червня 1943 р. складалося з партизанських загонів ім. Й. В. Сталіна (командир В. С. Ушаков, комісар В. Г. Волков, начальник штабу Г. О. Негробов) та ім. І. Ф. Боровика (командир П. Ф. Сябрюк, комісар М. М. Голованенко, начальник штабу П. Г. Чернишов), чисельністю 470 чоловік. 13 червня 1943 р. був створений Київський партизанський загін (командир М. П. Устинов, комісар С. В. Ларін, начальник штабу Г. О. Новотний), а 22 вересня 1943 р. — партизанський загін ім. М. О. Шорса (командир І. П. Савицький, комісар Д. М. Панікаров, начальник штабу Г. О. Негробов). На 10 вересня 1943 р. чисельність з'єднання становила 510 чоловік, а на 20 вересня 1943 р. — 752 бійці. У національному відношенні у складі з'єднання на 20 вересня 1943 р. було: росіян — 343, українців — 310, білорусів — 60 чоловік.

На озброєнні з'єднання на 29 липня 1943 р. було 7 мінометів, 2 ПТР, 22 кулемети, 88 автоматів, 276 гвинтівок. Напередодні розформування загони з'єднання мали 15 мінометів, 5 ПТР, 38 кулеметів, 164 автомати, 491 гвинтівку.

Бойова діяльність з'єднання почалася 14 червня 1943 р. виходом у рейд на територію Київської і Кіровоградської областей. 17 червня загони з'єднання перетнули залізницю Овруч — Калинковичі та зупинилися в лісі у 3 км на захід від с. Лубень Єльського району Поліської області БРСР. Звідси бойові та диверсійні групи, а також Київський партизанський загін були направлені для дій до Ушомирського району Житомирської області та Димерського району Київської області. Активні дії партизанів викликали занепокоєння противника, який направив проти них із Єльська каральний загін.

20 липня 1943 р. карателі, рухаючись по шосе Овруч — Мозир, були зненацька атаковані в с. Осівці і зазнали втрат до 100 чоловік вбитими і пораненими.

Протягом серпня і першої половини вересня 1943 р. з'єднання продовжувало здійснювати диверсії на залізницях і шосейних шляхах, учиняло напади бойовими групами на заготівельні команди гітлерівців, зривало проведення сільськогосподарських робіт. 5 серпня 1943 р. партизанською розвідкою було встановлено прибуття до с. Лубни великого карального загону чисельністю 320 чоловік, направленого для організації примусового вивезення місцевого населення у фашистське рабство і проведення заготівель сільськогосподарських продуктів. Ретельно вивчивши розташування противника, група загону ім. Й. В. Сталіна зненацька напала на нього. Стрімкий напад деморалізував фашистів, які після тригодинного бою, маючи чотирикратно перевагу в силі, постіхом відійшли. Партизани захопили 6 возів з майном, 30 верхових коней, інші трофеї. 3 вересня 1943 р. кінна група автоматників несподіваним нічним нападом розбила гарнізон фашистів у с. Павловичі Хабненського району Київської області¹, знищивши 25 ворожих солдатів і офіцерів.

19 вересня 1943 р. з'єднання отримало бойовий наказ УШПР про вихід у район на північний захід від Києва для надання допомоги Червоній армії у форсуванні водних рубежів і визволенні від фашистів столиці України. Вже 25 вересня з'єднання разом із загонами під командуванням І. О. Хитриченка атакувало гарнізон противника в районному центрі Новошепеличі й після тривалого бою розгромило його, було знищено й поранено майже 100 гітлерівців. Разом із тим було зведено наплавний міст через р. Прип'ять, яким наступного дня почали переправу частини 15 стрілецького корпусу Центрального фронту. Протягом 1–6 жовтня 1943 р. партизани у взаємодії з підрозділами 8-ї гвардійської стрілецької дивізії відбили велику кількість атак фашистів, утримуючи захоплені плацдарми.

¹ Тепер це Овруцький район Житомирської області.

За час бойової діяльності загону, а потім з'єднання, з 25 липня 1941 р. по 6 жовтня 1943 р. проведено 67 боїв і сутичок із противником, організовано 26 засідок і 61 підрив ворожих ешелонів. При цьому розбито і пошкоджено 2 бронє- і 59 потягів, 903 вагони, цистерни, платформи і бронеплатформи, 12 літаків, 36 танків, 7 гармат. Знищено і зруйновано 27 складів, 7 підприємств місцевої промисловості, 2 радіостанції, 19 залізничних і шосейних мостів. Партизани знищили чималу кількість живої сили противника, захопили як трофеї 7 мінометів, 33 кулемети, 34 автомати, 560 гвинтівок, понад 200 тис. патронів, багато спорядження, майна, продовольства.

За мужність і героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками багатьох бійців і командирів з'єднання нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу.

Після виходу в радянський тил з'єднання в жовтні 1943 р. було розформовано.

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Командир — **Таранущенко** Микола Михайлович;
Комісар — **Таранюк** Карпо Архипович;
Начальник штабу — **Коновалов** Іван Сергійович.

У серпні 1941 р. рішенням Коцюбинського райкому КП(б)У був створений партизанський загін під командуванням С. П. Новікова, який однак восени 1941 р. розпався. Один із учасників цього загону, політрук роти 193-ї стрілецької дивізії Південно-Західного фронту М. М. Таранущенко продовжив підпільно-партизанську діяльність на території району і в січні 1943 р. створив партизанський загін у кількості 50 бійців, чисельність якого на кінець квітня 1943 р. сягала 950 чоловік. У середині червня 1943 р. на базі цього, а також інших загонів, які діяли в межах річки Дніпра і Десни, було організовано партизанське з'єднання ім. М. Коцюбинського (перший наказ по з'єднанню датований 7 липня 1943 р.).

Сферою бойової діяльності з'єднання були: Михайло-Коцюбинський, Остерський, Любецький, Чернігівський райони Чернігівської області, Дубечанський і Чорнобильський райони Київської області, а також Комаринський, Хойницький і Брагінський райони Білорусі.

У середині червня 1943 р. до бойового складу з'єднання входило 4 партизанських загоны: ім. М. Коцюбинського (командир О. І. Афанасьєв), ім. М. О. Щорса (командир Ю. О. Збанацький), "Перемога" (командир В. Є. Науменко), ім. С. М. Будьонного (командир В. Ф. Саричев). За станом на 22 серпня 1943 р. до з'єднання входили такі загоны: ім. С. М. Будьонного, ім. М. Коцюбинського, "Перемога", ім. М. О. Щорса, ім. М. С. Хрущова, ім. В. І. Чапаєва, загальною чисельністю 1 944 чоловіки. На час розформування з'єднання налічувало 2 460 чоловік. За розпорядженням УШПР 21 серпня 1943 р. зі складу з'єднання було виведено 350 партизанів, на базі яких створено нове з'єднання під командуванням Ю. О. Збанацького.

Організаційна структура з'єднання включала командування, штаб, розвідку, санітарну частину, комендантський взвод і партизанські загоны, які ділились на роти, взводи і відділення.

На озброєнні партизанів за станом на 22 серпня 1943 р. було 6 мінометів, 6 проти-танкових рушниць, 74 кулемети, 244 автомати, 1 210 гвинтівок та інше спорядження, а також транспортні засоби — понад 500 коней, возів.

18 вересня 1943 р. ЦК КП(б)У і УШПР поставили перед з'єднанням завдання: надаючи допомогу частинам Червоної армії у форсуванні річок Десна, Прип'ять, Дніпро, заволодіти переправами противника у с. Окунінове і паромними переправами на ділянці Окунінове та Новосілки. Виконуючи поставлене завдання, з'єднання в районі межиріччя Десна — Дніпро організувало 6 переправ через ріки Дніпро і Прип'ять. Через р. Прип'ять загонами ім. С. М. Будьонного, "Перемога" та ім. М. С. Хрущова було організовано 3 переправи на човнах і паромом в районах Зимовища, Кривої Гори і Старосілля. Всього з'єднанням організовано 10 переправ, якими скористалися частини і підрозділи 60-ї і 13-ї армій. Партизани проводили частини Червоної армії через болотяні місця, брали участь у прокладанні шляхів для проходження автотранспорту й артилерії.

За період бойової діяльності з червня по жовтень 1943 р. з'єднанням проведено 40 боїв, розбито 13 невеликих гарнізонів противника, 20 поліцейських станів, підірвано 44 ешелони, в результаті чого розбито і пошкоджено 63 потяги, 377 вагонів; знищено 102 автомашини, 5 танків, 2 літаки, 10 річних пароплавів, 6 барж, 7 промислових підприємств, 35 сільськогосподарських машин, завдано втрат противнику в живій силі. Захоплені трофеї: 6 мінометів, 57 кулеметів, 1 042 гвинтівки, 150 автоматів, 58 пістолетів, 10 автомашин, 426 коней, 178 возів, багато патронів.

За організацію партизанського руху і керівництво бойовою діяльністю партизанів у тилу німецько-фашистських загарбників, а також за проявлені при цьому відвагу і мужність командир з'єднання М. М. Тарануценко нагороджений орденами Леніна, Бойового Червоного Прапора, Б. Хмельницького I ступеня і медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня, а комісар К. А. Таранюк — орденами Бойового Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня і медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня. Бойовими нагородами відзначено багато партизанів з'єднання.

Після виходу в радянський тил з'єднання з 6 жовтня 1943 р. було розформовано.

1-ше МОЛДАВСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

- Командир — **Андрєв** Василь Андрійович (червень 1943 р. — березень 1944 р., травень — червень 1944 р.);
- Комісарі — **Чабан** Микола Миколайович (червень — вересень 1943 р.), **Рудь (Формусаті)** Яків Герасимович (вересень 1943 р. — березень 1944 р.), **Дяченко** Лука Степанович (березень — липень 1944 р.);
- Начальники штабу — **Томаш** Федір Омелянович (червень 1943 р. — січень 1944 р.), **Кузнєцов** Георгій Семенович (січень — червень 1944 р.).

З'єднання організаційно оформлене 16–17 червня 1943 р. у складі партизанського загону ім. Г. І. Котовського (на базі групи організаторів під командуванням М. А. Кожухаря, направленої в тил ворога за рішенням ЦК КП(б) Молдавії 13 березня 1943 р.), партизанського загону "За звільнення Радянської Молдавії" (на базі групи організаторів під командуванням Д. Є. Бабича, направленої в тил ворога за рішенням ЦК КП(б)М

9 травня 1943 р.) та загону ім. М. В. Фрунзе (на базі групи організаторів під командуванням М. В. Чабанова, направленої в тил ворога за рішенням ЦК КП(б)М 6 червня 1943 р.).

З огляду на обставини, що склалися, з'єднання не зуміло вийти в Молдавію і проводило бойову та диверсійну діяльність на території 12 областей України та Білорусі, пройшовши тилами ворога понад 3 тис. км.

У бойовому складі з'єднання на час формування було 4 партизанські загони загальною кількістю 756 чоловік: загін ім. Г. І. Котовського: командири М. А. Кожухар (березень — червень 1943 р.), М. Ф. Сорока, комісар О. Г. Дручін, начальники штабу І. Г. Скороходов (березень — червень 1943 р.), Л. Ф. Левкович; загін “За звільнення Радянської Молдавії”: командири Д. Є. Бабич (березень — вересень 1943 р.), І. К. Логачов (вересень 1943 р. — лютий 1944 р.), комісар Г. В. Львов, начальники штабу Г. М. Каменев (березень 1943 р. — січень 1944 р.), П. А. Тарапін (січень — лютий 1944 р.); загін ім. М. В. Фрунзе: командири М. В. Чабанов (березень — серпень 1943 р.), О. Г. Холмецький (серпень 1943 р. — лютий 1944 р.), комісари В. Р. Заботін (березень — жовтень 1943 р.), Г. Ф. Киряк (жовтень 1943 р. — лютий 1944 р.), начальники штабу К. Ф. Трухачов (березень — серпень 1943 р.), М. Т. Автухов (серпень — жовтень 1943 р.), І. Л. Виєцький (жовтень — грудень 1943 р.); загін ім. К. Є. Ворошилова: командири П. О. Сергій (червень 1943 р. — січень 1944 р.), О. І. Камішний (січень — травень 1944 р.), комісари І. Л. Щетинський (жовтень 1943 р. — січень 1944 р.), Г. М. Каменев (січень — травень 1944 р.), начальники штабу М. Т. Сонін (жовтень 1943 р. — травень 1944 р.), Г. Г. Брехлов (травень 1944 р.).

Протягом липня — грудня 1943 р. були додатково створені нові партизанські загони: ім. Г. І. Котовського, ім. С. Г. Лазо, ім. О. В. Суворова, ім. М. І. Калініна, ім. В. І. Чапаєва, а потім на базі загонів ім. В. І. Леніна, ім. Н. М. Фролова, ім. О. В. Суворова та ім. К. Є. Ворошилова організована партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна (командир Ю. А. Старченко, комісар В. В. Сваричевський, начальник штабу М. О. Баркалов, згодом І. І. Маслов). У складі бригади було 4 батальйони, у кожному з яких по 3 стрілецьких роти, відділення розвідників-вершників та господарський взвод.

З лютого 1944 р. з метою підвищення боездатності, покращання тактичних можливостей загонів на їхній базі поряд із бригадою ім. Й. В. Сталіна були сформовані ще дві бригади й окремий розвідувальний ескадрон (ОРЕ). 2-га бригада ім. С. Г. Лазо (командир М. А. Кожухар, комісар О. Г. Дручін, начальник штабу І. К. Логачов), до складу якої входило 4 стрілецьких батальйони. 3-тя бригада ім. М. Ф. Фрунзе (командир П. І. М'ясніков, комісар Л. С. Дяченко, начальники штабу І. Л. Виєцький (лютий 1944 р.), К. С. Простасинський), до складу якої входило 3 стрілецьких батальйони. Окремий розвідувальний ескадрон (командир А. Ф. Нікітенко).

На 1 січня 1944 р. у з'єднанні налічувалось 2 892 чоловіки, а на 1 березня 1944 р. — 2 045 чоловік. У національному відношенні у складі з'єднання на 1 січня 1944 р. було: українців — 1 443, росіян — 769, білорусів — 460, решта — представники інших народів СРСР та зарубіжних країн.

Організаційна структура з'єднання включала командування, штаб, окремий розвідувальний ескадрон, командантський взвод, санітарну службу, службу матеріально-технічного забезпечення, взвод зв'язку, а також бойові підрозділи, партизанські загони, які поділялись на роти, взводи, відділення. У кожному загоні були відділення розвідників-вершників, 5–6 диверсійних груп. Згодом загони були перетворені на батальйони, на базі яких сформовані партизанські бригади.

На початку організації з'єднання мало на озброєнні 15 ПТР, 12 мінометів, 23 кулемети, 245 автоматів та 159 гвинтівок. Напередодні розформування в загонах було 16 мінометів, 15 ПТР, 83 кулемети, 319 автоматів та 1 235 гвинтівок.

У діяльності з'єднання першим бойовим хрещенням став бій за переправу на р. Случ в с. Мала Цвіля 1 серпня 1943 р. У результаті бою ворог був вибитий із села. 15 листопада 1943 р. загоним ім. О. В. Суворова здійснений напад на обоз німецького автополку під с. Жабориця, в результаті якого вбито й поранено 40 гітлерівців, захоплені трофеї: 5 кулеметів, 15 автоматів, 111 гвинтівок, 1 тис. патронів, багато військового спорядження, обмундирування, продовольства.

Оскільки через концентрацію на Правобережній Україні значних сил німецько-фашистської армії з'єднання не змогло пробитися на територію Молдавії, то перед ним було поставлене завдання розгорнути диверсійну діяльність на залізничних магістралях Шепетівка — Бердичів, Шепетівка — Здолбунів. Водночас було вислано у напрямку Молдавії 4 окремих диверсійних групи та один загін, з яких 2 групи та загін, діставшись вказаного регіону, проводили диверсійну та розвідувальну роботу.

У кінці грудня 1943 р. — на початку січня 1944 р. з'єднання разом з партизанськими загонами М. І. Наумова вело бій за м. Городниця Житомирської області. Спочатку партизани захопили містечко, однак потім були змушені відступити. Повторною атакою в ніч з 3 на 4 січня 1944 р. Городниця була захоплена та утримувалась до приходу частин Червоної армії. В бою за м. Городницю противник втратив вбитими та пораненими 100 чоловік, захоплені трофеї: гармат — 3, мінометів — 2, ручних кулеметів — 8, автоматів — 8, гвинтівок — 23, ручних гранат — 200, снарядів — 50, мін — 40, патронів — 14 тис.

25 січня 1944 р. з'єднання, форсувавши р. Горинь в районі м. Славута, знову вишло в тил ворога. 8 лютого 1944 р. у результаті стрімкого нічного бою було зайнято м. Буша. За документами, знайденими у вбитих, було встановлено, що в містечку був розгромлений 11-й батальйон німецької шпиголіції.

У березні 1944 р. з'єднання в районі Гусятина зустрілося з частинами Червоної армії та вишло до радянського тилу.

За час діяльності з'єднання було зайнято 55 населених пунктів, проведено 130 боїв з противником, розгромлено 5 штабів, захоплено 4 прапори, знищено та пошкоджено 18 бронемашин, 52 гармати, 289 автомашин, 75 мотоциклів, 10 різних заводів, 2 електростанції та ін. У ході диверсій на комунікаціях ворога висаджено в повітря 289 ешелонів, зруйновано 8 залізничних мостів, знищено значну кількість гітлерівців, захоплено озброєння, боеприпаси, продовольство та ін.

У масово-політичній роботі значна увага приділялась розповсюдженню на окупованій території друкованої продукції. З цієї метою видано й отримано з радянського тилу 50 тис. примірників листівок, газет та ін. Агітатори загонів з'єднання провели серед місцевого населення приблизно 2,5 тис. мітингів, зборів, бесід.

За мужність та героїзм у боях із фашистами десятки бійців та командирів з'єднання нагороджені орденами та медалями СРСР.

Відповідно до вказівок ЦК КП(б)У та ЦК КП(б)М наказом УШПР від 1 липня 1944 р. 1-ше Молдавське партизанське з'єднання було розформовано.

З'ЄДНАННЯ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ім. М. С. ХРУЩОВА

Командир	— Хитриченко Іван Олександрович;
Заступник командира	— Лішевський Сергій Лаврентійович;
Комісар	— Чепурний Іван Феодосійович;
Начальник штабу	— Бурков Дмитро Костянтинівич.

28 лютого 1943 р. бойова група с. Топори Ружинського району Житомирської області у складі 21 чоловіка під керівництвом С. Л. Лішевського передислокувалась до Київської області, де об'єдналася з групою Макарівського району (складалась із 13 чоловік) в партизанський загін, командиром якого став С. Л. Лішевський, комісаром П. Г. Могила, начальником штабу А. А. Іванов.

11 березня партизанський загін С. Л. Лішевського встановив зв'язок із Сумським з'єднанням партизанських загонів, яке здійснювало рейд по Київській області. Разом зі з'єднанням загін (67 бійців) прибув в Поліську область Білорусі із завданням розвинути партизанський рух. Після повернення на Київщину до лісів біля с. Кодри Макарівського району, партизани С. Л. Лішевського об'єдналися з місцевим загonom, яким командував Н. М. Колос. Об'єднаний загін, який очолив С. Л. Лішевський, налічував 160 чоловік.

У результаті проведеної у квітні — травні організаторської роботи загonom були створені невеликі партизанські загони в Бородянському, Макарівському, Києво-Святошинському, Іванківському, Бишевському, Білоцерківському, Радомишльському, Малинському, Фастівському та інших районах.

Швидке зростання партизанських загонів за рахунок місцевих бойових груп та їх розосередження ускладнювали оперативне керування ними. У зв'язку з цим було вирішено сформувати партизанські батальйони, об'єднавши в кожному з них 2–3 районних загони. У кінці червня 1943 р. відбулося організаційне оформлення партизанського з'єднання Київської області (перший наказ по з'єднанню датується 8 липня 1943 р.), чисельність якого склала 933 чоловіки.

На 9 жовтня 1943 р. уз'єднання було 8 партизанських загонів та 4 батальйони у складі 12 партизанських загонів. Серед них: загін ім. О. В. Суворова — командири С. Л. Лішевський (до 10 серпня 1943 р.), П. В. Ткалов, комісари О. Ф. Пижигов (до 6 серпня 1943 р.), П. Ф. Бубнов; загін ім. В. І. Леніна — командир П. І. Перевертун, комісар В. П. Назаренко; загін ім. Г. І. Котовського — командир О. А. Іванов, комісар М. А. Палій; загін ім. М. О. Щорса — командир О. Є. Петров, комісар М. Д. Корнієнко; загін ім. М. І. Кутузова — командир М. В. Воїнов, комісар Н. М. Сисоєв; загін ім. МЮР¹ — командир Г. К. Голець, комісар Р. І. Синегуб; Димерський загін — командир А. Ф. Мошко, комісар О. М. Школенко; Бородянський загін — командир В. П. Данилюк, комісар Г. С. Куцан; 4-й партизанський батальйон — командири І. Д. Дубінін (до 7 вересня 1943 р.), Ш. Б. Мукагов, комісар Г. М. Іванніков; 5-й партизанський батальйон — командир І. О. Осипенко, комісар Ю. О. Ковмир; 6-й партизанський батальйон — командир І. М. Нужний, комісар М. О. Нікітенко; 7-й партизанський батальйон.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу та допоміжних підрозділів, розвідувальної роти та комендантського взводу, 8-ми окремих партизанських загонів та 4-х партизанських батальйонів.

¹ МЮР — міжнародний юнацький рух.

У лавах зазначених партизанських формувань налічувалось 2 846 чоловік. Серед них: українців — 1 744, росіян — 758, білорусів — 51, інших національностей — 293 чоловіки.

На озброєнні з'єднання мало 12 мінометів, 9 ПТР, 125 кулеметів, 393 автомати, 1 841 гвинтівку та інше спорядження.

Загони з'єднання діяли на території 21 району Київської і 6 районів Житомирської областей.

Найбільш характерними з проведених з'єднанням боїв є розгром гарнізону противника та захоплення районного центру Радомишль і забезпечення переправ для військ Червоної армії через р. Прип'ять. В операції з розгрому гарнізону в Радомишлі брали участь загони ім. В. І. Леніна, ім. О. В. Суворова, ім. Г. І. Котовського та 4-й батальйон у складі Васильківського, Фастівського та Баришівського загонів, загальною чисельністю близько 700 чоловік. У ході бойових дій було висаджено у повітря мости через р. Тетерів довжиною 480 м та через р. Міка довжиною 120 м.

У вересні 1943 р. з'єднання, яке базувалось на той час у Наровлянському районі Поліської області Білорусі, отримало завдання забезпечити переправу частин Червоної армії через р. Прип'ять біля с. Ново-Шепелічі. В боях, що відбулися, противник втратив тільки вбитими 180 чоловік. Партизани захопили 14 кулеметів, 123 гвинтівки. В операції брали участь загони ім. В. І. Леніна, ім. М. І. Кутузова, ім. О. В. Суворова, ім. Г. І. Котовського.

Захопивши Ново-Шепелічі та підготувавши оборону, партизани почали будівництво наплавного мосту через р. Прип'ять. До 16-ї години 26 вересня міст довжиною 140 м було побудовано. Крім того, відремонтовано паром та підготовлено 50 човнів. Вранці 27 вересня по підготовленій партизанами переправі почали переправлятися частини 8-ї стрілецької дивізії 15-го стрілецького корпусу 13-ї армії. До 2 жовтня загони з'єднання спільно з військовими частинами обороняли переправу, а потім були відведені для розформування.

За період бойової діяльності окремими загонами, а надалі з'єднанням, противнику завдано значних втрат у живій силі та бойовій техніці. А саме: підірвано 52 ешелони, розбито 42 потяги і 392 вагони та платформи, знищено 12 танків та бронемашин, 232 автомашини та 237 тракторів, зруйновано 27 залізничних та 70 шосейних мостів, 2 водобашти, пошкоджено 5,5 км залізничної колії, 51,7 км ліній зв'язку, спалено 43 приміщення сільських управ, 186 молочних пунктів, 2 склади із зерном та 25 заводів місцевого значення.

Партизанами захоплено трофеї: 47 кулеметів, 72 автомати, 2 протитанкових рушниці, 879 гвинтівок та ін.

У ході масово-політичної роботи на окупованій території партизанами розповсюджувалась пропагандистська література, було проведено серед населення понад 500 зборів та мітингів.

Сотні партизанів з'єднання за хоробрість та мужність у боротьбі з фашистами нагороджені орденами та медалями СРСР. Заступник командира з'єднання С. Л. Лішевський нагороджений орденом Бойового Червоного Прапора та медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня.

Після звільнення території Київської області від гітлерівців загони з'єднання протягом жовтня — грудня 1943 р. було розформовано.

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ “ЗА БАТЬКІВЩИНУ”

Командир — Герой Радянського Союзу **Бовкун** Іван Михайлович;
Комісар — **Стратилат** Михайло Іванович;
Начальник штабу — **Музиченко** Григорій Андрійович.

Відповідно до вказівок обкому КП(б)У перед німецько-фашистською окупацією в Носівському районі Чернігівської області був створений партизанський загін чисельністю 250 чоловік. 12 вересня 1941 р., за 2 дні до приходу фашистів на територію району, загін групами був направлений у різні місця для того, щоб після проходження фронту зібратися в одному пункті для спільних дій у тилу ворога. У перші дні окупації деякі групи партизанів пішли разом із Червоною армією, решта до кінця вересня організувалися в загін під загальним командуванням М. І. Стратилата.

У січні 1943 р. партизанський загін Носівського району об'єднався з партизанською групою Бобровицького району в єдиний згуртований і беззатятий загін “За Батьківщину”. Його командиром став офіцер Червоної армії І. М. Бовкун, комісаром М. А. Гонта, начальником штабу М. І. Стратилат. 6 серпня 1943 р. загін, чисельність якого сягнула 2 тис. чоловік, було реорганізовано у Чернігівське партизанське з'єднання “За Батьківщину”.

У зону бойових дій з'єднання входили Бобровицький, Носівський, Олішевський, Куликівський, Ніжинський, частково Козелецький і Лосинівський райони Чернігівської області.

На початку квітня 1943 р. у складі загону було сформовано 2 батальйони триротно-го складу. При кожному батальйоні було по одному кінно-велосипедному ескадрону і по одній підривній групі. У першій половині липня сформований 3-й батальйон. При цьому у кожному батальйоні було організовано по артилерійському взводу, а також по взводу розвідки. Пізніше створюються розвідвідділення при кожній роті. У першій половині серпня 1943 р. батальйони були переформовані у партизанські полки по 2 батальйони в кожному. 1-й полк (командир О. І. Шевирьов, комісар І. І. Попов, начальник штабу М. О. Конопатов); 2-й полк (командир М. Д. Симоненко, комісар О. П. Хохуда; начальник штабу М. К. Ярмоленко); 3-й полк (командир М. О. Дешко, комісар М. Г. Демченко, начальник штабу М. Г. Фігула).

Кожен полк мав у своєму складі 2 батальйони з наступним поділом на роти, взводи та відділення. Крім того, при кожному полку був артвзвод, взвод розвідки та санчастина.

На початку березня 1943 р. загін “За Батьківщину” мав у своєму бойовому складі більше 400 бійців та командирів, а до літа 1943 р. чисельність з'єднання сягнула майже 2 тис. чоловік. На час розформування з'єднання “За Батьківщину” в його лавах налічувалося понад 3 тис. партизанів. На 10 жовтня 1943 р. серед них було: українців — 2 586, росіян — 381, білорусів — 21, решта — представники 21 національності народів СРСР та зарубіжних країн.

На озброєнні з'єднання до часу розформування було 3 гармати, 8 мінометів, 26 протитанкових рушниць, 85 кулеметів, 388 автоматів, 2 131 гвинтівка та ін.

У ході бойової та диверсійної діяльності спочатку окремих загонів, а потім з'єднання, ворогу було завдано втрат у живій силі, знищено поліцейських станів — 27, підрвано ешелонів — 69, в тому числі потягів — 71; знищено: автомашин — 39, танків — 1, телефонного зв'язку — 70 км, літаків — 2, пароплавів — 6, катерів — 2, барж — 3, про-

мислових підприємств — 7, сепараторних пунктів — 30, сільськогосподарських машин (молотарок та тракторів) — 86, залізничних мостів — 18, мостів на шосейних шляхах — 25, залізничних станцій — 1, різних продовольчих складів — 10.

19 вересня 1943 р. під час наступу Червоної армії на Лівобережній Україні два полки Чернігівського партизанського з'єднання “За Батьківщину” захопили 3 переправи через Дніпро біля сіл Теремки та Домантове, переправу на р. Прип'яті та, незважаючи на шалені атаки фашистських військ, утримували їх до прибуття частин 70-ї гвардійської та 322-ї стрілецької дивізій 17-го стрілецького корпусу.

Серед партизанських трофеїв: автомашин — 12, мотоциклів — 8, велосипедів — 200, рацій — 1, гвинтівок — 1 391, автоматів — 79, кулеметів станкових та ручних — 76, гармат 45-мм — 4, міномет, гранат ручних — 4 тис., патронів — 180 тис. шт.

На окупованій території з'єднанням, крім того, широко велась політично-масова робота. Розповсюджувались листівки і відозви, написані від руки, або надруковані на друкарській машинці, а пізніше — в друкарні. Серед місцевого населення проведено понад 200 мітингів, бесід та доповідей.

За хоробрість та мужність у боях багато партизанів з'єднання були відзначені урядовими нагородами, а 3 з них, в тому числі командир з'єднання І. М. Бовкун, отримали звання Героя Радянського Союзу.

Відповідно до наказу УШПР Чернігівське партизанське з'єднання “За Батьківщину” після зустрічі з частинами Червоної армії 10 жовтня 1943 р. було розформовано.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ІМ. МАРШАЛА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ Г. К. ЖУКОВА

- Командири — **Скубко** Іван Євменович (липень 1943 р. — лютий 1944 р.),
Кот Федір Семенович (лютий — квітень 1944 р.);
- Комісари — **Кляцький** Терентій Архипович (липень — вересень 1943 р.),
Миронов Петро Кузьмич (вересень 1943 р. — березень 1944 р.), **Гаврилук** Леонід Захарович (березень — квітень 1944 р.);
- Начальники штабу — **Горлач** Петро Мойсейович (липень — грудень 1943 р.),
Демура Аким Денисович (грудень 1943 р. — лютий 1944 р., березень — квітень 1944 р.), **Кобенко** Степан Маркович (лютий — березень 1944 р.).

На початку липня 1943 р. рішенням Кам'янець-Подільського підпільного обкому КП(б)У з партизанського з'єднання під командуванням І. І. Шитова було виділено 3 загони “За Батьківщину”, ім. І. Богуна та ім. О. Я. Пархоменка, на базі яких 22 липня 1943 р. сформовано партизанське з'єднання ім. Г. К. Жукова чисельністю близько 300 чоловік.

Бойову і диверсійну діяльність з'єднання проводило на території Житомирської, Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницької) та Рівненської областей УРСР і Польської області БРСР.

У складі з'єднання з дня його організації і до розформування було 7 партизанських загонів: “За Батьківщину” — командир І. Я. Шишко, комісар Н. М. Чичба, начальники штабу А. А. Сніжинський (травень — липень 1943 р.), В. І. Стоцький (липень — серпень 1943 р.), М. С. Федоров (серпень — вересень 1943 р.), А. Д. Демура (вересень — грудень 1943 р.), Я. Г. Ковальов (грудень 1943 р. — лютий 1944 р.); ім. І. Богуна —

командири Ф. С. Кот (липень 1943 р. — лютий 1944 р.), Л. З. Гаврилюк (лютий — березень 1944 р.), М. С. Федоров (березень — квітень 1944 р.), комісари С. М. Кобенко (липень — грудень 1943 р.), Л. З. Гаврилюк (грудень 1943 р. — лютий 1944 р.), Я. К. Тишкевич (лютий — квітень 1944 р.), начальники штабу А. Д. Демура (липень — серпень 1943 р.), М. С. Федоров (вересень 1943 р. — березень 1944 р.), Д. А. Вітер (березень — квітень 1944 р.); ім. О. Я. Пархоменка — командир О. М. Чеботарьов, комісари К. Г. Добровський (липень — вересень 1943 р.), Ф. Л. Онопченко (вересень 1943 р. — квітень 1944 р.), начальник штабу Ф. Я. Локтев; ім. Д. А. Фурманова — командир Г. М. Кафтанов, комісари С. Т. Майструк (липень 1943 р.), К. П. Ямчук (липень 1943 р. — січень 1944 р.), П. І. Борисенко (січень — березень 1944 р.), А. Ф. Мигловець (березень — квітень 1944 р.), начальники штабу О. П. Канарський (липень — жовтень 1943 р.), М. М. Кирилов (жовтень 1943 р. — березень 1944 р.), О. І. Трофимов (березень — квітень 1944 р.); ім. М. В. Фрунзе — командир К. Т. Шакун, комісар П. Я. Бугаєнко, начальники штабу І. О. Муравйов; “Смерть фашизму” — командир С. М. Кобенко (грудень 1943 р. — лютий 1944 р.), В. К. Возняк (лютий — квітень 1944 р.), комісари Л. Г. Лісовий (грудень 1943 р. — березень 1944 р.), І. І. Бугай (березень — квітень 1944 р.), начальники штабу П. М. Каряушев (грудень 1943 р. — лютий 1944 р.), А. Д. Демура (лютий — березень 1944 р.), З. Ш. Царгуш (березень — квітень 1944 р.); ім. Г. І. Котовського — командир О. С. Злуїцин, комісар О. В. Поджаура, начальник штабу О. А. Жук.

У 7-ми загонах з'єднання на час створення налічувувалось 869 бійців, на 1 січня 1944 р. — 1 221 і на 24 квітня 1944 р. — 716. Серед них: українців — 593, росіян — 82, решта — представники багатьох національностей СРСР і зарубіжних країн.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, кавалерійської артбатареї, служби матеріального забезпечення, радіовузла, комендантсько-го взводу, санчастини, багатотиражної газети і друкарні, партизанських загонів.

На озброєнні партизанів за станом на 1 липня 1943 р. були гармата, 7 мінометів, протитанкова рушниця, 32 кулемети, 24 автомати, 372 гвинтівки; на 24 квітня 1944 р. — 3 гармати, 10 мінометів, 12 протитанкових рушниць, 64 кулемети, 330 автоматів, 292 гвинтівки та інше спорядження.

У діяльності окремих загонів з'єднання одним з перших боїв став напад 5 травня 1943 р. на с. Бронники Новоград-Волинського району, під час якого знищено 8 автомашин, 7 т пального, захоплено 10 гвинтівков. 3 червня 1943 р. групою партизанів-підричників знищено підземний кабель Берлін — фронт на ділянці Несолонь — Миколаївка Новоград-Волинського району.

Протягом 3–4 січня 1944 р. з'єднання разом з частинами Червоної армії вело бої за містечка Соколов і Городниця Житомирської області, в результаті яких знищено 12 гармат, 20 автомашин, 70 возів, вбито і поранено 300 гітлерівців, захоплено трофеї: гармату, 5 кулеметів, 3 автомати, 18 гвинтівков тощо. 16–18 лютого 1944 р. з'єднання разом із з'єднанням під командуванням С. А. Олексенка штурмом оволоділо м. Ізяслав і, ведучи безперервні бої, утримувало його до підходу частин Червоної армії.

За період діяльності з'єднання проведено 206 бойових і диверсійних акцій, у результаті яких знищено літак, 17 танків, 15 бронемашин, 215 автомашин, 14 гармат, склад боеприпасів, 2 нафтобази з паливом, 5 різних заводів. Під час диверсій на комунікаціях противника підірвано 3 бронепоезди, 2 автодрезини і 132 ешелони, в результаті чого знищено і пошкоджено 1 012 вагонів і платформ, зруйновано 5 залізничних мостів і 275 м

залізничних колій. Партизани завдали противнику втрат у живій силі, захопили значну кількість озброєння, боеприпасів і продовольства.

Під час масово-політичної роботи серед населення окупованої території партизанами розповсюджено 60 тис. примірників пропагандистської літератури, організовано 950 митингів, бесід, сходок.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 24 квітня 1944 р. було розформовано.

КИРОВОГРАДСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. К. Є. ВОРОШИЛОВА

Командир — **Дібров** Ілля Данилович;
Комісар — **Сабанський** Казимир Іванович;
Начальник штабу — **Раздобудько** Микола Миколайович.

Наприкінці 1942 р. УШПР був сформований організаційно-диверсійний загін чисельністю 10 чоловік для організації та розвитку партизанського руху на території Кіровоградської області, який у ніч на 17 січня 1943 р. був скинутий на парашутах у район Черкас (100 км на північний захід від Кіровограда).

Через труднощі базування в степовій місцевості та хворобу командира загону І. Д. Діброва комісар загону С. З. Дзюрак з групою партизанів (14 чоловік) виїшов у напрямку Кам'янка — Сміла в пошуках інших партизанських загонів. Однак у кінці березня 1943 р. група С. З. Дзюрака була розбита, а сам він загинув.

У червні 1943 р. у районі Чорного лісу І. Д. Дібров створив новий загін, чисельність якого на 1 липня становила 102 чоловіки. У зв'язку зі збільшенням особового складу на базі загону в серпні 1943 р. було розгорнуто партизанське з'єднання ім. К. Є. Ворошилова. Спочатку в ньому було 4 загони (270 чоловік), на 1 жовтня 1943 р. — 5 загонів (713 чоловік), на 1 листопада 1943 р. — 7 загонів (890 чоловік). У тому числі: загін ім. К. Є. Ворошилова № 1 (командир С. Ф. Головін, комісар П. П. Сидоренко); загін ім. К. Є. Ворошилова № 2 (командир Г. Р. Степаняк, комісар О. Н. Оленюк); загін ім. К. Є. Ворошилова № 3 (командир М. М. Бородавченко, комісар П. І. Кигим); загін ім. К. Є. Ворошилова № 4 (командир І. М. Логвин, комісар С. Д. Бадес); загін ім. К. Є. Ворошилова № 5 (командир С. А. Літвінов, комісар Д. Ф. Лижненко); загін ім. В. І. Чапаєва (командир І. П. Головка, комісар О. Л. Шумейко); загін "Сибіряк" (командир О. І. Борсуков, комісар Д. З. Сметанін). Крім того, під керівництвом з'єднання діяло 26 підпілних груп, які здійснювали диверсійні акти за завданням командування.

На момент розформування чисельність з'єднання складала 1 272 чоловіки. Серед них: українців — 624, росіян — 460, вірменів — 45, білорусів — 8, представників інших національностей — 125.

На озброєнні з'єднання після виходу в радянський тил налічувувалось 5 гармат, 52 кулемети, 126 автоматів, 1 086 гвинтівок, інше спорядження.

Загони з'єднання діяли: в Знаменському, Олександрійському, Ново-Георгіївському, Олександрівському, Новопраському районах Кіровоградської області. Постійних таборів партизани не мали. Основними об'єктами дій були ділянки залізниці: Знаменка — Хірівка, Знаменка — Сахарна, Знаменка — Користівка, Олександрія — Лекарівка,

Хірівка — Цибулеве, Хірівка — Трепівка, а також центральні ґрунтові та ґрейдерні дороги, якими рухались фашистські війська: Знаменка — Дмитрівка, Дмитрівка — Ново-Георгієвськ, Дмитрівка — Іванківці, Дмитрівка — Веселий Кут — Цибулеве, Дмитрівка — Глинськ, Іванківці — Михайлівка, Іванківці — Красносілля, Чигирин — Фундукліївка.

За період з 17 січня по грудень 1943 р. в результаті проведених загоном, а потім з'єднанням, бойових та диверсійних операцій знищено значну кількість ворожих солдатів та офіцерів, пущено під укіс 16 військових ешелонів, виведено з ладу 87 потягів, пошкоджено та знищено 326 вагонів, платформ та цистерн, підірвано та спалено 11 шосейних мостів, а також літак, 2 танки, 4 бронемашини, 605 автомашин, 18 мотоциклів, 16 кулеметів, 5 мінометів, 4 комбайни, 5 тракторів, 674 вози з боєприпасами та іншим військовим майном. Розгромлено 5 гарнізонів ворога, 7 штабів, залізнична станція та 3 залізничних блок-пости.

Партизаними захоплені трофеї: 126 автоматів, 44 кулемети, 1 152 гвинтівки, 1 256 гранат, 289 пістолетів, 4 ПТР, 7 гармат, 350 коней, 326 возів, 1,8 тис. голів рогатої худоби, 40 тис. патронів, армійський склад із військовим майном.

Під час масово-політичної роботи розповсюджено серед населення 20 тис. примірників листівок, виданих з'єднанням та 15 тис. примірників, отриманих із радянського тилу. У 12 населених пунктах проведені мітинги, в яких взяли участь 15 тис. громадян.

За хоробрість та мужність у боротьбі з фашистськими загарбниками багато партизанів нагороджені орденами та медалями СРСР. За організацію партизанського з'єднання та керівництво бойовими діями командир з'єднання І. Д. Дібров нагороджений орденом Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня та медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня.

Після зустрічі з частинами Червоної армії партизанське з'єднання з 15 грудня 1943 р. було розформовано.

РІВНЕНСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ № 1

- Командир — генерал-майор **Бегма** Василь Андрійович;
- Комісари — **Повторенко** Олександр Самійлович (серпень 1943 р. — січень 1944 р.), **Корчев** Михайло Сергійович (січень — лютий 1944 р.);
- Начальники штабу — **Крупін** Олександр Федорович (серпень — грудень 1943 р.), **Тимошенко** Йосип Васильович (грудень 1943 р. — лютий 1944 р.).

Відповідно до наказу УШПР від 31 липня 1943 р. та наказом Рівненського обласного штабу партизанського руху від 15 серпня 1943 р. на базі з'єднання партизанських загонів Рівненської області (командир І. П. Федоров, комісар Л. Є. Кизя) було створено 3 партизанські формування: Рівненське партизанське з'єднання № 1, Рівненське партизанське з'єднання № 2 "За Батьківщину", польське партизанське з'єднання № 3 Рівненської області.

До складу партизанського з'єднання № 1 увійшли 6 загонів: ім. О. В. Суворова (командир С. І. Герашенко, комісар І. Я. Белов, начальник штабу В. Ф. Лукашин), ім. К. С. Ворошилова (командир М. Й. Мисюра, комісар С. М. Плужніков, начальник штабу М. Д. Ермоленко), ім. Т. Г. Шевченка (командир Ф. Г. Маслюк, комісар В. І. Русак, начальник штабу І. Ю. Акішнин), ім. Ф. Е. Дзержинського (командир І. І. Галицький, комісар Г. С. Коваленко, начальник штабу І. Г. Шинкар), ім. Г. І. Котовського (командир І. С. Шишмарьов, комісар Ю. Є. Юрков), ім. О. Невського (командир С. І. Диковицький, комісар М. І. Диковицький, начальник штабу О. Є. Білоусов), а також групи: артилерійська, підвизників та автоматників, загальною чисельністю 727 чоловік. При з'єднанні знаходились Рівненський підпільний обком КП(б)У та штаб партизанського руху Рівненщини, які очолював В. А. Бегма.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність загонів з'єднання проводилась на території Волинської, Поліської та Рівненської областей УРСР та БРСР.

Організаційна структура з'єднання включала командування (командир, комісар, заступники командира з розвідки та диверсійної діяльності), штаб, спецслужбу, радіоузл, санітарну та господарську служби, а також бойові підрозділи — партизанські загони, які поділялись на роти, взводи, відділення. У кожному загоні були групи розвідки та підвизників, санітарні та господарські частини. До складу з'єднання входила артилерійська група. Тимчасовою формою оперативного об'єднання загонів були партизанські бригади.

На 1 листопада 1943 р. у рядах з'єднання налічувувалось 1 529 партизанів. Напередодні розформування в з'єднанні, крім зазначених вище 6 партизанських загонів, було ще 7 загонів: ім. С. М. Кірова (командир М. Я. Наделін, комісар О. Є. Білоусов, начальник штабу Н. С. Дроздов), ім. С. М. Будьонного (командир Д. Г. Хвищук, комісар О. Ф. Конопльов), ім. Л. П. Берія (командир М. П. Кошелев, комісар М. Г. Шеломцев, начальник штабу Д. Т. Яблоновський), ім. В. В. Куйбишева (командир В. Г. Яковлев, комісар Д. В. Кратюк, начальник штабу М. Чорнобай), “Смерть фашизму” (командир С. О. Санков, комісар Ф. С. Махотко, начальник штабу М. Ф. Ражев), ім. Й. В. Сталіна (командир М. Й. Куницький, комісар В. П. Беляков, начальник штабу Д. Х. Голодовський), ім. В. М. Молотова (командир М. Г. Хабінець, комісар Г. П. Нестерчук, начальник штабу С. А. Богатко), всього 13 загонів, 2 076 бійців та командирів.

Для покращання оперативного керівництва партизанськими силами з грудня 1943 р. по січень 1944 р. були організовані як тимчасові формування партизанські бригади західних районів (загони ім. С. М. Будьонного та ім. В. В. Куйбишева), північно-західних районів (загони ім. С. М. Кірова та ім. О. Невського), північно-східних районів (загони ім. В. М. Молотова та ім. Ф. Е. Дзержинського), Рівненської області, а також бригада для дій у Клевенських лісах (загони “Смерть фашизму” та ім. О. Невського). Відповідно до вказівок УШПР та наказу по з'єднанню від 16 лютого 1944 р. з його складу були виокремлені для самостійних дій у тилу ворога партизанські загони ім. О. В. Суворова, ім. К. Є. Ворошилова, ім. Й. В. Сталіна, ім. С. М. Кірова, “Смерть фашизму”, які налічувували 425 чоловік, а решта підлягала розформуванню.

У національному відношенні основу особового складу з'єднання становили представники російського, українського та білоруського народів. На 15 серпня 1943 р. із 727 партизанів було: українців — 364, білорусів — 171, росіян — 87. Напередодні розформування з'єднання з 2 076 чоловік було: українців — 902, білорусів — 534, росіян — 188.

Під час створення з'єднання мало на озброєнні 2 гармати, 3 міномети, 5 ПТР, 11 кулеметів, 69 автоматів, 343 гвинтівки. Напередодні розформування в загонах з'єднання було 3 гармати, 17 мінометів, 20 ПТР, 90 кулеметів, 545 автоматів, 693 гвинтівки.

У бойовій діяльності з'єднання одним із перших став бій з фашистами у с. Лютинськ, що відбувся 12 вересня 1943 р., коли партизанські з'єднання № 1 та № 2 Рівненської області під командуванням В. А. Бегми та І. П. Федорова прямувало до району Дубницьких хуторів Поліської області (Білорусь) для поповнення запасів озброєння, які доставлялись із Великої землі на партизанський аеродром з'єднання О. М. Сабурова. Гітлерівці, коли виявили в лісі на захід від с. Лютинська невелику групу партизанів, що займались господарськими заготівлями, вирішили її оточити та знищити, а для цього вислали із Столина каральну експедицію. За цих обставин партизанське командування прийняло рішення влаштувати засідку та розгромити карателів. Партизанський загін "За Батьківщину" був посланий перекрити у північному напрямку дорогу Столин — Домбровиця, а загони ім. О. В. Суворова, "Смерть фашизму", ім. Т. Костюшка, ім. К. Е. Ворошилова зайняли бойові позиції по обидва боки дороги, чекаючи наближення противника. Несподіваний кулеметний вогонь, підтриманий артилерією, приголомшив фашистів, які після недовгого опору, стали спішно відходити на північ та наштотували на партизанську засідку. Під час бою каральний загін був розгромлений. Партизани захопили 2 кулемети, 10 автоматів, 30 гвинтівок та ін.

З 15 січня по 4 лютого 1944 р. загони з'єднання спільно з партизанами І. Ф. Федорова та М. В. Таратуги, виконуючи вказівки ЦК КП(б)У та УШПР, під загальним керівництвом В. А. Бегми взяли участь у Луцько-Рівненській наступальній операції військ 1-го Українського фронту. Особливо запеклі бої розгорнулись у районі Цумані. 20 січня 1944 р. партизани увірвались у Цумань. Однак утримати населений пункт не вдалося, оскільки противник направив проти партизанів переважаючі сили регулярних військ та авіацію. Відійшовши до району с. Городище, партизанське командування почало готуватися до повторного наступу, виславши одночасно диверсійні групи на шосейні дороги Клевань — Рівне, Клевань — Цумань, Деражно — Клевань, Деражно — Цумань. Проте фашисти, підтягнувши додаткові сили, 24 січня 1944 р. намагались оточити та знищити партизанів. Про цей задум ворога було попереджено партизанською розвідкою, і загони відступили до залізничної ст. Рафалівка, де зустрілись із кавалерійськими підрозділами генерал-лейтенанта Д. І. Баранова. 28 січня 1944 р. з'єднання, взаємодіючи з частинами 6-го стрілецького корпусу, взяло участь у наступі на Рівне. Вранці 2 лютого 1944 р. партизани атакували в районі Цумані відступаючі підрозділи противника і стрімким ударом оволоділи населеним пунктом. Під час бою було вбито понад 70 фашистів, підбито 3 танки та 2 автомашини. 4 лютого 1944 р. загони з'єднання майже одночасно з частинами Червоної армії увійшли до Рівного, взявши під охорону всі найважливіші об'єкти міста.

Загони з'єднання в 1943–1944 рр. неодноразово вступали в зіткнення з формуваннями УПА з метою розширення зони бойових дій і забезпечення постачання особового складу продовольством. Водночас загони УПА прагнули не допустити партизанів у райони, підконтрольні українським повстанцям.

За період діяльності спочатку окремих загонів, а потім з'єднання, з 26 лютого 1943 р. по 12 лютого 1944 р. партизанами проведено 28 боїв з ворогом, знищено 8 танків, 2 бронемашини, 40 гармат, 14 автомашин, 3 локомотиви та молотарки, 2 масло- та борошномельних заводи тощо. У ході диверсій на комунікаціях фашистів висаджено у повітря 124 ешелони, в результаті чого знищено та пошкоджено 116 потягів, понад

660 вагонів та 160 платформ, зруйновано 20 залізничних та 4 шосейних мости, 14,2 км залізничного полотна. Народні месники знищили значну кількість живої сили ворога, захопили чимало озброєння, боєприпасів, продовольства тощо.

У з'єднанні виходила газета "Червоний прапор", у загонах — бойові листки, а також листівки українською та польською мовами. Всього видано близько 40 тис. примірників газет та листівок, 397 бойових листків, отримано з Великої землі приблизно 50 тис. примірників центральних газет і журналів та іншої пропагандистської літератури, яка широко розповсюджувалась на окупованій території. Агітаторами загонів з'єднання проведено серед населення 328 загальних зборів та мітингів, а також понад 990 бесід та політінформацій, на яких були присутні відповідно 6,6 тис. та понад 100 тис. чоловік.

За мужність та героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками 296 бійців та командирів з'єднання нагороджено орденами та медалями СРСР.

12 лютого 1944 р. відповідно до вказівок ЦК КП(б)У та наказом УШПР Рівненське партизанське з'єднання № 1 було розформовано.

З'ЄДНАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ ім. ТАДЕУША КОСТЮШКА

Командири — **Куницький** Микола Йосипович (з 16 серпня по 26 вересня 1943 р.), **Сатановський** Роберт Якубович (з 26 вересня 1943 р.);

Комісар — **Кудояр** Хома Трифонович (з 16 серпня по 26 вересня 1943 р.);
Начальник штабу — **Янкевич** Станіслав Антонович (до 26 вересня 1943 р.).

15 лютого 1943 р. в с. Озери (32 км на північний схід від Сарн) був організований польський партизанський загін під командуванням Р. Я. Сатановського (40 бійців), який увійшов до складу Житомирського партизанського з'єднання О. М. Сабурова. Згідно з наказом УШПР від 26 травня 1943 р. загін було виокремлено для самостійних дій на комунікаціях ворога в районі Брест — Люблін — Замосць (Замостя).

Згідно з наказом штабу партизанського руху Рівненської області від 15 серпня 1943 р. створюється з'єднання польських партизанських загонів Рівненської області. У бойовому складі з'єднання на 16 серпня 1943 р. налічувалося 3 партизанські загни: ім. Т. Костюшка (командир В. І. Рожковський, комісар П. Я. Ткачук), "Смерть фашизму" (командир С. О. Санков, комісар Ф. І. Махотько), ім. В. Василевської (командир С. А. Богуляк, в.о. комісара В. В. Дибачевський), чисельністю 347 осіб. Основу особового складу з'єднання становили поляки, також серед партизанів були 24 українця, 8 росіян, 3 білоруса.

26 вересня 1943 р. командиром польського з'єднання було призначено Р. Я. Сатановського, а загін "Смерть фашизму", крім осіб польської національності, перейшов у безпосереднє підпорядкування Рівненського обласного штабу партизанського руху.

На 26 квітня 1944 р. у складі з'єднання було 9 партизанських загонів: ім. Т. Костюшка (командир В. І. Рожковський, комісар Голич), ім. Траугутта (командир Павелець, комісар Чорний), "Плятер" (командир Рудка, комісар Шаден), ім. Завіши Чорного (командир Бачинський, комісар Юшкович), ім. С. Чарнецького (командир Гранцовський, комісар Куява), ім. Каменського (командир Шафарчик, комісар Миколайчик),

ім. Бартоша Главацького (командир Любанський), ім. А. Міцкевича (командир Ослонський), “Брудека” (командир Брудек), всього 866 осіб.

На озброєнні з'єднання на час створення було 3 кулемети, 18 автоматів, 141 гвинтівка, 14 пістолетів. До 26 квітня 1944 р. загони з'єднання отримали від УШПР 14 мінометів, 10 протитанкових рушниць, 140 автоматів, 5 кулеметів, 187 гвинтівок, понад 80 тис. патронів, інше спорядження.

У лютому 1944 р. польське партизанське з'єднання було виведене із підпорядкування Рівненському обласному штабу партизанського руху й одержало від УШПР завдання діяти в районі на захід від Хелма (Холм) на залізничних ділянках Хелм — Влодава, Хелм — Люблін, Хелм — Любомль. Однак фактично діяльність загонів з'єднання проходила в районі Малорита — Дивін.

За період з 15 лютого 1943 р. по 25 квітня 1944 р. партизани загону, а потім з'єднання ім. Т. Костюшка, висадили в повітря 9 ешелонів противника, внаслідок чого було розбито і пошкоджено 11 потягів і 67 вагонів та платформ, 2 дрезини; зруйнували 8 залізничних і шосейних мостів, понад 1 тис. м ліній зв'язку, знищили близько 500 гітлерівців.

На підставі директив Державного комітету оборони СРСР УШПР 12 травня 1944 р. передав з'єднання ім. Т. Костюшка у підпорядкування Польському штабу партизанського руху.

ДОНЕЦЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ІМ. ГЕРОЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ І. І. КОПЬОНКІНА (З'ЄДНАННЯ “ТРОЗНИЙ”)

Командир — **Сиворонов** Яків Іванович;
Комісар — **Михайличенко** Микола Платонович;
Начальник штабу — **Преймаков** Григорій Павлович.

21 серпня 1943 р. представництвом УШПР при Військовій раді Південно-Західного фронту із направлених у тил ворога з 2 по 19 серпня 1943 р. у район Ірдинських лісів на захід від м. Черкаси десяти організаційно-партизанських груп загальною чисельністю 103 чоловіки було організовано з'єднання “Трозний”.

У бойовому складі з'єднання на 26 вересня 1943 р. було 7 партизанських загонів чисельністю 126 чоловік. Серед них: 1-й загін (командир Ф. Є. Заболотний, комісар М. К. Зражевський); 2-й загін (командир Д. Джумагалієв, комісар Ю. Т. Косьяненко); 3-й загін (командир І. К. Галка, комісар П. С. Коноваленко, начальник штабу І. П. Лимар); 4-й загін (командир О. Г. Мартинов, комісар Д. Т. Сухоруков, начальник штабу Г. А. Зайка); 5-й загін (командир Г. М. Хрустальов, комісар І. М. Кузьменко); 6-й загін (командир Т. Ф. Прокін, комісар П. П. Зінець); 7-й загін (командир М. Г. Манько, комісар О. С. Страх, начальник штабу С. Ю. Проненко). Потім був організований ще один партизанський загін (командир І. Н. Лазебний, комісар Ф. Ф. Задувайло, начальник штабу П. Т. Марущак).

У вересні 1943 р. із з'єднання для ведення самостійних бойових дій було виокремлено загін під командуванням Т. Ф. Прокіна. За станом на 11 листопада 1943 р. у семи загонах з'єднання налічувувалося 860 бійців.

Спочатку з'єднання вело бойову і диверсійну діяльність у районах Білої Церкви, Знаменки, Черкас Київської області (тепер м. Черкаси обласний центр), а потім вийшло в рейд у напрямку Фастова, Козятина, Житомира, де діяло до зустрічі з радянськими військами.

Організаційна структура з'єднання включала командування, штаб, розвідувально-диверсійну групу і групу зв'язку, партизанські загони.

На озброєнні партизанів на 26 вересня 1943 р. знаходилось 3 ПТР, 6 кулеметів, 44 автомати та 21 гвинтівка.

У бойовій діяльності організаційно-партизанських груп однією з перших операцій був підрив 20 серпня 1943 р. ешелону противника з паливом і хлібом на ділянці станцій Бобринська — Цвітково. У результаті розбито потяг і 25 вагонів. 17 вересня 1943 р. на ст. Хітрівка внаслідок демонтажу стрілки вчинено аварію ешелону противника з відпускочками. Розбито потяг і 8 вагонів, 4 — пошкоджено. Втрати фашистів склали майже 900 чоловік вбитими і пораненими.

20 жовтня 1943 р. на залізничній дільниці Кожанка — Фастів підірвано військовий ешелон противника, розбито потяг і 13 платформ з танками й автомашинами, рух зупинено на 6 діб.

З 22 по 30 жовтня 1943 р. з'єднання, вступаючи у невеликі сутички з гітлерівцями, із Фастівського лісу вирушило до Житомирського, а потім до Корнінських лісів і зупинилося в Івницькому лісі. Де партизани були оточені, але в ніч на 1 листопада 1943 р. вони прорвали оточення і знову зосередились у Житомирському лісі. Однак через тривале переслідування противником з'єднання відійшло до Кодринського лісу, де зустріло частини Червоної армії.

За період діяльності з'єднання його загонами проведена 71 бойова операція, знищено 2 танки, 17 автомашин, 63 різних склади. Під час диверсій на комунікаціях противника висаджено у повітря 21 ешелон, в результаті чого знищено і пошкоджено 21 потяг, понад 300 вагонів, зруйновано 2 залізничні та 5 шосейних мостів. Партизани завдали противнику значних втрат у живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів і продовольства.

Під час масово-політичної роботи партизани розповсюдили серед населення окупованої території майже 15 тис. примірників листівок та іншої пропагандистської літератури.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 11 листопада 1943 р. було розформовано.

ВОЛИНСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ і.м. В. І. ЛЕНІНА

Командир	— Іванов Леонід Якович;
Комісар	— Волостніков Федір Петрович;
Начальник штабу	— Процаков Василь Іванович.

У грудні 1941 р. у районі Крупецького лісу (80 км на північний захід від м. Суми) на базі підпільних груп був створений чисельністю 35 чоловік партизанський загін для дій на території Червоного району Сумської області. Навесні 1942 р. загін (командир

Л. Я. Іванов, комісар Ф. П. Волостніков, начальник штабу В. І. Процаков) увійшов до з'єднання під командуванням О. М. Сабурова. 24 жовтня 1942 р. загін Червоного району був поділений на два загони, один з яких під старою назвою залишився на Сумщині, а інший, ім. В. І. Леніна (командир Л. Я. Іванов, комісар Ф. П. Волостніков, начальник штабу В. І. Процаков, всього 240 чоловік), спільно з сабуровським з'єднанням здійснив рейд на Правобережну Україну.

26 серпня 1943 р. згідно з радіограмою начальника УШПР загін ім. В. І. Леніна був виведений зі складу Житомирського партизанського з'єднання та перейшов у безпосереднє підпорядкування УШПР. Протягом 26–28 серпня 1943 р. на базі цього загону, який налічував понад 511 чоловік, було сформовано Волинське партизанське з'єднання ім. В. І. Леніна. До його складу увійшли партизанські загони: ім. В. І. Леніна (командир В. В. Буянов, комісар М. Л. Богданов, начальник штабу В. Д. Габро), ім. О. М. Щорса (командир М. І. Зимніков, комісар Г. В. Хорошко, начальник штабу Т. М. Харитоненко), ім. Д. О. Фурманова (командир М. М. Пузанов, комісар П. М. Клепко, начальник штабу Ю. Г. Богачов), ім. Г. І. Котовського (командир В. М. Козлов, комісар М. Н. Шавловський, начальник штабу М. М. Котлярів), ім. О. Невського (командир В. І. Тершин, комісар В. М. Васін, начальник штабу О. А. Кисельов), усього 890 чоловік.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність партизанського загону, а згодом з'єднання, ім. В. І. Леніна розгорталась на території Орловської, Курської, Сумської, Чернігівської, Гомельської, Поліської, Житомирської, Рівненської, Пінської, Волинської та Брестської областей РРФСР, УРСР і БРСР. Під час рейдів партизани пройшли 5 550 км по тилах ворога, форсували 44 річки (Дніпро, Прип'ять, Десна, Стрий та ін.), перетнули 42 залізничні та 34 шосейні дороги, підконтрольні ворогові.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування (командир та комісар, помічники командира з розвідки та господарської частини), штабу, головрозвідки, радіовузла, санітарної служби, комендантського взводу, бойових підрозділів — партизанських загонів. У загонах були стрілецькі групи, взводи та відділення, а також розвідувальні та диверсійні групи, групи автоматників, саніструктори. Загонам та групам, які виходили на завдання, видавались радіостанції для зв'язку з командуванням з'єднання.

До бойового складу з'єднання протягом усього періоду діяльності входили 5 партизанських загонів, чисельність яких складала на 1 вересня 1943 р. 890 партизанів, на 1 квітня 1944 р. — 1 161 партизан, на 21 липня 1944 р. — 867 партизанів.

Станом на 1 вересня 1943 р. загони з'єднання мали на озброєнні гармату, 11 мінометів, 12 ПТР, 49 кулеметів, 175 автоматів, 310 гвинтівок. Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання мало гармату, 9 мінометів, 4 ПТР, 47 кулеметів, 406 автоматів, 399 гвинтівок. Із радянського тилу було отримано 23 міномети, 12 ПТР, 20 кулеметів, 423 автомати, 230 гвинтівок, понад 1,1 млн патронів, 3,7 т вибухівки, понад 2,5 тис. снарядів та мін.

Бойова діяльність з'єднання почалася 28 серпня 1943 р. виходом його загонів для виконання поставленого УШПР завдання з організації диверсій на залізничних ділянках Бердичів — Шепетівка, Шепетівка — Новоград-Волинський, Новоград-Волинський — Житомир, Житомир — Бердичів. У середині вересня 1943 р. з'єднання отримало наказ про просування в район на північ від Києва, де спільно з іншими партизанськими формуваннями під загальним командуванням О. М. Сабурова мало надати допомогу Червоній армії у визволенні столиці Радянської України. Однак через наявність великих сил фашистів з'єднання не змогло перетнути залізницю Ельськ — Овруч, у зв'язку з чим його

загонам було наказано розгорнути диверсійну діяльність на залізничних ділянках Овруч — Єльськ, Єльськ — Мозир та прилеглих до них шосейних та ґрунтових шляхах.

До середини грудня 1943 р. з'єднання відповідно до нового наказу УШПР вирушило на захід для організації диверсій на залізничній ділянці Рівне — Киверці та до 26 грудня 1943 р., форсувавши р. Стир, розташувалось в селах Койки та Муравин, де перебувало до 10 січня 1944 р. Там завдання з'єднання було уточнено: його загоони мали вийти для бойових дій в райони Чернівці — Снятин, Чернівці — Залещики, Чернівці — Глибок. Пройшовши понад 250 км бездоріжжям, з'єднання 22 січня 1944 р. прибуло в с. Туречани на північний захід від Володимира-Волинського, звідки передбачалось вирушити на південь.

Отримавши боєприпаси та додаткове озброєння з бази УШПР в Клесові, загоони з'єднання 4 березня 1944 р. вийшли в рейд до Чернівецької області по маршруту Кримне, Бронця, Камінь-Каширський, форсували у верхній течії р. Прип'ять, пройшли села Картеліса та Запоківне, залізничну та шосейну дорогу Брест — Ковель, а потім 22 березня 1944 р. розташувались у селах Рогові Смоляри, Столинські Смоляри, Будники Головенського району Волинської області, де партизани неодноразово вступали в бої з формуваннями УПА.

Незабаром УШПР змінив завдання з'єднання: його загонам наказувалося разом з іншими партизанськими формуваннями вийти для бойових дій на територію Дрогобицької області (тепер м. Дрогобич входить до складу Львівської області). Однак спроба в ніч з 14 на 15 квітня 1944 р. переправитись через р. Західний Буг, через сильну протидію ворога, не вдалася. Тому 18 квітня 1944 р. загоони з'єднання вирушили до місця попередньої дислокації — с. Рогові Смоляри Головинського району Волинської області, яке, однак, виявилось зайнятим УПА. Тому партизани розташувались в невеликих лісових масивах на північний схід від села.

У зв'язку з тимчасовим призупиненням у квітні 1944 р. наступальних дій Червоної армії в Західній Україні становище партизанських формувань, що не встигли переправитись через р. Західний Буг та опинилися на території між річкою та лінією фронту, стало досить важким. Гітлерівці, укріплюючи свою оборону, готувались завдати по партизанах ряд сильних ударів. 4 травня фашисти здійснили наступ на загоони ім. М. О. Щорса та ім. Г. І. Котовського. Відбивши ряд атак ворога, з'єднання з 6 на 7 травня 1944 р. вийшло з небезпечного району, перетнуло шосе Шацьк — Любомль і зосередилось в Шацьких лісах.

Однак противник продовжував переслідування партизанів та 16 травня 1944 р. приступив до блокади Шацьких лісів, для цього зосередив значні сили піхоти, танки, артилерію. Разом з радянськими партизанами в цьому районі опинились частини однієї з піхотних дивізій Війська польського, які знаходились в оточенні. Тому було укладено угоду про спільні оборонні дії та підтримання постійного зв'язку партизанів з польськими частинами. 18 травня 1944 р. противник почав наступ. Його головний удар був завданий по позиціях, які займав загін ім. М. О. Щорса. Відбивши багато жорстоких атак фашистів, командування партизанів та польських частин прийняло рішення про узгоджений вихід з оточення.

Готуючись до прориву, командування з'єднання видало наказ загонам залишити весь обоз, коней, все зайве майно, а важке озброєння (45-мм гармата, міномети, станкові кулемети) та частину боєприпасів надійно сховати. У ніч з 20 на 21 травня 1944 р. командування та штаб з'єднання, партизанські загоони ім. В. І. Леніна, ім. О. Невського, ім. Д. О. Фурманова, просуваючись з легкою зброєю через болотисту місцевість,

вирвались з боєм з ворожого кільця та відійшли на північ до Рагозенського лісу Домічевського району Брестської області (Білорусь), куди незабаром прибули загони ім. М. О. Щорса та ім. Г. І. Котовського.

Під час боїв у Шацьких лісах з 18 по 23 травня 1944 р. партизани завдали значних втрат противнику. Було знищено 3 танки та самохідні установки, 2 бронемашини, 13 автомашин, 6 возів з боєприпасами. Зазнало втрат і з'єднання. Загинув командир загону ім. М. О. Щорса В. П. Бобир, редактор газети "Партизан України" А. М. Бродський, інші бійці й командири.

Наприкінці червня 1944 р. за наказом УШПР командування з'єднання, стало готувати загони ім. М. О. Щорса, ім. Д. О. Фурманова та ім. Г. І. Котовського для самостійних дій за р. Західний Буг. У зв'язку з цим на аеродромний майданчик, підготовлений з'єднанням, були доставлені боєприпаси, медикаменти, радіомайно, топографічні карти. Однак вихід загонів здійснити не вдалося через швидке просування на захід лінії фронту. 21 липня 1944 р. з'єднання зустрілось з частинами Червоної армії та допомогло їм оволодіти кількома населеними пунктами.

Під час бойових та диверсійних дій загону, а згодом з'єднання з 1 жовтня 1941 р. по 22 липня 1944 р. розгромлено 16 комендатур фашистської поліції та жандармерії, 21 поліцейську управу та 43 волосні управи окупантів, знищено 2 літаки, 25 танків та танкеток, 9 бронемашин, 4 гармати, 2 самохідні установки, 137 тягачів, легкових та вантажних машин, 34 сільськогосподарських знаряддя, 8 радіостанцій, 18 борошномельних заводів та пекарень, 17 молочноприймальних пунктів, 24 склади та магазини. Організовано 98 підривів ворожих ешелонів, в результаті яких було знищено та пошкоджено 91 потяг, бронепοїзд, 610 вагонів та 335 платформ з живою силою та вантажами, спалено та зруйновано 19 залізничних та 28 шосейних мостів. У боях та диверсіях знищено багато живої сили противника.

Як трофеї у ворога захоплено 8 гармат, 20 мінометів, 92 кулемети, 19 автоматів, 770 гвинтівок, 518 тис. патронів, 7 тис. снарядів, 1 тис. мін, 2 тис. гранат, багато іншого майна, спорядження та продовольства.

Під час бойової діяльності Волинського партизанського з'єднання ім. В. І. Леніна виготовлено та розповсюджено на окупованій території 33 тис. примірників газет, листівок, інших видів друкованої продукції.

За мужність та героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками нагороджено орденами та медалями СРСР відповідно 144 та 697 партизанів з'єднання.

Після зустрічі з частинами Червоної армії та виходу в тил, партизанське з'єднання відповідно до наказів ЦК КП(б)У та УШПР з 21 липня 1944 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім Й. В. СТАЛІНА

- Командир — **Шукаєв** Михайло Іларіонович;
- Комісарі — **Сапожинський** Прокіп Григорович (серпень — вересень 1943 р.), **Сидорук** Макар Федорович (жовтень 1943 г. — березень 1944 р.), **Іванников** Гнат Михайлович (березень 1944 р. — лютий 1945 р.);
- Начальники штабу — **Прибура** Микола Васильович (серпень — вересень 1943 р.), **Гуцин** Гліб Петрович (жовтень 1943 г. — квітень 1944 р.), **Ілляш** Володимир Васильович (квітень 1944 р. — лютий 1945 р.).

27 серпня 1943 р. представництво УШПР при Військовій раді Воронежського фронту організувало в районі Більських лісів (15 км на захід від Ніжина) 1-ше з'єднання партизанських загонів Воронежського фронту (командир М. І. Шукаєв, комісар П. Г. Сапожинський, начальник штабу М. В. Прибура). До його складу ввійшли 5 партизанських загонів, які десантувались у тил противника з 20 липня по 25 серпня 1943 р.: ім. О. В. Суворова (командир І. П. Кудинов, комісар М. Ф. Сидорук, начальник штабу Г. П. Гуцин), ім. М. Залізняка (командир М. А. Орловський, комісар С. А. Іскра), ім. М. І. Кутузова (командир О. Т. Задорожний, начальник штабу П. П. Петренко), ім. О. Невського (командир П. О. Канишев), ім. М. С. Урицького (командир В. В. Ілляш, комісар Д. Джамуратов, начальник штабу Я. М. Донець), загальною чисельністю 55 осіб. З 1 січня 1944 р. з'єднання стало називатися ім. Й. В. Сталіна.

Бойова, диверсійна і розвідувальна діяльність загонів з'єднання велась на території Чернігівської, Поліської (Білорусь), Житомирської, Рівненської, Волинської, Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницька), Тернопільської, Львівської, Чернівецької, Станіславської (тепер Івано-Франківської) областей УРСР, Польщі та Чехословаччини. Під час рейдів партизани пройшли тилами ворога 4 860 км (із врахуванням виходу на бойові завдання окремих загонів — 10 700 км), форсували 54 річки (Десна, Дніпро, Прип'ять, Случ, Дністер, Західний Буг та інші), перетнули 23 залізниці і 22 шосейних шляхи.

Організаційна структура з'єднання включала командування (командир і комісар, заступник командира з розвідки та помічник з диверсійно-підривної справи), штаб, групи радіозв'язку, кінних зв'язкових і господарського забезпечення, санітарну частину, бойові одиниці — партизанські загопи (батальйони, полки), кожний з яких поділявся на роти, взводи, відділення, мав у своєму складі підривні групи, розвідувальні відділення, взвод господарського забезпечення. У січні — квітні 1944 р. замість партизанських загонів були сформовані 3 полки, які склались із 8 стрілецьких і диверсійно-підривного батальйону, а також розвідувальний кінний ескадрон. У серпні — вересні 1944 р. поряд із партизанськими загонами у з'єднанні були організовані словацькі партизанські бригади, у кожній з яких було по 3–4 загопи. Гармати, міномети і ПТР розподілялись між загонами, де створювались мінометні взводи.

Після передачі у з'єднання 150 партизанів із Чернігівського партизанського з'єднання “За Батьківщину” його чисельність до 1 вересня 1943 р. зросла до 205 осіб. Протягом вересня — жовтня 1943 р. за рахунок поповнення були організовані нові загопи ім. Г. І. Котовського та ім. М. О. Щорса, а чисельність бійців і командирів

сягнула 1 425 осіб. На 1 лютого 1944 р. у з'єднанні було 9 загонів (створено ще 2 нові загони ім. К. Є. Ворошилова і “Смерть фашизму”), які налічувували 1 817 бійців і командирів.

Під час рейду з'єднання на територію Дрогобицької області (тепер м. Дрогобич входить до складу Львівської області) хворих, поранених і фізично ослаблених партизанів було направлено в тил. Через це на 1 травня 1944 р. чисельність з'єднання скоротилась до 620 осіб. У період перебування з'єднання в прикордонних районах Польщі і Чехословаччини були організовані нові партизанські загони ім. В. Штефаника (50 осіб), “За свободу Чехословаччини” (51 особа), ім. Л. Свободи (40 осіб). На 1 серпня 1944 р. у 12 загонах з'єднання налічувувалось 683 партизани.

Після виходу на територію Чехословаччини чисельність особового складу з'єднання різко зросла. Внаслідок переходу до партизанів повсталих словацьких військових частин були додатково сформовані 12 партизанських бригад. На 1 вересня 1944 р. в лавах з'єднання налічувувалось 2 864 особи. Після запеклих боїв із наступаючими німецько-фашистськими військами та відступу партизанів у гірські райони словацької партизанські бригади розпались, через що чисельність партизан на 1 жовтня 1944 р. зменшилась до 1 281 особи (12 загонів). Коли з'єднання 1 лютого 1945 р. зустрілось із частинами Червоної армії та вишло на розформування, в його складі залишилось 6 партизанських загонів: ім. О. В. Суворова (командир О. І. Молекін, комісар Д. Г. Пилипчук, начальник штабу М. О. Ніконов), ім. М. С. Урицького (командир Г. Г. Намазов, комісар А. Х. Магерамов, начальник штабу Г. І. Мамедов), ім. К. Є. Ворошилова (командир В. К. Циганков, комісар І. А. Герасін, начальник М. Т. Пазик); ім. М. О. Щорса (командир М. В. Ахундов, комісар А. Ш. Алієв, начальник штабу І. Г. Насурлаєв), “За свободу Чехословаччини” (командир В. Ковач, комісар і начальник штабу Г. П. Лебіга), ім. В. Штефаника (командир Я. Ю. Коренко, комісар М. Федорняк, начальник штабу Ріс), всього 595 бійців і командирів. Партизанські загони ім. О. Невського (командир Б. Д. Винокуров, комісар В. Г. Маханюк, начальник штабу М. К. Сулим) і “Смерть фашизму” (командир В. С. Горячев, комісар М. І. Лемешков, начальник штабу Ф. Леннер) приєднались до радянських військ 25 лютого 1945 р.

У складі з'єднання на 1 вересня 1943 р. налічувувалось 65 росіян, 105 українців, 10 білорусів і 25 осіб — представників інших національностей. Після виходу на розформування в загонах з'єднання на 1 лютого 1945 р. було 99 росіян, 113 українців, 20 білорусів, 73 азербайджанці, 196 словаків, 94 представники інших національностей. За період з 1 серпня 1944 р. по 1 лютого 1945 р., коли з'єднання діяло на території Чехословаччини, в його рядах у різні часи воювало від 191 до 2 320 словаків.

На початку своєї діяльності з'єднання мало 5 кулеметів, 30 автоматів, 15 гвинтівок, 40 пістолетів. На час розформування загони з'єднання мали на озброєнні гармати, 3 ПТР, 68 кулеметів, 294 автомати, 211 гвинтівок. У різні часи у бойовому арсеналі з'єднання було 2 гармати, 22 міномети, 15 ПТР, 255 кулеметів, 576 автоматів, 2 059 гвинтівок. Основну частину озброєння та боеприпасів з'єднання одержало з радянського тилу і від повсталих словацьких військових частин, а 35% потреби в них задовольнялося за рахунок трофеїв.

Бойова діяльність з'єднання розпочалася диверсійними діями в районі ст. Ніжин Чернігівської області. З 17 серпня по 7 вересня 1943 р. партизани підірвали 11 ешелонів противника, зруйнували 4 залізничних і 2 шосейних мости, знищили багато ворожих солдатів та офіцерів.

7 вересня 1943 р. загони з'єднання, отримавши наказ про передислокацію на Правобережну Україну, вийшли в рейд і, форсувавши річки Десна, Дніпро, Прип'ять, 17 жовтня 1943 р. досягли Явенських лісів Барагівського району Житомирської області (50 км на захід від Житомира). У цьому районі партизани з 17 жовтня по 14 листопада 1943 р. провели 12 боїв із фашистами, підірвали 41 ешелон, 9 залізничних і шосейних мостів, знищили 23 автомашини з живою силою і вантажами.

З 17 листопада 1943 р. по 6 січня 1944 р. загони з'єднання розпочали бойові та диверсійні дії в районі Новоград-Волинського і залізничної магістралі Шелетівка — Рівне, у ході яких було влаштовано 52 катастрофи ворожих ешелонів, зруйновано і спалено 9 залізничних і шосейних мостів, підбито бронетранспортер і 26 автомашин.

У зв'язку з наступом Червоної армії з'єднання одержало завдання вийти для бойових дій в район м. Первомайського Одеської області. З 6 січня по 22 березня 1944 р. загони з'єднання, виконуючи це завдання, намагались пробитися на південь, але всюди нашттовувались на великі сили відступаючих на захід німецько-фашистських військ. У районах, прилеглих до Тернополя і Кам'яця-Подільського, партизани провели 18 боїв з гітлерівцями та 15 — з формуваннями УПА.

Не зумівши вийти в район Первомайського, з'єднання вирушило на захід, на територію Львівської області. З 25 березня по 30 березня 1944 р. партизани намагались перетнути залізницю та шосе Тернопіль — Золочів, які охоронялись значними силами противника. Це завдання зуміли виконати тільки загін ім. О. Невського і 30 підривних груп. Решта загонів з'єднання чисельністю 1 156 бійців 5 квітня 1944 р. зустрілась із частинами Червоної армії і тимчасово вийшла в тил.

23 квітня 1944 р. згідно з рішенням ЦК КП(б)У про вихід в район Борислав — Дрогобич з'єднання, яке налічувувало майже 900 осіб, знову перетнуло лінію фронту і заглибилось у тил противника. Маршрут руху пролягав через північні схили Карпат на території Чернівецької, Станіславської (тепер Івано-Франківської) та Дрогобицької областей. Просуваючись важкодоступною гірською місцевістю, обходячи населені пункти, загони з'єднання 22 травня 1944 р. досягли заданого оперативного району і, розташувавшись між Сколем і Туркою, взялися за виконання бойового завдання. До 9 липня 1944 р., перебуваючи в районах Борислав — Дрогобич — Стрий та Сколе — Воловець і Турка — Самбір — Санок, партизани провели 9 боїв з гітлерівцями і 2 — з УПА, організували 16 засад на шосейних дорогах, підірвали 21 ворожий ешелон, 6 залізничних і шосейних мостів. Було знищено 22 резервуари з паливом, нафтопереробний і 3 лісопильні заводи.

Внаслідок наближення лінії фронту з'єднання 9 липня 1944 р. перейшло на територію Польщі та, пройшовши 200 км, до 25 серпня 1944 р. вийшло на кордон зі Словаччиною. Під час рейду польською землею партизани провели в районах Лютовиська, Санка, Добромила 11 боїв із противником, підірвали 34 ешелони, зруйнували 9 залізничних і шосейних мостів, спалили 13 нафтоперегонних, лісопильних й інших заводів, 3 нафто-резервуари, 21 нафтовежу.

26 серпня 1944 р., виконуючи нове бойове завдання, загони з'єднання перейшли кордон Чехословаччини. За період з 26 серпня по 20 жовтня 1944 р., діючи в районі Пряшів — Гумenne, партизани у 18 боях і 12 засідках підбили 110 автомашин і 25 мотоциклів, при цьому знищили і поранили 1,6 тис. ворожих солдатів і офіцерів. Потім з'єднання передислокувалось у район Попрад — Тимовець, де вело бойові дії до зустрічі з частинами Червоної армії у лютому 1945 р.

Під час бойової діяльності з'єднання з 27 серпня 1943 р. по 25 лютого 1945 р. партизани провели 161 бій з фашистами, організували 92 засади і 194 підриви поїздів, в результаті яких знищено багато живої сили противника, 24 залізничних і 44 шосейних мости, 4 танки і бронетранспортери, 245 автомашин та ін.

У ході масово-політичної роботи на окупованій території партизани розповсюдили серед місцевого населення понад 10 тис. листівок російською, українською, словацькою, угорською та німецькою мовами.

За мужність і героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками 365 бійців і командирів з'єднання були нагороджені орденами і медалями Союзу РСР.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 1 лютого 1945 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. О. ЩОРСА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Командир — Герой Радянського Союзу **Збанацький** Юрій Оліферович;
Комісар — **Лузан** Павло Костянтинович;
Начальник штабу — **Ренський** Петро Тимофійович.

1 квітня 1942 р. на базі підпільної партійної групи Остерського району Чернігівської області, створеної ще в серпні 1941 р. за вказівкою Чернігівського обкому КП(б)У, було організовано партизанський загін ім. М. О. Щорса під командуванням Ю. О. Збанацького, який з часом увійшов до складу Чернігівського партизанського з'єднання ім. М. Коцюбинського.

За станом на 1 серпня 1943 р. чисельність загону ім. М. О. Щорса становила 225 осіб, які мали на озброєнні 6 кулеметів, 8 автоматів, гвинтівки. Наприкінці серпня — на початку вересня 1943 р. згідно з вказівками УШПР на базі загону було створено однією з частин з'єднання партизанських загонів.

У бойовому складі з'єднання було 3 загони: ім. Й. В. Сталіна (командир Д. Ф. Товстогон, комісар П. О. Кравець, начальник штабу М. Я. Кучеренко); ім. М. О. Щорса (командир Г. В. Адаменко, комісар Г. З. Харченко, начальник штабу М. М. Ярошенко); ім. К. Е. Ворошилова (командир О. Д. Калачов, комісар Б. А. Пінхусович, начальник штабу С. А. Обидін).

На час розформування з'єднання його чисельність становила 472 бійці. Серед них були: 341 українець, 116 росіян, 10 білорусів та представники інших національностей СРСР.

Бойову діяльність з'єднання проводило у північно-західній частині Чернігівської області.

У зв'язку із затвердженням 15 вересня 1943 р. Військовою радою Воронежського фронту та УШПР плану захоплення переправ через річки Десна, Дніпро і Прип'ять і надання допомоги частинам Червоної армії у визволенні Києва партизанське з'єднання ім. М. О. Щорса було в оперативному відношенні підпорядковано з'єднанню ім. М. Коцюбинського під командуванням М. М. Тарануценка.

Під час виконання згаданого плану (з 15 вересня по 7 жовтня 1943 р.) партизанські з'єднання ім. М. Коцюбинського та ім. М. О. Щорса підготували 10 переправ для радянських військ. 24 вересня 1943 р. Ю. О. Збанацький доповів УШПР, що його з'єднання організувало 2 переправи через Дніпро в районах Окунінова та Верхніх Навозів і забезпечило їхню охорону.

За мужність і хоробрість у боях з фашистами, за допомогу радянським військам у форсуванні р. Дніпро чимало партизанів з'єднання ім. М. О. Щорса було нагороджено орденами і медалями СРСР. Командиру з'єднання Ю. О. Збанацькому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

По завершенню форсування радянськими військами р. Дніпро в районі дій партизанських формувань Чернігівщини з'єднання ім. М. О. Щорса було у жовтні 1943 р. розформовано.

2-ге МОЛДАВСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

Командир — Шкрябач Яків Петрович;
Комісар — Дроздов Всеволод Тимофійович;
Начальник штабу — Данько Петро Михайлович.

Рішенням ЦК КП(б) Молдавії від 30 серпня 1943 р. із діючих у тилу противника на території Київської та Чернігівської областей партизанських з'єднань ім. К. Є. Ворошилова (виріс на базі організаторсько-партизанської групи Я. П. Шкрябача, направленої в тил противника за рішенням ЦК КП(б)М від 10 квітня 1943 р.) та ім. С. М. Будьонного (виріс на базі організаторсько-партизанської групи В. І. Піскарьова, направленої в тил противника за рішенням ЦК КП(б)М від 14 квітня 1943 р.) 5 вересня 1943 р. утворено з'єднання, якому було поставлено завдання вийти для бойових дій на територію Молдавії. У період формування з'єднання проводило бойову і диверсійну діяльність на шосейних дорогах Овруч — Мозир, Коростень — Чернобиль. Для підтримки успішно наступаючих частин Червоної армії ЦК КП(б)У, ЦК КП(б)М і УШПР додатково поставили перед з'єднанням завдання паралізувати рух на залізниці Шепетівка — Здолбунів.

У складі з'єднання із дня його організації і до розформування було 3 партизанських загони: ім. К. Є. Ворошилова (командир М. Є. Каленик, комісар М. П. Єдрьонкін, начальник штабу Д. Д. Єлін); ім. С. М. Будьонного (командир В. І. Піскарьов, комісар О. Є. Лоскутов, начальник штабу П. М. Дондуков); ім. Б. Хмельницького (командир І. І. Новіков, комісар П. М. Прудніков, начальник штабу І. Л. Шелудько).

На 1 січня 1944 р. чисельність з'єднання складала 619 бійців і командирів. Серед них 205 українців, 141 росіянин, 68 білорусів, решта — представники інших національностей СРСР.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, диверсійної групи (у подальшому виросла в загін) і кінної розвідки.

З'єднання мало на озброєнні 3 міномети, 5 ПТР, 25 кулеметів, 210 автоматів, 454 гвинтівки.

Бойова діяльність з'єднання розпочалася 1 жовтня 1943 р. на шосейній дорозі Мозир — Овруч, коли протягом 4 днів було підірвано 4 автомашини, вбито 45 і поранено приблизно

20 німецьких солдатів і офіцерів. Коли з'єднання 15 жовтня 1943 р. досягло Рокитнівського району Рівненської області, то вислало диверсійні групи на залізницю Шепетівка — Рівне, але через відступ частин противника на захід і зосередження його сил на залізницю Шепетівка — Рівне, вислані групи не змогли розгорнути там диверсійну роботу. З'єднання вело бойові дії на залізницях Коростень — Сарни, а в період з 18 листопада 1943 р. по 1 січня 1944 р. разом із партизанами С. А. Ковпака блокувало ділянку залізниці Рокитне — Олевськ.

3 січня 1944 р. в Рокитнівському районі загони з'єднання зустрілись із частинами Червоної армії та вийшли в радянський тил. Після реформування і доозброєння з'єднання з частинами Червоної армії брало участь в боях за м. Володимирець Рівненської області. У цьому ж районі з'єднання 16 січня 1944 р. перетнуло лінію фронту та вийшло в тил противника. Наявність великої концентрації військ ворога у південних районах України не дало можливості з'єднанню вийти на територію Молдавії та 28 лютого 1944 р. партизани знову приєдналися до радянських частин.

Зробивши марш по звільненій Україні в Молдавію, з'єднання 15–17 квітня 1944 р. у взаємодії з частинами Червоної армії вело бій в районі м. Оргіїв, але вийти в тил противника на території Молдавії не змогло.

За період бойової діяльності загонами з'єднання проведено понад 50 бойових і диверсійних акцій, в результаті яких підірвано 8 ешелонів, знищено 13 потягів, більше 70 вагонів, автодрезину, 19 автомашин, зруйновано 4 залізничних і 6 шосейних мостів, 5 км залізничного полотна. Партизани завдали втрат противнику в живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів і продовольства.

У ході масово-політичної роботи на окупованій території партизани поширили близько 62 тис. примірників пропагандистської літератури, провели серед населення 21 мітинг і збори.

3 червня 1944 р. за рішенням ЦК КП(б)М 2-ге Молдавське партизанське з'єднання було розформовано.

2-га ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. Й. В. СТАЛІНА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Командир — **Кондратюк** Анатолій Герасимович;
Комісар — **Мединський** Іполит Давидович;
Начальник штабу — **Яблочник** (Клюйко) Михайло Никонович.

26 жовтня 1941 р. на базі підпільної партійної організації Теплицького району Вінницької області був створений партизанський загін під командуванням А. Г. Кондратюка чисельністю 10 чоловік. На рубежі 1942–1943 рр. загін виріс до 35 осіб і був названий ім. В. І. Леніна.

У серпні 1943 р. у розпорядження загону (ліс у 60 км на південний схід від Вінниці) прибула організаторська група представництва УШПР при Військовій раді Південно-Західного фронту на чолі з І. Д. Мединським, який поставив питання про об'єднання окремо діючих у даному районі загонів у партизанське з'єднання. Після встановлення зв'язку загону ім. В. І. Леніна з представництвом УШПР його керівник полковник

О. М. Асмолов доручив І. Д. Мединському і А. Г. Кондратюку організувати партизанське формування.

На початку вересня 1943 р. вказане формування дістало назву “Партизанське з’єднання № 44”, а з 11 жовтня 1943 р. — 2-га партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна. У бойовий склад бригади увійшли спочатку партизанські загони ім. В. І. Леніна (657 осіб), “За Батьківщину” (200 осіб), ім. С. М. Кірова (254 особи), всього 1 111 бійців. Незабаром на базі загонів були розгорнуті полки: 1-й полк ім. В. І. Леніна (командир К. Т. Яцюк, комісар М. С. Пересунько, начальник штабу І. Ф. Полиця); 2-й полк “За Батьківщину” (командир Г. О. Рибаченко, комісар П. Г. Майданюк, начальники штабу О. М. Чирков, С. О. Серебрянський); 3-й полк ім. С. М. Кірова (командир М. М. Кореневський, комісар М. І. Щербаков, начальник штабу М. І. Кононюк). У листопаді — грудні 1943 р. із бригадою взаємодіяв партизанський загін “Іскра” (командири — Б. К. Бабенко, Г. С. Кулагін).

На час розформування бригади в її полках і загоні “Іскра” налічувувалось 2 964 бійці. Серед них 1 711 українців, 762 росіяни, 216 євреїв, 28 татар, 22 грузини, 22 білоруси, 4 поляки, решта — представники інших національностей.

На озброєнні бригади за станом на 1 жовтня 1943 р. було: кулеметів — 22, автоматів — 49, гвинтівок — 847, пістолетів — 72; на 10 січня 1944 р.: кулеметів — 73, автоматів — 259, гвинтівок — 1 769, пістолетів — 138.

Підрозділи бригади дислокувались у Шабельнянському лісі (60 км на південний схід від Вінниці) та діяли в Іллінецькому, Дашівському, Немирівському, Гайсинському та інших суміжних із ними районах Вінницької області.

За період бойової діяльності з вересня 1943 р. по 16 січня 1944 р. 2-ю партизанською бригадою ім. Й. В. Сталіна підірвано 75 ешелонів противника, розбито і пошкоджено 80 потягів, 1 088 вагонів, 10 танків, 11 бронемашин, 90 мотоциклів. Знищено літак, 22 автомашини, 9 залізничних і 5 шосейних мостів.

За заслуги у справі організації партизанського руху, керівництво діяльністю партизанів, проявлені відвагу та мужність командир бригади А. Г. Кондратюк та комісар бригади І. Д. Мединський нагороджені орденами Бойового Червоного Прапора і медалями “Партизанові Вітчизняної війни” I ступеня.

У січні 1944 р. 2-га партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна і загін “Іскра” в Іллінецькому районі Вінницької області зустрілися з військами Червоної армії. Бригада була розформована, а загін “Іскра” реформований, доозброєний і представництвом УШПР при Військовій раді 4-го Українського фронту переправлений у квітні 1944 р. через лінію фронту на територію Станіславської (тепер Івано-Франківської) області, де був знищений противником.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. Ф. М. МИХАЙЛОВА

Командир — Герой Радянського Союзу **Одуха** Антон Захарович;
Комісар — **Кузовков** Гнат Васильович;
Начальник штабу — **Шакун** Костянтин Тимофійович.

На території Кам'янець-Подільської області (тепер Хмельницької) в липні — серпні 1941 р. виникла Славутська підпільна організація, одним з активних членів якої був військовий лікар Ф. М. Михайлов. За його ініціативою в липні 1942 р. зі Славутського табору військовополонених була виведена група підпільників, яка склала ядро партизанського загону, що дислокувався в районі Міньковецьких лісів (20 км на північний захід від Шепетівки). Після загибелі Ф. М. Михайлова загін очолив А. З. Одуха. У січні 1943 р. через переслідування ворогом загін був змушений відступити з Кам'янець-Подільської до Житомирської області, де відповідно до наказу начальника обласного штабу партизанського руху Житомирщини О. М. Сабурова був включений до партизанського з'єднання під командуванням І. І. Шитова.

У серпні 1943 р. загін перейшов у оперативне підпорядкування Кам'янець-Подільського обласного штабу партизанського руху, і на його базі 17–18 вересня 1943 р. було розгорнуто Кам'янець-Подільське з'єднання ім. Ф. М. Михайлова під командуванням А. З. Одухи.

Бойова та диверсійна діяльність з'єднання проходила на території Кам'янець-Подільської області, а також у суміжних районах Рівненщини, Тернопільщини та Житомирщини.

У грудні 1942 р. в загоні налічувувалося 80 чоловік, але вже до кінця року його чисельність становила близько 160 партизанів. На момент створення в його бойовому складі було 430 бійців. На 1 лютого 1944 р. у з'єднанні налічувалося 2 642 чоловіки, а всього за списками з'єднання пройшли 4 919 бійців у складі 11 загонів: ім. Ф. М. Михайлова (командир К. М. Гаврилок, комісар В. М. Рuzавін, начальник штабу О. А. Тюренков) — 255 осіб; ім. У. Кармелюка (командир С. С. Лагутенко, комісар О. П. Перепелицин, начальник штабу А. Б. Дьомін) — 352 особи; ім. М. С. Хруцова (командир Г. К. Тимчук, комісар В. М. Сурков, начальник штабу І. В. Євсєєв) — 101 особа; загін Музальова (командир І. О. Музальов, комісар Я. Є. Заїка, начальник штабу А. Г. Сапронов) — 579 осіб; загін Божевського (командир К. С. Божевський, комісар В. С. Крашенніков, начальник штабу М. М. Качанов) — 474 особи; ім. В. І. Леніна (командир М. І. Воццло, комісар В. А. Томашевський, начальник штабу О. П. Гречев) — 244 особи; ім. О. В. Суворова (командир К. Я. Ахновський, комісар К. П. Романчук, начальник штабу Д. Й. Дмитрієв) — 197 осіб; загін Петрова (командир М. І. Петров, комісар І. М. Яковчук, начальник штабу О. Г. Іванов) — 128 осіб; ім. М. І. Калініна (командир О. П. Мельник, комісар С. Ф. Гур'єв, начальник штабу Т. П. Похалюк) — 106 осіб; ім. М. І. Кутузова (командир М. Ф. Старинець, комісар Л. М. Макаров, начальник штабу С. Є. Крикунов) — 30 осіб; ім. М. О. Щорса (командир Д. Д. Костянтинов, комісар І. І. Ільїнський, начальник штабу Я. П. Ребрін) — 27 осіб.

За національною ознакою у складі з'єднання було: українців — 3 087, росіян — 1 178, поляків — 205, грузинів — 100, білорусів — 47, вірмен — 87, євреїв — 57, та представники 30 національностей СРСР та зарубіжних країн.

Організаційна структура з'єднання, крім названих загонів, складалась із командування, штабу з обслуговуючими підрозділами (санітарна та господарська частини, комедатура), розвідувальної роти, артилерійського батальйону.

На 1 лютого 1944 р. з'єднання ім. Ф. М. Михайлова мало на озброєнні 2 німецьких середніх танки, 8 гармат, 80 мінометів, 42 протитанкові рушниці, 181 кулемет, 1 314 автотомат, 2 097 гвинтівок, 200 пістолетів та ін., а також транспортні засоби: 20 автомашин, 12 мотоциклів, понад 1,6 тис. коней, 505 возів.

Бойова діяльність загону ім. Ф. М. Михайлова, а пізніше з'єднання, розпочалася влітку 1942 р. в районі Міньковецьких лісів (20 км на північний захід від Шепетівки) і була спрямована на очищення навколишніх сіл від поліцейських підрозділів. Під тиском противника партизани 22 січня 1943 р. були змушені залишити територію області та відійти на Полісся. 23 лютого 1943 р. загін отримав завдання вийти у напрямку Шумського (70 км на південний захід від Рівного) для бойової і диверсійної діяльності, а у червні 1943 р. передислокувався до Славутських лісів (20 км на північний захід від Шепетівки). Тут партизани розгорнули диверсійну діяльність у районі Шепетівського залізничного вузла. Водночас їм довелося витримати низку важких боїв із загонами УПА, які намагалися не допустити партизанів на територію, контролювану українськими повстанцями.

За період своєї діяльності загін, а потім з'єднання, здійснило 948 бойових та диверсійних акцій, внаслідок чого підірвано 287 ешелонів противника, розбито і пошкоджено понад 60 танків і бронемашин, 33 гармати і міномети, 426 автомашин, підірвано і спалено 49 шосейних мостів, 28 складів з майном, 2 електростанції, 14 заводів місцевої промисловості, що працювали на окупантів. Під час наступу Червоної армії партизани брали участь у звільненні міст Острога, Славути, Ізяслава, Ямпольа та інших населених пунктів. Трофеї партизанів: 6 гармат, 56 мінометів, 22 протитанкові рушниці, 190 кулеметів, понад 2 тис. гвинтівок, багато іншого спорядження і майна, транспортних засобів.

З'єднання проводило активну масово-політичну роботу на окупованій території. Із цією метою видано 147 назв листівок тиражем 56 тис. примірників, які розповсюджувались серед місцевого населення.

За організацію партизанського руху на території Кам'янець-Подільської області звання Героя Радянського Союзу присвоєно командирі з'єднання А. З. Одусі, сотні партизанів за хоробрість і мужність нагороджені орденами і медалями СРСР.

21 квітня 1944 р. згідно з вказівками ЦК КП(б)У з'єднання ім. Ф. М. Михайлова було розформовано.

1-ша ПОЛЬСЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. ВАНДИ ВАСИЛЕВСЬКОЇ

Командир	— Шелест Станіслав Павлович, Кременицький Віктор Олександрович;
Комісар	— Кременицький Віктор Олександрович;
Начальник штабу	— Капорцев Микита Андрійович.

16 вересня 1943 р. у складі Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова з бійців польської національності створюється партизанській загін ім. В. Василевської, на базі якого в жовтні того ж року була розгорнута

однойменна партизанська бригада з двох загонів. Станом на 18 лютого 1944 р. її чисельність становила 320 осіб. Спочатку бригада, що діяла на території Волинської області, перебувала у підпорядкуванні командування згаданого з'єднання, а з 30 березня 1944 р. перейшла у безпосереднє розпорядження УШПР.

На час створення бригада мала на озброєнні 10 кулеметів, 32 автомати, 145 гвинтівок.

Виконуючи вказівки УШПР, бригада 6 квітня 1944 р. форсувала р. Західний Буг і вийшла в район Любліна (Польща) для бойових дій на залізницях Брест — Лукув, Лукув — Парчев; шосе Бяла Подляска — Парчев — Лукув — Домачево.

Під час бойової діяльності з жовтня 1943 р. по 5 травня 1944 р. партизани бригади підірвали 40 ешелонів противника, внаслідок чого було розбито і пошкоджено 40 потягів, 459 вагонів і платформ; зруйнували 3 залізничних мости, знищили і поранили понад тисячу ворожих солдатів і офіцерів.

Відповідно до вказівок Державного комітету оборони СРСР УШПР 12 травня 1944 р. передав бригаду ім. В. Василевської у підпорядкування Польському штабу партизанського руху.

З'ЄДНАННЯ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ ім. В. Н. БОЖЕНКА

Командир — **Рудич** Михайло Антонович;
Комісар — **Майстренко** Антон Іванович;
Начальник штабу — **Лишофат** Лука Михайлович.

На початку березня 1943 р. згідно з рішенням ЦК КП(б)У і на підставі наказу начальника УШПР був сформований штаб з керівництва партизанським рухом на території Львівської області на чолі з колишнім секретарем Львівського обкому КП(б)У М. А. Рудичем, де їм отримав завдання спільно з партизанським з'єднанням під командуванням О. Ф. Федорова вирушити в рейд на Правобережну Україну, вийти на територію Волинської області та самостійно просуватися далі, на територію Львівської області.

У ніч на 12 березня 1943 р. група працівників обласного штабу чисельністю 11 осіб була десантована у розташування партизанського з'єднання М. М. Попудренка в районі Єліських лісів Чернігівської області. Однак на час прибуття групи М. А. Рудича з'ясувалося, що партизанське з'єднання О. Ф. Федорова вже вийшло в рейд на правий берег Дніпра. За таких обставин працівники Львівського обласного штабу залишилися на Чернігівщині, де їм не вдалося організувати партизанський загін ім. В. Н. Боженка (командир І. Р. Хлебанов, комісар А. І. Майстренко), який до 4 червня 1943 р. діяв у складі з'єднання М. М. Попудренка.

На підставі вказівок УШПР загін ім. В. Н. Боженка, при якому перебував М. А. Рудич, а також загони під командуванням Я. П. Шкрябача, В. Піскарьова і А. Т. Матієнка вийшли з Тупичівських лісів Чернігівської області в рейд на Правобережну Україну і 9 червня 1943 р. розташувалися в Хойницькому районі Поліської області (Білорусь), де вели бойову і диверсійну діяльність на залізничних і шосейних дорогах у німецькому тилу. Через зворобу І. Р. Хлебанова командування загonom взяв на себе у липні 1943 р. М. А. Рудич.

Через деякий час загін ім. В. Н. Боженка передислокувався на захід, в Рокитнянський район Житомирської області, де відповідно до наказу УШПР від 8 жовтня 1943 р. на його базі було розгорнуто партизанське з'єднання у складі 4 партизанських загонів: ім. В. І. Леніна (командир П. Я. Сосновцев, комісар П. Х. Кравчук); ім. Й. В. Сталіна (командир П. Ф. Тележко, комісар В. Т. Слесарев); ім. М. М. Попудренка (командир І. П. Іванов); ім. Давидова (командир А. Т. Матієнко, комісар Т. П. Некко). У бойовому складі з'єднання на 8 жовтня 1943 р. налічувалося 281 партизан, а на час розформування — вже 810 чоловік. Більшу частину особового складу з'єднання становили українці.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, взводу розвідки, технічної служби (міннопідривна група), групи зв'язку, відділу пропаганди, комедантського взводу, господарської частини.

На озброєнні загонів з'єднання наприкінці 1943 р. налічувалося 12 мінометів, 2 протитанкові рушниці, 25 кулеметів, 173 автомати, 248 гвинтівок, інше спорядження.

Упродовж 1943 р. з'єднання проводило бойову і диверсійну діяльність у північних районах українсько-білоруського Полісся (Житомирська область, Поліська і Пінська області Білорусі), а в січні 1944 р. передислокувалося на територію Рівненської і Волинської областей. Однак через опір противника вийти в тил ворога на територію Львівської області з'єднання ім. В. Н. Боженка не зуміло.

Під час бойової і диверсійної діяльності загони з'єднання висадили у повітря 30 ешелонів противника, внаслідок чого було пошкоджено 31 потяг і 351 вагон, знищили 3 гармати, 7 танків і бронемашин, 51 автомашину, 6 тракторів, 6 шляхових мостів, 3 маслозаводи, 4 склади та ін. Партизани завдали фашистам втрат також у живій силі.

На території Рівненської і Волинської областей з'єднання мало бойові сутички із загонами УПА і УНРА Т. Боровця-Бульби.

На окупованій території партизани розповсюдили 57 видів листівок тиражем 14 тис. примірників, провели 125 мітингів і зборів, на яких були присутні понад 19 тис. осіб місцевого населення.

За мужність і хоробрість багато партизанів було нагороджено орденами і медалями СРСР. Орденом Бойового Червоного Прапора і медаллю "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня було відзначено командира з'єднання М. А. Рудича.

На підставі наказу УШПР з'єднання ім. В. Н. Боженка з 9 березня 1944 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. С. ХРУЩОВА ПРЕДСТАВНИЦТВА УШПР ПРИ ВІЙСЬКОВІЙ РАДІ 2-го УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ

Командир — **Даньшин** Іван Михайлович;
Комісар — **Фронтів** Олександр Антонович;
Начальник штабу — **Виноградов** Микола Васильович.

27 вересня 1943 р. за наказом представника УШПР при Військовій раді Воронежського фронту з групи партизанів був організований загін ім. М. С. Хрущова. Його формування розпочалося в Мухомідських лісах (с. Хільчиха) Наровлянського району Поліської області БРСР.

30 жовтня 1943 р. на базі загону відповідно до наказу представника УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту створено з'єднання ім. М. С. Хрущова. До його складу увійшли партизанські загоны: ім. Ф. Е. Дзержинського (командир О. І. Костелов, начальник штабу Г. А. Самков); ім. О. Т. Пархоменка (командир С. С. Семенихін, комісар С. А. Іскра, начальник штабу М. А. Мальований); ім. В. М. Молотова (командир В. Н. Александров, комісар П. Д. Харченко, начальник штабу А. Є. Харченко), ім. В. І. Чапаєва (командир В. П. Колокольцев, комісар В. П. Кравченко, начальник штабу В. Е. Каменев).

Під час формування загін складався з 24 осіб, а до моменту розформування у з'єднанні налічувалося 845 бійців. Серед них: українців — 626, росіян — 114, білорусів — 52, представників інших національностей — 63 чоловіки.

Організаційна структура з'єднання, крім загонів, включала командування, штаб, радіовузол, санітарну частину. У загонах були підривні (диверсійні) групи та групи розвідки.

На озброєнні з'єднання до моменту розформування були: гармата, 20 мінометів, понад 40 кулеметів, 12 протитанкових рушниць, приблизно 460 автоматів та 100 пістолетів, 333 гвинтівки та ін., а також транспортні засоби — понад 300 коней та 82 вози.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність з'єднання проходила на території Поліської (Білорусь), Рівненської, Житомирської та Кам'янець-Подільської областей (тепер Хмельницької). Під час бойових дій загоны з'єднання пройшли тилами ворога майже 2,9 тис. км.

У результаті бойової та диверсійної діяльності партизанів за період з 13 жовтня 1943 р. по 1 травня 1944 р. було знищено значні сили ворога, висаджено у повітря 10 потягів, 118 вагонів із живою силою та вантажами, 6 платформ із танками, 4 платформи з гарматами, 25 платформ із автомашинами, зруйновано 2,7 тис. м залізничного полотна, 2,3 тис. м ліній зв'язку, підірвано 18 танків, 84 автомашини, 11 гармат.

Як трофеї партизанами захоплено: гвинтівок — 46, автоматів — 8, пістолетів — 7, гармат 45 мм — 1, патронів для гвинтівок — 29 816, патронів для автоматів — 8 484, ручних кулеметів — 12, станкових кулеметів — 3, снарядів 45 мм — 176, мін — 230, гранат — 205, коней — 98, підвод — 28, сідел — 58, велосипедів — 3, мінометів — 1.

1 травня 1944 р. за наказом представника Українського штабу партизанського руху при Військовій раді 2-го Українського фронту партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКА КАВАЛЕРІЙСЬКА БРИГАДА ІМ. В. І. ЛЕНІНА

Командир — **Владимиров** Михайло Іванович;
Комісар — **Нижник** Василь Єрмолайович;
Начальник штабу — **Поздєв** Степан Андрійович.

На початку лютого 1943 р. в районі Чорного Лісу (40 км на північний захід від Вінниці) група підпільників на чолі з П. Т. Кугаєм перейшла до партизанської боротьби і через деякий час перетворилась на партизанський загін ім. В. І. Леніна чисельністю 25 осіб. З метою встановлення зв'язку з партизанськими формуваннями,

які діяли на території Житомирської, Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницької) і Рівненської областей, загін ім. В. І. Леніна виділив групу партизанів під командуванням І. С. Мичковського, яка 27 липня 1943 р. зустрілася з партизанським з'єднанням Я. І. Мельника, яке йшло рейдом на територію Вінницької області. Однак у зв'язку з тим, що з'єднання Я. І. Мельника не змогло закріпитися на Вінниччині і під натиском противника відійшло на північ у Полісся, взаємодій між формуваннями досягнути не вдалося.

Тим часом за рахунок залучення до боротьби з фашистами патріотично налаштованого населення загін ім. В. І. Леніна протягом вересня 1943 р. збільшив свою чисельність з 70 до 400 осіб. 23 листопада 1943 р. на базі загону створюється партизанське з'єднання ім. В. І. Леніна (командир І. С. Мичковський, комісар Д. Д. Васильєв). До початку 1944 р. у ньому налічувалось уже понад 800 партизанів, значна частина яких була погано озброєна і не забезпечена боеприпасами. У цих умовах командування з'єднання ухвалило рішення перейти лінію фронту, визволену радянськими військами.

Однак зазначений план не був реалізований, тому що в цей час на територію Вінницької області знову прибуло з'єднання Я. І. Мельника, при якому знаходився Вінницький підпільний обком КП(б)У, що мав великі повноваження щодо керівництва підпільно-партизанською боротьбою в регіоні. Своім рішенням підпільний обком поставив перед з'єднанням ім. В. І. Леніна завдання діяти разом із партизанами Я. І. Мельника і виступити в рейд по території області. Однак І. С. Мичковський і Д. Д. Васильєв не погодились із таким рішенням, а тому були відсторонені від командування.

У середині січня 1944 р. з'єднання було реорганізовано в партизанську кавалерійську бригаду ім. В. І. Леніна, командиром якої був призначений колишній співробітник УШПР М. І. Володимиров.

У бойовому складі бригади на 1 квітня 1944 р. було 7 партизанських загонів: ім. І. Богуна (командир Ю. Т. Посвятенко, комісар К. Д. Кузнєцов, начальник штабу Ф. М. Черкашин); ім. М. О. Щорса (командир Т. М. Шкрабаський, комісар О. Т. Пархоменко, начальник штабу М. Н. Стадник); ім. К. Є. Ворошилова (командир Н. Г. Мельник, комісар М. І. Янчицький, начальник штабу К. В. Мельник); ім. В. І. Чапаєва (командир П. Т. Кугай, комісар О. С. Миронок, начальник штабу С. М. Качнер); ім. О. В. Суворова (командир К. Ф. Вальчук, комісар К. І. Чернявський, начальник штабу О. М. Титов); ім. У. Кармалюка (командир А. С. Шевляков, комісар Г. П. Федоров, начальник штабу Б. М. Софран); ім. М. С. Хруцова (командир О. В. Кокарев, комісар П. І. Босалаєв, начальник штабу Г. О. Сидорчук) загальною чисельністю 1 692 бійця (на день приєднання до Червоної армії — 1 038 осіб). Із загальної чисельності 1 038 партизанів було: українців — 504, росіян — 444, білорусів — 16, представників інших національностей — 74.

Організаційна структура бригади складалася з командування і штабу, головної розвідки, особливого відділу, артбатареї, радіовузла, санчастини, комендантського взводу, господарської частини, друкарні, політапарату, партизанських загонів.

На озброєнні бригади станом на 1 квітня 1944 р. було: гармата, 22 кулемети, 83 автомати, близько 700 гвинтівок, 128 пістолетів, транспортних засобів — 1 062 коня.

За час діяльності з'єднання, а потім бригади, його загони пройшли рейдами 33 райони Вінницької області, подолали до тисячі км, форсували річки Ров, Лядова, Муруфа, Південний Буг.

Бригада (з'єднання) вела запеклі бої з окупантами, а також влаштовувала диверсії. Партизанам неодноразово доводилося відбивати напади гітлерівців на свою базу, виходити з оточення. 22 січня 1944 р. противник чисельністю до 200 осіб повів наступ на заставу бригади, яка знаходилась на галявині лісу (90 км на північний захід від Бельце). Внаслідок нетривалого бою вбито і поранено 130 солдатів і офіцерів противника, знищено 3 автомашини; захоплено трофеї: 5 кулеметів, 9 автоматів, 40 гвинтівок, 11 тис. патронів. 4 лютого 1944 р. табір партизанів у лісі на схід від с. Левківці (70 км на схід від Жмеринки) знову наразився на гітлерівців. У результаті 10-годинного бою знищено і поранено понад 300 ворожих солдатів і офіцерів, підбито бронемашину.

За весь період бойової діяльності загonom, а потім бригадою, висаджено у повітря 60 ешелонів і бронепотяг, внаслідок чого знищено 61 потяг, 1 049 вагонів і 208 платформ, 25 танків і бронемашин. У боях і сутичках партизани знищили 11 гармат, 13 мінометів, приблизно 700 автомашин, зруйнували і вивели з ладу 18 залізничних і 67 шосейних мостів, 6 заводів, 8,5 км залізничної колії.

Під час масово-політичної роботи на окупованій території партизани розповсюдили 150 тис. примірників листівок та іншої пропагандистської літератури, провели серед місцевого населення 3 250 мітингів, зборів, бесід.

За хоробрість і мужність у боях із фашистами багато партизанів нагороджено орденами і медалями СРСР. Командир бригади М. І. Владимиров і комісар В. Є. Нижник були відзначені орденами Б. Хмельницького I ступеня.

1 квітня 1944 р. партизанську кавалерійську бригаду було розформовано.

РІВНЕНСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. О. ЩОРСА

Командир — **Таратуто** Микола Васильович;
Комісар — **Бугров** Микола Миколайович;
Начальник штабу — **Світельський** Лаврентій Костянтинович.

На початку жовтня 1941 р. в районі Брянських лісів було створено партизанський загін Хільчанського району Сумської області чисельністю 82 чоловіки. У лютому 1942 р. загін, чисельність якого скоротилась, був зарахований як бойова група до Ямпільського партизанського загону. У травні 1942 р. Хільчанський партизанський загін відновлюється як самостійна бойова одиниця (командир М. В. Таратуто, комісар С. Д. Сорока) і під назвою "Загін ім. М. О. Щорса" входить до з'єднання під командуванням О. М. Сабурова. Восени 1942 р. загін у складі з'єднання здійснює рейд на Правобережну Україну і реорганізовується в 10-й батальйон Житомирського партизанського з'єднання.

У зв'язку з ростом чисельності батальйону на його базі за вказівкою УШПР від 27 листопада 1943 р. було розгорнуто партизанське з'єднання ім. М. О. Щорса у складі загонів: ім. В. І. Чапаєва (командир І. В. Лагутін, комісар М. М. Кошель, начальник штабу І. В. Ветров), ім. О. В. Суворова (командир Д. М. Дибок, комісар А. А. Склярів, начальник штабу П. К. Бережко), ім. М. С. Хрущова (командир Г. В. Ковальов, комісар

О. М. Мірошніков, начальник штабу І. І. Павлюченко), ім. С. М. Будьонного (командир І. П. Яковлев, комісар О. Є. Новіков, начальник штабу І. О. Тихомиров), всього 487 чоловік.

Бойова, диверсійна і розвідувальна діяльність загону, а потім з'єднання, проводилася на території Орловської, Сумської, Чернігівської, Гомельської, Поліської, Житомирської, Київської та Рівненської областей РРФСР, УРСР і БРСР. Під час рейдів і боїв загонами пройдено тилами ворога 2 732 км через 700 населених пунктів.

Організаційна структура з'єднання складалася із командування, штабу, оперативної частини, санітарної служби, відділення зв'язку і господарського відділення, а також бойових підрозділів — партизанських загонів, які розподілились на групи (роти), взводи і відділення. У загонах були групи розвідників і мінерів-підричників, санітарні частини і господарські відділення.

До бойового складу з'єднання з початку організації і до розформування входили 4 партизанські загони. Їх чисельність разом зі штабом з'єднання становила: на 29 листопада 1943 р. — 489, на 31 грудня 1943 р. — 602, на 17 січня 1944 р. — 714, на 15 лютого 1944 р. — 698 чоловік.

У національному відношенні у складі з'єднання на 1 грудня 1943 р. налічувалось 373 українці, 79 росіяни, 29 білорусів та 11 представників інших національностей; на 15 лютого 1944 р. — 561 українець, 89 росіяни, 37 білорусів, 11 представників інших національностей.

Зброєння з'єднання станом на 29 листопада 1943 р. складалося з 5 мінометів, 6 ПТР, 29 кулеметів, 170 автоматів, 245 гвинтівок. Напередодні розформування загони з'єднання мали 10 мінометів, 8 ПТР, 49 кулеметів, 219 автоматів, 289 гвинтівок.

Однією з перших бойових операцій загону ім. М. О. Щорса після його переходу на правий берег Дніпра став розгром гарнізону противника в районному центрі Словечне Житомирської області. Уранці 6 грудня 1942 р. партизани двома групами зненацька атакували гітлерівців, змусивши їх спішно відступити у напрямку Овруча. До рук народних месників потрапили склади з продовольством, 4 кулемети, 16 гвинтівок і автоматів, 23 тис. патронів.

У період з 28 червня по 1 серпня 1943 р. загін ім. М. О. Щорса разом з іншими підрозділами з'єднання О. М. Сабурова вступав у важкі бої з переважаючими силами ворога в районі Стодолічі — Словечне — Овруч — Ельськ, відбивши всі спроби фашистів оточити і знищити партизанів у південній частині Полісся.

Активно діяли народні месники на комунікаціях фашистів у серпні — грудні 1943 р., організувавши 36 катастроф ешелонів із живою силою та бойовою технікою. У жовтні — листопаді 1943 р. партизанськими засідками на шосе Овруч — Мозир у районах Прилук і Мостиської було підбито 2 танки, спалено 39 автомашин і знищено значну кількість гітлерівців.

12 січня 1944 р. з'єднання ім. М. О. Щорса було поставлено завдання разом із формуваннями В. А. Бегми і І. П. Федорова здійснити наступ на Рівне з метою надання допомоги військам Червоної армії. В ніч з 19 на 20 січня 1944 р. партизани атакували фашистський гарнізон у Цумані. Тривалі бої в районі Деражне — Цумань продовжувались до кінця січня. Бойові дії партизанів проти регулярних частин противника, підтримуваних авіацією і танками, стали серйозним випробуванням бойової зрілості партизанів. У ніч з 31 січня на 1 лютого 1944 р. партизани ввійшли в Цумань, захопивши 7 автомашин із боеприпасами, обмундируванням і засобами радіозв'язку.

Відповідно до рішення ЦК КП(б)У і вказівок УШПР протягом 15–18 лютого 1944 р. зі з'єднання були виділені для самостійної діяльності в тилу ворога загони ім. В. І. Чапаєва, ім. М. С. Хрущова, ім. С. М. Будьонного, всього 319 чоловік, а інша частина особового складу підлягала розформуванню.

За період бойової діяльності загону, а потім з'єднання, партизанами проведено 35 боїв з фашистами, організовано 19 засідок на шосе, здійснено 150 диверсійних актів, під час яких висаджено у повітря 72 ешелони, розбито бронепоезд, 74 потяги, 1 015 вагонів, 199 платформ, 46 танків, 9 бронемашин, 3 гармати, 176 автомашин, зруйновано 2 залізничних і 31 дерев'яний мости, підірвано і спалено 11 різних заводів, 30 тракторів і молотарок, 12 складів. У боях і диверсіях партизани завдали противнику втрат у живій силі, захопили як трофеї 2 гармати, 18 мінометів, 27 кулеметів, 209 гвинтівок і автоматів, 72 тис. патронів, близько 1,5 тис. снарядів, багато іншого спорядження, майна і продовольства.

Під час масово-політичної роботи з'єднанням розповсюджено на окупованій території приблизно 43 тис. примірників пропагандистської літератури, проведено 1 098 бесід і зустрічей з місцевим населенням.

За мужність і героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками багато бійців і командирів з'єднання нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 15 лютого 1944 р. було розформовано.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ

- Командир — **Олексенко** Степан Антонович;
Комісари — **Лагута** Микола Костянтинівич, **Бугасенко** Петро Якович
(з 8 березня 1944 р.);
Начальник штабу — **Локтев** Федір Антонович.

За завданням ЦК КП(б)У з Москви на майданчик партизанського з'єднання під командуванням О. М. Сабурова (Лельчицький район Поліської області, Білорусь) 5 травня 1943 р. було доставлено оперативну групу УШПР на чолі з С. А. Олексенком у складі 5 чоловік із завданням розгорнути партизанський рух у Кам'янець-Подільській області (тепер Хмельницькій). Депутат Верховної ради СРСР С. А. Олексенко був направлений у тил ворога як секретар підпільного обласного комітету КП(б)У та начальник штабу партизанського руху Кам'янець-Подільської області.

Для розвитку партизанського руху у даній області в підпорядкування обласного штабу було виділено зі з'єднання О. М. Сабурова 5 партизанських загонів, зведених у з'єднання під командуванням І. І. Шитова, загальною чисельністю 579 чоловік, яке дислокувалося в районах Городищі та Олевська Житомирської області.

22 липня 1943 р. зі складу з'єднання І. І. Шитова були виділені загони "За Батьківщину", ім. І. Богуна та ім. О. Т. Пархоменка, на базі яких сформовано нове з'єднання ім. Г. К. Жукова під командуванням І. Е. Скубка, чисельністю приблизно 300 чоловік.

У зв'язку із ростом чисельності вказаного формування, яка перевищила 2 тис. бійців, 5 грудня 1943 р. з його складу виокремлюються 3 партизанські загони, на базі

яких створюється Кам'янець-Подільське з'єднання партизанських загонів під командуванням С. А. Олексенка (850 чоловік).

У бойовому складі з'єднання на 1 лютого 1944 р. було 9 партизанських загонів: "За Батьківщину" (командир І. Я. Шишко, комісар Н. М. Чичба); ім. О. Т. Пархоменка (командир М. М. Чеботарьов, комісари Ф. Л. Ононченко, М. Н. Биков, начальник штабу І. М. Матура); ім. М. В. Фрунзе (командири П. Я. Бугаєнко, К. Т. Шакур (10 березня 1944 р.), комісар М. П. Борщ, начальники штабу І. Н. Дорофєєв, І. А. Муравйов); ім. К. Є. Ворошилова (командир О. С. Ярошевич, комісар А. І. Шатаєв, начальники штабу М. М. Васильєв, А. П. Заровний (з 12 квітня 1944 р.)); ім. М. І. Калініна (командир А. А. Сніжинський, комісар Я. М. Кравченко, начальник штабу М. А. Андрусевич); ім. В. М. Молотова (командири Я. Г. Бориллюк, Н. А. Кузовков (з 24 лютого 1944 р.), комісари С. К. Осипов, А. Т. Рижик (з 27 лютого 1944 р.), І. І. Палійчук (з 27 березня 1944 р.), начальник штабу Т. К. Дмитрієв); ім. Б. Хмельницького (командир М. Ф. Блонський, комісар С. П. Каїшук, начальник штабу І. В. Жигимонт); ім. У. Кармелюка (командир І. М. Єфремов, комісар І. Ф. Ренденко, начальник штабу О. Н. Янчевський); загін "Іскра" (командир В. Г. Барановський, комісар І. К. Соловійов, начальник штабу Д. Є. Биков).

Крім партизанських загонів, у складі з'єднання була окрема диверсійна група (командир Л. А. Пірковський). Функції штабу з'єднання виконував апарат Кам'янець-Подільського обласного штабу партизанського руху.

Станом на 10 березня 1944 р. чисельність з'єднання складала 1 709 чоловік. Серед них 1 292 українці, 216 росіяни, решта — представники інших національностей СРСР та зарубіжних країн.

На озброєнні з'єднання було 3 гармати, 6 мінометів, 15 протитанкових рушниць, приблизно 90 кулеметів, 433 автомати, понад тисячі гвинтівок та ін.

З'єднання охоплювало діяльністю північні райони Кам'янець-Подільської, південні райони Житомирської та південно-східну частину Рівненської області.

Найбільш характерними бойовими операціями в діяльності з'єднання було: захоплення та утримання до приходу частин Червоної армії Славути, Острога, Плужного, Ляховців та Ізяслава. Операція по захопленню м. Ізяслав була розпочата в ніч на 16 лютого 1944 р. У ній взяли участь 12 загонів з'єднання під командуванням С. А. Олексенка, А. З. Одухи, І. Е. Скубка, загальною чисельністю 2,3 тис. чоловік. У ніч на 16 лютого, форсувавши р. Горинь, загонами непомітно підійшли до міста та незабаром повністю визволили його від противника. Однак фашисти спробували контратакувати великими силами піхоти, що підтримувалась 6 танками, але були відбиті. 17 лютого гітлерівці знову почали наступ, використовуючи танки типу "Тигр" та самохідні артилерійські гармати "Фердинанд". Маючи значну перевагу в силі та техніці, противнику вдалося витіснити партизанів зі східної частини міста. 19 лютого партизани з батальйоном Червоної армії вибили фашистів з Ізяслава та утримували його до приходу радянських частин 23 лютого 1944 р.

З 5 грудня 1943 р. по 10 березня 1944 р. з'єднання провело 195 бойових та диверсійних акцій, у результаті яких підірвано 31 ворожий ешелон, внаслідок чого знищено 31 потяг, 34 вагонів із живою силою та боєприпасами, 34 платформи з бойовою технікою, 14 танків, літак, 24 автомашини, 16 гармат, зруйновано 19 залізничних та шосейних мостів. Серед трофеїв партизанів: 6 гармат, 3 міномети, 7 протитанкових

рушниці, 45 кулеметів, 138 автоматів, 676 гвинтівок, понад 400 тис. патронів, інше спорядження.

Відповідно до вказівок ЦК КП(б)У та наказу УШПР з кінця квітня 1944 р. Кам'янець-Подільське партизанське з'єднання було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ “РИЖОГО”

Командир — **Щедров** Василь Кузьмич;
Комісар — **Федін** Валентин Семенович;
Начальник штабу — **Ковальчук** Іван Андрійович.

З'єднання організаційно оформлено 20 грудня 1943 р. у складі партизанського загону “Винищувач” (виріс на базі організаторської групи В. С. Кануннікова, направленої в тил противника наказом УШПР від 27 вересня 1943 р.), загону ім. Т. Г. Шевченка (організований Миронівським РК КП(б)У Київської області 10 жовтня 1943 р.) і загону ім. В. Н. Боженка (серпень 1943 р.). Воно здійснювало бойову діяльність на території Київської області.

У бойовому складі з'єднання на початку створення було 3 партизанських загони: “Винищувач” (командири В. С. Канунніков (вересень — листопад 1943 р.), В. К. Щедров (листопад — грудень 1943 р.), П. Н. Могильний (з грудня 1943 р. по березень 1944 р.), комісари В. С. Федін (вересень — грудень 1943 р.), С. М. Пуустовий (з грудня 1943 р. по березень 1944 р.); начальники штабу П. З. Хоменко (вересень — листопад 1943 р.), В. С. Канунніков (листопад — грудень 1943 р.), І. О. Єгоров (з грудня 1943 р. по березень 1944 р.)), ім. Т. Г. Шевченка (командир М. О. Дудченко, комісар С. П. Аліфіренко, начальник штабу В. С. Канунніков); ім. В. Н. Боженка (командир Я. П. Подтикан, комісар С. П. Хорольський, начальник штабу Ф. С. Коваленко).

Чисельний склад з'єднання на час його організації налічував 146, а на 1 лютого 1944 р. — 408 бійців. На 15 березня 1944 р. серед партизанів було: 321 українець, 71 росіянин, решта — представники інших національностей СРСР. На озброєнні з'єднання на 15 березня 1944 р. були: гранатомет, ПТР, 26 кулеметів, 59 автоматів, 264 гвинтівки.

У бойовій діяльності з'єднання однією з перших операцій було висадження у повітря військового ешелону біля ст. Корсунь у листопаді 1943 р., у результаті чого був знищений потяг, 3 цистерни з паливом і 3 вагони. У січні 1944 р. загонами з'єднання по дорозі Софіївка — Кумейки знищена броньована штабна машина; в с. Межирич — всюдихід із зенітною гарматою, вбито 12 і поранено 8 гітлерівців; дорогою Таганча — Корсунь відбито у німців 312 голів худоби; обеззброєно охорону Набутовського цукрового заводу, вилучено 12 ц цукру; на ст. Корсунь визволено 450 військовополонених і місцевих жителів, яких гітлерівці збиралися знищити.

2 лютого 1944 р. партизани запобігли знищенню цукрового заводу в с. Мартинівка, при цьому вбито 45 і поранено 80 гітлерівців. Села Таганча, Поташня і Ключники протягом 3 і 4 лютого утримувалися з'єднанням до підходу частин Червоної армії, під час боїв вбито 20 і поранено приблизно 40 гітлерівців. Разом із частинами Червоної армії з'єднання брало участь у визволенні м. Корсунь.

За час бойової діяльності з'єднанням знищено 3 гармати, 13 автомашин, лісопильний завод. У ході диверсій на комунікаціях противника підірвано ешелон, в результаті

чого знищено і пошкоджено потяг, 3 цистерни з паливом, 3 вагони, зруйновано 2 шосейних мости. Партизани завдали втрат противнику в живій силі, захопили трофеї (озброєння, боєприпаси і продовольство).

Під час масово-політичної роботи на окупованій території партизани поширили приблизно 2 тис. примірників пропагандистської літератури, провели серед населення 75 мітингів і бесід.

Після закінчення бойових дій 15 лютого 1944 р. з'єднання перейшло у розпорядження Канівського і Корсунського райвідділів НКВС і виконувало спеціальні операції з пошуку колишніх поліцейських.

З 18 березня 1944 р. партизанське з'єднання "Рижого" було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. С. ХРУЩОВА

- Командири — **Чепіга** Володимир Павлович (січень — червень 1944 р.),
Транквілицький Віктор Васильович (червень — серпень 1944 р.);
- Комісари — **Семишнін** Микола Олексійович (січень — травень 1944 р.),
Кот Петро Прохорович (травень — серпень 1944 р.);
- Начальники штабу — **Транквілицький** Віктор Васильович (січень — червень 1944 р.),
Вовк Іван Федорович (червень — серпень 1944 р.).

26 травня 1943 р. УШПР зі складу школи особливого призначення сформував диверсійний загін чисельністю 12 чоловік під командуванням В. П. Чепіги для дій на комунікаціях ворога. У ніч з 22 на 23 червня 1943 р. загін був десантований у район с. Новий Завод Остерського району Чернігівської області на базу з'єднання під командуванням М. Г. Салая. До 23 листопада 1943 р. чисельність загону зросла до 130 чоловік та з 1 січня 1944 р. він був реорганізований у з'єднання у складі 3-х батальйонів, які налічували до 420 чоловік: 1-й батальйон (командир П. Т. Шедов, комісар І. С. Яценко, начальник штабу П. С. Терещенко); 2-й батальйон (командир М. П. Пасекунов, комісар І. С. Сулим, начальник штабу П. П. Кот); 3-й батальйон (командир В. І. Дорошев, комісар В. І. Кондратенко, начальник штабу О. В. Тютмін).

Диверсійна та розвідувальна діяльність загону, а згодом з'єднання, проходила на території Волинської, Київської, Львівської, Рівненської, Чернігівської, Гомельської, Поліської, Пінської областей УРСР та БРСР, прикордонних районів Польщі. Під час рейдів, бойових та диверсійних операцій тилами ворога пройдено понад 2 тис. км, форсовано 16 річок, перетнуто 9 залізничних та 21 шосейну дорогу.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, головрозвідки, радіовузла, навчального пункту, санітарної служби, комендантського взводу та бойових одиниць — батальйонів, які поділялись на роти, взводи, відділення. У батальйонах створювались диверсійні групи, взводи (мінометні, господарські), санітарні частини.

У бойовий склад з'єднання на момент його організації входило 3 батальйони, які налічували приблизно 420 партизанів. На 15 березня 1944 р. чисельність з'єднання збільшилась до 520 чоловік, а на 15 червня 1944 р. — до 639 чоловік. У лавах з'єднання

боролися з фашистами представники 16 національностей СРСР та зарубіжних держав. З 639 бійців та командирів було: українців — 378, білорусів — 117, росіян — 74.

На озброєнні з'єднання за весь час діяльності було 6 мінометів, 6 ПТР, 26 кулеметів, 248 автоматів та 243 гвинтівки. З радянського тилу партизанами було отримано 6 мінометів, 6 ПТР, 16 кулеметів, 215 автоматів, 117 гвинтівків, 3,5 т толу, велику кількість боеприпасів.

Бойова діяльність з'єднання почалася 9 січня 1944 р. виходом із хутора Вільє Березнівського району Рівненської області в рейд на територію Дрогобицької області (тепер м. Дрогобич входить до складу Львівської області) із завданням паралізувати рух гітлерівців на залізницях та шосейних дорогах Стрий — Дрогобич, Стрий — Миколаїв. Просування у заданий оперативний район здійснювалося у складних умовах, спричинених весняним бездоріжжям, нападами загонів УПА.

У березні 1944 р. з'єднання перетнуло залізницю Ковель — Брест та вийшло в район Шацьких лісів, де вело бойові та диверсійні дії до 8 квітня 1944 р., а потім почало підготовку до переправи через р. Західний Буг. З 16 квітня по 5 травня 1944 р. з'єднання 4-ма групами форсувало річку та вирушило в район Янівських лісів на території Польщі, отримавши вказівку УШПР діяти на залізницях Люблін — Демблін, Люблін — Розвадув, Люблін — Рава-Руська.

Під час рейду партизани провели 4 бої з фашистами, які намагалися не пропустити їх у лісові масиви Білгорою та Яніва. Так, 14 травня 1944 р. в районі с. Ромблуд (34 км на північ від Любліна) народні месники відбили 27 атак противника, вбили та поранили при цьому багато ворожих солдатів та офіцерів. Захоплено трофеї: 3 кулемети, 19 автоматів, 35 гвинтівків. Упродовж травня — червня 1944 р. у результаті диверсійних дій з'єднанням підірвано 49 ешелонів, 6 автомашин, залізничний та шосейний мости.

Нааявність в Білгорайських та Янівських лісах великого угруповання радянських та польських партизанів змусила противника організувати широкий наступ на цей район. Уже на початку червня 1944 р. партизанська розвідка помітила інтенсивний рух ворожих військ шляхами Хелм (Холм) — Білгорай, Білгорай — Фрампіль, Фрампіль — Янів, Янів — Розвадув, а також значне посилення гарнізонів у навколишніх населених пунктах. Попередження про підготовку фашистами протипартизанської акції було отримано в цей час від УШПР.

За цих обставин на спільній нараді командири партизанських загонів ухвалили рішення про організацію оборони лісового масиву. Перший великий бій з'єднання ім. М. С. Хрущова з фашистами відбувся 13 червня 1944 р. на другій лінії оборони східніше с. Шклярня. Усі спроби гітлерівців прорвати бойові порядки партизанів було успішно відбито. Противник втратив до 120 чоловік вбитими та пораненими, залишив на полі бою 2 кулемети, 18 автоматів та гвинтівків.

14 червня 1944 р. гітлерівці знову пішли у наступ. Жорстокі бої розгорнулись по всьому периметру оборони партизанів та продовжувались до пізнього вечора. На окремих ділянках було відбито до 28 атак фашистів. Тільки з'єднанням ім. М. С. Хрущова у цей день було вбито та поранено до 300 ворожих солдатів та офіцерів, підбито танкетку і автомашину, захоплено 3 кулемети та 35 гвинтівків. Уранці 15 червня 1944 р. партизани вийшли з оточення, але при цьому загинув командир з'єднання В. П. Чепіга та інші бійці.

Протягом 15–16 червня 1944 р. з'єднання з іншими партизанськими формуваннями продовжувало відступати на південь, до р. Танів, відриваючись від переслідування

карателів. Це завдання було успішно виконано, після чого партизани знову повернулись до району Янівських лісів, де продовжували діяти до об'єднання з Червоною армією.

За час бойової діяльності загону, а згодом з'єднання, проведено 35 боїв з фашистами, організовано 89 підривів ворожих ешелонів. Під час бойових та диверсійних дій розбито та пошкоджено 89 потягів, 907 вагонів, платформ та цистерн, знищено 17 танків, самохідну артилерійську установку, 123 автомашини, 3 шосейні мости, 10 км ліній зв'язку. Партизани також завдали противнику значних втрат також у живій силі.

Під час масово-політичної роботи на окупованій території партизанами розповсюджувалась пропагандистська література, проведено 13 мітингів, 27 зборів та приблизно 140 бесід із місцевим населенням.

За мужність та героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками орденами та медалями СРСР нагороджено 21 партизан з'єднання.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 12 серпня 1944 р. було розформовано.

З'ЄДНАННЯ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ ім. С. М. БУДЬОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УШПР ПРИ ВІЙСЬКОВІЙ РАДІ 2-го УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ

Командир — **Макаров Віктор Миколайович**;
Комісар — **Малєєв Федір Петрович**;
Начальник штабу — **Старостін Микола Лукич**.

Відповідно до наказу представництва УШПР при Військовій раді 2-го Українського фронту від 9 січня 1944 р. в с. Алфريدівка Людвипільського району Рівненської області було сформоване партизанське з'єднання ім. С. М. Будьонного у складі 4-х загонів: "За честь Батьківщини" (командири М. В. Прибура, В. К. Циганков, В. П. Хоменко, комісар М. Г. Таурій); "За Київ" (командир П. І. Цветков, комісар І. Ф. Федоров); "Кармелюк" (командир М. П. Тринаков); ім. Й. В. Сталіна (командир В. І. Жадаєв, комісар О. І. Нікітін).

Партизанські загони склалися з рот, до яких входили стрілецький, кулеметний, мінометний взводи, відділення протитанкових рушниць, групи автоматників, диверсійно-підривної групи, відділення санітарне, господарське та розвідки.

Діяльність з'єднання впродовж січня — липня 1944 р. проходила на території Житомирської, Рівненської, Тернопільської, Львівської, Станіславської (тепер Івано-Франківської) та Чернівецької областей. Під час рейдів і боїв загони з'єднання пройшли тилами ворога 3,2 тис. км.

З'єднання мало на озброєнні 2 гармати, 20 мінометів, 8 протитанкових рушниць, 29 кулеметів, 198 автоматів, 268 гвинтівок, 57 пістолетів та ін.

Бойова діяльність загонів з'єднання розпочалася в м. Городниця Житомирської області ще до його остаточного сформування. Після цього з'єднання вирушило у рейд у північно-західному напрямку і вже 15 січня 1944 р. брало участь у звільненні м. Костошів Рівненської області спільно з частинами Червоної армії.

На території західних областей України загони з'єднання ім. С. М. Будьонного зітнулися із відділами УПА і УНРА Т. Боровця-Бульби.

За час своєї діяльності з'єднання провело 30 бойових і 50 розвідувально-пошукових операцій. Внаслідок бойових дій розгромлено 6 гарнізонів противника, підірвано ешелон (потяг і 7 вагонів), 7 шляхових мостів, знищено 8 автомашин і мотоциклів, 5 радіостанцій, зруйновано 900 м залізничного полотна і 2 тис. м телефонного кабелю. Партизани завдали ворогу втрат у живій силі, захопили як трофеї 11 мінометів, 18 кулеметів, 23 автомати, 193 гвинтівки, 94 тис. патронів, 103 коня, 63 вози та ін.

На день розформування з'єднання у його бойовому складі налічувалось 648 бійців, у тому числі 342 українці, 157 росіян, 36 білорусів, 37 поляків, 37 татар, 39 осіб інших національностей.

За успішне виконання бойових завдань, хоробрість і мужність 12 партизанів нагороджено орденами і медалями СРСР. Командир з'єднання В. М. Макаров отримав орден Бойового Червоного прапора і Червоної Зірки, медаль "Партизанові Вітчизняної війни" I ступеня.

Відповідно до наказу представництва УШПР при Військовій раді 2-го Українського фронту від 12 липня 1944 р. з'єднання ім. С. М. Будьонного було розформовано.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. Г. І. КОТОВСЬКОГО

Командир — **Шишко** Іван Якович;
Комісар — **Чичба** Нестор Михайлович;
Начальник штабу — **Ковальов** Яків Григорович.

5 лютого 1944 р. наказом по Кам'янець-Подільському обласному штабу партизанського руху для розвитку партизанської боротьби в південних районах Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області на базі партизанських загонів "За Батьківщину", ім. Г. І. Котовського та ім. М. С. Хрушова, виділених зі складу з'єднання під командуванням С. А. Олексенка, було створено нове партизанське з'єднання ім. Г. І. Котовського. Бойову і диверсійну діяльність з'єднання проводило на території Житомирської, Кам'янець-Подільської, Поліської (Білорусь), Рівненської та Волинської областей.

У складі з'єднання було 4 партизанських загоны: "За Батьківщину" (командири В. Г. Васильєв (лютий — квітень 1944 р.), І. С. Трофимчук (квітень 1944 р.), комісар П. І. Бродовський, начальник штабу М. М. Бражевський); ім. М. С. Хрушова (командир В. І. Ренов, комісар І. Т. Риков, начальник штабу А. О. Бондарчук); ім. Г. І. Котовського (командир Й. П. Потешкін, комісар А. Д. Залевський, начальник штабу О. Г. Доргобедев); ім. М. О. Щорса (командир О. М. Загривний, комісар Л. П. Тичина, начальник штабу Ф. Т. Строкачук).

На момент розформування у з'єднанні налічувалось 923 чоловік. У тому числі: українців — 713, росіян — 59, поляків — 119, інші — представники 14 національностей.

Організаційна структура з'єднання складалася із командування, штабу, розвідгрупи, служби зв'язку, боєпостачання, санслужби, друкарні та господарської частини.

Бойова діяльність з'єднання розпочалась 7 лютого 1944 р. виходом у рейд із районів Полісся до Станіславської області (тепер Івано-Франківської). На своєму шляху партизани вели бої із загонами УПА та угорськими військами в селах Чевель-Кримно, Порешко Головинського району Волинської області. Однак просування на південь

гальмувалось наявністю значних сил противника. Тому незабаром УШПР змінив першочергове завдання з'єднання і 23 березня 1944 р. дав наказ про перехід р. Західний Буг для дій на території Польщі. Але в цей час німці поновили атаки проти партизанів і відрізали їм шлях до відступу шосейною дорогою Шацьк — Любомль. У ніч з 24 на 25 березня з'єднання вирвалося із оточення. Діставшись с. Крушинець (21 км на північ від Любомля), загони зупинилися на відпочинок. Однак під натиском противника з'єднання відступило у напрямку Стара Виживка, де 27 березня 1944 р. зустрілось з передовими частинами Червоної армії.

За період бойової діяльності загонами з'єднання знищено літак, 10 танків, 34 автомашини, 14 т пального. Під час диверсій на комунікаціях противника підірвано 53 ешелони, у результаті чого знищено і пошкоджено 54 потяги, 558 вагонів, зруйновано залізничний і 5 шосейних мостів. Партизани завдали втрат противнику в живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів і продовольства.

Проводячи масово-політичну роботу на окупованій території, партизани розповсюдили значну кількість пропагандистської літератури, організували серед місцевого населення понад 80 мітингів, бесід.

Рішенням ЦК КП(б)У і наказом УШПР від 27 квітня 1944 р. з'єднання було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. С. ХРУЩОВА

Командир — **Ніколайчик** Данило Костянтинович;
Комісар — **Шангін** Борис Григорович;
Начальник штабу — **Дилько** Іван Григорович.

22 лютого 1944 р. згідно з рішенням ЦК КП(б)У на базі партизанського з'єднання під командуванням І. І. Шитова було організовано нове з'єднання ім. М. С. Хрущова.

До його складу увійшли 3 партизанські загони: ім. О. В. Суворова (командир О. Ю. Попов, комісар О. М. Соботович, начальник штабу О. А. Забурунов); ім. М. С. Хрущова (командир П. М. Вакулєнко, комісар О. М. Шутров, начальник штабу М. І. Шумак); ім. М. О. Щорса (командир В. Ю. Саванін, комісар І. Л. Гітуляр, начальник штабу С. Д. Канов).

На момент створення з'єднання його чисельність складала 892 бійці, а на 30 березня 1944 р. — 1 047 чоловік. За станом на 15 травня 1944 р. серед особового складу було: українців — 434, росіян — 267, білорусів — 62, а також представники інших національностей.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, відділення кінних зв'язкових-розвідників, радіовузла, санчастини та редакції газети.

На озброєнні партизанів на 23 лютого 1944 р. було 4 гармати, 18 мінометів, 18 ПТР, 70 кулеметів, 391 автомат, 512 гвинтівок. На 15 травня 1944 р. — 4 гармати, 11 мінометів, 8 ПТР, 54 кулемети, 250 автоматів, 340 гвинтівок.

З'єднання отримало завдання вийти на територію Львівської області в район залізниці Галич — Ходорів, Бережани — Ходорів для проведення бойової та диверсійної роботи в тилу противника. Однак пробитися у заданий район партизани не змогли, тому до зустрічі з радянськими військами діяли на території Волинської області.

Бойова діяльність з'єднання розпочалася з переходу шосе Ковель — Брест 7 березня 1944 р. Для вільного просування партизанського загону ім. М. О. Щорса було поставлено завдання висадити у повітря залізобетонний міст у 2 км на північ від с. Пясечно з метою запобігти просуванню противника, який міг би завадити з'єднанню перетнути шосе. У результаті проведеної операції міст був підірваний і шосе виведено з ладу на 2 доби. 23 березня 1944 р. в результаті бою в с. Свинюха знищено бензосклад (8 т пально-го), 4 автомашини, 10 велосипедів.

Однак надалі становище ускладнилось. 5 квітня 1944 р. після 5-денних боїв у районі Кам'янка-Струмилівського лісу противнику вдалося роз'єднати партизанські загоны. Загін ім. М. С. Хрущова та спецпідрозділи відступили до лінії фронту та 6 квітня в районі на південний захід від Бродів з'єдналися із частинами Червоної армії, а загоны ім. О. В. Суворова та ім. М. О. Щорса під командуванням комісара Б. Г. Шангіна пробіли до р. Західний Буг, де сформувались у самостійне з'єднання та продовжили бойові дії в тилу ворога.

За період діяльності з'єднанням проведено 52 бойові та диверсійні акції, знищено 2 танки, 2 тягачі, 4 дзоти, 6 автомашин, артсклад та зерносховище. Під час диверсій на комунікаціях противника підірваний військовий ешелон, знищений шосейний міст, приблизно 4 км залізничного полотна. Народні месники завдали втрат противнику у живій силі, захопили значну кількість озброєння та боеприпасів.

У зв'язку з виходом з'єднання в тил згідно з постановою ЦК КП(б)У від 20 травня 1944 р. воно було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. С. М. БУДЬОННОГО

Командир — **Артюхов** Іван Олександрович;
Комісар — **Михайлов** Микола Петрович;
Начальник штабу — **Гриб** Трохим Іванович.

У січні 1943 р. із партизанського загону ім. 24-ї річниці РСЧА, що входив до складу з'єднання під командуванням О. М. Сабурова, було виокремлено групу чисельністю 53 бійці, на базі якої організовано партизанський загін ім. С. М. Будьонного. Відповідно до вказівок ЦК КП(б)У та УШПР 24 лютого 1944 р. загін був розгорнутий в однойменне партизанське з'єднання, у складі якого організаційно оформлені партизанські загоны: ім. 24-ї річниці РСЧА (командир С. О. Власов, комісар М. А. Глаголев, начальник штабу Б. Х. Хабіров), ім. М. С. Хрущова (командир З. І. Нікітін, комісар П. Г. Чернецький, начальник штабу С. Д. Фальковський), ім. К. Е. Ворошилова (командир Г. І. Козін, комісар М. П. Палінський, начальник штабу М. І. Чуніна), загальною чисельністю 550 чоловік.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність з'єднання проводилася на території Поліської (БРСР), Житомирської, Рівненської, Волинської, Львівської областей УРСР, прикордонних районах Польщі. За період з 1 березня по 1 серпня 1944 р. загонами з'єднання пройдено тилами ворога 844 км, форсовано 10 річок, перетнуто 12 залізниць та 22 шосейні дороги.

Структура з'єднання складалася з командування, штабу, розвідки, радіовузла, санітарної служби, господарської частини, а також із бойових підрозділів — партизанських

загонів, які поділялись на групи (роти), взводи та відділення. У загонах формувались групи розвідників та підривників, санітарна та господарська частини.

У бойовий склад з'єднання з моменту його організації й до розформування входило 3 партизанські загоони, чисельність яких була на 1 березня 1944 р. — 538 чоловік, на 1 квітня 1944 р. — 620 чоловік, на 1 травня 1944 р. — 514 чоловік, на 1 червня 1944 р. — 434 чоловіки, на 1 липня 1944 р. — 438 чоловік.

У загонах з'єднання билися з фашистами представники 18 національностей СРСР та зарубіжних держав. На 1 березня 1944 р. було: українців — 263, росіян — 108, білорусів — 146; на 1 червня 1944 р. було: українців — 203, білорусів — 129, росіян — 71.

На озброєнні з'єднання на 26 лютого 1944 р. було 3 міномети, 12 протитанкових рушниць, 39 кулеметів, 227 автоматів, 255 гвинтівок та інше спорядження.

Бойова діяльність з'єднання почалася 1 березня 1944 р. виходом з району (6 км на південний захід від Колків Рівненської області) в рейд на територію Львівської та Станіславської (нині Івано-Франківської) областей. Бездоріжжя значно ускладнювало рух, на кордоні Волинської та Львівської областей почастішали напади формувань УПА на загоони з'єднання, партизанська розвідка повідомляла про розміщення в населених пунктах великих гарнізонів противника, вдень патрулювала ворожа авіація. 5 березня 1944 р. загоони з'єднання обійшли з півдня Камінь-Каширський, потім форсували річку Турія та Вижівка і 9 березня, перетнувши залізницю Брест — Ковель, розташувалися у с. Стара Гута. До 25 березня 1944 р. з'єднання зосередилося в районі Горохів — Сокаль. За 16 днів партизани пройшли 372 км, перетнули 5 залізниць та 2 шосейні дороги, форсували 4 річки.

Через наявність великих сил гітлерівців на рубежі р. Західний Буг та труднощі її форсування командування з'єднання ухвалило рішення розгорнути диверсійні дії в районі Горохів — Сокаль. За період з 27 березня по 13 травня 1944 р. підривними групами було знищено 25 ешелонів ворога.

Успішні дії партизанів змусили фашистів активізувати боротьбу з ними. 27 квітня 1944 р. з боку Горохова фашисти повели наступ на села Деречин та Завидув, маючи намір оточити з'єднання. Особливо запеклий бій розпочався 3 травня 1944 р., коли позиції партизанів атакував мотопіхотний батальйон фашистів за підтримки 50 танків та бронемашин. Знищивши 7 одиниць бронетехніки, вбивши та поранивши понад 30 ворожих солдатів та офіцерів, партизани відступили до лісу південніше с. Завидув. Однак ворог не припиняв наступальних дій і зумів оточити в цьому районі з'єднання, а також загоони під командуванням С. Д. Чижова. За цих обставин було вирішено не вступати в бій, а, розбившись на невеликі групи, вийти з оточення. До 10 травня 1944 р., ввівши в оману фашистів, партизани зосередилися у лісі, в 15 км на схід від Кам'янки-Струмильської.

Хоч вмілим маневром партизанам вдалося прорвати оточення, місце їхньої нової дислокації противнику незабаром стало відомо. 14 травня 1944 р. гітлерівці здійснили наступ на загоони з'єднання. Відбивши 6 атак, загоони з'єднання змусили ворога відступити. Тоді фашисти почали щоденно вести обстріл розташування партизанів артилерією та мінометами, а 17 травня організували черговий наступ. Маючи обмежену кількість боєприпасів, партизанське командування визнало доцільним розбитися на невеликі групи для того, щоб шляхом маневрування уникати відкритих боїв. Одночасно розвідувались підступи до р. Західний Буг, вівся пошук місця для її форсування.

У ніч з 1 на 2 червня 1944 р. загоони з'єднання переправились через річку на південний схід від с. Тадані. Однак уранці 5 червня 1944 р. частини стрілецької дивізії СС "Галичина" несподівано напали на втомлених від важкого переходу партизанів. Застави

загонів сміливо зустріли ворога, давши можливість розгорнутись основним силам. Після нетривалого бою ворог відступив, а партизани відійшли до лісу у 15 км на північний схід від Яворіва.

Становище з'єднання було нелегким. Дані розвідки свідчили про наявність у ближніх населених пунктах великих сил противника та загонів УПА. Через відсутність толу проведення диверсій обмежувалось. За цих обставин було вирішено розташуватися у лісовому масиві на захід від Львова і розгорнути розвідувальну діяльність, а також зробити запит УШПР про поповнення запасів озброєння, боєприпасів та вибухівки. Гітлерівці, встановивши місце дислокації з'єднання, блокували цей район, а 19 червня 1944 р. спробували проникнути до лісу, але партизани уникнули бою. Незабаром сюди прибула з Білгорайських лісів група інших радянських партизанських формувань. У ніч з 6 на 7 липня 1944 р. їм були доставлені на 7-ми літаках вантажі з Великої землі, що значно підвищило боєздатність.

Уранці 7 липня 1944 р. об'єднані сили партизанів успішно відбили черговий наступ карателів. Зазнавши поразки, фашисти відмовились від активних дій та зосередили головну увагу на блокаді лісового масиву. Зі свого боку партизани, поповнивши свій арсенал, отримали можливість розгорнути диверсії на комунікаціях ворога в районі Львівського залізничного вузла.

Після того, як місце дислокації з'єднання ім. С. М. Будьонного залишили інші партизанські формування, бойова обстановка помітно покращалася. Гітлерівці, виявивши, що партизани вийшли з лісового масиву, зняли блокаду. 10 липня 1944 р. командування з'єднання поставило перед загонами завдання завдати систематичних ударів по залізницях Львів — Рава-Руська, Львів — Перемишль, Львів — Ярослав, а також прилеглих до них шосейних магістралях. За період з 10 по 26 липня 1944 р. підірваними групами з'єднання було пущено під укіс 11 ешелонів. У боях знищено 3 танки, вбито та поранено приблизно 900 ворожих солдатів та офіцерів.

За час бойової діяльності з'єднанням було знищено і пошкоджено літак, 12 танків, танкеток та бронемашин, 53 автомашини, підірвано 2 залізничних мости, зруйновано 3 015 м залізничного полотна, 4 750 м ліній зв'язку, знищено також значну чисельність живої сили противника. Під час диверсійної діяльності підірвано 36 ешелонів, розбито та пошкоджено 36 потягів, 458 вагонів, платформ, цистерн.

Народними месниками захоплено у ворога 5 кулеметів, 105 гвинтівок та автоматів, приблизно 134 тис. патронів, багато іншого спорядження, майна та продовольства.

На тимчасово окупованій території України агітаторами та пропагандистами з'єднання проведено 9 зборів та 300 бесід з місцевим населенням, розповсюджено 3 тис. примірників газет та листівок.

За мужність та героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками багатьох бійців та командирів з'єднання було нагороджено орденами та медалями Радянського Союзу.

Після зустрічі з наступаючими частинами Червоної армії з'єднання з 1 серпня 1944 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. 24-ї РІЧНИЦІ РСЧА

- Командири — **Чижов** Семен Дмитрович (лютий — червень 1944 р.),
Улянов Федір Іванович (червень — серпень 1944 р.);
- Комісари — **Улянов** Федір Іванович (лютий — червень 1944 р.),
Довгань Яків Акимович (Іванович) (червень — серпень 1944 р.);
- Начальник штабу — **Смірнов** Іван Гнатович.

Наказом по з'єднанню партизанських загонів Житомирської області під командуванням О. М. Сабурова від 24 лютого 1944 р. та за вказівкою УШПР партизанський загін ім. 24-ї річниці РСЧА був виокремлений для самостійних дій і на його базі створено з'єднання ім. 24-ї річниці РСЧА.

Бойову та диверсійну діяльність з'єднання вело на території Львівської та Волинської областей.

У складі з'єднання з дня його організації та до розформування були: загін ім. О. М. Сабурова (командири Г. П. Олександров (лютий — липень 1944 р.), М. О. Бородін (липень — серпень 1944 р.), комісари Я. А. Довгань (лютий — липень 1944 р.), Є. П. Єремєєв (липень — серпень 1944 р.), М. О. Бородін (лютий — липень 1944 р.), В. І. Літвінов (липень — серпень 1944 р.)); загін ім. А. Г. Кочеткова (командир І. Ф. Картузов, комісар І. С. Молоєд, начальник штабу А. В. Драгун); загін ім. П. Ф. Рєви (командир О. А. Сошин, комісар І. Д. Кєня, начальник штабу М. О. Блохін).

У з'єднанні на 26 лютого 1944 р. налічувалося 552 чоловіки. Серед них 248 українців, 106 росіян, 171 білорус, решта — представники інших національностей СРСР та зарубіжних країн.

Організаційна структура з'єднання складалася з командування, штабу, головрозвідки, комендантського взводу, санслужби та госпчастини, партизанських загонів.

На початку організації з'єднання мало на озброєнні гармату, 6 мінометів, 10 ПТР, 43 кулемети, 270 автоматів та 214 гвинтівок. На день розформування у загонах було 5 ПТР, 38 кулеметів, 200 автоматів та 119 гвинтівок.

Бойова та диверсійна діяльність з'єднання розпочалась виходом у ніч з 4 на 5 березня 1944 р. у рейд на територію Львівської області. Під час руху до вказаного району партизани неодноразово вступали у бойові сутички із загонами УПА.

1 квітня 1944 р. проти з'єднання уздовж шосе Кам'янка-Струмилівська — Холоюв була направлена каральна експедиція німців. Під час короткого бою партизани знищили 2 автомашини та 34 гітлерівці, а на залізниці Львів — Луцьк на ділянці Кам'янка-Струмилівська — Холоюв був пушений під укїс бронепотяг з чотирма бронеплатформами, при цьому загинуло 40 німецьких солдатів та офіцерів.

15 квітня 1944 р. на залізниці Соколь — Володимир-Волинський в районі с. Яневичі партизанами була проведена успішна операція, у результаті якої було пущено під укїс військовий ешелон, при цьому знищено потяг, 6 платформ з танками та бронемашинами, 5 вагонів з живою силою. Рух на залізниці було зупинено на 10 годин.

Через наближення лінії фронту німці активізували дії проти партизанів. Починаючи з 27 квітня по 2 травня 1944 р. противник щоденно по 2–3 рази бомбардував та обстрілював загоони. З травня 1944 р., заблокувавши з'єднання в с. Завидув, фашисти силами танків та мотопіхоти повели наступ на оборонні порядки партизанів. Прорвавши оборону, противник зайняв с. Деречин та одночасно

повів наступ на с. Завидув з району Пшеславиче. Під натиском переважаючих сил ворога, командування з'єднання віддало наказ про відхід. У результаті оборонних боїв знищено 9 танків та 2 бронемашини, вбито 52 солдати та офіцери. Захоплено 2 бронемашини, мотоцикл. Протягом 9–14 травня 1944 р. з'єднання, базуючись у Кам'янка-Струмилівському лісі, вело бої з німецькими частинами та загонами УПА, а потім було змушене відступити на північ.

За таких обставин з'єднання отримало наказ УШПР про передислокацію в Білгорайські ліси на території Польщі. Долаючи жорстокий опір противника, з'єднання 6 червня 1944 р. прибуло в район лісу хутора Горай. Тут було влаштовано кругову оборону. О 18 годині противник повів наступ у складі батальйону мотопіхоти з артилерією та мінометами, і було відбито 7 атак ворога. Оцінивши обстановку, командування з'єднання віддало наказ про відхід, і 8 червня партизани прибули до лісу на північний захід від Рави-Руської, звідки 21 червня перейшли до Білгорайських лісів. 17 червня 1944 р. цей лісовий масив, у якому знаходились кілька радянських партизанських формувань, був оточений силами 213-ї німецької піхотної дивізії та кінного корпусу калмиків князя Тундукова, загальною чисельністю 7 тис. чоловік. 23 червня 1944 р. кільце блокади було розірвано, і з'єднання відійшло до Немирівських лісів, де розмістилося в районі хутора Горай. 23 липня 1944 р. партизани зустрілись з частинами Червоної армії.

За період бойової діяльності з'єднанням знищено літак, 16 танків, 6 бронемашин, 2 гармати, 41 автомашину, 27 різних складів, промислове підприємство. Під час диверсій на комунікаціях противника підірвано 10 ешелонів, бронепοїзд, а результати чого знищено та пошкоджено 85 вагонів, 4 бронеплатформи, зруйновано 3 шосейні мости, приблизно 3 км залізничного полотна. Партизани знищили багато живої сили ворога, захопили значну кількість озброєння, боеприпасів та продовольства.

Під час масово-політичної роботи на окупованій території з'єднання розповсюдило приблизно 10 тис. листівок, провело з населенням близько 100 мітингів та бесід.

Після виходу до радянського тилу з'єднання з 1 серпня 1944 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. С. ХРУЩОВА

Командир	— Шангін Борис Григорович;
Комісар	— Гітуляр Іван Леонтійович;
Начальник штабу	— Цахілов Дзантемир Хазмуратович.

З'єднання партизанських загонів ім. М. С. Хрущова під командуванням Д. К. Ніколайчика, перетнувши лінію фронту 23 березня 1944 р., досягло р. Західний Буг у районі Кам'янки-Струмилівської. Комісар з'єднання Б. Г. Шангін разом із загонами ім. О. В. Суворова та ім. М. О. Щорса, а також ротою диверсантів загону ім. М. С. Хрущова форсував річку та вийшов на її західний берег. Іншим підрозділам з'єднання Д. К. Ніколайчика (партизанський загін ім. М. С. Хрущова та спецпідрозділи) перейти річку не вдалося, і вони були розформовані.

На базі підрозділів, які залишилися у тилу ворога, 16–23 квітня 1944 р. створюється нове з'єднання, яке очолив Б. Г. Шангін. Продовжуючи виконувати поставлені завдання, з'єднання 15 травня 1944 р. вийшло у район Юзефова (35–40 км на південь від Замосця (Замостя)), де розгорнуло бойову та диверсійну діяльність на залізницях Львів — Варшава, Рава-Руська — Ярослав.

На час розформування з'єднання в його бойовому складі було 5 партизанських загонів: ім. О. В. Суворова (командир О. Ю. Попов, комісар О. М. Соботович, начальник штабу О. А. Забурунов); ім. М. С. Хруцова (командир С. А. Акаєв, комісар С. М. Бризгунов); ім. М. О. Шорса (командир В. Є. Саванін, комісар В. С. Ніколотов, начальник штабу С. Д. Канов); ім. Г. К. Жукова (командири М. І. Рунов (травень — липень 1944 р.), В. П. Байдак (липень — серпень 1944 р.), комісари О. К. Кинаш (травень — липень 1944 р.), Б. А. Мурга (липень — серпень 1944 р.), начальник штабу Б. А. Мурга (травень — липень 1944 р.)); ім. М. І. Кутузова (командири М. М. Панас (червень 1944 р.), Л. С. Єфременко (червень — серпень 1944 р.), комісар А. В. Афіногенов, начальник штабу Ф. М. Малевський).

Чисельність загонів з'єднання на момент форсування р. Західний Буг (кінець березня 1944 р.) становила 395 чоловік, а на 1 серпня 1944 р. — 486 чоловік. Серед них було 248 українців, 142 росіяни, решта — представники інших національностей СРСР та зарубіжних країн.

На озброєнні з'єднання на 17 квітня 1944 р. було 8 мінометів, 10 ПТР, 36 кулеметів, 183 автомати та 153 гвинтівки, на 1 серпня 1944 р. — 11 мінометів, 8 ПТР, 54 кулемети, 242 автомати та 159 гвинтівок.

Бойова діяльність з'єднання розпочалася 4 квітня 1944 р. нападом на залізницю Рава-Руська — Мости Великі та форсуванням р. Рата, де в районі с. Вулька Мазовецька партизани зіткнулися із загonom УПА чисельністю 250 чоловік. 9 квітня 1944 р. при переході залізниці Львів — Варшава, в районі с. Сусець, підірвано військовий ешелон, у результаті чого було знищено паровоз, 12 вагонів, 6 танків та 18 автомашин. 27 травня 1944 р. на шосе Білгорай — Ярослав, яке мало важливе стратегічне значення, було розбито ворожий гарнізон та знищено шосейний міст. При цьому спалено два караульні приміщення, зрізано 20 телефонно-телеграфних стовпів та знищено 1 км лінії зв'язку. Противник втратив 12 чоловік вбитими. Рух зупинено на 1,5 місяці.

18 червня 1944 р. з'єднання потрапило в оточення в Білгорайських лісах (Польща) і спільно з іншими з'єднаннями, загонами кілька разів намагалося вийти з оточення. Тільки 23 червня 1944 р. партизани зуміли прорвати вороже кільце. 17 липня 1944 р. несподіваним нападом на гарнізон ворога в м. Янув-Люблінський знищено 5 продовольчих складів, 2 хлібозаводи та маслозавод.

За період діяльності з'єднання проведено 148 бойових та диверсійних акцій, знищено 16 танків, 13 гармат, 95 автомашин, 45 мотоциклів, 5 продовольчих складів, 4 заводи.

Під час диверсій на комунікаціях противника було підірвано 60 ешелонів, у результаті чого знищено та пошкоджено 63 потяги, більше 300 вагонів, близько 50 платформ, зруйновано 3 залізничні та 19 шосейних мостів, 18 залізничних стрілок, більше 4 км залізничного полотна. Партизани завдали противнику втрат також у живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів, продовольства та ін.

Крім того, партизани, проводячи масово-політичну роботу на окупованій території, розповсюдили серед місцевого населення понад 5 тис. листівок та іншої пропагандистської літератури.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 5 серпня 1944 р. було розформовано.

1-ша ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. М. ШТЕФАНИКА

Командир	— Величко Петро Олексійович;
Комісари	— Лях Андрій Кирилович, Хранко Віктор Іванович (з 16 вересня по 20 жовтня 1944 р.);
Начальник штабу	— Горлач Петро Мойсейович.

За наказом начальника УШПР була сформована організаторсько-розвідувальна група у складі 11 осіб під керівництвом П. О. Величка, яка 26 липня 1944 р. була десантована на територію Словаччини в район Св. Ліптова Осада (28 км на південний схід від м. Турчанський Св. Мартін). Перед групою було поставлене завдання розгорнути бойову, диверсійну і розвідувальну діяльність в районах середньої Словаччини, допомогти патріотично налаштованому населенню організувати і розгорнути антифашистський партизанський рух. Важливою стороною діяльності групи була організація майданчика для прийому інших десантних партизанських груп і вантажів на висоті 1 648 м (район Низьких Татр). З 6 по 18 серпня 1944 р. прийнято 6 організаторських груп — Є. П. Волянського, Р. М. Макарова, О. С. Єгорова, Е. Ф. Белка, М. С. Сечанського, Т. І. Поли та ін. Водночас приймалися грузи з озброєнням і боеприпасами.

У період з 13 по 18 серпня групою П. О. Величка у районі с. Склабіна (16 км на схід від Турчанського Св. Мартіна) було сформовано 3 партизанські загони. Партизанський загін ім. О. В. Суворова із колишніх радянських військовополонених загальною чисельністю 123 особи (командир М. О. Сурков, комісар І. М. Висоцький, начальник штабу І. В. Хвостіков). Партизанський загін ім. маршала Фоша із колишніх французьких військовополонених, які перебували в Словаччині та Угорщині, загальною чисельністю 90 осіб (командир Георг де Ланур'єн, заступник командира Жерард Форест'єр, начальник штабу Жак Бронзіні). 3-й загін загальною чисельністю 120 осіб був сформований із словацьких патріотів (командир Вільям Жінгор, комісар А. Тягун, начальник штабу Едуард Гурта). Одночасно були підготовлені й озброєні 4 партизанські групи (152 особи).

23 серпня 1944 р. за згодою з УШПР вказані загони і групи було реорганізовано у партизанську бригаду у складі 485 бійців. У зв'язку з тим, що загін Жінгора сягнув 1,7 тис. осіб, він 12 вересня був реорганізований у бригаду і виокремлений для самостійних дій.

У бойовому складі бригади в різні часи налічувалось 11 партизанських загонів: ім. О. В. Суворова (командир М. О. Сурков), ім. маршала Фоша (командир Георг де Ланур'єн), Жінгора (командир Вільям Жінгор), Ладислава (командир Вимякtil Ладислав), Хвостікова (командир І. Т. Хвостіков), Шкодачка (командир Міхал Шкодачек), Липового (командир Я. Липовий), Храстіна (командир Братислав Храстін), Лацко (командир Гейзо Лацко), всього 3 170.

3 грудня 1944 р. по січень 1945 р. великих втрат зазнали у боях із противником загони І. Т. Хвостікова і Г. Лацко, а також ім. маршала Фоша. Окремі групи бійців приєдналися до інших партизанських формувань або ж вийшли в тил радянських військ. На 1 лютого 1945 р. у лавах бригади налічувалось 319 партизанів (178 словаків, 51 українців, 78 росіян, решта — представники інших національностей).

Партизанські загони бригади за період з 1 серпня 1944 р. по 1 лютого 1945 р. провели 46 бойових операцій проти фашистів. Під час бойової та диверсійної діяльності

підірвано 8 ворожих ешелонів, у результаті чого знищено і пошкоджено 14 потягів, 139 вагонів і платформ; знищено 11 танків і 9 бронемашин, 6 самохідних гармат, 21 автомашину, 3 склади з боєприпасами, 89 возів з продовольством і зброєю; зруйновано 18 тунелів. Партизани завдали противнику втрат у живій силі, захопили трофеї — 10 гармат і мінометів, 44 кулемети, 101 автомат, 1 205 гвинтівок та інше спорядження.

Після приєднання до частин Червоної армії і 1-го Чехословацького армійського корпусу бригаду у складі загонів ім. О. В. Суворова, Липового і Храстіна згідно з наказом УШПР з 11 лютого 1945 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ПРЕДСТАВНИЦТВА УШПР ПРИ ВІЙСЬКОВІЙ РАДІ 4-го УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ

Командир — Герой Радянського Союзу **Тканко** Олександр Васильович;
Комісар — **Страх** Олексій Степанович;
Начальник штабу — **Бурій** Віктор Михайлович.

Наказом УШПР від 23 червня 1944 р. було сформовано чисельністю 19 чоловік організаторську групу партизанського з'єднання Закарпаття. Протягом 9 та 21 липня 1944 р. група двома частинами була десантована в райони Ужгорода, Мукачева.

Після об'єднання обох частин організаторської групи та залучення впродовж липня — серпня до партизанської боротьби місцевого населення 25 серпня 1944 р. було офіційно оформлено партизанське з'єднання. Діяльність з'єднання відбувалась на території Великоберезнянського, Перечинського, Ужгородського, Мукачівського та Свалявського районів Закарпаття.

Бойовий склад з'єднання за липень — жовтень 1944 р. зріс із 12 до 883 партизанів. На 2 листопада 1944 р. з'єднання мало 10 партизанських загонів і окремий батальйон. 1-й загін (командир Г. Т. Сопілков, начальник штабу Г. О. Стешенко); 2-й загін (командир К. І. Сніжевий, начальник штабу В. М. Когут); 3-й загін (командир А. В. Мелітенков, начальник штабу Г. А. Івакін); 4-й загін (командир П. П. Швец, начальник штабу Ф. Ф. Архіпов); 5-й загін (командир С. В. Борецький, начальник штабу К. Айзнер); 6-й загін (командир К. Кайсенов, начальник штабу М. І. Бабидорич); 7-й загін (командир Д. М. Селіщев, начальник штабу О. О. Грабар); 8-й загін (командир Д. М. Поп, начальник штабу А. І. Мешко); 9-й загін (командир В. Ю. Касинець, начальник штабу П. М. Хохол); 10-й загін (командир В. І. Смужаниця, начальник штабу І. М. Олашин); окремий батальйон (командир М. А. Головка, начальник штабу І. І. Нагорнов).

Кожний із загонів складався з бойових груп, а окремий батальйон — із рот, взводів, відділень.

За національною ознакою у з'єднанні було: українців — 688, росіян — 73, чехів — 63 та ін.

На час розформування з'єднання мало на озброєнні 2 міномети, 31 кулемет, 141 автомат, 657 гвинтівок та ін.

У результаті бойової діяльності партизанського з'єднання Закарпаття підірвано та пошкоджено: потягів — 15, вагонів з живою силою — 20, вагонів з різними вантажами — 91, платформ із танками — 8, гармат звітних — 1, телефонних стовпів — 29, мостів

дерев'яних — 3, автомашин — 17, підвод — 27, підірваний склад із боєприпасами (50 вагонів) в с. Тур'ян-Ремети, завдано втрат ворогу в живій силі.

Партизанами з'єднання проводилась агітаційно-політична робота серед місцевого населення, розповсюджувались листівки, які закликали населення бойкотувати заходи окупантів, не йти до мадярської армії.

2 листопада 1944 р. з'єднання зустрілося з частинами Червоної армії і було розформовано.

1-ша ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. Й. В. СТАЛІНА

Командир — Герой Радянського Союзу **Єгоров** Олексій Семенович;
Комісар — **Мильников** Григорій Сергійович;
Начальник штабу — **Ржецький** Анатолій Павлович.

Для виконання бойового завдання в тилу ворога наказом начальника УШПР був сформований загін з 22 чоловік під командуванням капітана О. С. Єгорова, який 8 серпня 1944 р. на літаках був доставлений у район Низьких Татр, у 18 км на південь від Ружомберка (Словаччина).

Протягом 8–27 серпня 1944 р. за рахунок повсталих частин словацької армії та місцевого населення, які виступили проти профашистського режиму Тіссо та німецьких окупантів, чисельність загону зросла до 750 бійців. На їхній базі було розгорнуто партизанське з'єднання з п'яти загонів. Наказом Головного штабу партизанського руху Чехословацьки від 10 грудня 1944 р. з'єднання реорганізовується у 1-шу партизанську бригаду ім. Й. В. Сталіна.

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність бригади відбувалась на території Середньої та Південної Словаччини, в її гірських районах.

У бойовому складі бригади у період з 20 вересня по 29 жовтня 1944 р. налічувалось 3 080 партизанів, із яких було організовано 10 стрілецьких батальйонів, диверсійний батальйон (53 бійці), батальйон зв'язку (125 бійців), окремий батальйон та інші підрозділи.

На 10 грудня 1944 р. бригада складалась із 1-го Слов'янського полку, до якого входило 3 загони (командир В. І. Сурков, комісар М. О. Белов, начальник штабу П. Ф. Малюк); 3-го партизанського полку, з 4 загонів (командир Ф. О. Коліченко, комісар К. Ф. Жилієв, начальник штабу Г. Ю. Турикін).

Чисельний склад бригади на грудень 1944 р. був: 1 058 чоловік, на 1 березня 1945 р. — 1,1 тис. чоловік. Серед них 172 українці, 135 росіяни, 437 словаків, решта — представники 20 національностей СРСР та зарубіжних країн.

На початку своєї бойової діяльності партизанській загін під командуванням О. С. Єгорова отримав від повсталих солдатів словацької армії 600 кулеметів, 2,5 тис. гвинтівок, 250 пістолетів, 1,5 млн патронів, 13 тис. гранат. У подальшому зброя та боєприпаси постачалися з радянського тилу або за рахунок трофеїв.

Першим серйозним бойовим випробуванням партизанців стало захоплення 27 серпня 1944 р. м. Ружомберка. У подальшому партизанська бригада спільно з партизанською бригадою ім. Яношика під командуванням Е. Ф. Беліка та бригадою ім. Я. Налелки під командуванням М. С. Сечанського 28 серпня 1944 р. захопили м. Банську-Бистрицю та залізничні станції від Банської-Бистриці до Лучатина. Наступного дня були зайняті станції Предайна, Подбрезово та 30 серпня м. Брезно, а також аеродром “Три дуби”.

Продовжуючи операцію, 31 серпня 1944 р. партизани увійшли до населених пунктів, розташованих між Банською-Бистрицею та Ружомберком. У подальшому 3–4 вересня разом із бригадою Е. Ф. Беліка було захоплено м. Тілгарт та населені пункти від Брезно до Червоної Скали.

Партизанські формування, а також бригада під командуванням О. С. Єгорова, відіграли важливу роль у Словацькому національному повстанні. З 6 по 21 вересня бригада тримала фронт під Турчанським Св. Мартіном, Дубовим, Келаменовим, захищала повстанський аеродром “Три дуби”, а після відступу від Турчанського Св. Мартіна партизани зайняли оборону долинами: Рокшанська, Блатницька, Гядельська, Нездальська, Бельська, Кантор, під Ружомберком у с. Білий Потік. Під натиском переважаючих сил ворога з 30 жовтня по 2 листопада 1944 р. бригада відступила в гори, попередньо відіславши на захід у Чехію 6 батальйонів загальною чисельністю 1 256 чоловік. З 2 по 5 листопада партизани здійснили рейд з метою виходу з району облав у місце збору своїх батальйонів — висота 1 648 м (Низькі Татри). З 5 листопада 1944 р. по 18 березня 1945 р. (у цей день з’єднався з частинами Червоної армії останній загін) бригада вела диверсійну роботу на залізницях та шосейних дорогах, нападала на гарнізони ворога.

За час бойової та диверсійної діяльності 1-ю партизанською бригадою ім. Й. В. Сталіна знищено чимало німецьких солдатів та офіцерів, взято у полон 2 генерали, 2 полковники, підполковник, 21 офіцер та 322 солдати словацької армії, які воювали на боці німців. Партизанами підірвано: 31 ешелон, 30 потягів, 179 вагонів, 21 міст, 44 танки, 157 автомашин, 35 мінометів та ін.

З метою ведення масово-політичної роботи серед особового складу та місцевого населення у бригаді видавалася газета “Чехословацький партизан” (тираж 17 тис. примірників), було віддруковано понад 20 тис. листівок, у тому числі словацькою, німецькою та угорською мовами.

За мужність та героїзм, проявлені у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників, багатьох бійців та командирів бригади було нагороджено орденами та медалями СРСР, а О. С. Єгорову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

24 лютого 1945 р. штаб бригади та обидва полки вийшли на з’єднання із частинами Червоної армії, а 18 березня було завершено вихід основних сил партизанів із тилу ворога. Після цього 1-шу партизанську бригаду ім. Й. В. Сталіна було розформовано.

1-ша МОРАВСЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. Я. ЖИЖКИ

- Командири — Уш’як Ян (серпень — листопад 1944 р.),
Мурзін Даян Баянович (січень — травень 1945 р.);
- Комісари — Ковальчик Франц (серпень — листопад 1944 р.),
Степанов Іван Петрович (січень — травень 1945 р.);
- Начальники штабу — Мурзін Даян Баянович (серпень — листопад 1944 р.),
Настенко Василь Петрович (січень — травень 1945 р.).

31 серпня 1944 р. УШПР і представником Компартії Чехословаччини сформований партизанський загін, який літаком був направлений у тил противника в район м. Ружомберка (середня Словаччина). На початку листопада 1944 р. через переслідування

німецькими військами і випадки зради з боку окремих жителів загін був розбитий в районі м. Кнегіне. Під час бою був поранений і відійшов від командування Я. Уш'як. Розрізнені групи партизанів відійшли на захід, а потім у район у 50 км на південний схід від м. Оломоуц, де за рахунок поповнення своїх лав із місцевих патріотів наприкінці грудня 1944 р. були реорганізовані в однойменну бригаду, командиром якої став Д. Б. Мурзін.

У бойовому складі бригади у січні — лютому 1945 р. було 5 батальйонів загальною чисельністю 511, а в травні 1945 р. — 1 229 бійців: 1-й батальйон (командир П. Ф. Будько); 2-й батальйон (командир І. П. Степанов); 3-й батальйон (командир Йозеф Вавра ("Старик")); 4-й батальйон "Ольги" (командир Йозеф Гоуфек); 5-й батальйон "Брди" (командир Франтішек Фоукал). У національному відношенні серед особового складу бригади на 1 лютого 1945 р. було: чехів і словаків — 411, росіян — 61, українців — 16; на 5 травня 1945 р. — чехів і словаків — 927, росіян — 185, українців — 44.

В організаційну структуру бригади входило командування (командир, комісар, заступник командира з розвідки), штаб, розвідгрупа, комендантське відділення, зв'язкові штабу, група начальника продовольства, партизанські загони (батальйони). На озброєнні бригади на момент з'єднання із частинами Червоної армії було 3 танки, 2 бронемашини, 16 автомашин, 4 міномети, 70 кулеметів, 309 автоматів і 816 гвинтівок.

За час бойової діяльності був встановлений зв'язок з підпільними, комуністичними і військовими організаціями в районах дислокації бригади: Всетін, Злін, Голешов, Кромерік, Пршеров, Брно і Прага. Для керівництва підпільними організаціями і кращого зв'язку з ними при штабі бригади був призначений представник, який координував спільну діяльність підпільних організацій і бригади.

У бойовій діяльності загону одним із перших був бій 3 вересня 1944 р. за населений пункт Попрадно. У ніч з 28 на 29 вересня 1944 р. у результаті запеклих боїв загонам нещодавно створеної бригади вдалося перейти зі Словаччини на територію Моравії. 26 жовтня 1944 р. на залізниці Вел. Межиричі — Моравська Острава партизани пустили під укіс військовий ешелон, пошкодивши при цьому 13 танків і 20 автомашин.

23 січня 1945 р. на залізниці Вел. Межиричі — Всетін був підірваний військовий ешелон, внаслідок чого пошкоджено залізничний міст, розбито 11 вагонів, 13 автомашин, вбито і поранено понад 30 гітлерівців.

4 квітня 1945 р. у результаті засади поблизу с. Лужна на автоколоні противника знищено 5 автомашин, вбито і поранено понад 150 німецьких солдатів й офіцерів. 11 квітня 1945 р. на військовому аеродромі в м. Брно партизанами спалені 3 німецьких літаки "Фокке-вульф-190". Підрозділи бригади 5–9 травня 1945 р. брали участь в барикадних боях у Празі.

За період бойової діяльності бригади було знищено 18 літаків, 53 танки, 10 гармат, 201 автомашину. Під час диверсій на комунікаціях противника підірвано 34 ешелони, в результаті чого знищено і пошкоджено 424 вагони, зруйновано 4 залізничних мости. Партизани завдали противнику втрат у живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів і продовольства.

Під час масово-політичної роботи серед місцевого населення було розповсюджено понад 100 тис. примірників листівок і закликів до чеського і словацького народів.

20 травня 1945 р. 1-шу Моравську партизанську бригаду ім. Я. Жижки було розформовано.

ОСОБЛИВА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. К. ГОТВАЛЬДА

- Командир — Герой Радянського Союзу **Квітинський В'ячеслав Антонович**;
Комісар — **Денисов Микола Васильович**;
Начальник штабу — **Рахманов Шаймурад, Матвєєв Олександр Васильович**
(з 4 вересня 1944 р.).

Наказом УШПР із курсантів Школи особливого призначення був сформований партизанський загін у складі 23-х чоловік під командуванням В. А. Квітинського, який у ніч з 27 на 28 червня 1944 р. був десантований на базу з'єднання під командуванням М. І. Шукчаєва в районі Чорної Гори на території Дрогобицької області УРСР (тепер м. Дрогобич входить до складу Львівської області). Після десанту загін 7 червня 1944 р. вийшов у рейд у район Гуменного (Словаччина).

У зв'язку зі збільшенням чисельності загону 1 вересня 1944 р. на його базі була організована партизанська бригада, яка з 25 грудня 1944 р. згідно з наказом Головного штабу партизанського руху Чехословаччини отримала назву "Особлива партизанська бригада ім. К. Готвальда".

Бойова, диверсійна та розвідувальна діяльність загону, а потім бригади, велася у районах Попрада, що західніше від Брезно (Словаччина). Головним завданням його вважалося організація диверсій на залізничних та шосейних комунікаціях фашистських військ.

До середини серпня 1944 р. у бойовому складі загону налічувалося 360 бійців, об'єднаних у чотири диверсійних взводи та місцевий словацький загін. Після реорганізації загону в бригаду в ній на 1 вересня 1944 р. було 5 диверсійних рот та партизанський загін. Пізніше організувався ще один загін, а загальна кількість особового складу сягнула 560 чоловік.

На початок діяльності бригади на її озброєнні було 2 кулемети, 28 автоматів, 12 пістолетів. На 2 лютого 1945 р. — 60 кулеметів, 132 автомати, 150 гвинтівок та ін.

Бойова діяльність загону розпочалася 13–15 липня 1944 р., коли на залізниці Ужгород — Турка були підірвані 2 перші ешелони. 6 серпня 1944 р. УШПР поставив перед загоном нове завдання: розгорнути бойову, диверсійну, пропагандистську діяльність у районі Пряшова (Східна Словаччина). Виконуючи отримані вказівки, партизани в ніч з 8 на 9 серпня 1944 р. перетнули польсько-чехословацький кордон у районі на північ від Дуклі та зупинилися в лісі на північний захід від Бардейов-Купеле. У трикутнику залізниці та шосе Бардейов — Пряшів — Мужиліна загін розгорнув свою діяльність. Тут було висаджено у повітря 18 ешелонів та підірвано 20 автомашин ворога, залучено до партизанської боротьби велику кількість словацьких патріотів-антифашистів.

За час бойової та диверсійної діяльності бригадою проведено 5 бойових операцій із знищення гарнізонів ворога та здійснено 151 диверсію. У результаті цих дій противнику було завдано втрат у живій силі, підірвано 36 ешелонів із військами та бойовою технікою, знищено 2 склади боєприпасів та озброєння, електростанцію потужністю 8 млн кВт-годин на рік, 2 трансформаторні станції, 21 залізничний міст, виведено з ладу металургійний завод та 4 залізрудні шахти, підірвано кабель Берлін — фронт, 13 разів був обірваний телефонно-телеграфний зв'язок довжиною 25 км. Взято трофеї: кулеметів — 58, автоматів — 104, гвинтівок — 150, гранат — 110, автомашин — 7, бензину — 1 тис. л. За час перебування в тилу ворога бригадою пройдено 820 км.

На момент розформування бригади у її лавах налічувалося 447 бійців та командирів. Серед них: українців — 44, росіян — 78, словаків — 276.

Командування бригади проводило численні політично-масові заходи із залучення до активної антифашистської боротьби широких мас місцевого словацького населення. Основною формою виховної роботи серед населення була організація мітингів, зборів та бесід. Було проведено понад 20 мітингів та зборів у 17 селах з охопленням понад 4,5 тис. чоловік. Розповсюджено понад 16 видів листівок тиражем 12 тис. примірників російською та словацькою мовами.

За ефективну бойову діяльність у тилу ворога, за проявлені при цьому мужність та героїзм командний склад бригади та багато хто з партизанів були нагороджені орденами та медалями СРСР, підвищені у військових званнях.

1 лютого 1945 р. штаб бригади, 2 загони та 2 роти з'єдналися із наступаючими частинами Червоної армії в районі с. Гелпа, 25 км на схід від Брезно. Протягом 2–7 лютого 1945 р. бригаду було розформовано співробітниками представництва УШПР при Військовій Раді 4-го Українського фронту.

ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. Я. НАЛЕПКИ

Командир	— Сечанський Михайло Степанович;
Комісар	— Шагат Антон Андрійович;
Начальники штабу	— Химич Петро Якович (серпень — жовтень 1944 р.), Грошев Євген Михайлович (жовтень 1944 р.), Бородулін Володимир Григорович (жовтень 1944 р. — квітень 1945 р.).

Бригада організаційно оформлена 2 вересня 1944 р. на базі чехословацького партизанського загону (8 осіб), направленою УШПР у тил противника 8 серпня 1944 р. у район висоти 1 648 м, Низькі Татри (Словаччина).

У бойовому складі бригади було 3 партизанські батальйони: 1-й (командир Петро Кубик), 2-й (командир Гейза Шпроха) і 3-й (командир Ян Шкриняр) чисельністю 1,1 тис. осіб. Під час Словацького національного повстання бригада зазнала великих втрат, і в жовтні 1944 р. батальйони були реорганізовані у 5 партизанських загонів: 1-й загін (командир В. О. Георгієвський, комісари Я. Якаб (жовтень — грудень 1944 р.), В. Герц (грудень 1944 р. — квітень 1945 р.), начальники штабу Йозеф Орманді (жовтень — грудень 1944 р.), П. І. Атрощенко (грудень 1944 р. — квітень 1945 р.); 2-й загін (командир М. Форост, комісар Б. Даніель, начальник штабу В. Матуля); 3-й загін (командир М. М. Пономаренко, комісар А. Андрашек, начальник штабу Я. Шкриняр); 4-й загін (командир В. О. Кузнецов, комісар Адам Поліак, начальник штабу Рудольф Газуха); 5-й загін (командир Йозеф Пукан, комісар Я. Шуфлярський). На 1 квітня 1945 р. у складі бригади налічувалось 378 бійців. Основу особового складу бригади становили чехи і словаки.

Бойову діяльність бригада вела в районах Ружомберока і Банської-Бистриці (Словаччина).

Організаційна структура бригади включала командування (командир, комісар, заступник командира з розвідки і диверсії), штаб, штабну роту, взвод розвідки, а також бойові підрозділи — батальйони і загони.

Головним чином бригада отримувала зброю зі складів повсталих частин словацької армії. На час розформування було здано 24 кулемети, 30 автоматів, 161 гвинтівка й інше спорядження.

У бойовій діяльності загону першою операцією став бій за м. Ружомберок. 27 серпня 1944 р. разом з партизанськими бригадами О. С. Єгорова і Е. Беліка він визволив місто від окупантів. Унаслідок бою було вбито 147 гітлерівців, розбиті 2 автомашини, захоплені склади з боєприпасами і продовольством, 4 автомашини. 30 серпня 1944 р. партизани загону разом з бригадами О. С. Єгорова і Е. Беліка вибили німців з м. Банська-Бистриця. Був захоплений аеродром “Три Дуби”, на якому знаходились 20 словацьких літаків і “Мессершміт”, а також понад 200 т бензину.

На початку осені 1944 р. німецькі війська організували наступ на райони, охоплені Словацьким національним повстанням. Уже 6 вересня 1944 р. 1-й батальйон бригади, потрапивши в оточення в районі на південь від с. Замлянські Костоляни, вів оборонні бої з наступаючими силами противника. Лише 10 вересня після запеклих боїв партизани вийшли з ворожого кільця, знищивши при цьому танк і автомашину.

З 26 вересня по 6 жовтня 1944 р. бригада вела бої за м. Св. Крижа. Місто двічі переходило з рук у руки, однак партизани не змогли його втримати. У цих боях було вбито і поранено понад 60 гітлерівців, підбито 2 танки, знищено 3 автомашини, захоплено 2 кулемети і 2 вози з гвинтівками і патронами. З 19 жовтня 1944 р. бригада захищала м. Зволен, але 25 жовтня отримала вказівку від командування відійти до м. Банська-Бистриця, а потім від ГШПР Чехословаччини був одержаний наказ вийти в тил противника.

Надалі загопи бригади успішно діяли на комунікаціях гітлерівців. 2 грудня 1944 р. внаслідок диверсії на залізничному перегоні Радван — Велька Нова (ділянка Банська-Бистриця — Зволен) був підірваний військовий ешелон з продовольством, при цьому пошкоджений потяг і 8 вагонів, дорога виведена з ладу на 6 годин. 23 грудня на залізниці Кремниця — Зволен на роз'їзді ст. Стара Кремничка пущений під укис військовий ешелон із боєприпасами; пасажирський поїзд, що йшов назустріч, наскочив на вагон із боєприпасами, і від удару снаряди почали вибухати. Унаслідок цього знищено 2 потяги, 23 вагони, загинуло понад 250 гітлерівців.

За період бойової діяльності партизанами знищено 2 літаки, 4 танки, 68 автомашин, 2 телефонні та залізнична станції. Під час диверсій на комунікаціях противника підірвано 4 ешелони, у результаті чого знищено і пошкоджено 4 потяги, 51 вагон, зруйновано 2 залізничних і шосейних мости. Захоплено трофеї: 4 міномети, 300 кулеметів, 3 тис. гвинтівок, значну кількість боєприпасів і продовольства.

Партизанами також під час масово-політичної роботи були випущені і поширені 40 тис. примірників листівок та іншої пропагандистської літератури, проведено серед місцевого населення понад 20 мітингів і бесід.

1 квітня 1945 р. бригада в районі м. Банська-Бистриця (Словаччина) з'єдналась із частинами Червоної армії, і 12 квітня 1945 р. її було розформовано.

2-га ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА “ЗА СВОБОДУ СЛОВ'ЯН”

Командир — **Волянський** Євген Павлович;
Комісар — **Макаров** Федір Маркович;
Начальники штабу — **Савицький** Петро Павлович, **Макаренко** Михайло Тихонович
(з 12 вересня по 13 жовтня 1944 р.).

Згідно з наказом начальника УШПР на початку серпня 1944 р. був сформований партизанський загін чисельністю 15 осіб (командир В. С. Калина, комісар П. І. Борщ, начальник штабу Є. П. Волянський), який 6 серпня з Києва був десантований літаком у район Ружомберка (Чехословаччина) — висота 1 648 м. До 25 серпня 1944 р. організаторською групою загону були сформовані з місцевого населення, повсталих солдатів словацької армії і військовополонених 3 загони чисельністю 207 осіб.

9 вересня 1944 р. відповідно до вказівки УШПР було створено 2-гу Чехословацьку партизанську бригаду “За свободу слов'ян”. До 11 вересня вона вже мала у своєму складі 5 загонів (820 осіб), а на 24 жовтня 1944 р. — 12 загонів (1 590 партизанів): 1-й загін (командир Л. Січанський, комісар С. Іванчик); 2-й загін (командир П. А. Чернов, комісар Я. Шольц); 3-й загін “Смерть фашизму” (командир Ю. М. Михайлов, комісари П. І. Борщ, І. М. Рибаченок); 4-й загін (командир С. Ф. Кирчанов, комісар П. Болко); 5-й загін (командир Ф. О. Гайдін, комісари В. В. Герасимов, Г. П. Шукін); 6-й загін (командир Ф. Я. Таратинів, комісари Я. Земан, К. Долинський); 7-й Погронський партизанський загін (командир М. Є. Вотінцев, комісар Л. Гроссман); 8-й Мікулашський партизанський загін у Железном (командири Я. Крицек, Я. Полякович, комісар М. Кончинський); 9-й Ліптовський партизанський загін (командири В. І. Берюков, С. Фельчер, комісари Р. Зерник, В. І. Берюков); 10-й загін (командир загону С. Адамик, комісар загону П. О. Троян); 11-й угорський партизанський загін (командир загону Г. О. Шукін); 12-й партизанський загін “Високі Татри” (командир загону В. М. Ахмадулін, комісар загону Л. С. Леонов).

Максимальна чисельність партизанів у бригаді була у період Словацького національного повстання (з 29 серпня по 28 жовтня 1944 р.) — 1 590 бійців. На час розформування бригади в ній налічувалось 378 бійців.

У національному відношенні більшість партизанів становили словаки. Серед них були також українці, росіяни, білоруси, вірмени, євреї, башкири, чехи, угорці, поляки, німці, румуни, французи та ін.

На озброєнні бригади на 24 жовтня 1944 р. було: 51 міномет, 91 кулемет, 110 автоматів, 897 гвинтівок, інше спорядження.

2-га Чехословацька партизанська бригада “За свободу слов'ян” вела бойові дії у районах: Ружомберок, Ліптовський Св. Мікулаш, Попрад, Легоча.

Партизанами за час бойових дій у тилу противника пущено під укіс 3 військових ешелони. Знищено: літаків — 2, мотоциклів — 9, гармат різного калібру — 11, ангарів для літаків — 1, тяжких кулеметів — 48. Підбито та підірвано: танків — 23, потягів — 3, вагонів — 17, автомашин — 53; висаджено у повітря: залізничних мостів — 19, шосейних мостів — 8. Також завдано втрат противнику в живій силі. У період Словацького національного повстання бригада брала участь у визволенні таких міст, як Ліптовський Св. Мікулаш, Ліптовський Градок, Попрад, Брезно, Легоча, Зволен, Банська-Штявниця.

Під час захисту визволеної території Словаччини від окупації німецько-фашистськими військами бригада під командуванням Є. П. Воляньського вела запеклі оборонні бої. Після захоплення фашистами визволеної території бригада пішла в гори і продовжувала вести бойові і диверсійні дії на комунікаціях ворога, звідти знищуючи його живу силу і техніку.

За весь період бойової діяльності бригада дислокувалась у 5 містах і 185 населених пунктах, де провела значну агітаційно-пропагандистську роботу серед населення. Про її ефективність свідчать успішні бойові дії і швидкий ріст цього партизанського формування за рахунок місцевого населення, словацьких солдатів і колишніх в'язнів фашистських концтаборів.

За активні бойові дії, виявлені при цьому мужність і героїзм, командний склад бригади і партизани, які відзначились у боротьбі з фашистськими окупантами, були нагороджені орденами і медалями СРСР.

У зв'язку з визволенням частинами Червоної армії району бойових дій 2-ї Чехословацької партизанської бригади "За свободу слов'ян", вона 27 лютого 1945 р. вийшла з тилу противника в районі населених пунктів Пача, Довалово, Ліптовська Кокава і була розформована.

2-га СЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. М. ШТЕФАНИКА

- Командир — **Попов** Костянтин Карлович;
Комісари — **Естов** Франтішек, **Седлачек** Антон (з 5 жовтня 1944 р.
по 17 жовтня 1944 р.);
Начальник штабу — **Анцупов** Петро Васильович.

Відповідно до рішення командування 1-ї Чехословацької партизанської бригади ім. М. Штефаніка (П. О. Величко) для розгортання партизанського руху на території Словацького національного повстання 28 серпня 1944 р. зі складу бригади був виокремлений для самостійних дій загін словаків (120 осіб) під командуванням В. Жінгора. Комісаром до загону був прикомандирований колишній начальник штабу бригади П. О. Величка К. К. Попов.

На початок вересня 1944 р. чисельність загону сягнула 1 542 осіб, і його командування звернулося до начальника УШПР із проханням дозволити сформувати 2-гу Словацьку партизанську бригаду ім. М. Штефаніка. Відповідно до отриманого дозволу 12 вересня 1944 р. була організаційно оформлена бригада, командиром якої став К. К. Попов, комісаром — А. Седлачек, начальником штабу — П. В. Анцупов, заступником командира — В. Жінгор.

У бойовому складі бригади було сформовано 8 батальйонів: 1-й (командир Я. Полонець — 158 осіб); 2-й (командир Сивушкін — 95 осіб); 3-й (командир Зозуля — 72 особи); 4-й (командир Петро Бумбера); 5-й (командир Алоїз Рітношик — 70 осіб); 6-й (командир М. Грушка); 7-й (командир Ю. Ровняк — 112 осіб); 8-й (командир О. Гайнов — 307 осіб), за кожним з яких було закріплено район дислокації і бойової діяльності. Батальйони склалися із 2-3 рот, чисельністю до 80 бійців, роти поділялись на взводи і відділення. Чисельність бригади на 1 жовтня 1944 р. становила 1 812 партизанів; на 19 травня 1945 р. — 991 особа. Серед них було: словаків — 635, чехів — 167, росіян — 49, українців — 38.

На 1 травня 1945 р. у бойовому складі бригади було 4 батальйони: 1-й батальйон (командир О. М. Гайнов, комісар А. Урозніязов); 2-й батальйон (командир Й. Ф. Талацко, комісар О. Чех); 3-й батальйон (командир Б. Майзлик, комісар В. Фашанг); 4-й батальйон (командир М. Грушка, комісар Е. Дубовець), а також партизанський загін "Слован" ("Слов'яни"). Організаційна структура бригади крім батальйонів включала командування і штаб, розвідувально-диверсійну групу, відділ забезпечення й автоколону.

На озброєнні бригади було 2 гірські гармати, 3 міномети, 13 протитанкових гвинтівок, 2 гранатомети, 80 кулеметів, 10 автоматів, 856 гвинтівок.

Бригада вела бойову і диверсійну діяльність у районах Рожнов — Чадца — Турчанський Св. Мартін — Пр'євідза — Тренчін, потім діяла в Моравії (20 км на захід від Жиліни).

За період бойової діяльності бригада провела 123 бойові акції, підірвала 24 ворожих ешелони, знищивши і пошкодивши при цьому 20 потягів і 248 вагонів, 5 цистерн, 8 залізничних і 4 шосейних мости; також партизани підбили і знищили літак, 12 танків, 14 бронемашин, 91 автомашину, 13 гармат, 9 мінометів, 2 польові кухні, радіостанцію, 2 трансформатори.

Партизани надрукували і розповсюдили 38 видів листівок загальною кількістю приблизно 15 тис. примірників (німецькою, чеською, словацькою, угорською і російською мовами), провели 135 мітингів, зборів і бесід серед місцевого населення.

19 травня 1945 р. за розпорядженням оперативної групи при розвідувальному відділі 4-го Українського фронту бригада було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. ЯНОШИКА

- Командир — **Белік Ернест**;
Комісари — **Мічудик Йосип** (серпень — жовтень 1944 р.),
Кузьменко Григорій Микитович (жовтень 1944 р.),
Гуггін Олексій Миколайович (жовтень 1944 р. — лютий 1945 р.);
Начальник штабу — **Єрмаков Яків Дмитрович**.

Бригада організаційно оформлена 12 вересня 1944 р. на базі організаторської групи, направленої в тил противника 7 серпня 1944 р. у район м. Пряшова (Словаччина) для проведення бойових дій у районах міст Брезно, Банської-Бистриці, Ліптовського Св. Мікулаша, Ружомберока.

У бойовому складі бригади на жовтень 1944 р. було 6 партизанських загонів: 1-й загін (командир Я. Катрушин, комісар П. Влчко, начальник штабу І. Шедепський); 2-й загін (командир І. Ф. Рябикін, комісар Стефан Паван, начальник штабу Йозеф Ветошка); 3-й загін (командир Д. П. Вознюк, комісар Войтех Краут, начальник штабу М. С. Білецький); 4-й загін (командир Я. Мурін, комісар Я. Шибо, начальник штабу А. О. Павліков); 5-й загін (командир А. Спуста, комісар Оскар Вертгаймер, начальник штабу Франтішек Кришка); 6-й загін (командир А. Крал, комісар Найман, начальник штабу Стефан Давид). У листопаді 1944 р. у бригаді налічувалось 1 287 осіб. Перед розформуванням — 885 осіб.

Організаційна структура бригади включала командування, штаб, взвод розвідки, резервну (комендантську) роту, радіовузлу, санслужбу і господарський взвод, а також

бойові підрозділи — партизанські загони, які поділялись на роти, взводи, підрозділи. У кожного загону були відділення розвідки.

На початку організації бригада мала на озброєнні 2 гармати, 4 міномети, 2 ПТР, 84 кулемети, 63 автомати і 673 гвинтівки. На 1 листопада 1944 р. у бригаді було: гармата, 4 міномети, 2 ПТР, 120 кулеметів, 145 автоматів і 1 016 гвинтівок. На день розформування в загонах бригади налічувалося 85 кулеметів, 89 автоматів і 701 гвинтівка.

У бойовій діяльності організаторської групи та створених нею загонів першою бойовою операцією став бій 28 серпня 1944 р. за м. Ружомберок разом з партизанськими бригадами М. С. Сечанського та О. С. Єгорова. Завдяки вдалим діям місто було визволено від гітлерівців, знищено 88 солдатів і офіцерів, автомашину. 29 серпня 1944 р. партизани взяли участь у визволенні м. Ліптовський Св. Мікулаш. У бою було знищено 23 гітлерівці, захоплено як трофеї кулемет, 3 автомати, 15 гвинтівок і 4 автомашини. Того самого дня бригада брала участь у визволенні м. Банська-Бистриця.

4 вересня 1944 р. партизани разом із словацькими військовими підрозділами, які перейшли на бік визволителів, у 2-денному бою оволоділи с. Тельгарт. З 4 по 20 вересня 1944 р. бригада разом з іншими партизанськими формуваннями тримала оборону, прикриваючи м. Турчанський Св. Мартін, однак під натиском переважаючих сил противника була змушена відійти в гори.

22 вересня 1944 р. на шосе Спішска Нова Вес — Мнішек у районі с. Гнильчак була влаштована засада на німецьку автоколонну, внаслідок чого розбито 2 вантажні автомашини, вбито 80 і поранено 23 німецьких солдати. 1 листопада 1944 р. 4-м загonom здійснено напад на німецький гарнізон в с. Вікартовці. У результаті бою спалено склад пального, вбито 37 гітлерівців, взято трофеї: 2 кулемети і 18 гвинтівок. 18 грудня 1944 р. 1-й і 4-й загони вели оборонні бої на підступах до с. Ліптовська Тепличка з чотирма батальйонами німців. У результаті 6-годинного бою партизани завдали противнику втрат у живій силі.

23 січня 1945 р. на ділянці залізниці Попрад — Ружомберок, перегін Важець — Виходка партизанами пущений під укіс військовий ешелон, внаслідок чого пошкоджений потяг, розбито 12 вагонів, знищено 120 і поранено 30 німецьких солдатів і офіцерів.

За період діяльності загонами бригади проведено 80 боїв із противником, у тому числі за оволодіння містами і населеними пунктами Ружомберок, Ліптовський Св. Мікулаш, Тельгарт, Турчанський Св. Мартін, Зволен, Млиники, Хижна Вода та ін. Під час боїв знищено 6 танків, 41 автомашина, 2 гармати, склад пального та ін. Під час диверсій на комунікаціях противника висаджено у повітря 11 ешелонів, у результаті чого розбито і пошкоджено 11 потягів, 95 вагонів, 5 платформ, танк, 13 автомашин, зруйновано 2 залізничних і 7 шосейних мостів. Партизани завдали ворогу втрат у живій силі, захопили як трофеї озброєння, боєприпаси і продовольство.

Під час масово-політичної роботи на окупованій території партизанами розповсюджено серед населення приблизно 4 тис. примірників пропагандистської літератури словацькою, німецькою, угорською і румунською мовами.

За мужність і героїзм у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками 20 бійців і командирів бригади нагороджені орденами і медалями Союзу РСР.

З 1 лютого 1945 р. бригаду, після її приєднання до частин Червоної армії, було розформовано.

ЧЕХОСЛОВАЦЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. Я. ЖИЖКИ

Командир — **Пола** Теодор Ізофович;
Комісар — **Кащак** Стефан Іванович;
Начальники штабу — Герой Радянського Союзу **Клоков** Всеволод Іванович,
Крпек Арншот (з 2 лютого 1945 р.).

На базі курсантів школи особового призначення УШПР 20 серпня 1944 р. був сформований партизанській загін чисельністю 10 чоловік. Його командиром був призначений Т. І. Пола, військовослужбовець чеської армії, комісаром — С. І. Кащак, член Компартії Чехословаччини, начальником штабу — В. І. Клоков, партизан-підрильник зі з'єднання О. Ф. Федорова.

28 серпня 1944 р. загін був десантований на базу партизанської бригади П. О. Величка в район с. Скабина неподалік від Турчанського Св. Мартіна (Словаччина). У зв'язку із зростанням чисельності загону наказом УШПР від 20 вересня 1944 р. його було реорганізовано в бригаду ім. Я. Жижки (500 бійців). У середині листопада 1944 р. представництво УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту реформувало бригаду в партизанське з'єднання, у складі якого було 11 батальйонів (загонів) чисельністю до 1,6 тис. чоловік.

Серед них: 1-й батальйон (командир Л. Славкін, комісар П. Айдаров); 3-й батальйон (командир Богинський, комісар П. Дольний); 4-й батальйон (командир Кузнецов); 5-й батальйон (командир Б. Іванішин, комісар Б. Федоров); 6-й батальйон (командир Т. Лиско, комісар Турек, начальник штабу Макаревський); 7-й батальйон (командир Рилін, начальник штабу Козлов); 9-й батальйон (командир В. Жалман, комісар Я. Рогачек); 10-й батальйон (командир А. Зуєв, комісар В. Седлар, начальник штабу О. Соколов); 11-й батальйон (командир М. Масарик, комісар М. Ковальчик); підривна (диверсійна) рота (командир В. Станко).

Станом на 10 квітня 1945 р. до бойового складу з'єднання входили 9 батальйонів (загонів) чисельністю 678 бійців та командирів. Серед них 427 словаків, 81 чех, 116 представників національностей СРСР.

1 лютого 1945 р. зі складу з'єднання було виокремлено групу партизанів (120 чоловік), на базі якої сформувалось партизанське з'єднання ім. О. В. Суворова під командуванням Д. М. Резуто.

На озброєнні з'єднання на 29 серпня 1944 р. було 6 кулеметів, 26 автоматів, 4 гвинтівки; на 21 листопада 1944 р. — 78 кулеметів, 209 автоматів, 751 гвинтівка та інше спорядження.

У період Словацького національного повстання з'єднання ім. Я. Жижки у вересні 1944 р. здійснило напад на німецькі гарнізони в м. Бановце під Бебравою та м. Турчанська Тепліце, завдавши противнику втрат у живій силі та техніці. Партизани тривалий час утримували м. Бановце під Бебравою та прилеглі 24 населені пункти.

За період діяльності в тилу ворога з 28 серпня 1944 р. по 2 травня 1945 р. з'єднанням ім. Я. Жижки проведено 195 бойових та диверсійних акцій, в результаті яких ворогу було завдано втрат у живій силі; підірвано 19 ешелонів противника, розбито 15 потягів, 69 вагонів, 25 автомашин, 7 залізничних та 14 шосейних мостів, 7 цистерн із паливом, захоплено велику кількість зброї. Крім того, партизани врятували 28 збитих британських та американських льотчиків, які через Банську-Бистрицю були переправлені до Великобританії, організували втечу з військового заводу "Шкода" в с. Дибниці 180 французьких спеціалістів, через що завод зупинив роботу.

За мужність та героїзм, проявлені в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників, партизанів з'єднання було представлено до нагород.

Чехословацьке партизанське з'єднання ім. Я. Жижки 2 травня 1945 р. вийшло з тилу ворога та зосередилось у м. Бановці, де й було розформовано.

З'ЄДНАННЯ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ ім. М. РАКОШІ

Командир — **Козлов** Василь Михайлович;
Комісар — **Васін** Володимир Матвійович;
Начальник штабу — **Попов** Володимир Миколайович.

Штаб з'єднання був сформований у Києві згідно з наказом начальника УШПР Т. А. Строкача від 11 вересня 1944 р. До його складу увійшли 17 чоловік, які знаходились до цього у партизанських формуваннях, що діяли в Україні. Одночасно наказом начальника УШПР “для розгортання партизанського руху на території Угорщини” був сформований партизанський загін із колишніх солдатів та офіцерів угорської армії, які до цього навчалися у спецшколі при Українському штабі партизанського руху.

19 вересня 1944 р. штаб з'єднання чисельністю 17 чоловік та група угорського партизанського загону з 10 чоловік, всього 27 чоловік, з 2 радіостанціями на 2 літаках “Дуглас” вилетіли з аеродрому Києва в тил противника. Один літак, на якому знаходилася група партизанів з 12 чоловік на чолі з майором В. Козловим, здійснив посадку на повстанському аеродромі “Три дуби” (північніше м. Зволина, Чехословаччина). Інший літак перекинув групу чисельністю 15 чоловік на чолі з Є. П. Щebetівським на базу партизанського формування під командуванням Карасьова (с. Кордики, на північний захід від м. Банська-Бистриця).

22 вересня 1944 р. штабом з'єднання були створені партизанські загони “За Батьківщину” та ім. Ш. Петефі, а 9 листопада 1944 р. на базі діючої в районі Тісовець партизанської групи сформований загін ім. Й. В. Сталіна.

Бойовий склад з'єднання ім. М. Ракоші з 27 чоловік на 19 вересня 1944 р. зріс на момент розформування до 583 чоловік. Серед них: угорців — 250, словаків — 237, українців — 36, росіян — 46, решта — представники 12 національностей СРСР та зарубіжних країн.

В організаційному відношенні з'єднання складалося з командування, штабу, радіовузла, санітарної та господарської частин, а також бойових одиниць — партизанських загонів. До його складу входили: партизанський загін “За Батьківщину” (командир О. Д. Шестов, комісар Є. П. Щebetівський, начальник штабу С. С. Степанюк) — 142 бійці; партизанський загін ім. Й. В. Сталіна (командир Є. Новак, комісар В. Н. Мандрик, начальник штабу Б. І. Горбунов) — 167 бійців; партизанський загін ім. Ш. Петефі (командир З. Грубич (з 17 листопада 1944 р. — К. Адлер, з 16 грудня 1944 р. виконуючим обов'язки командира був призначений Ю. Денеш), комісар Ю. Фабри, начальник штабу В. Н. Мандрик, з 17 листопада 1944 р. — А. І. Коваль) — 274 бійці.

На озброєнні з'єднання на 20 вересня 1944 р. було 27 автоматів, 2 гвинтівки, 4 пістолети, на 1 січня 1945 р. — 28 кулеметів, 85 автоматів, 467 гвинтівок, 40 пістолетів.

Бойова та диверсійна діяльність з'єднання розпочалася з 22 вересня 1944 р. виходом у рейд на територію Угорщини. Однак наявність на маршруті руху численних фашистських гарнізонів, постійне переслідування противника змусили партизанів відійти на територію Словаччини, північніше Римавської Сobotи (с. Бабінець). Діючи вздовж кордону,

окремі групи загону В. М. Козлова встановили зв'язок із населенням ряду угорських сіл. На кінець вересня вони діяли вже в районі Філяково, у жовтні — в районі Гомерші, де підірвали залізничний ешелон ворога, та в районі Араньїди.

За період з 19 вересня 1944 р. по 22 січня 1945 р. з'єднанням партизанських загонів проведено 104 бойові та диверсійні акції, у результаті яких підірвано 5 потягів, 42 вагони, 34 платформи з бойовою технікою, 16 автомашин (4 з них із боеприпасами), 4 залізничні мости, 18 шосейних мостів та ін. Під час бойових дій ворогу було завдано втрат у живій силі. Як трофеї партизанами захоплено міномет, 28 кулеметів, 58 автоматів, 367 гвинтівок, 87 тис. патронів та інше спорядження.

Загони з'єднання розповсюдили серед місцевого населення 25 тис. листівок угорською мовою, провели 70 мітингів та зборів, на яких були присутні 10 тис. чоловік.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання за наказом представника УШПР при Військовій раді 4-го Українського фронту з 22 січня 1945 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім В. І. ЧАПАЄВА

- Командири — **Балота** (Ягупов) Іван Кононович (вересень 1943 р. — жовтень 1944 р.), **Кокін** Віктор Миколайович (жовтень — листопад 1944 р.);
- Комісари — **Луньов** Олександр Федорович (вересень 1943 р. — жовтень 1944 р.), **Тристан** Володимир Миколайович (жовтень — листопад 1944 р.);
- Начальник штабу — **Кукореллі** Людовіт.

З'єднання організаційно оформлено 1 жовтня 1944 р. наказом представника УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту на базі партизанського загону (створений у вересні 1943 р.), який складався з членів Словацької компартії та колишніх військово-полонених бійців та командирів Червоної армії, в районі с. Маташка (16 км на південний захід від м. Стрпковца, Чехословаччина).

У складі з'єднання на час створення налічувалося 4 бойові одиниці: загін ім. І. Богуна (командир А. М. Мит'яєв, комісар Д. І. Баранов, начальник штабу М. М. Докучаєв); загін ім. С. М. Будьоного (командир І. М. Кульбакін, комісар І. Ю. Борисюк, начальник штабу П. А. Сохань); загін ім. О. Пугачова (командир І. І. Кудрявцев, комісар Д. Г. Чавров, начальник штабу М. І. Шамін); загін ім. М. О. Щорса (командири А. І. Курачов (травень — жовтень 1944 р.), М. В. Кузнецов (жовтень — листопад 1944 р.), комісари А. П. Крилосов (січень — жовтень 1944 р.), О. Д. Бриков, начальник штабу М. О. Мошкін), чисельністю 1 460 партизанів.

Бойову та диверсійну діяльність з'єднання проводило на території Бардевського, Пряшівського, Сабіновського, Стрпківського, Гиральтовського, Медзілаборського, Гуменновського, Врановського та Михайлівського районів Чехословаччини.

На озброєнні з'єднання на 6 вересня 1944 р. було 3 гармати, міномет, протитанкова рушниця, 86 кулеметів, 63 автомати та 679 гвинтівок. На 27 листопада 1944 р. — 4 ПТР, 66 кулеметів, 148 автоматів та 372 гвинтівки.

У діяльності загону одна з перших бойових операцій була проведена ще 5 січня 1944 р. У цей день на залізниці Вранов — Пряшів (3 км на південний схід від полустанку Соль) було пущено під укис військовий ешелон ворога, внаслідок чого знищено потяг

та 6 вагонів, 20 вагонів із майном пошкоджено, вбито та поранено більше 60 гітлерівців. Рух на дорозі зупинено на 72 години.

24 липня 1944 р. у с. Штявник (10 км на південь від Свидника) в результаті бою було знищено автоколону противника у складі 15 автомашин з авіабомбами, мінами та іншими боєприпасами, вбито 48 та поранено 17 німецьких солдатів та офіцерів.

26 серпня 1944 р. було здійснено напад на залізничну ст. Маргєцани (18 км на південний захід від м. Пряшова). Під час жорстокого бою знищено 6 потягів, 300 вагонів з боєприпасами та авіаприладами, 7 автомашин, підірвано водогінну башту, поворотне коло, залізничний міст довжиною 150 м та висотою 10 м.

2–5 вересня 1944 р. відбулись бої з німецькими гарнізонами в селах Гиральтовце, Добра, Чемерне, Брестов, Вагаш, Злате, Бане, Ганушовці, Германовце та інших, у результаті яких гарнізони ворога були знищені, а названі населені пункти зайняті партизанами.

1 жовтня 1944 р. на залізничному перегоні Гуменне — Міхаловце (700 м на північ від ст. Бреков) пущено під укис військовий ешелон із живою силою, у результаті чого знищено потяг, 9 вагонів, вбито та поранено 260 гітлерівців. Рух зупинено на 30 годин.

20 листопада 1944 р. у районі Медзілаборце — Гуменне — Стрпков — Вранов з'єднання потрапило в оточення, однак після запеклих боїв прорвало оборону ворога західніше с. Габура та зустрівся з частинами Червоної армії.

За період бойової діяльності партизанами були знищені бронепоезд, 6 танків, 175 автомашин, танкетка, 8 гармат, 29 кулеметів, 21 дзот. Під час диверсій на комунікаціях ворога підірвано 22 ешелони, внаслідок чого знищено та пошкоджено 23 потяги, 439 вагонів, зруйновано 6 залізничних та 22 шосейні мости.

У з'єднанні видавалися стінгазета “Чапаєвець”, листівки та відозви до словацьких солдатів, місцевого населення. Всього було виготовлено та розповсюджено 8,5 тис. листівок.

Відповідно до наказу представника УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту від 28 листопада 1944 р. з'єднання було розформовано.

1-ша ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. Й. В. СТАЛІНА

- Командири — Дібров Ілля Данилович (вересень — жовтень 1944 р.),
Бруновський Юзеф (жовтень — листопад 1944 р.),
Лошаков Григорій Минович (листопад 1944 р. —
лютий 1945 р.);
- Комісари — Ковач Ян (вересень — листопад 1944 р.),
Кучера Мартин (листопад 1944 р. — лютий 1945 р.);
- Начальники штабу — Бруновський Юзеф (вересень — жовтень 1944 р.),
Лошаков Григорій Минович (жовтень — листопад 1944 р.);
Гудець Ян (листопад 1944 р. — лютий 1945 р.).

Бригада організаційно оформлена 11 жовтня 1944 р. на базі організаторсько-партизанського загону ім. Й. В. Сталіна, направлено в тил противника УШПР 8 вересня 1944 р. у район Св. Мартіна (Словащина) для проведення бойових дій в районах:

Тренчин, Миява, Нове Місто, Стара Тура. Після загибелі в бою з фашистами І. Д. Діброва командиром бригади був призначений Г. М. Лошаков.

У результаті запеклих боїв і організації нових загонів 29 листопада 1944 р. зі складу 1-ї бригади була виокремлена організаторська група на чолі з Ю. Бруновським, на базі якої була створена 2-га Чехословацька партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна.

У бойовому складі 1-ї бригади на момент приєднання до частин Червоної армії було 5 партизанських загонів: “За перемогу” (командир Я. Мартинчек, комісар І. Ахімський, начальник штабу Р. Варга); “За вільне слов'янство” (командир Ш. Бобуля, комісар Д. Герик, начальник штабу Ф. Плоскуняк); “За свободу” (командир М. Лукач, комісар Й. Пупак, начальник штабу Ф. Боб'єн); ім. М. С. Хрущова (командир А. І. Горянський, комісар О. І. Ковда, начальник штабу Д. М. Філімонов); загін агентурно-підпільної роботи загальною чисельністю 543 бійці. Більшість особового складу становили чехи та словаки.

З 29 листопада 1944 р. 1-ша бригада діяла в районі Попрада, Штявника, Коларовіце, Вельке Ровне (південно-східна частина Моравії).

До організаційної структури 1-ї бригади входило командування, штаб, розвідзвод, партизанські загони. На озброєнні бригади на 29 листопада 1944 р. було: ПТР, 6 кулеметів, 45 автоматів і 130 гвинтівок; на 1 лютого 1945 р. — 33 кулемети, 126 автоматів і 162 гвинтівки.

У бойовій діяльності загону одним із перших став бій із гарнізоном м. Стара Тура 8 жовтня 1944 р. У результаті 7-годинного бою було вбито і поранено 220 гітлерівців, знищено 21 автомашину і 4 мотоцикли. Протягом 13–21 жовтня 1944 р. загони бригади двічі потрапляли до оточення, але завдяки рішучим діям проривались на оперативний простір. 29 жовтня партизани успішно атакували німецькі гарнізони в с. Червений Камінь (район Пухова), а 26 листопада 1944 р. с. Штявник, при цьому захопили як трофеї 4 кулемети, 14 автоматів, 23 гвинтівки.

29 січня 1945 р. після запеклих боїв було зайнято с. Порубка, що мало велике оперативне значення, і утримувалось 3 доби до підходу частин Червоної армії. Партизани захопили німецький штаб з усіма документами, карти з нанесеними лініями оборони, при цьому було вбито 46 і поранено 18 (в тому числі генерал) гітлерівців.

За період бойової діяльності бригадою проведено 43 бої, знищено бронемашину, 37 автомашин, 6 кулеметів, 51 гвинтівку. Під час диверсій на комунікаціях противника пущено під укіс 5 військових ешелонів, зруйновано 2 залізничних і 5 шосейних мостів. Партизани завдали противнику втрат у живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів і продовольства.

Бригадою у процесі масово-політичної роботи було підготовлено і розповсюджено серед місцевого населення 20 тис. примірників листівок словацькою й угорською мовами.

За хоробрість і мужність у боях з ворогом 86 партизанів нагороджені орденами і медалями СРСР.

1 лютого 1945 р. бригада приєдналася до частин Червоної армії, й 11 лютого 1945 р. її було розформовано.

ЗАКАРПАТСЬКЕ ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ

Командир — **Русин** Василь Павлович;
Комісар (офіцер просвіти) — **Фабрицій** Іван Іванович;
Начальник штабу (радник) — **Стендер** Іван Петрович.

7 вересня 1944 р. в тил противника на територію Свалявського і Мукачівського округів Закарпаття був направлений сформований УШПР та представником Чехословацького уряду партизанський загін, на базі якого 15 жовтня 1944 р. було організовано партизанське з'єднання.

У бойовому складі з'єднання на 1 листопада 1944 р. було 6 загонів чисельністю 225 чоловік: 1-й загін (командир М. О. Логойда, комісар І. І. Цимбалінець); 2-й загін (командир В. В. Мишко, комісар В. Г. Суран); 3-й загін (командир І. М. Печкан, комісар Ф. І. Лісіков); 4-й загін (командир Д. І. Керечун, комісар М. Г. Порохнавець); 5-й загін (командир Л. В. Святиня, комісар І. В. Шелевер); 6-й загін (командир П. Л. Зозуля, комісар М. І. Жига).

У національному відношенні основу з'єднання становили представники українського народу. З 225 партизанів було 206 українців.

На озброєнні з'єднання на початку діяльності було 2 кулемети, 19 автоматів та 69 гвинтівок. Напередодні розформування — 2 міномети, 12 кулеметів, 60 автоматів і 461 гвинтівка.

Однією з перших операцій з'єднання стала засідка 23 вересня 1944 р. край шосейної дороги на ділянці сіл Оленево — Порошково, в результаті якої була підірвана автомашинна з боєприпасами та підвода з хлібом. 24 вересня 1944 р. в с. Оленево, ліквідувавши охорону речового складу, партизани роздали його майно населенню, а приміщення знищили. 12 жовтня в районі 1 км на схід від ст. Пасіка було пущено під укис військовий ешелон противника, внаслідок чого знищено 5 вагонів із боєприпасами та продовольством. Рух на залізниці Мукачево — Свалява зупинено на добу. 23 жовтня 1944 р. у результаті бою в с. Ряпидь (2 км на південь від с. Чинадієво) з угорськими військами вбито та поранено 166 солдатів та офіцерів, 301 чоловік взято в полон. Захоплено трофеї: 7 кулеметів, 38 автоматів, 402 гвинтівки, 800 гранат.

За період діяльності з'єднанням проведено 21 бойову операцію. На комунікаціях противника підірвано 5 ешелонів. Партизани знищили 254 гітлерівці та їх прибічники, захопили значну кількість боєприпасів, озброєння та продовольства.

У зв'язку з визволенням території Закарпатської України від противника з'єднання з 1 листопада 1944 р. було розформовано.

1-ша СЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. М. ШТЕФАНИКА

Командир — **Жінгор** Вільям;
Комісар — **Тягун** Андрій;
Начальник штабу — **Гурта** Едуард.

За рішенням командування 1-ї Чехословацької партизанської бригади ім. М. Штефаника (П. О. Величко) для розгортання партизанського руху в районах, охоплених Словацьким національним повстанням, зі складу бригади 28 серпня 1944 р. був

виокремлений загін словаків (120 чоловік) під командуванням штабс-капітана В. Жінгора. У зв'язку з утворенням на базі згаданого загону 2-ї Словацької партизанської бригади ім. М. Штефаніка (12 вересня 1944 р.) під командуванням К. К. Попова, В. Жінгор був призначений заступником командира бригади.

На початку жовтня 1944 р., внаслідок наступу німецько-фашистських військ на територію, охоплену Словацьким національним повстанням, загони (батальйони) 2-ї партизанської бригади були змушені розосередитись, відступити в іншу місцевість. Разом із В. Жінгором залишилося приблизно 150 партизанів. На базі вказаної групи 17 жовтня 1944 р. було організовано оформлено 1-шу Словацьку партизанську бригаду ім. М. Штефаніка.

На початку січня 1945 р. у складі бригади було створено бойові ділянки, або області, залежно від місця дислокації партизанських загонів: 1 — область "Олена" (командир А. Рітношик), район Стречно, в складі 2 партизанських загонів: М. Лепя (31 чоловік) і Ш. Батори (20 чоловік); 2 — область "Людмила" (командир Р. Маршала), район Турчанський Св. Мартін, у складі 3 загонів: С. Сікори (45 чоловік), Ф. Крігера (34 чоловіки), В. Затурецького (12 чоловік); 3 — область "Володимир" (командир Л. Носак), район Кральовня, партизанський загін чисельністю 59 бійців; 4 — область Гадерської долини, район Цецови над Блатницею, де дислокувався загін "Само" під командуванням С. Біззи (32 особи). Крім того, до складу бригади входив партизанський загін під командуванням Е. Когутика (до 40 бійців), який пізніше пішов із 2-ю Словацькою бригадою К. К. Попова до Моравії. При штабі бригади перебувала окрема штабна рота під командуванням Л. Фельцана (34 бійці) і санітарний пункт.

Відповідно до вказівок ГШПР Чехословаччини перед 1-ю Словацькою бригадою було поставлено завдання діяти на комунікаціях фашистів у районах Теплице — Вруткі — Жіліна.

Під час бойової і диверсійної діяльності загонами бригади знищено літак, 9 танків, 8 гармат, 47 автомашин, підірвано 2 потяги, 25 вагонів, мотодрезину, зруйновано 11 залізничних і шосейних мостів. Партизани завдали фашистам втрат у живій силі, захопили трофеї: міномет, 5 автоматів, 13 кулеметів, інше спорядження і майно.

11 квітня 1945 р. бригада з'єдналася з радянськими і чехословацькими військами, через що її було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКЕ З'ЄДНАННЯ ім. М. С. ХРУЩОВА

Командир — **Садиленко** Олексій Михайлович;

Комісар — **Каленков** Володимир Іванович;

Начальник штабу — **Климов** Микола Михайлович.

Представництвом УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту у вересні 1944 р. був сформований загін ім. М. С. Хрущова чисельністю 39 чоловік. У ніч 15–17 вересня 1944 р. його було десантовано у тил ворога в районі с. Кошице (Словацьчина). У зв'язку з наступом частин Червоної армії загін 22 жовтня 1944 р. вийшов у рейд у район м. Тисовець, де розгорнув бойову і диверсійну діяльність.

10 листопада 1944 р. загін було реорганізовано в партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова чисельністю 114 чоловік.

У бойовому складі з'єднання, на момент розформування, було 4 партизанські бригади, до яких входило 13 загонів загальною чисельністю 984 чоловіки. 1-ша зведена

бригада (командир М. С. Радул, комісар П. Г. Барвенов, начальник штабу О. В. Малишев): загін ім. М. С. Хрущова — розвідзагін (командир М. М. Чуб, комісар П. С. Жарий); загін 044 — ім. М. М. Хмельницького (командир Ю. М. Корж, комісар О. С. Степанов, начальники штабу А. Краткий (січень 1945 р.), О. М. Перетертов (січень — лютий 1945 р.)); загін 099 — автоматники (командир П. Т. Литвин, комісар М. Д. Андриковець). 2-га зведська бригада (командир А. С. Футьянов, комісар Г. Д. Черняхівський, начальник штабу І. П. Міхеєв): загін 045 (командир С. Стіранко, комісар Є. Й. Славінський, начальник штабу О. М. Коротких); загін 088 (командир І. М. Рибаченко, комісар М. І. Куликович, начальник штабу Ф. Шип); загін 033 (командир О. І. Корчагін, комісар М. П. Самусевич, начальник штабу В. О. Кокурін). 3-тя Чехословацька бригада (командир В. Лихнер, комісар А. С. Копилов, начальник штабу Ф. Юрчка). До бригади входили: 1-й батальйон (командир Я. Бенко); 2-й батальйон — загін ім. Масарика (командир Г. Лебенгарт); 3-й батальйон (командир Клескін); 4-й батальйон (командир С. Адамік). 4-а Угорська бригада (командир А. С. Футьянов, Е. Маньяк, комісар О. Шимко, начальник штабу О. І. Зайцев), до якої входили: загін ім. М. Ракоші (командир Ю. Крампе, комісар Я. Брендер); Румунський загін 011 (командир Е. Віціян, комісар Ф. Тіндур); загін 022 (командир В. М. Луньєв, комісар О. Буров).

У національному відношенні у складі з'єднання на січень 1945 р. із 984 партизанів було: чехів і словаків — 643, росіян — 60, українців — 40, інших національностей — 243.

З'єднання на 1 грудня 1944 р. мало міномет, ПТР, 22 реактивні гвинтівки, 21 кулемет, 54 автомати і 55 гвинтівок. На 1 лютого 1945 р. — 12 мінометів, 7 реактивних рушниць, 65 кулеметів, 148 автоматів і 319 гвинтівок.

Однією з перших бойових операцій загону був підрив 5 жовтня 1944 р. мосту довжиною 72 м в 20 км на південний захід від м. Пряшова. 12 грудня 1944 р. на шосе Кокава — Римваська — Баня (32 км на південний захід від м. Лученець) партизанами з'єднання висаджено у повітря шосейний міст довжиною 16 м, а 23 грудня 1944 р. на шосе Кокава — Малинець (500 м на північний захід від с. Іпель) знищено 3 автомашини з боєприпасами.

26 грудня 1944 р. на шосе у 8 км на північний захід від м. Кокави здійснено напад на автоколону противника, в результаті якого знищено 3 всюдиходи, 2 легкових автомобілі, вбито 12 і поранено 18 гітлерівців.

29 грудня 1944 р. на ділянці залізниці Риховська Сobotа — Брезно, на південь від станції Римваська — Брезово, знищено ешелон противника: потяг, 3 вагони з боєприпасами, пошкоджено 7 вагонів. При цьому вбито 30 і поранено 9 гітлерівців.

З 25 по 30 січня 1945 р., під час тривалих боїв у районі Доброча, з'єднання розбило 309-й німецький піхотний полк 208-ї піхотної дивізії. При цьому було вбито і поранено 290 німецьких солдатів і офіцерів, взято трофеї: 11 мінометів, 41 автомат, 118 гвинтівок. Разом з частинами Червоної армії партизани визволили м. Брезно.

За період бойової діяльності з'єднанням знищено промислове підприємство, 45 автомашин. Під час диверсій на комунікаціях ворога підірвано 3 військових ешелони, зруйновано 21 шосейний міст, 3 км залізничного полотна. Партизани завдали втрат противнику в живій силі, захопили значну кількість озброєння, боєприпасів і продовольства.

Проводячи масово-політичну роботу, з'єднання організувало серед місцевого населення 215 бесід, 27 зборів, 16 мітингів.

Після зустрічі з частинами Червоної армії з'єднання з 10 лютого 1945 р. було розформовано.

2-га ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. Й. В. СТАЛІНА

Командир — **Бруновський** Юзеф Вітович;
Комісар — **Ложек** Людвиг Янович;
Начальник штабу — **Плацак** Бедріх.

Бригада організаційно оформлена 28 листопада 1944 р. на базі групи загонів 1-ї Чехословацької партизанської бригади ім. Й. В. Сталіна, якою після загибелі І. Д. Діброва командував Ю. В. Бруновський. У зв'язку з тим, що частина загонів 1-ї бригади на чолі з начальником штабу Г. М. Лошаковим відступила в інший район бойових дій, Ю. В. Бруновський сформував 2-гу Чехословацьку партизанську бригаду ім. Й. В. Сталіна.

У бойовому складі бригади з 28 листопада 1944 р. по 1 травня 1945 р. налічувалося 12 партизанських загонів (батальйонів): 1-й (командир М. М. Рязанов); 2-й (командир В. Бондарюк); 3-й (командир Г. Ф. Гусев); 4-й (командир Д. Френчик, комісар Ю. Блашко, начальник штабу Я. Боцан); 5-й (командир В. В. Бруновський, комісар С. Леднік); 6-й (командир М. Угер, комісар Я. Бубан); 7-й (командир Ю. Адамович, комісар Я. Мізарчиць, начальник штабу М. Сімбінцев); 8-й (командир Г. Шприньк, комісар Р. Тесар); 9-й (командир Ю. Станек, комісар Ф. Цибулька); 10-й (командир В. Фестер, комісар А. Чуряк); 11-й (командир В. Ланчарич, комісар С. С. Мудрагеля); 12-й (командир Я. Решетко, комісар К. Славік).

Чисельність загонів бригади на час створення становила 176 бійців; на 1 травня 1945 р. — 1 026 бійців. Серед них 544 словаки, 172 росіяни, 72 українці, 60 угорців, 49 чехів.

На озброєнні бригади перед її розформуванням було: протитанкових рушниць — 1, кулеметів — 54, автоматів — 101, гвинтівків — 861, пістолетів — 122, гранат — 1 175, патронів — 97 тис. шт.

Загони бригади вели бойову і диверсійну діяльність у районах Пухова, Пруського, Немшева, Тельніце, Малих Карпат, Яворина, Бошаца, Білих Карпат, Пустої Весі, Модри, Пезінка.

У ході бойових дій партизани здійснили 265 диверсійних акцій, завдали фашистам втрат у живій силі, підірвали 9 ворожих ешелонів, внаслідок чого було знищено і пошкоджено 9 потягів, 102 вагони і платформи, зруйновано 8 мостів; знищили 47 автомашин, 3 радіостанції, захопили 4 гармати, 4 міномети, 42 кулемети, 137 автоматів, 436 гвинтівків, 60 тис. патронів та інше спорядження.

Після зустрічі з частинами Червоної армії загони бригади 1 травня 1945 р. було розформовано.

ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА ім. В. Н. БОЖЕНКА

Командир — **Сніжинський** Анатолій Антонович;
Комісар — **Возняк** Василь Карлович;
Начальник штабу — **Ганьба** Микола Миколайович.

16 серпня 1944 р. представництвом УШПР при Військовій раді 1-го Українського фронту в с. Верба (Львівська область) був сформований партизанський загін під коман-

дуванням А. А. Сніжинського (16 осіб), який двома групами з 21 серпня по 3 вересня 1944 р. був десантований на територію Словаччини в район Пряшова. Перед загоном було поставлене завдання вести бойову, диверсійну і розвідувальну діяльність у тилу фашистських військ у районах Смольника, Мнішека, Дoblіна, Пleshивця, Кришче.

Уже з 23 серпня по 30 вересня 1944 р. чисельність загону зросла з 16 до 45 бійців, а на 1 грудня 1944 р. у його лавах вже налічувалося 180 осіб. У зв'язку із зростанням чисельності партизанів з 1 січня 1945 р. на базі загону ім. В. Н. Боженка була укомплектована однойменна партизанська бригада у складі 4-х загонів: ім. В. Н. Боженка, ім. Б. Хмельницького, ім. М. О. Щорса, "За Батьківщину". На час створення у бригаді налічувалося 945, а на 1 квітня 1945 р. — 699 бійців. З них переважну більшість становили чехи і словаки, крім них було 96 росіян, 20 українців, 10 білорусів.

Організаційна структура бригади складалася з командування і штабу (командир, комісар, начальник штабу, заступник командира з розвідки), партизанських загонів.

На озброєнні бригади на 1 квітня 1945 р. було: міномет, 2 протитанкові рушниці, 30 кулеметів, 144 автомати, 392 гвинтівки та інше спорядження.

Однією з перших бойових акцій загону став підрив 26 серпня 1944 р. залізничного моста довжиною 90 м через р. Тополья біля ст. Чемерис, що призвело до затримання руху поїздів на місяць. Надалі диверсії на залізницях стали основною формою бойової діяльності бригади. Упродовж грудня 1944 р. бійці загону вели важкі оборонні бої з фашистськими військами в районі Іновецьких гір (населені пункти Нова-Легота, Долина, Малинище). 6 січня 1945 р. загін ім. М. О. Щорса (200 бійців) біля населеного пункту Петевка на шляху Бановце — Тренчін атакував із засідки колону гітлерівських військ (до 600 осіб). Унаслідок бою було підірвано 5 автомашин з боєприпасами і продовольством, знищено і поранено 85 фашистів.

За період бойової і диверсійної діяльності загону, а потім бригади, підірвано 14 ешелонів противника, внаслідок чого знищено і пошкоджено 14 потягів, 81 вагон, 18 автомашин, зруйновано 6 мостів. Партизани завдали втрат фашистам у живій силі, захопили у ворога міномет, 2 протитанкові рушниці, 24 кулемети, 58 автоматів, 383 гвинтівки, понад 150 тис. патронів.

Після зустрічі з військами Червоної армії партизанську бригаду ім. В. Н. Боженка з 1 квітня 1945 р. на підставі наказу представництва УШПР при Військовій раді 4-го Українського фронту було розформовано.

ЧЕХОСЛОВАЦЬКЕ З'ЄДНАННЯ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ ім. О. В. СУВОРОВА

Командир — Герой Радянського Союзу **Резуто** Дмитро Миронович;
Комісар — Герой Радянського Союзу **Клоков** Всеволод Іванович;
Начальник штабу — **Панфілов** Сергій Гаврилович.

1 лютого 1945 р. зі складу Чехословацького партизанського з'єднання ім. Я. Жижки було виокремлено групу партизанів чисельністю 120 осіб, на базі якої згідно з вказівками представництва УШПР при Військовій раді 4-го Українського фронту було розгорнуто Чехословацьке з'єднання партизанських загонів ім. О. В. Суворова.

У бойовому складі з'єднання на 1 травня 1945 р. було 3 рейдуючі та 3 місцеві партизанські загони: ім. Й. В. Сталіна (командир І. Є. Кошура, комісар А. Чурилов); ім. Зуєва

(командир В. Олоничів, комісар Б. Федоров); загін Ш (командир Конча, комісар А. Скороходов); "За Батьківщину" (командир С. Подушель, комісар Ф. Гонуска); місцевий загін (командир І. Михаляк, комісар М. Юркий); місцевий загін (командир Т. Ковалець, комісар М. Штобко), всього 438 командирів і бійців. За національною ознакою у з'єднанні було: чехів і словаків — 270, українців — 83, росіян — 39, інших національностей — 46 осіб.

Організаційна структура з'єднання складалась із командування і штабу, розвідувального взводу, диверсійної групи і бойових одиниць — партизанських загонів.

На час створення з'єднання організаторська група мала на озброєнні протитанкову рушницю, 13 кулеметів, 22 автомати, 68 гвинтівок, 14 пістолетів, а при розформуванні — 21 кулемет, 174 гвинтівки, понад 50 автоматів й 100 тис. патронів та ін.

У лютому — березні 1945 р. з'єднання базувалося в районі міст Жіліни і Мартіна, здійснюючи бойові та диверсійні операції по Райєцькій та Тур'єцькій долинах. У квітні, виконуючи завдання радянського командування, з'єднання вийшло в рейд у район гірського хребта Яворники, де до зустрічі з 2-м Чехословацьким армійським корпусом зривало будівництво оборонних споруд противника та силами диверсійних груп, що засилялись у Моравію, порушувало військові перевезення ворога.

За період з лютого по травень 1945 р. партизанами знищено і виведено з ладу: автомашин — 52, бронемашин — 1, залізничних вагонів — 10, шосейних мостів — 4, копальні — 1, електростанції — 1, гармат — 1, телефонно-телеграфного зв'язку — 11 250 м, ліній високої напруги — 8,7 тис. м. Крім цього, партизани завдали ворогу втрат у живій силі, проводили велику розвідувальну роботу, доставляли цінні відомості для командування Червоної армії.

2 травня 1945 р. з'єднання зустрілося з частинами 2-го Чехословацького армійського корпусу і за вказівкою УШПР було розформовано в с. Райєцьке Теплице у районі Жіліни (Чехословаччина).

4-та ПАРТИЗАНСЬКА БРИГАДА

Командир — **Ципріх** Антон;
Комісар — **Сметанін** Микола Васильович;
Начальник штабу — **Коровушкін** Григорій Спиридонович.

4 лютого 1945 р. на підставі наказу Головного штабу партизанського руху Чехословаччини зі складу 1-ї партизанської бригади ім. Й. В. Сталіна (командир — О. С. Єгоров) був виведений 4-й партизанський полк під командуванням А. Ципріха, на базі якого розгорнулася 4-та партизанська бригада.

У бойовому складі бригади було 2 партизанські полки. 1-й полк (командир С. Фея, комісар С. В. Светлов, начальник штабу В. Медек) складався з 2-х батальйонів у складі 5-ти партизанських загонів: 1-й батальйон (командир Ф. Г. Нохрін, комісар Т. Поляк, начальник штабу В. Сокіл); 2-й батальйон (командир Й. Малій, комісар Л. Шрап). До 2-го полку входив батальйон (командир Ф. Новотний, комісар С. Лонер) у складі 3-х партизанських загонів і окремого партизанського загону (командир В. П. Пугачов).

На 30 січня 1945 р. у складі 4-го полку, а згодом бригади, налічувалось 306, а на 6 квітня — 746 бійців. Серед них чехів і словаків — 653, українців — 28, решта — представники інших національностей.

Бойова, диверсійна і розвідувальна діяльність бригади проводилась на території Ружомберського і Мікулашського округів Чехословаччини.

Організаційна структура бригади складалася з командування (командир, комісар, заступник командира з розвідки), штабу, розвідагону, служби зв'язку і матеріально-технічного забезпечення, санітарної частини, а також бойових підрозділів — полків, батальйонів і загонів.

На озброєнні 4-го полку, а пізніше бригади, на 30 грудня 1944 р. були: гранатомет, 14 кулеметів, 77 автоматів і 76 гвинтівок, на 30 березня 1945 р. в арсеналі налічувалося: міномет, гранатомет, 4 ПТР, 29 кулеметів, 110 автоматів і 537 гвинтівок.

У бойовій діяльності бригади одним із перших став бій з німцями 9 січня 1945 р. на перевалі між Лужною і Железно, внаслідок чого було захоплено 2 важких кулемети. 25 січня 1945 р. у районі м. Бешенева в результаті диверсії партизанів був висаджений у повітря шосейний міст довжиною 100 м, а 26 січня 1945 р. знищені залізничний міст у Сучанах, тунель у м. Стречному, пущено під укіс 2 військових ешелони. 3 лютого 1945 р. у 12 км на схід від Турани підірвано військовий ешелон з танками і артилерією.

2 березня 1945 р. за наказом командування 1-го Чехословацького корпусу бригада розпочала наступ у напрямку р. Ваг і, пройшовши через Нім, Люпчу, Салатани, Клачани, Любелу і Фіачиці, вийшла до населених пунктів Блехи, Бешенева і Кремені з метою утримання мостів до підходу наступаючих частин Червоної армії і Чехословацького корпусу. 5 березня 1945 р. під натиском переважаючих сил противника бригада відступила до краю лісів Магури, а потім взаємодіяла з радянськими і чехословацькими військами під час наступу на Мікулаш і далі Вазькою долиною на Ружомберок. У цей час партизани своїми діями сковували сили ворога. 6 квітня 1945 р. опір гітлерівців був зламаний, і бригада з'єдналась із частинами Червоної армії.

За період бойової діяльності бригади знищено тунель, 6 автомашин, підірвано 6 ешелонів (внаслідок чого пошкоджено 6 потягів, 16 вагонів), зруйновано 2 шосейних мости. Партизани завдали втрат противнику у живій силі, захопили значну кількість озброєння, боеприпасів і продовольства.

Під час масово-політичної роботи в тилу противника бригадою виготовлені і розповсюджені серед місцевого населення 15 тис. примірників листівок.

Після приєднання до частин Червоної армії бригада 22 квітня 1945 р. було розформовано.

СПИСКИ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ І ГРУП, ЯКІ НЕ ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ З'ЄДНАНЬ, ДИВІЗІЙ, БРИГАД

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
І. Партизанські загони і групи					
1	Партизанський загін ім. В. І. Леніна	командир — Дідівліл Артем Антонович; комісар — Садовник (Васильєв) Дмитро Данилович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
2	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Бондар Григорій Павлович	березень 1942 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
3	Партизанський загін ім. В. М. Мологова	командир — Підгасцький Михайло Федорович	липень 1943 р.	грудень 1943 р.	Розпався у зв'язку із загибеллю керівництва
4	Партизанський загін	командир — Печений Степан Онуфрійович; комісар — Таліса Янкель Шимонович	серпень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
5	Партизанський загін	командир — Саран Борис Миколайович	серпень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
6	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	командир — Струкачов Матвій Михайлович; комісар — Маценко Василь Якович	червень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
7	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Малицький Федір Прохорович; комісар — Текутьєв Михайло Тимофійович	жовтень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
8	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	командир — Стародуб Іван Іванович; комісар — Бойко Григорій Петрович	січень 1944 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
9	Партизанський загін ім. С. М. Кірова	командир — Мельник Григорій Йосипович	січень 1944 р.	лютий 1944 р.	Розпався через загибель керівництва
II. Підпільно-партизанські, диверсійні та розвідувальні групи					
10	Підпільно-партизанська група в с. Ялтушків Барського району	командир — Щербачий Іван Мефодійович	лютий 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
11	Підпільно-партизанська група в м. Жмеринка	командир — Никитюк Михайло Данилович	січень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
12	Підпільно-партизанська група в с. Підвисоке Іллінецького району	командир — Нижник Яків Григорович	червень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
13	Підпільно-розвідувальна група в с. Вавалівка Іллінецького району	командир — Сова Артем Сафонович	вересень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
14	Підпільно-диверсійна група в с. Корделівка Калинівського району	командир — Шиманський Василь Андрійович (він же Ліщенко Петро Прокопович, "Старік")	кінець 1941 р.	травень 1943 р.	Перехід в іншу область
15	Підпільно-диверсійна група Юзефо-Миколаївського цукрозаводу Козятинського району	командир — Меркулов Василь Андрійович	серпень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ВОЛИНЬСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Партизанський загін	командир — Собесяк Юзеф (псевдонім — "Макс")	січень 1942 р.	жовтень 1943 р.	Переїзд Рівненському обласному штабу партизанського руху
2	Партизанський загін	командир — Коншук Микола Парамонович (псевдонім — "Крук")	березень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
3	Партизанський загін	командир — Філюк Олександр Федорович; комісар — Алексієв Кирило Петрович	березень 1942 р.	квітень 1944 р.	Передислокувався на територію Польщі
4	Партизанський загін ім. К. С. Ворошилова	командир — Шкворода Степан Олексійович	березень 1942 р.	серпень 1942 р.	Увійшов у Пінське з'єднання партизанських загонів Білорусі
5	Партизанський загін	командир — Шишко Іван Якович	березень 1942 р.	квітень 1943 р.	Увійшов у з'єднання партизанських загонів О. М. Сабурова
6	Партизанський загін	командир — Самчук Петро Харитонович (псевдонім — "Бондаренко")	травень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
7	Партизанський загін	командир — Михайловський Борис Миколайович	травень 1942 р.	серпень 1942 р.	Увійшов у Пінське з'єднання партизанських загонів Білорусі
8	З'єднання партизанських загонів особливого призначення розвід-управління Червоної армії	командир — Бринський Антон Петрович (псевдонім — "дядя Петя")	вересень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
9	Загін особливого призначення НКДБ СРСР "Переможець"	командир — Мелведєв Дмитро Миколайович; комісар — Стехов Сергій Трохимович	квітень 1943 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
10	Загін особливого призначення НКДБ СРСР "Мисливці"	командир — Прокошок Микола Архипович	квітень 1943 р.	квітень 1944 р.	Перехід на територію Польщі
11	Загін особливого призначення НКДБ СРСР "Олімп"	командир — Карасьов Віктор Олександрович	травень 1943 р.	квітень 1944 р.	Передислокувався з території області
12	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Радько Іван Іларіонович	травень 1943 р.	грудень 1943 р.	Перейшов з місця дислокації до свого з'єднання (Рівненське з'єднання № 2 "За Батьківщину")
13	Партизанський загін ім. С. М. Будьонного	командир — Яковлев Іван Павлович; комісар — Новіков Олексій Євменович	березень 1944 р.	квітень 1944 р.	Перехід на територію Польщі
14	Партизанський загін ім. В. В. Куйбішева	командир — І. А. Смальдінов; комісар — Мурзагараєв	березень 1944 р.	червень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Партизанський загін	командир — Масалигін Степан Дмитрович; комісар — Сметана Дмитро Зосимович	жовтень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий у бою із противником
2	Партизанський загін	командир — Шахнович Веніамін Олександрович; комісар — Вишпяцький Павло Соломонович	жовтень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий у бою із противником. Командир і комісар загинули

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
3	Партизанський загін "Марганець"	командир — Ключко Микола Кирилович; комісар — Бережний Петро Іванович	серпень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Командир і комісар загинули
4	Партизанський загін	командир — Шкода Георгій Антонович командир — Ципкін Марко Миронович командир — Охромков Яків	серпень 1943 р.	жовтень 1943 р. листопад 1943 р.	Загін перетнув лінію фронту через переслідування ворогом, з'єднався з частинами 3-ї гвардійської армії
5	Партизанський загін	командир — Рижиков Федір Тихонович; комісар — Ступак Володимир Герасимович	серпень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Загін відступив у складі частин Червоної армії. Командир розстріляний німцями
6	Партизанський загін	командир — Кабак Павло Кононович; комісар — Ковнат Григорій Данилович	жовтень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розпався
7	Партизанський загін	командир — Карастоянов Іван Іванович; комісар — Руденко Микита Титович	серпень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Комісар розстріляний німцями
8	Партизанський загін	командир — Бабич Василь Васильович; комісар — Колот Корній Володимирович	жовтень 1941 р.	березень 1942 р.	Розбитий у бою із противником. Командир і комісар розстріляні німцями

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
9	Партизанський загін	командир — Макаров-Нікітін Микита Мефодійович; комісар — Тімченко Федір Микитович	серпень 1941 р.	жовтень 1942 р.	Розпався. Комісар розстріляний німцями
10	Партизанська група	командир — Білий Віктор Парфільович	серпень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбита у бою із противником
11	Партизанська група	командир — Бедянок Іван Павлович	вересень 1941 р.	жовтень 1943 р.	Розбита у бою із противником
12	Партизанський загін	командир — Тарасенко Олександр Якович; комісар — Жержун Сергій Арсенович	серпень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розпався. Командир і комісар загинули в бою
13	Партизанський загін	командир — Іванченко Єгор Іванович	вересень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розпався
14	Партизанський загін	командир — Демченко Іван Іванович; заступник командира — Оudinцов Петро Васильович	жовтень 1942 р.	13 березня 1943 р.	Розбитий у бою із противником. Командир і комісар загинули
15	Партизанський загін	командир — Ситник Василь Михайлович; комісар — Олєфїренко Микола Якович	вересень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Командир розстріляний німцями
16	Партизанський загін	командир — Міненко Никифор Андрійович; комісар — Залойло Микола Степанович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Комісар розстріляний німцями
17	Партизанський загін	командир — Жученко Пантелеймон Якович; комісар — Мазниченко Георгій Степанович	жовтень 1941 р.	5 січня 1942 р.	Розбитий у бою із противником. Комісар розстріляний німцями

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
18	Партизанська група (с. Кочеріжки)	командир — Солов'яненко Михайло Меркурович; політрук — Дендебєра Іван Петрович	серпень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбита противником. Командир і політрук загинули в бою
19	Партизанська група (с. Булахівка)	командир — Кучеренко Григорій Савелійович	серпень 1941 р.	серпень 1941 р.	Розбита противником
20	Партизанська група (с. Гроїцьке)	командир — Васильєв Петро Зіновійович; політрук — Палій Василь Олексійович	серпень 1941 р.	серпень 1941 р.	Розбита противником. Командир розстріляний німцями
21.	Партизанська група (с. Богуслав)	командир — Шиплов Захар Павлович; політрук — Іващенко Федір Іванович	серпень 1941 р.	серпень 1941 р.	Розбита противником
22	Партизанська група	командир — Кучеренко Григорій Савелійович	січень 1942 р.	лютий 1942 р.	Розбита противником
23	Партизанський загін	командир — Кривуля Данило Олексійович; комісар — Тимофєєв Микола Михайлович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
24	Партизанський загін "Петропавлівський"	командир — Фесенко Василь Григорович; комісар — Сап'ян Федір Миколайович	жовтень 1942 р.	23 лютого 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
25	Партизанський загін	командир — Зимін Олександр Ілліч	вересень 1941 р.	травень 1942 р.	Розбитий у бою із противником. Командир розстріляний німцями
26	Партизанський загін	командир — Шмалько Марко Сафронівич, Коваленко Леонід Андрійович; комісар — Зінченко Олександр Андрійович	вересень 1941 р.	жовтень 1942 р.	Розбитий у бою із противником. Л. А. Коваленко розстріляний німцями

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
27	Партизанський загін	командир — Волобуєв Карі Раціонавич; комісар — Голуб Сергій Дем'янович, Залужний Степан Данилович	вересень 1941 р.	вересень 1941 р.	Приєднався до частин Червоної армії. С. Д. Голуб розстріляний німцями
28	Партизанський загін	командир — Білокінь Панас Андрійович; комісар — Коноваленко Петро Олексійович	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Приєднався до частин Червоної армії. Комісар розстріляний німцями
29	Партизанський загін	командир — Мостовий Панас Кондратович	вересень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Командир загинув
30	Партизанський загін	командир — Седнев Георгій Максимович; комісар — Ткачук Леонтій Васильович (з грудня 1943 р. командир загону)	вересень 1941 р.	29 лютого 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії. Командир потрапив у полон і розстріляний

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Чистяківський партизанський загін	командир — Вередьба Василь Петрович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Підпорядкований політвідділу 18-ї армії Південного фронту
2	Олександрівський партизанський загін	командир — Головенко Олексій Максимович	жовтень 1941 р.	липень 1942 р.	Пропаб безвісті
3	Володарський партизанський загін	командир — Дусенко Антон Степанович	жовтень 1941 р.	червень 1943 р.	Розбитий противником через зраду

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
4	Слов'янський партизанський загін	командир — Карнаухов Михайло Іванович; комісар — Ходаков Михайло Сергійович	жовтень 1941 р.	грудень 1942 р.	Розбитий противником
5	Олександрівський партизанський загін	командир — Коваленко Мойсей Миколайович; комісар — Шевченко Григорій Павлович	жовтень 1941 р.	березень 1943 р.	Розпався після загибелі командування
6	Петровський партизанський загін (м. Сталіно, тепер — Донецьк)	командир — Космінський Іван Степанович	жовтень 1941 р.	немає даних	Розпався після загибелі командира, частина партизанів приєдналась до військ Червоної армії
7	Держинський партизанський загін "Народний меч"	командир — Масафанов Анатолій Миколайович	жовтень 1941 р.	липень 1942 р.	Розбитий противником
8	Великоянсьольський партизанський загін	командир — Медведенко Андрій Власович; комісар — Горовий Микола Кузьмич	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії
9	Краснолиманський партизанський загін	командир — Мележик Костянтин Демидович; комісар — Калиберда Федір Степанович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Не встановлено
10	Селіщівський партизанський загін	командир — Пасічний Петро Гаврилович; комісар — І. А. Бородін	жовтень 1941 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
11	Ямський партизанський загін	командир — Потирайло Василь Аврамович; комісар — Ізотов Захар Васильович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
12	Красноліманський Никитовський партизанський загін	командир — Смолянов Борис Семенович; комісар — Покидько Федір Тимофійович	жовтень 1941 р.	грудень 1942 р.	Розбитий противником
13	Горлівський партизанський загін № 427	командир — Шевельов Давид Єрофійович; комісар — Голубов Володимир Іванович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Приєднався до однієї із стрілецьких дивізій Південного фронту
14	Авдіївський партизанський загін "Кірпичики"	командир — Шпаков Федір Хомич	жовтень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий противником
15	Дзержинський партизанський загін	командир — Чувє Григорій Маркович; комісар — Маленкін Валентин Данилович	жовтень 1941 р.	липень 1942 р.	Розбитий противником
16	Красноліманський партизанський загін	командир — Агафонов Михайло Євсійович; комісар — Красніков Іван Григорович	листопад 1941 р.	січень 1943 р.	Не встановлено
17	Добропільський Никопорівський партизанський загін "За славу Батьківщини"	командир — Звягінцев Іван Никіфорович	листопад 1941 р.	лютий 1943 р.	Перетинання ліній фронту і з'єднання з частинами Червоної армії
18	Красноліманський партизанський загін	командир — Іценко Григорій Панасович; комісар — Землянський Леонтій Сергійович	листопад 1941 р.	січень 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії
19	Єнакіївський партизанський загін	командир — Компанієць Петро Макарович; комісар — Садовниченко Павло Андрійович	листопад 1941 р.	лютий 1943 р.	Не встановлено

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
20	Добропільський партизанський загін Ямського району	командир — Ланцов Михайло Михайлович; комісар — Кукуруза Дмитро Павлович	листопад 1941 р.	січень 1942 р.	Розформований політвідділом 6-ї армії Південного фронту
21	Дебальцівський партизанський загін	командир — Олейніков Петро Михайлович; комісар — Максимов Володимир	листопад 1941 р.	квітень 1942 р.	Розформований, особовий склад переданий до Червоної армії
22	Дебальцівський партизанський загін	командир — Підгорний Василь Іллч; комісар — Шербина Юхим Григорович	листопад 1941 р.	серпень 1942 р.	Розформований, особовий склад переданий до Червоної армії
23	Чистяківський партизанський загін	командир — Селенко Олександр Іванович	грудень 1941 р.	травень 1942 р.	Підпорядкований частинам 18-ї армії Південного фронту
24	Краматорський партизанський загін	командир — Цимбал Микола Архипович; комісар — Закигний Василь Іванович	листопад 1941 р.	травень 1942 р.	Приєднався до частин Червоної армії
25	Артемівський партизанський загін	командир — Чаплін Іван Григорович; комісар — Чикалов Павло Іванович	листопад 1941 р.	серпень 1942 р.	Розбитий противником
26	Сніжнянський партизанський загін "Партизан Залізняка"	командир — Кочетов Юхим Іванович; комісар — Лебедєв Гнат Іванович	січень 1942 р.	серпень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
27	Харцизький партизанський загін "За Батьківщину"	командир — Дунаєв Іван Петрович	червень 1942 р.	вересень 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
28	Красноліманський партизанський загін	командир — Чибіс Тимофій Іванович; комісар — Слещов Павло Сергійович	липень 1942 р.	листопад 1942 р.	Не встановлено
29	Олександрівський партизанський загін	командир — Літвінов Федір Антонович	жовтень 1942 р.	травень 1943 р.	Розбитий противником через зраду
30	Партизанський загін "Кармелюк"	командир — Руденко Борис Ісидорович	грудень 1942 р.	квітень 1943 р.	Розбитий противником
31	Артемівський партизанський загін № 30	командир — Чикалов Павло Іванович; комісар — Соловйов Василь Костянтинівич	березень 1943 р.	липень 1943 р.	Розформований
32	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна пред- ставництва УШПР при Військовій раді Південного фронту	командири — Грифонов (Югов) Михайло Михайлович; Авдєєв (Донський) Василь Дмитрович	травень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
33	Петровський партизанський загін (м. Сталіно)	командир — Грицаєнко Віктор Якович	серпень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
1	Словечанський партизанський загін	командир — Гришан Тимофій Лаврентійович; комісар — Саврай Адам Прокопович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий у бою з карателями
2	Коростенський партизанський загін	командир — Марцинковський Дмитро Іванович; комісар — Саєнко Володимир Миколайович	липень 1941 р.	грудень 1942 р.	Розбитий у бою з карателями

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
3	Потіївський партизанський загін	командир — Дружинський Кузьма Вікентійович; комісар — Шлямар Григорій Михайлович	липень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розбитий у бою з карателями
4	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Лапшин; комісар — Возбранний Іван Варфоломійович	липень 1941 р.	листопад 1941 р.	Припинив існування у зв'язку із саморозпуском і переходом у підпілля
5	Малинський партизанський загін	командир — Устинов Микола Павлович	червень 1942 р.	серпень 1942 р.	Розбитий у бою з карателями
6	Житомирський партизанський загін	командир — Вишневецький Антон Йосипович; комісар — А. П. Ангаров	травень 1942 р.	серпень 1942 р.	Розбитий у бою з карателями
7	Житомирський партизанський загін	командир — Осипов Микола Іванович; комісар — Мандрика Павло Микитович	квітень 1943 р.	червень 1943 р.	Розбитий у бою з карателями
8	1-й Волинський партизанський загін	командир — Гордєєв Микола Петрович; комісар — Пастухов Лев Миколайович	травень 1942 р.	серпень 1942 р.	З'єднався з іншим партизанським загonom
9	Радоминський партизанський загін	командир — Хитриченко Іван Олександрович; начальник штабу — Євдокименко Сергій Микитович	квітень 1942 р.	липень 1942 р.	Розбитий у бою з карателями
10	Олевський партизанський загін	командир — Єфимчук Василь Петрович; комісар — Федчук Костянтин Лаврентійович	січень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
11	Малинський (Іванківський №2) партизанський загін	командир — Прохоренко Григорій Степанович; комісар — Богданов Олександр Нестерович	серпень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
12	Ружинський партизанський загін	командир — Шуляк Пилип Олександрович; комісар — Яценко Яків Васильович	листопад 1941 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
13	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Лесніковський Савелій Францевич; комісар — Кондратюк Павло Іванович	червень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
14	Партизанський загін ім. В. П. Чкалова	командир — Кориневський Борис Дмитрович; комісар — Лозовик Павло Сергійович	березень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
15	Житомирсько-Бердичівський партизанський загін	командир — Єгорушкін Олександр Гаврилович; комісар — Мачеваріані Григорій Олександрович	травень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
16	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Цендровський Адам Йосипович; комісар — Улитовський Микола Карпович	квітень 1942 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
17	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Цендровський Іван Йосипович; комісар — Цендровський Олександр Йосипович	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
18	Чоповицький партизанський загін	командир — Федчук Олександр Юхимович; комісар — Сайченко Степан Федорович	вересень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
19	Житомирський партизанський загін	командир — Балський Володимир Леонтійович; комісар — Мандрика Павло Микитович	серпень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
20	Партизанський загін "За волю слов'ян"	командир — Слюсарев Іван Михайлович; комісар — Назарько Прокіп Євдокимович	травень 1943 р.	травень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
21	Партизанський загін ім. У. Кармелюка	командири — В. А. Яремчук, А. І. Степанов; комісар — А. А. Жгун	травень 1943 р.	серпень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
22	Овруцький партизанський загін	командир — Старухін Іван Гнатович; комісар — Д. Д. Жила	серпень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розпався у зв'язку із загибеллю керівництва
23	Партизанський загін ім. В. Н. Боженка	командир — М. Л. Пархоменко; комісар — Д. А. Гарбарчук	лютий — березень 1943 р.	1943 р.	Увійшов до складу партизанського з'єднання під командуванням С. Ф. Малікова
24	Партизанський загін ім. О. В. Суворова	командир — Є. А. Старченко; комісар — В. В. Сваричевський	1943 р.	не встановлено	Немає відомостей

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Десантна група партизанів	Керівник десантної групи — Борканюк Олексій Олексійович	4 січня 1942 р.	12 лютого 1942 р.	Арешт керівництва
2	Організаторська партизанська група ім. О. В. Суворова	командир — Володін Георгій Митрофанович; комісар — Оленчев Олексій Захарович	6 травня 1944 р.	кінець травня 1944 р.	Загубель членів групи у бою із противником

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Початок	Кінець	Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік	кінець			
3	Партизанський загін ім. М. Ф. Ватутіна	командир — Мельников Ілля Григорович; комісар — Пронін Михайло Іванович	10 травня 1944 р.	25 жовтня 1944 р.			З'єднався з частинами Червоної армії
4	Організаторська партизанська група	командир — Сопілков Сергій Тимофійович; комісар — Гончарук Володимир	10 червня 1944 р.	27 червня 1944 р.			Частина десантників загинула у бою з каратсями. Решта — 27 червня 1944 р. увійшла у партизанське з'єднання О. В. Тканка
5	Організаторська партизанська група	командир — Косиш Іван	липень 1944 р.	кінець серпня 1944 р.			У зв'язку із загибеллю частини партизан (десантників) решта перейшла в тил Червоної армії або увійшла у партизанське з'єднання О. В. Тканка
6	Організаторська партизанська група	командир — Маслов Іван; комісар — Ларіонов Олексій	липень 1944 р.	кінець серпня 1944 р.			У зв'язку із загибеллю частини партизан (десантників) решта перейшла в тил Червоної армії або увійшла у партизанське з'єднання О. В. Тканка
7	Партизанський загін	командир — Уста Дюла; комісар (політрук) — Горват Шандор	8 серпня 1944 р.	26 жовтня 1944 р.			Наказом начальника УШПР загони Д. Усти і І. Прищепи 6 вересня 1944 р. об'єдналися в один загін, яким командували Д. Уста і І. Прищепи. 4 листопада 1944 р. загін був розформований у зв'язку з визволенням Закарпаття частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвиська командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
8	Партизанський загін	командир — Прищеп Іван Савович; комісар — Боргеї Балаж	25 серпня 1944 р.	6 вересня 1944 р.	Об'єднання із загonom під командуванням Д. Усти
9	Розвідувальна група	командир — Вавягін Яків Федорович	28 серпня 1944 р.	вересень 1944 р.	У зв'язку із пораненням і арештом деяких розвідників
10	Розвідувальна група	керівник — Капіган Іван Іванович	серпень 1944 р.	24 жовтня 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
11	Партизанський загін "За свободу Чехословаччини"	командир — Перечинський Михайло Михайлович; комісар — Худинець Павло Іванович	27 вересня 1844 р.	12 листопада 1944 р.	З'єднання з частинами Червоної армії
12	Партизанський загін ім. О. О. Борканюка	командир — Магарига Василь Іванович; комісар — Кричфулшій Михайло Васильович	27 вересня 1944 р.	15 листопада 1944 р.	З'єднання з частинами Червоної армії
13	Партизанський загін	командир — Буянов Василь Васильович; комісар — Ледчиг Янош	15 жовтня 1944 р.	29 листопада 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
14	Партизанський загін ім. В. І. Леніна	командир — Хоменко Володимир Петрович	15 жовтня 1944 р.	29 листопада 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Партизанський загін	командир — Ковальов Григорій Микитович	серпень 1941 р.	вересень 1941 р.	Частина загону разом із командиром загинула, інша брала участь у підпільній роботі в Запорізькій і сусідніх областях, деякі партизани відступали з частинами Червоної армії
2	Партизанський загін	командир — Ткаченко Микита Артемович; комісар — Тарасенко Іван Володимирович	серпень 1941 р.	серпень 1941 р.	Під час виходу з місця базування (плавнів) білці загону були захоплені поліцією та розстріляні
3	Партизанський загін “За Батьківщину”	командир — Лиманченко Казимир Іванович	червень 1943 р.	листопад 1943 р.	Увійшов до складу частин Червоної армії
4	Партизанський загін (організаційно-диверсійна група № 9)	командир — Яценко Олександр Іванович; комісар — Косенков Василь Миколайович	липень 1943 р.	листопад 1943 р.	Увійшов до складу частин Червоної армії
5	Партизанський загін	командир — Кравець Ілля Володимирович; комісар — Неумивака Никсифор Нестерович	серпень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розпався під час відступу частин Червоної армії
6	Партизанський загін	командир — Колосок Артем Маркович; комісар — Стариченко Прокіп Свиридович	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Після сформування загону 15 осіб з його складу були покликані до лав Червоної армії, інша частина (в т. ч. і командний склад) відійшла в радянський тил. Партизани, що залишилися, у січні — лютому 1942 р. були заарештовані та розстріляні окупантами

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
7	Партизанський загін	командир — Ливнюк Михайло Іванович; комісар — Глиняний Іван Лазаревич	серпень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розпався, частина партизанів була розстріляна окупантами

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Долинський партизанський загін (м. Долина)	командир — Бабій Євстахій Григорович	серпень 1941 р.	липень 1944 р.	Бойова група була розбита противником, а підільна група діяла до визволення області частинами Червоної армії

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ і м. КИЇВ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Партизанський загін "Теремога чи смерть"	командир — Осечкін Сергій Павлович; комісар — Карнаух Григорій Петрович	липень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбитий у боях із противником
2	1-й партизанський полк НКВС	командир — Чехов Омелян Карпович; комісар — Євменов Григорій Петрович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у боях із противником

№ п/д	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
3	2-й партизанський полк НКВС	командир — В. І. Щедров; комісар — Флімонов	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у боях із противником
4	Партизанський загін "С-Г"	командир — Журавівський Петро; комісар — Семеней Мелентій Михайлович	лютий 1942 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
5	Партизанський загін Петровського (тепер — Подільського району)	командир — Трещотка Роман Іллч	липень 1941 р.	даних немає	Увійшов до частин Червоної армії
6	Партизанський загін ім. Київського обкому комсомолу	командир — Калінін	липень 1941 р.	вересень 1941 р.	Увійшов до частин Червоної армії
7	Партизанський загін "Соколова"	командири — Крижанівський Ілля Петрович (відзваний підпільним райкомом), Шелест Зосім Григорович; комісар — Москаленко Іван Юхимович	травень 1943 р.	липень 1943 р.	Увійшов до з'єднання партизанських загонів М. І. Наумова
8	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Омельченко Іван Якимович; комісар — Міхєєв Петро Іванович	вересень 1943 р.	листопад 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії
9	Партизанський загін ім. М. О. Щорса (с. Старе, Сошниківський ліс)	командир — Овсієнко Григорій Парфентійович; комісар — Козловський Олександр Йосипович	березень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
10	Тетерівський партизанський загін	командир — Марченко Олексій Степанович; комісар — Шалфей Євген Федорович	серпень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
11	3-й Бородянський партизанський загін	командир — Миндич Борис Абрамович; комісар — Будник Павло Трохимович	жовтень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
12	Партизанський загін "Московський"	командир — Зелінський Михайло Іванович	вересень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
13	Васильківський партизанський загін	командир — Грисяк Антон Степанович; комісар — Д. Ф. Сумароков	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
14	Ротмістрівський партизанський загін	командир — Є. І. Панасенко	серпень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розбитий у боях із противником
15	Партизанський загін ім. В. І. Леніна	командир — Кузьменко Григорій Микитович; комісар — Світличний Панас Михайлович	вересень 1941 р.	листопад 1941 р.	Відійшов на територію Полтавської області
16	Партизанський загін ім. М. І. Кутузова (на базі десантної групи)	командир — Яковлев Пилип Юхимович; комісар — Шкуренко Іван Гнатович	серпень 1943 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
17	Диверсійна група (с. Буки)	командир — Гулько Олексій Трохимович	вересень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
18	Диверсійна група (с. Билів)	командир — Кошовий Микола Власович	жовтень 1941 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
19	Бойова диверсійна група (с. Руда)	командир — Белих Степан Васильович; комісар — В. Биков	липень 1942 р.	серпень 1943 р.	Не встановлено
20	Партизанський загін ім. О. Т. Пархоменка	командир — А. М. Король; комісар — П. К. Гузь (справжнє прізвище Орлов)	жовтень 1942 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
21	Волдарський партизанський загін (с. Лобачів)	командир — Дубровський Віктор Йосипович, після його загибелі — Барашков Микола Іванович, комісар — Кандибаров Іван Іванович	травень 1943 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
22	Партизанський загін "Перемога"	командир — Науменко Степан Юхимович; комісар — Науменко Терентій Юхимович	серпень 1941 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
23	Диверсійна група (десантники)	командир — Гнєдш Кузьма Савелійович ("Кім")	травень 1942 р.	грудень 1942 р.	Розбитий у боях із противником
24	Гребінківський партизанський загін	командир — Колитин Тимофій Олексійович; комісар — Попов Костянтин Карпович	травень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
25	Партизанська група загону ім. О. В. Суворова	командир — Мошко Антон Федорович; комісар — А. М. Клопотовський	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
26	Димерська партизанська група	командир — Школенко Олексій Михайлович	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
27	Партизанський загін ім. МЮР (Міжнародний юнацький рух)	командир — Голєць Гаврило Кузьмич; комісар — Синьогубов Роман Іллч	липень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
28	Партизанський загін ім. М. І. Кутузова (с. Блідча)	командир — Войнов Михайло Васильович; комісар — Сисєв Нєстор Михайлович	травень 1943 р.	жовтень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
29	Партизанський загін "Батя"	командир — Солотченко Кирило Кирилович; комісар — Петренко Митрофан Никифорович	серпень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	число, місяць, рік кінць	
30	Катеринопільський партизанський загін	командир — Світур Семен Пидлипович; комісар — Олійник Панас Сергійович	липень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
31	Диверсійна організація "Перемога"	командир — Товстенко Михайло Семенович	січень 1942 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
32	Партизанський загін "Рижого"	командир — Щедров Василь Кузьмич; комісар — Федін Валентин Семенович	грудень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
33	Партизанський загін ім. М. О. Шорса (с. Дашуківка)	командир — Легкодух Кузьма Степанович; комісар — Сикало Іван Макарович	травень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
34	Лисянський партизанський загін (с. Почапинці)	командир — Макартичан Аркадій Акопович; комісар — Єременко Григорій Лазаревич	березень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
35	Макарівський партизанський загін (с. Забуяння)	командир — Колос Микола Маркович	березень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
36	Партизанський загін ім. О. В. Суворова (входив до Київського партизанського з'єднання)	командир — Бубнов Павло Федорович	березень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
37	Партизанський загін ім. В. І. Леніна	командир — Перевергун Петро Іонович; комісар — Новик Панас Спиридонович	червень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
38	Партизанський загін ім. Матюшинського	командир — Сизов Федір Якович; комісар — Мартиненко	листопад 1943 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
39	Партизанський загін "Комітет № 8"	командир — Примак Іван Кузьмич; комісар — Попов Микола Михайлович	квітень 1942 р.	жовтень 1942 р.	У червні 1943 р. увійшов до складу з'єднання партизанських загонів № 8 ім. В. І. Чапаєва
40	Обухівський партизанський загін	командир — Вараков Василь Іванович; комісар — Сподаренко Микола Якович	квітень 1942 р.	травень 1942 р.	Розбитий через зраду
41	Партизанський загін ім. Т. Г. Шевченка (с. Григорівка)	командир — Ломако Омелян Дем'янович	березень 1943 р.	червень 1943 р.	Об'єднався із загоном І. К. Примака у складі з'єднання № 8 ім. В. І. Чапаєва
42	Партизанський загін (десантники)	командир — Бокучава Мирон Єрмолайович; комісар — Матвієнко Василь Павлович	вересень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
43	Партизанський загін № 39	командир — Пасько Михайло Тимофійович; комісар — І. Є. Бондар	серпень 1941 р.	вересень 1941 р.	Приєднався до частин Червоної армії
44	Партизанський загін № 1	командир — Попов Микола Михайлович	жовтень 1941 р.	січень 1944 р.	У червні 1943 р. увійшов до складу партизанського з'єднання № 8 ім. В. І. Чапаєва
45	Розважівський партизанський загін (перетворений із винищувального батальйону)	командир — Скринник Кирило Миколайович; комісар — Газинський Семен Юхимович	серпень 1941 р.	дані відсутні	Розбитий у боях із противником
46	Розважівський партизанський загін	командир — Могіла Павло Григорович; комісар — Петренко Григорій Семенович	травень 1943 р.	жовтень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвиська командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
47	Партизанський загін ім. Г. І. Котовського	командир — А. Л. Іванов; комісар — Палій Микита Арсенович	липень 1943 р.	жовтень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
48	Партизанська група ім. Ф. Е. Дзержинського	командир — Оринич Петро Панасович; комісар — Мухойд Гаврило Г'ятович	березень 1942 р.	грудень 1942 р.	Розбитий у боях із противником
49	1-й Сквирський партизанський загін	командир — Данильєв Михайло Федорович; комісар — Ільченко Тимофій Олександрович	квітень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
50	2-й Сквирський партизанський загін	командир — Богаченко Віктор; комісар — Курінний Іван Пилипович	жовтень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
51	Сквирська бойова група	командир — Смірнов Михайло Сергійович;	липень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
52	Бойова група (с. Малі Єрчики)	командир — Яценко Петро Юхимович	червень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
53	Партизанський загін ім. Д. Пожарського	командир — Горячий Дмитро Пилипович; комісар — Жилін Іван Архипович	серпень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
54	Смілянський партизанський загін	командир — Стаховський; комісар — Полярін Данило Трохимович	серпень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у боях із противником
55	Партизанський загін ім. В. П. Чкалова	командир — Кузенний Борис Дмитрович, після його смерті — Карташов Іван Дмитрович	серпень 1942 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
56	Партизанський загін "Партизан України"	командир — Басков Василь Григорович ("Боцман")	червень 1943 р.	жовтень 1943 р.	Об'єднався із загonom ім. М. І. Кутузова

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
57	Партизанський загін	командир — Яковлев Філімон Єфремович	грудень 1941 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
58	Диверсійна група (с. Павлівка)	командир — Соколов Микола Петрович	червень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
59	Диверсійна група (с. Кобринове)	командир — Пасенко Григорій Григорович; комісар — Панченко Микола Федорович	грудень 1941 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
60	Партизанська група ім. В. І. Чапаєва	командир — Мащенко Артем Антонович	серпень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
61	Таращанський партизанський загін	командир — Дорош Леонід Васильович; комісар — Кжав Олександр Семенович	серпень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
62	Партизанський загін ім. У. Кармелюка	командир — Третяк Леонід; комісар — Іванников Гнат Михайлович	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
63	Трипільський партизанський загін	командир — Розанович-Грозний Терентій Федорович; комісар — Куприянович Федір Устинович	березень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
64	Партизанська диверсійна група	командир — Домашенко Семен Андрійович; комісар — Кірсенко Сава Пилипович	серпень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розбитий у боях із противником
65	Черкаський партизанський загін	командир — Савченко Федосій Родіонович; комісар — Палеха Сергій Наумович	серпень 1941 р.	листопад 1942 р.	Розбитий у боях із противником

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
66	Черкаський партизанський загін ім. Й. В. Сталіна (с. Свидівок)	командир — Івашенко Григорій Касьянович	вересень 1941 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
67	Партизанський загін на Ірдинських болотах	командир — Т. Ф. Прохін; комісар — О. М. Зінць	серпень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
68	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва № 1	командир — Головач Федір Васильович; комісар — Замшка Борис Олександрович	лютий 1943 р.	жовтень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
69	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва № 2	командири — Колесніченко Василь Данилович, після його смерті — Г. В. Покровський; комісар — Мироненко Василь Мойсейович	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
70	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Петров Олександр Свямпійович; комісар — Корнієнко Микола Данилович	травень 1943 р.	листопад 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
Партизанські загони і групи					
1	Партизанський загін ім. К. С. Ворошилова	командир — Долженко Семен Іванович; комісар — Ярмо Кіндраг Омелянович	червень 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
2	Партизанський загін ім. К. Е. Ворошилова	командир — Куценко (Дубов) Андрій Семенович; комісар — Беркін Гнат Семенович	серпень 1941 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
3	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	командир — Іщенко Пилип Афоневич; комісар — Музика Андрій Петрович	жовтень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
4	Партизанський загін ім. В. С. Чапаєва	командир — Фрединський Юхим Андрійович	березень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
5	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	командири — Суський-Матвеев Петро Йосипович, Стройков Микола Михайлович (з 25 січня 1944 р.); комісар — Тобухов Мухажир Адельгеревич	серпень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
6	Партизанський загін ім. Ф. Е. Дзержинського	командир — Петров Євген Іванович; комісари — Боровіков Микола Сергійович, Гуров Степан Сергійович (з 19 червня 1943 р.)	червень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
7	Партизанський загін "Москва"	командири — Іванков Іван Федорович, Боровіков Іван Михайлович (з вересня 1943 р.); комісар — Тетянка Микола Іванович	червень 1942 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
8	Партизанський загін "За перемогу"	командири — Зайченко Андрій Сидорович, Гутнін Олексій Миколайович (з 4 жовтня 1943 р.)	серпень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
9	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	командири — Присяжнюк Іван Фадєєвич, Карпеченко Олександр Васильович (з 28 листопада 1943 р.); комісар — Джигатів Георгій Петрович	травень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
10	Партизанський загін ім. О. В. Суворова	командир — Володін Георгій Михайлович	серпень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
11	Партизанський загін "За Батьківщину"	командир — Кришталь Михайло Павлович; комісар — Тараненко Яків Єгорович	червень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
12	Партизанський загін "Південний"	командир — Лєсяк Іван Гаврилович	травень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
13	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	командир — Дубовий Петро Антонович; комісар — Лисов Іван Іванович	червень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
14	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	командири — Д. А. Коршиков, К. Н. Тиховод	червень 1943 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
15	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	командир — Шученко Іван Степанович	серпень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Командир загинув
16	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Неčasев Іван Іванович	серпень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий у бою із противником. Командир загинув
Підпільно-диверсійні організації					
17	Підпільно-диверсійна організація ім. К. Є. Ворошилова (м. Кіровоград)	керівник — Федоров Василь Васильович; начальник штабу — Бажан Олександр Олександрович; комісар — Поленцов Іван Іванович	серпень 1941 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ ш/п	Назва, загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
18	Підпільно-диверсійна організація, яка діяла на території Новомиргородського і Златопільського районів	керівники — Калашніков Павло Федорович, Ткаченко Петро Павлович	березень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
19	Підпільно-диверсійна організація ім. М. С. Хруцова, яка діяла на території Долинського району	керівник — Дяченко Павло Гаврилович	жовтень 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
20	Підпільно-диверсійна організація, яка діяла на території Ново-празького району (зараз Олександрійський район)	керівник — Оленюк Олександр Назарович	листопад 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
Підпільні групи					
21	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в м. Олександрії	керівник — Марков Петро Іванович	жовтень 1941 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
22	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в м. Олександрії	керівники — Сидоренко Леонід Михайлович, Яковенко Яків Кирилович	вересень 1941 р.	листопад 1942 р.	7 листопада 1942 р. більшість членів групи була заарештована
23	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в радгоспі "Комінтерн" Олександрійського району	керівник — Шахуняц Яків Сергійович	вересень 1941 р.	грудень 1942 р.	Арешт і розстріл керівника групи
24	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Косівка Олександрійського району	керівник — Гужеля Харлампій Григорович	лютий 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
25	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Новоолександрівка Олександрійського району	керівник — Бобошко Василь Іванович	лютий 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
26	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Войнівка Олександрійського району	керівник — Васильєв Олексій	січень 1942 р.	грудень 1942 р.	Арешт і розстріл керівника групи
27	Підпільно-диверсійна група "За Батьківщину", яка діяла в м. Знам'янка	керівник — Соколюк Григорій Федорович	березень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
28	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в м. Знам'янка	керівник — Александров Антон Іванович	березень 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
29	Підпільно-диверсійна комсомольсько-молодіжна група, яка діяла в с. Мошорине Новопротаського району (зараз Знам'янського району)	керівник — Маляренко Василь Зиновійович	лютий 1942 р.	червень 1943 р.	Увійшла до партизанського загону
30	Підпільно-диверсійна група "Комсомольська правда", яка діяла в с. Дмитрівка Знам'янського району	керівник — Гришин Яків Захарович	квітень 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
31	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Богданівка Знам'янського району	керівник — Головір Григорій Степанович	вересень 1941 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
32	Підпільна група, яка діяла в с. Шамівка Знам'янського району	керівник — Ярош Василь Олександрович	серпень 1941 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
33	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Пантазівка Новопраського району (тепер Знам'янського району)	керівник — Скипа Семен Власович	жовтень 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
34	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Веселий Кут Знам'янського району	керівник — Пшеничний Микола Іванович	липень 1942 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
35	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в м. Знам'янка	керівник — Рожко Василь Юхимович	1941 р.	1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
36	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Казарія Знам'янського району	керівник — Пономаренко Василь Петрович	вересень 1941 р.	січень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
37	Підпільно-диверсійна група ім. К. Є. Ворошилова, яка діяла на території Новогеорگیзського району (тепер Світловодський район)	керівник — Яременко Олександр Никифорович	березень 1943 р.	грудень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
38	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Табурище Новогородівського району (зараз м. Світловодськ Світловодського району)	керівник — Ткаченко Федір Ісакович	грудень 1941 р.	лютий 1942 р.	Арешт і розстріл керівника групи
39	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Аджамка і в Аджамському районі (зараз Кіровоградського району)	керівники — Сушко Василь Митрофанович, Щирий Іван Андрійович	січень 1942 р.	червень 1942 р.	Арешт і розстріл керівників групи
40	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Бовтишка Олександрівського району	керівник — Немна Сарацин Савович	1941 р.	1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
41	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Бобринецького й Устинівського районів	керівник — Релешко Василь Панасович	вересень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
42	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Дончине Бобринецького району	керівник — Шевченко Лаурентій Павлович	травень 1942 р.	листопад 1943 р.	Керівник групи розстріляний фашистами
43	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території радгоспу ім. В. В. Куйбишева Витязівського району (тепер Бобринецького району)	керівник — Чухнов Михайло Григорович	листопад 1941 р.	березень 1943 р.	Усі учасники заарештовані та розстріляні фашистами

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
44	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території ст. Помічна Півчанообродського району (тепер Добро-величківський район)	керівник — Вовченко Василь Кирилович	січень 1942 р.	травень 1943 р.	Керівник групи загинув у бою з карателями
45	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Півчанообродського району (тепер Добровеличківський район)	керівник — Коваленко Степан Іванович	1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
46	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Лозуватка Компаніївського району	керівник — Грещенко Андрій Ігнатович	1942 р.	грудень 1943 р.	Загибель у бою з карателями керівника групи
47	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Бутове Компаніївського району	керівник — Дорошенко Павло Григорович	1942 р.	грудень 1943 р.	Розстріл гестапо керівника групи
48	Підпільна комсомольсько-молодіжна група, яка діяла в с. Федосіївка Компаніївського району	керівник — Бувалель Микола Григорович	лютий 1942 р.	березень 1943 р.	Арешт більшості членів групи окупантами
49	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Хмельського району (зараз Маловисківський район)	керівник — Свєрдлик Панас Денисович	серпень 1941 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
50	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Маловисківського району	керівник — Зайко Володимир Степанович	липень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
51	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Великовоківського району (тепер Маловисківський район)	керівник — Колесник Федір Макарович	вересень 1942 р.	грудень 1943 р.	Арешт і розстріл керівника групи
52	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Веселівської сільради колишнього Більшовицького району	керівник — Щербина Микола Йосипович	лютий 1942 р.	березень 1943 р.	Група розгромлена поліцією
53	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Тернівка Тишківського району (тепер Новозархангельський район)	керівник — Козицький Адам Карпович	листопад 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
54	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Нерубайка Підви-соцького району (тепер Новоархангельський район)	керівник — Байдебуря Максим Андрійович	липень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
55	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Злаго-польського району (тепер Новомиргородський район)	керівник — Фердєренко Віктор Васильович	лютий 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	рік, місяць, кінець	
56	Патріотична група, яка діяла в с. Рівне Рівнянського району (тепер Новоукраїнський район)	керівник — Артеменко Микола Семенович	1943 р.	дані відсутні	Керівник і більшість членів групи розстріляні карателями
57	Підпільно-диверсійна група, яка діяла в с. Дерівка Онуфривського району	керівник — Краснов Федір Григорович	квітень 1943 р.	травень 1943 р.	Керівник і більшість членів групи розстріляні карателями
58	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Вільнянського району	керівник — Кожемякін Микола Петрович	січень 1942 р.	грудень 1943 р.	Керівник і більшість членів групи розстріляні карателями
59	Підпільно-диверсійна група, яка діяла на території Ульяновського району	керівник — Юдін Микола	1942 р.	1943 р.	Керівник і більшість членів групи розстріляні карателями
60	Підпільна група, яка діяла в с. Хашувате Гайворонського району	керівник — Сокурєнко Олексій Кузьмич	жовтень 1942 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
61	Підпільно-диверсійна комсомольсько-молодіжна група, яка діяла в с. Бобринка Бобринського району	керівник — Рибак Сергій Васильович	вересень 1941 р.	березень 1942 р.	Керівник і члени групи розстріляні

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Сертовський (Кадівський) партизанський загін	командир — Сіренко Георгій Макарович; комісар — Туртуков Василь Наумович	жовтень 1941 р.	лютий 1942 р.	Об'єднаний з партизанським загonom під командуванням Коржуня
2	Понасянський партизанський загін	командир — Михайличенко Микола Платонович	грудень 1941 р.	березень 1942 р.	Розформований у зв'язку із стабілізацією фронту
3	Ворошиловградський обласний партизанський загін	командир — Яковенко Іван Михайлович	липень 1942 р.	вересень 1942 р.	Розбитий у бою із противником. І. М. Яковенко загинув
4	Кремінський партизанський загін ім. К. С. Ворошилова	командир — Сиворонов Яків Іванович; комісар — Макаров Юхим	липень 1942 р.	січень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії. Загін був передислокований на правобережну частину України
5	Бокowo-Антрацитівський партизанський загін	командир — Воропаєв Ілля Омелянович; комісар — Григор'єв Олександр Юхимович	липень 1942 р.	лютий 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
6	Іванівський партизанський загін	командир — Бикадоров Володимир Іванович; комісар — Кірсев Дмитро Федорович	липень 1942 р.	жовтень 1942 р.	Розбитий у бою із противником. Д. Ф. Кірсев загинув
7	Партизанський загін (с. Ізварине)	командир — Солфетніков Петро Дмитрович; комісар — Саранча Тихін Миколайович	липень 1942 р.	серпень 1942 р.	Розбитий у боях із противником
8	Партизанський загін	командир — Кононенко Григорій Пилипович; комісар — Іванов Василь Михайлович	липень 1942 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
9	Партизанський загін	командир — Піскунов Антон Антонович	лютий 1943 р.	липень 1943 р.	Розбитий у боях із противником
10	Партизанський загін	командир — Кисельов Олег Григорович	друга половина 1942 р.	дата не встановлена	Розбитий у боях із противником
11	Партизанський загін	командир — Чернях Володимир	вересень 1942 р.	січень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
1	Партизанська група "Патріоти слов'ян" (Бузький, Кам'янсько-Бузький райони)	командир — Попов Іван Васильович	березня 1943 р.	25 березня 1944 р.	Увійшла до складу партизанського загону "Смерть фашизму" з'єднання М. І. Наумова
2	Золочівський підпільно-диверсійний загін	командир — Кундіус Опанас Калістратович; начальник штабу — Становський Григорій Улянович	жовтень 1943 р.	22 липня 1944 р.	Визволення території області військами Червоної армії
3	Партизанський рух західних областей України	командири бойових диверсійно-терористичних груп — Вовк Іван Петрович, Дубас Іван Васильович, Путько Олексій Іванович	листопад 1943 р.	липень 1944 р.	Визволення області військами Червоної армії

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності число, місяць, рік		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Казанківський партизанський загін	командир — Седнев Георгій Максимович; комісар — Ткачук Леонтій Васильович	жовтень 1941 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
2	Партизанський загін ім. М. О. Щорса Баштанського району	командир — Алексєнко Іван Степанович; комісар — Оніщенко Спиридон Васильович	квітень 1942 р.	квітень 1943 р.	Розбитий противником
3	Баштанський партизанський загін	командир — Калинченко Іван Якимович; комісар — Гапон Федот Савелійович	жовтень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності число, місяць, рік		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Партизанський загін ім. Ф. Е. Дзержинського	командир — Цибульський Генріх Мартинович	липень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розбитий противником
2	Партизанська група (с. Троїцьке Білявського району)	командир — Малай Матвій Миколайович	жовтень 1941 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
3	Диверсійно-розвідувальний загін (м. Одеса)	командир — Молодцов (Бадаєв) Володимир Олександрович	жовтень 1941 р.	червень 1942 р.	Розбитий противником
4	Партизанська група (с. Маляки Білявського району)	командир — Богачов Мирон Тимофійович	листопад 1941 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ ш/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
5	Куюльницький партизанський загін	командир — Горбель Леонід Пилипович; комісар — Павловський Степан Іванович	квітень 1943 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
6	Усатівський партизанський загін	командир — Крилевський Микола Андрійович; комісар — Щерба Іван Миколайович	квітень 1943 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
7	Партизанська група (с. Будей Колимського району)	командир — Курбала Василь Васильович	липень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
8	Партизанський загін "Буревісник" пред-ставництва УШПР при Військовій раді 3-го Українського фронту	командир — Кухаренко Іван Панасович	серпень 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
9	Партизанський загін Пісчанського району	командир — Байдан (Чорний) Пилип Кирилович	жовтень 1943 р.	січень 1944 р.	Об'єднався з партизанським загonom ім. А. О. Жданова
10	Партизанський загін "Винищувач" пред-ставництва УШПР при Військовій Раді 4-го Українського фронту	командир — Вітютнев Семен Григорович; комісар — Руднев Олександр Гаврилович	листопад 1943 р.	квітень 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
11	Партизанський загін ім. А. О. Жданова пред-ставництва УШПР при Військовій Раді 4-го Українського фронту	командир — Морозов Павло Миколайович; комісар — Писарев Михайло Сергійович, Муха Мефодій Антонович	січень 1944 р.	березень 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
12	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна представництва УШПР при Військовій Раді 3-го Українського фронту (м. Одеса)	командир — Авдєєв (Чорноморський) Василь Дмитрович, Гавшин Дмитро Степанович; комісар — Левченко Яків Михайлович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
13	Партизанський загін ім. Г. І. Котовського	командир — Автєньєв Степан Дем'янович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
14	Партизанський загін Ленінського селища Іллічівського району(м. Одеса)	командир — Бархалов Омелян Павлович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
15	Партизанський загін Іллічівського району (м. Одеса)	командир — Дроздов Степан Ілліч; комісар — Овчаренко Дмитро Іванович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
16	Партизанська група Фрунзівського району	командир — Орлик Микола Іванович	січень 1944 р.	березень 1944 р.	Знищена противником
17	Партизанський загін Кодимського району	командир — Романов Микола Костянтинович	лютий 1944 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
18	Партизанська група (с. Усатово) Леїнівського району (м. Одеса)	командир — Сєрбулов Костянтин Миколайович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
19	Партизанський загін Ленінського району (м. Одеса)	командир — Тимофєєв Кирило Андрійович	січень 1944 р.	квітень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
20	Партизанська група Ананівського району	командир — Ткаченко Павло Дмитрович	січень 1944 р.	березень 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Партизанська група сіл Бакумівка і Пошівка	керівник — Безпалько Дмитро Юхимович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Увійшла до складу об'єднаного партизанського загону І. Й. Кольонкіна — Г. О. Іващенко
2	Оболонський партизанський загін	командир — Волков Михайло Леонтійович; комісар — Васильєв Костянтин Іванович	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розпався через відсутність бази
3	Комішнянський партизанський загін	командир — Гончаренко Федір Михайлович; комісар — Базилевич Василь Антонович	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Вийшов за лінію фронту і приєднався до частин Червоної армії
4	Партизанський загін (с. Сарі)	командир — Граніт Андрій Васильович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Увійшов до складу об'єднаного партизанського загону І. Й. Кольонкіна — Г. О. Іващенко
5	Партизанська група (с. Харківці)	Діяльність групи направлялась керівництвом партизанського загону с. Сарі на чолі з А. В. Гранітом	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Увійшла до складу партизанського загону с. Сарі під командуванням А. В. Граніта
6	Чорнухинський партизанський загін	командир — Гриценко Григорій Григорович комісар — Хорощман Мойсей Євдокимович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий противником
7	Хомутельська партизанська група Миргородського району	керівник — Гриценко Кирило Григорович	вересень 1941 р.	листопад 1941 р.	Вийшла за лінію фронту і приєдналася до частин Червоної армії
8	Партизанський загін (с. Лисівка)	командир — Дузь Петро Степанович	вересень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбитий противником

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
9	Семешівська партизанська група	керівник — Зінченко Павло Олександрович	вересень 1941 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
10	Миргородський партизанський загін "Перемога"	командир — Іващенко Григорій Олексійович; комісар — Вовк Павло Семенович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Увійшов до об'єднаного партизанського загону під командуванням І. Й. Копельюкна, а потім через зраду розбитий противником
11	Партизанський загін (с. Лютецька)	командир — Івер Роман Васильович; комісар — Мигаль Іван Петрович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий противником
12	Партизанська група (с. Гречанівка)	командир — Коношляк Олексій Євсейович; комісар — Радаєй Микола Олексійович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбитий противником
13	Партизанський загін Шпанацького району	командир — Корнилич Дмитро Данилович; комісар — Тутка Кузьма Йосипович	вересень 1941 р.	червень 1942 р.	Розбитий через зраду
14	Партизанський загін Гадяцького району	командир — Котляров Роман Павасович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий противником
15	Великорублівський партизанський загін	командир — Крип'який Павло Гнатович	вересень 1941 р.	1942 р.	Розбитий противником
16	Партизанський загін (с. Соснівка)	командир — Левченко Віктор Онуфрійович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий противником
17	Партизанський загін (с. Великі Будища)	командир — Магда Семен Олексійович; комісар — Опрішко Кузьма Трохимович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий через зраду

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінцев	
18	Партизанський загін (с. Плишівець Гадацького району)	командир — Мартиненко Семен Іллів; комісар — Могучов Павло Терентійович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розпався у зв'язку із загинеллю командування
19	Великобагачанський партизанський загін	командир — Микитенко Федір Семенович; комісар — Нечитайло Олександр Сергійович	вересень 1941 р.	вересень 1942 р.	Розбитий через зраду
20	Партизанська група, (с. Остапівка)	керівник — Московенко Іван Васильович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розпалася у зв'язку із загинеллю керівництва
21	Партизанський загін, (с. Книшівка)	командир — Нижнець Феофан Кир'янович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розпався у зв'язку із загинеллю командування
22	Партизанська група, (хутір Полтава)	командир — Поліщук Федір Єлисейович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбита противником
23	Розвідгрупа розвіддодлу штабу Південно-Західного фронту	керівник — О. П. Семеновць	вересень 1941 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
24	Партизанська група (м. Зіньків)	командир — Сух Василь Якович; комісар — Погребняк Андрій Йосипович	вересень 1941 р.	березень 1942 р.	Розпалася внаслідок загинеллю командування
25	Партизанський загін (м. Гадяч)	командир — Темник Ілля Дорофійович; комісар — Фрайберг Павло Августович	вересень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбитий противником через зраду
26	Великокринківський партизанський загін	командир — Трубієнко Василь Трохимович; комісар — Мищик Павло Митрофанович	вересень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбитий противником

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комсарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
27	Партизанський загін (с. Зуївці)	керівник — Холод Лаврентій Васильович	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розпався внаслідок загибелі керівництва
28	Партизанський загін Градизького району	командир — Червяковський Мусій Андрійович	вересень 1941 р.	серпень 1943 р.	Увійшов до складу партизанського загону ім. Й. В. Тимошенка
29	Партизанський загін ім. С. М. Будьонного	командир — Копьонкін Іван Йосипович; комісар — Колоколюцев Дмитро Іванович	жовтень 1941 р.	грудень 1941 р.	Увійшов до складу об'єднаного партизанського загону І. Й. Копьонкіна — Г. О. Іващенко
30	Молодіжна партизанська група (с. Римарівка)	командир — Литовка Іван Федорович	листопад 1941 р.	березень 1942 р.	Розбита противником
31	Зведений партизанський загін	командир — Копьонкін Іван Йосипович; комісар — Іващенко Григорій Олександрович	грудень 1941 р.	січень 1942 р.	Частина сил вийшла за лінію фронту в радянський тил
32	Партизанська група (м. Кременчук)	командири — Ромашкін Микола Іванович, Лисенко Іван Омелянович	січень 1942 р.	грудень 1942 р.	Розбита через зраду
33	Партизанський загін "Сокіл" Дохвицького району	командир — Соколовський Євдоким Хрисанович	лютий 1942 р.	вересень 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії
34	Партизанська група (с. Рашівка)	командир — Вовк Михайло Тимофійович	1942 р.	березень 1943 р.	Розбита противником
35	Партизанський загін № 26 представництва УШПР при Військовій раді Південно-Західного фронту	командир — Шейченко Іван Григорович; комісар — Стольний Іларіон Іванович	червень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
36	Партизанський загін № 25 представництва УШПР при Військовій раді Південно-Західного фронту	командир — Максименко Степан Степанович; комісар — Петренко Микола Сидорович	липень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
37	Партизанський загін ім. Й. В. Тимошенка представництва УШПР при Військовій раді Південно-Західного фронту	командир — Ботьшаков Володимир Павлович; комісар — Рудов Василь Григорович	серпень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
38	Кишеньківська партизанська група	керівник — Гудим Володимир Миколайович	серпень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
39	Диверсійна група № 1 представництва УШПР при Військовій раді Південно-Західного фронту	командир — Романов Микола Костянтинівич; комісар — Москаленко Антон Тихонович	серпень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
40	Партизанська група Біляківської сільради Семенівського району	керівник — Ковтун Павло Макарович	не встановлено	гравень 1942 р.	Визволення області частинами Червоної армії

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Партизанський загін Дубнівського і Млинівського районів	командир — Філіпов	січень 1942 р.	не встановлено	Не встановлено

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
2	Партизанський загін ім. Т. Г. Шевченка	командир — Маслюк Федір Іванович; комісар — Русак Володимир Ісидорович	березень 1942 р.	березень 1943 р.	Спочатку увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Батьківщину", а потім — до Рівненського партизанського з'єднання № 1
3	Партизанський загін Морочненського району	командир — Д. С. Попов	весна 1942 р.	червень 1942 р.	Об'єднався з партизанською групою М. С. Корчева, а потім із загonom ім. К. Є. Ворошилова Рівненського партизанського з'єднання № 1
4	Спецзагін НКДБ СРСР "Переможи"	командир — Медведєв Дмитро Миколайович	червень 1942 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
5	Партизанський загін ім. К. Є. Ворошилова	командир — Мисюра Максим Йосипович; комісар — Плужників Сава Макарович	вересень 1942 р.	березень 1943 р.	Підпорядковано Рівненському обласному штабу партизанського руху, а потім включено до складу Рівненського партизанського з'єднання № 1
6	З'єднання партизанських загонів особливого призначення РУ ГПШ Червоної армії "Дяді Петі"	командир — Бринський Антон Петрович	листопад 1942 р.	лютий 1944 р.	Визволення області частинами Червоної армії
7	Загін спецпризначення білоруського партизанського з'єднання РУ ГПШ Червоної армії "Баті" (Г. М. Луцьков)	командир — С. П. Капун	січень 1943 р.	осінь 1943 р.	Увійшов до складу партизанського з'єднання А. П. Бринського

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
8	Партизанський загін Володимирецького району (ім. У. Кар-малюка)	командир — Шитов Олександр Миколайович; комісар — Бельський Никифор Онуфрійович	лютий 1943 р.	травень 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Батьківщину"
9	Партизанський загін Рафалівського району (ім. І. Богуна)	командир — Конча Іван Іванович; комісар — Усанов Олександр Андрійович	лютий 1943 р.	літо 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Батьківщину"
10	Партизанський загін ім. Б. Хмельницького	командири — Шиммарьов Іван Сергійович (березень — липень 1943 р.), Шмат Семен Андрійович (з 1 липня 1943 р.); комісар — Шиммарьов Кузьма (березень — липень 1943 р.)	лютий 1943 р.	серпень 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Батьківщину"
11	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Кабанов Василь Іванович; комісар — Зубашев Митрофан Дмитрович	березень 1943 р.	літо 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Батьківщину"
12	Партизанський загін ім. Ф. Е. Дзержинського	командир — Ганецький Іван Іванович; комісар — Коваленко Григорій Стасович	30 квітня 1943 р.	червень 1943 р.	Спочатку ввійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 2 "За Батьківщину", а потім — Рівненського партизанського з'єднання № 1
13	Партизанський загін ім. О. Невського	командир — Диковицький Сергій; комісар — Диковицький Микола	квітень 1943 р.	серпень 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 1
14	Партизанський загін місцевої самооборони ім. В. М. Молотова (с. Озеро Висоцького району)	командир — Хабінець Микола Григорович; комісар — Нестерчук Григорій Петрович	29 червня 1943 р.	вересень 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 1

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
15	Партизанський загін ім. Г. І. Котовського	командир — Шипмарьов Іван Сергійович; комісар — Юрков Юхим Євтихійович	14 червня 1943 р.	серпень 1943 р.	Увійшов до складу Рівненського партизанського з'єднання № 1

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Шосткинський партизанський загін	командир — Трало Кузьма Юхимович	серпень 1941 р.	червень 1942 р.	Загін розділився на 2 групи, які ввійшли до складу з'єднань під командуванням С. А. Ковпака і О. М. Сабурова
2	Партизанський загін Червоного району	командири — Анисименко Іван Євграфович, Іванов Леонід Якович, Лукашов Михайло Трохимович, Бойко Микола комісари — Лукашов Михайло Трохимович, Бойко Микола Петрович, Фесюн Павло Петрович	серпень 1941 р.	червень 1943 р.	Розпався у результаті загибелі значної частини особового складу. Командир М. П. Бойко загинув у бою
3	1-й Харківський партизанський загін ім. Г. І. Котовського	командир — Воронцов Микола Йосипович; комісар — Гуртов Яків Іванович	вересень 1941 р.	березень 1943 р.	Спочатку вийшов у рейд із загонами під командуванням М. І. Наумова, а потім приєднався до частин Червоної армії
4	Охтирський партизанський загін "Гроза"	командир — Горобець Іван Юхимович; комісар — Зубко Остап Тимофійович	вересень 1941 р.	лютий 1942 р.	Розформований через загибель значної частини особового складу

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
5	Вільшанська партизанська група Недригайлівського району	командир — Калиниченко Андрій Кіндратович	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розпався у результаті загибелі значної частини особового складу
6	Лебединський партизанський загін	командир — Карпов Кіндрат Григорович; комісар — Камай Михайло Омелянович	вересень 1941 р.	травень 1942 р.	Розпався у результаті загибелі значної частини особового складу
7	Грунський партизанський загін	командир — Лебедь Сергій Васильович; комісар — Удовиченко Гнат Володимирович	вересень 1941 р.	1942 р.	Розпався у результаті загибелі значної частини особового складу
8	2-й Харківський партизанський загін	командир — Погорелов Костянтин Іванович; комісар — Сперанський Веніамін Миколайович	вересень 1941 р.	травень 1942 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням О. М. Сабурова
9	Партизанська група (с. Миропілля Краснопільського району)	керівник — Рижов Микола Якович	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розбита противником
10	Партизанський загін (с. Хухра Охтирського району)	командир — Фіненко Михайло Мефодійович; комісар — Пономарьова Марія Захарівна	вересень 1941 р.	січень 1942 р.	Розбитий противником
11	Смілівський партизанський загін	командир — Циганенко Петро Юхимович; комісар — Хуторний Василь Сергійович	вересень 1941 р.	вересень 1941 р.	Розпався через зраду
12	Партизанська група Охтирського району (із загону Петренка)	Не встановлено	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розбита противником
13	Іванівка партизанська група Недригайлівського району	Не встановлено	вересень 1941 р.	грудень 1941 р.	Розбита противником

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
14	Партизанський загін Сумського району	командир — Білокіз Ілля Мойсейович; омісар — Масенко Дмитро Павлович	жовтень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розпався через зраду
15	Партизанський загін (м. Суми)	командир — Бердіков Іван Федорович; комісар — Шабаль Дмитро Олексійович	жовтень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбитий противником
16	Великописарівський партизанський загін	командир — Гараганенко Порфирій Купріянович; Протасов Зосим Григорович; комісар — Змін Іван Андрійович	жовтень 1941 р.	березень 1942 р.	Розбитий противником
17	Партизанська група (с. Жигайлівка Тросцянецького району)	командир — Забара Петро Максимович	жовтень 1941 р.	листопад 1941 р.	Розбита противником
18	Загін ім. М. С. Хруцова Хотинського району (нижн. Сумський)	командир — Звягін Семен Степанович; комісар — Козолуп Іван Кирилович	жовтень 1941 р.	липень 1942 р.	Розбитий противником
19	3-й Грунський партизанський загін	командир — Кулемаз Прокіп Павлович; комісар — Куц Степан Іванович	жовтень 1941 р.	березень 1942 р.	Розпався внаслідок загибелі значної частини особового складу
20	Партизанський загін ім. К. Є. Ворошилова № 2	командир — І. А. Гузенко; комісар — І. Д. Алейніков	листопад 1941 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
21	Партизанський загін (с. Розсохувате Охтирського району)	командир — Міщенко Яків Павлович	грудень 1941 р.	лютий 1942 р.	Розбитий противником

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
22	Ямпільський партизанський загін "За Батьківщину"	командир — Гнібда Сергій Михайлович; комісар — Красняк Данило Дмитрович	лютий 1942 р.	травень 1943 р.	Розпався внаслідок загибелі значної частини особового складу, в тому числі командира і комісара
23	Партизанська група (с. Синька Липоводлинського району)	командир — Фащенко Олексій Миколайович	березень 1942 р.	березень 1943 р.	Приєдналась до частин Червоної армії
24	Партизанська група Лебединського району	командир — Єременко Костянтин Трохимович; комісар — Гаврилов Петро Іванович	червень 1942 р.	липень 1942 р.	Розбита противником
25	Партизанська група (с. Мишутине Пугівського району)	командир — Максимов Сергій Григорович	1942 р.	червень 1942 р.	Увійшла до складу 2-го Шалигинського загону
26	Партизанський загін "Сокіл" Охтирського району	командир — Качеев Дмитро Якович; комісар — Заверуха Іван Павлович	березень 1942 р.	квітень 1942 р.	Розпався внаслідок загибелі значної частини особового складу
27	Партизанський загін ім. В. І. Леніна Шалигинського району	командир — Ганзін Михайло Іллч; комісар — Наливайко Ксеня Омелянівна	жовтень 1942 р.	березень 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії
28	2-й Хмельницький партизанський загін	командир — Горюнов Кузьма Герасимович; комісари — Шугтов Олександр Тихонович, Конча Микола Якович, Лабузов Григорій Васильович	жовтень 1942 р.	серпень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
29	2-й Середино-Буцький партизанський загін	командир — Сень Йосип Дмитрович; комісар — Бабін Федір Павлович	жовтень 1942 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
30	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна Сумського і Краснопільського районів	командир — Литвиненко Василь Андрійович; комісар — Гончаров Михайло Миколайович	грудень 1942 р.	березень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
31	4-й партизанський загін Червоного району	командир — Басов Іван Сторович; комісар — Курган Давид Іванович	січень 1943 р.	лютий 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням Я. І. Мельника
32	3-й партизанський загін Червоного району	командир — Козлов Василь Михайлович; комісар — Батнохо Тихін Михайлович	січень 1943 р.	лютий 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням М. І. Наумова
33	Загін "За Батьківщину"	командир — Маноків Петро Олексійович; комісар — Схалов Микола Федорович	січень 1943 р.	лютий 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням Я. І. Мельника
34	2-й Ямпільський загін "За Батьківщину"	командир — Пастушенко Ісай Тихонович; комісар — Булавко Павло Захарович	січень 1943 р.	лютий 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням М. І. Наумова
35	Загін "Кіровоградський"	командир — Семенчук Михайло Олексійович; комісар — Філімонов Андрій Матвійович	січень 1943 р.	лютий 1943 р.	Спочатку ввійшов до складу з'єднання М. І. Наумова, а потім вийшов за лінію фронту і був розформований
36	Загін ім. Й. В. Сталіна	командир — Плотников Олексій Олексійович; комісар — Сашко Володимир Олександрович	січень 1943 р.	лютий 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням Я. І. Мельника
37	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	командир — Інчин Анатолій Іванович; комісари — Степанов Калістрат Вікентійович, Говоров Іван Гаврилович	лютий 1943 р.	лютий 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням М. І. Наумова

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
38	Партизанський загін (с. Чулахівка Охтирського району)	командир — Конопля	лютий 1943 р.	березень 1943 р.	Приєднався до частин Червоної армії
39	Партизанський загін ім. 25-ї річниці РСЧА УШПР	командир — Логвин Петро Маркович	лютий 1943 р.	травень 1943 р.	Розбитий противником, командир загинув у бою
40	2-й Шосткінський партизанський загін	командир — Смик Арсенгій Павлович; комісар — Корчик Андрій Сергійович	лютий 1943 р.	червень 1943 р.	Розпався внаслідок загибелі значної частини особового складу
41	3-й Середино-Будський партизанський загін	командир — Ковера Єгор Данилович; комісар — Г. А. Шевцов	березень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
42	5-й Червоний партизанський загін	командир — Свиріденко Лука Степанович; комісар — Дуценко Михайло Андрійович	червень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
43	Лебединський партизанський загін ім. С. М. Кірова	командир — Фролов Андрій Іванович; комісар — Карпенко Іван Павлович	червень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
44	Розвідувальна група (м. Охтирка)	керівник — Ф. А. Михайленко	не встановлено	не встановлено	Не встановлено

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
1	Нововодолазький партизанський загін	командир — Діба Степан Онуфрійович; комісар — Іванов Юхим Парфенович	вересень 1941 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
2	Богодухівський партизанський загін № 4	Командир — Забогарьов Михайло Іванович; комісар — Гарник Іван Петрович	вересень 1941 р.	червень 1942 р.	Розформований
3	Вовчанський партизанський загін № 4	командир — Іващенко Григорій Тихонович; комісар — Нижегородов Андрій Якович	вересень 1941 р.	лютий 1942 р.	Об'єднався з партизанськими загонами № 1 і № 3
4	Вовчанський партизанський загін № 1	командир — Лещенко Данило Кирилович; комісар — Прасол Григорій Васильович	вересень 1941 р.	лютий 1942 р.	Об'єднався з партизанськими загонами № 3 і № 4
5	Вовчанський партизанський загін № 3	командир — Синельник Мойсей Васильович; комісар — Столяренко Тихон Юхимович	вересень 1941 р.	лютий 1942 р.	Об'єднався з партизанськими загонами № 1 і № 4
6	Партизанський загін Зачепилівського і Кегичівського районів	командири — Баклагін Карло Іванович, Трубочанінов Дмитро Онисимович; комісари — Амслін Марко Вікторович, Коркиш Павло Юхимович	жовтень 1941 р.	лютий 1942 р.	Загибель особового складу загону в бою
7	Печенівський партизанський загін	командир — Білокінь Іван Ігорович; комісар — Чурилов Павло Якович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінць	
8	Зміський партизанський загін № 65 "Комунар"	командир — Брехунець Яків Андрійович; комісар — Шляхта Олександр Іванович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Визволення області частинами Червоної армії
9	Шевченківський партизанський загін № 75	командири — Гаврюшенко Микола Федорович, Мажара Микита Антонович; комісари — Федоров Олександр Павлович, Шутько Петро Федорович	жовтень 1941 р.	квітень 1942 р.	Приєднався до частин Червоної армії
10	Петрівський партизанський загін	командир — Галкін Ілля Федорович; комісар — Корнєшов Костянтин Миколайович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Розформований за вказівкою обкому партії
11	Олексійський партизанський загін	командири — Гутаров Іван Петрович, Лєсик Іван Луквич; комісари — Діт'яр Олексій Васильович, Погорєлов Федір Іванович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
12	Савинський партизанський загін № 51	командир — Демченко Семен Андрійович; комісар — Єременко Петро Андрійович	жовтень 1941 р.	лютий 1942 р.	Розбитий противником в через зраду
13	Липецький партизанський загін № 71	командир — Заціпрівський Семен Трохимович; комісар — Кльований Михайло Васильович	жовтень 1941 р.	червень 1942 р.	Об'єднався з партизанським загonom № 70
14	Партизанський загін Харківського сільського району	командир — Камишан Олександр Павлович; комісар — Дзюба Іван Панасович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
15	Балаклійський партизанський загін (Міловатської і Гусарівської сіл'рад)	командир — Колодило Іван Пилипович; комісар — Разиньков Іван Кузьмич	жовтень 1941 р.	листопад 1941 р.	Об'єднався із загonom під командуванням М. І. Вербицького
16	Сахновщинський партизанський загін № 2	командир — Кондратьєв Онуфрій Кирилович; комісар — Сидоренко Іван Юхимович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
17	Партизанський (обласний) загін НКВС	командир — Кулшов Іван Миколайович	жовтень 1941 р.	лютий 1942 р.	Перетнув лінію фронту і приєднався до частин Червоної армії
18	Зміївський партизанський загін № 66 "За вільну Батьківщину"	командир — Лобченко Іван Сергійович; комісар — Воробйов Павло Никифорович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Частина бійців загону загнула в боях, решта — пішли до Червоної армії
19	Олександрівський партизанський загін № 2	командир — Михайлов Йосип Терентійович; комісар — Лєсик Іван Луквич	жовтень 1941 р.	листопад 1941 р.	Об'єднався із загonom під командуванням І. П. Гутарова
20	Липецький партизанський загін № 70	командир — Парнюк Іван Никифорович; комісар — Коротких Олександр Сергійович	жовтень 1941 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
21	Барвінківський партизанський загін	командир — Пісковський Авраам Устинович	жовтень 1941 р.	січень 1942 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
22	Ізюмський партизанський загін № 2 ім. М. О. Хрущова	командир — Салов Олександр Маркович, В. А. Рогоза; комісари — О. М. Салов, Резнік Олександр Юхимович	жовтень 1941 р.	січень 1942 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
23	Савинський партизанський загін № 52	командир — Тимофієнко Олександр Іларіонович; комісар — Волченко Дмитро Арсентійович	жовтень 1941 р.	березень 1942 р.	Визволення частини області військами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
24	Старосалтівський партизанський загін	командир — Яковлев Ілля Романович; комісар — Підлубний Зіновій Степанович	жовтень 1941 р.	травень 1942 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
25	Вовчанський об'єднаний партизанський загін	командир — Сіпельник Мойсей Васильович	лютий 1942 р.	травень 1942 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
26	Барвінківський партизанський загін	командир — Бородін Михайло Костянтинович; комісар — Мельник Іван Григорович	травень 1942 р.	вересень 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
27	Балаклійський партизанський загін № 10	командир — Вербицький Микола Іванович; комісар — Колотило Іван Пилипович	травень 1942 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
28	Партизанський загін ім. С. М. Буденного	командир — Копьонкін Іван Йосипович; комісар — Черненко Кузьма Аврамович	травень 1942 р.	червень 1942 р.	Розбитий противником
29	Вовчанський партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Шепелев Іван Антонович; комісар — Голуб Василь Єгорович	жовтень 1942 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
30	Шевченківський партизанський загін	командир — Підліпняк Ісак Митрофанович; комісар — Осика Андрій Єрастович	листопад 1942 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії
31	Краснокутський партизанський загін	командир — Мілюха Тимofій Семенович	листопад 1942 р.	лютий 1943 р.	Визволення частини області військами Червоної армії

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Партизанський загін у с. Кучугури Цюрупинського району	командир — Гірський Омелян Юхимович; комісар — Макеєв Петро Васильович	серпень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розбитий противником
2	Партизанський загін Бериславського району	командир — Павловський Михайло Іванович	серпень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розформований
3	Партизанський загін Нижньосірогозького району	командир — Височин Іван Давидович	вересень 1941 р.	кінець 1941 р.	Розбитий противником
4	Партизанський загін в Ушкальських Плавнях Великолелетиського району	командир — Резніченко Андрій Ігалакціонович	вересень 1941 р.	жовтень 1941 р.	Розбитий противником

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Бабінський	травень 1942 р.	квітень 1944 р.	Визволення області військами Червоної армії
2	Партизанський загін "Народний месник"	командир — Храновський Микола Андрійович	січень 1943 р.	липень 1943 р.	Увійшов до складу з'єднання під командуванням І. І. Шитова
3	Партизанський загін ім. В. Н. Боженка	командири — Заплатинський Петро Арсенович (Арсенгійович), Березовський Семен Маркович	15 липня 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області військами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
4	Партизанський загін ім. О. А. Ковпака	командир — Сидоренко Федір Юхимович	листопад 1943 р.	березень 1944 р.	Визволення області військами Червоної армії
5	Партизанський загін ім. В. І. Чапаєва	командир — Тоскалюк Михайло Тимофійович; комісар — Сирнаровський Йосип Йосипович	грудень 1943 р.	травень 1944 р.	Визволення області військами Червоної армії
6	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	командир — Клименко Олексій Фокич; комісар — Гарманюк Василь Тимофійович	січень 1944 р.	березень 1944 р.	Визволення області військами Червоної армії

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Організаторсько-партизанська (оперативна) група представництва УШПР при Військовій раді 3-го Українського фронту	командир — Тканко Олександр Васильович; комісар — Стендер Іван Петрович	березень 1944 р.	квітень 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			число, місяць, рік початок	кінець	
1	Партизанський загін Грем'язького району	командир — Клименко Сергій Костянтинович; комісар — Абраменко Андрій Григорович	вересень 1941 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

№ п/п	Назва загону, диверсійної групи	Прізвища командирів і комісарів	Період діяльності		Причина припинення діяльності
			початок	кінець	
2	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова Ічнянського району	командир — Попко Іван Юхимович; комісар — Сичев Петро Порфирович	вересень 1941 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
3	Партизанський загін ім. М. О. Щорса Нобасанського району	командир — Кривець Олександр Єлисейович; комісар — Полярін Данило Трохимович	вересень 1942 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
4	Партизанський загін	командир — Соколовський Євдоким Хрисанович; комісар — Симоненко Микола Андрійович	квітень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
5	Партизанський загін Козелецького району	командир — Яровий Агафангел Степанович; комісар — Сиродь Олексій Якович	травень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії
6	Партизанський загін (с. Парашівка Ічнянського району)	командир — Череп Петро Григорович; комісар — Оксаненко Макар Іванович	травень 1943 р.	вересень 1943 р.	Визволення області частинами Червоної армії

СПИСОК
ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ І ГРУП УШПР
ТА ЙОГО ПРЕДСТАВНИЦТВ
ПРИ ВІЙСЬКОВИХ РАДАХ ФРОНТІВ,
ЯКІ ДІЯЛИ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

№ л/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
1	Партизанський загін "Перемога"	Молдавська РСР	командир — Макаренко Андрій Йосипович; комісар — Білецький Іван Петрович	14 січня 1944 р.	11-12 лютого 1944 р.	Розбитий у боях із противником
2	Партизанський загін ім. "Радянської Молдавії"	Молдавська РСР	командир — Строгов Олександр Іванович; комісар — Абрамїтов Федір Вікторович	14 січня 1944 р.	8 лютого 1944 р.	Розбитий у боях із противником
3	Польський партизанський загін ("Васьки Грузина")	Польща	командир — Манжавідас Василь Терентійович; комісар — Ісаканов Микола Іванович	лютий 1944 р.	листопад 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
4	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	Польща	командир — Куніцький Микола Йосипович; комісар — Беляков Василь Пилипович	17 лютого 1944 р.	24 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
5	Партизанський загін ім. С. М. Кірова	Польща	командир — Наделін Михайло Якович; комісар — Білоусов Олександр Григорович	20 лютого 1944 р.	28 липня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
6	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	Молдавська РСР	командир — Прокин Тимофій Федорович; комісар — Біленко Іван Миколайович	21 лютого 1944 р.	27 лютого 1944 р.	Розбитий у боях із противником
7	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	Польща	командир — Ковальов Григорій Васильович; комісар — Павличенко Іван Ілліч	21 лютого 1944 р.	24 липня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
8	Партизанський загін ім. С. М. Будьонного	Польща	командир — Яковлев Іван Павлович; комісар — Новіков Олексій Євменович	21 лютого 1944 р.	1 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
9	Партизанський загін ім. В. М. Молотова	Молдавська РСР	командир — Мурзін Даян Баянович; комісар — Таран Олексій Данилович	22 лютого 1944 р.	23 березня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
10	Партизанський загін ім. О. В. Суворова	Польща	командир — Санков Сергій Олексійович; комісари — Махотько Федір Ісидорович (лютий — квітень 1944 р.), Ширяев Микола Михайлович (квітень — серпень 1944 р.)	22 лютого 1944 р.	6 серня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
11	Організаторська група	Молдавська РСР	командир — А. І. Лісідин; комісар — В. Ф. Валяєвський	27 лютого 1944 р.	2 березня 1944 р.	Розбитий у боях із противником
12	Партизанський загін "За Радянську Молдавію"	Румунія	командир — Варфоломєєв Панас Панасович; комісар — Балаган Аветик Антонович	15 березня 1944 р.	15 березня 1944 р.	Після десантування розбитий у бою із противником
13	Партизанський загін "Журналіст"	Молдавська РСР	командир — Смілевський Мойсей Васильович; комісари — Ісайкін Юхим Петрович (березень 1944 р.), Ісайкін Федір Петрович (квітень 1944 р.)	18 березня 1944 р.	16 квітня 1944 р.	Розбитий у боях із противником

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
14	Партизанський загін ім. Ф. Е. Дзер-жинського	Молдавська РСР	командир — Петров Євген Іванович; комісар — Гуров Степан Сергійович	19 березня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
15	Партизанський загін ім. М. В. Фрунзе	Молдавська РСР	командир — Лисов Іван Іванович; комісар — Тетянка Микола Іванович	27 березня 1944 р.	30 квітня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
16	Партизанський загін ім. О. В. Суворова	Закарпатська Україна	командир — Володін Георгій Михайлович; комісар — Оленівч Олексій Захарович	6 травня 1944 р.	6 травня 1944 р.	Після десантування пропав безвісти
17	Партизанський загін ім. В. В. Куйбішева	Польща	командир — Ємалінов Ісмаїл; комісар — Мурзагараєв Адайбек	9 травня 1944 р.	1 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
18	Партизанський загін ім. Д. Пожарського	Польща, Чехословаччина	командир — Беренштейн Леонід Юхимович; комісар — Похилько Пилип Петрович	10 травня 1944 р.	27 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
19	Партизанський загін ім. М. Ф. Вагутина	Закарпатська Україна	командири — Мельников Ілля Григорович (з 10 травня по 4 червня 1944 р.), Ільїн Андрій Федорович (з 4 червня по 25 жовтня 1944 р.); комісари — Пронін Михайло Іванович (з 10 травня по 19 червня 1944 р.), Малкін Іван Степанович (з 20 вересня по 25 жовтня 1944 р.)	10 травня 1944 р.	25 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
20	Диверсійно-розвідувальна група	Молдавська РСР	командир — Сербул Іван Тимофійович	12 травня 1944 р.	12 травня 1944 р.	Після переходу лінії фронту розбита противником

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
21	Партизанський загін	Румунія	командир — Мартинов Олексій Григорович; комісар — Проненко Семен Юрійович	13 травня 1944 р.	14 травня 1944 р.	Після десантування розбитий у бою із противником
22	Організаторська група	Румунія	командир — Кузьменко Іван Михайлович; комісар — Коряккін Василь Васильович	21 травня 1944 р.	7 червня 1944 р.	Розбита у боях із противником
23	Організаторська група	Румунія	командир — Джумагалєв Демберген; комісар — Касьяненко Юхим Тимофійович	29 травня 1944 р.	8 червня 1944 р.	Розбита у боях із противником
24	Партизанський загін ім. М. І. Калініна	Молдавська РСР	командир — Іванов Іван Іванович; комісар — Думка Олександр Юхимович	2 червня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
25	Партизанський загін ім. Г. І. Котовського	Молдавська РСР	командир — Тюканько Ілля Титович	5 червня 1944 р.	24 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
26	Партизанський загін	Румунія	командир — Молотков Олексій Васильович; комісар — Полуμισко Олексій Георгійович	6 червня 1944 р.	17 липня 1944 р.	Розбитий у боях із противником
27	Партизанський загін ім. М. І. Кутузова	Молдавська РСР	командир — Александров Віктор Петрович	7 червня 1944 р.	26 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
28	Партизанський загін "За Батьківщину"	Молдавська РСР	командир — Костелов Олексій Іванович	7 червня 1944 р.	10 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
29	Партизанський загін	Румунія	командир — Поліщук Прокоп Іванович; комісар — Шлапак Дмитро Євстахійович	10 червня 1944 р.	15 червня 1944 р.	Розбитий у боях із противником

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
30	Партизанський загін "За честь Батьківщини"	Польща, Чехословаччина	командири — Кокунов Борис Васильович (червень — грудень 1944 р.), Журавльов Василь Михайлович (з грудня 1944 р. по січень 1945 р.); комісари — Журавльов Василь Михайлович (червень — грудень 1944 р.), Бакай Володимир Пилипович (з грудня 1944 р. по січень 1945 р.)	11 червня 1944 р.	24 січня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
31	Розвідувальний партизанський загін УШПР	Польща, Чехословаччина	командир — Краснорудський Андрій Петрович, комісар — Барашков Микола Іванович	15 червня 1944 р.	30 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
32	Партизанський загін ім. В. П. Чкалова № 2	Польща	командир — Мась Олексій Григорович, комісар — Савельєв Михайло Якович	16 червня 1944 р.	27 липня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
33	Партизанський загін "За Батьківщину"	Чехословаччина	командири — Куров Олександр Григорович (червень — вересень 1944 р.), Стрельцов Роман Степанович (вересень — листопад 1944 р.); комісари — Стрельцов Роман Степанович (червень — вересень 1944 р.), Мерзов Євген Романович (вересень — листопад 1944 р.)	27 червня 1944 р.	24 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
34	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	Молдавська РСР	командири — Шлак Василь Олександрович (червень 1944 р.), Стекольников Георгій Миколайович (липень — серпень 1944 р.); комісар — Літвінов Андрій Іванович	28 червня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
35	Партизанська група (сформована з бійців загону під командуванням І. М. Маслової)	Польща, Чехословаччина	командир — Татарчук Степан Федорович	4 липня 1944 р.	29 вересня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
36	Диверсійно-розвідувальна група ім. К. Тудорової	Румунія	командир — Краснов Яків Ісакович; комісар — Деллер Самі Аронович	4 липня 1944 р.	не пізніше 15 липня 1944 р.	Після десантування розбита в бою із противником
37	Диверсійно-організаторська група ім. Т. Владимиреску	Румунія	командир — Шевченко Сергій Степанович; комісар — Тудораки Олена Олександрівна	7 липня 1944 р.	26 серпня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
38	Партизанський загін УШПР	Закарпатська Україна, Чехословаччина	командир — Маслов Іван Миколайович; комісар — Ларіонов Олексій Петрович	10 липня 1944 р.	6 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
39	Розвідувальна група	Румунія	командир — Попович Іван Омелянович; комісар — Тульських Степан Андрійович	14 липня 1944 р.	серпень 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
40	Диверсійно-розвідувальна група	Молдавська РСР	командир — Гуров Олександр Федорович; комісар — Сухолішов Іван Федорович	15 липня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
41	Партизанський загін ім. С. К. Тимошенка	Румунія	командир — Бондаренко Іван Вікторович; комісар — Гмир Михайло Іванович	21 липня 1944 р.	21 липня 1944 р.	Після десантування розбитий у бою із противником
42	Диверсійно-розвідувальна група	Молдавська РСР	командир — Алмазов Григорій Олександрович; комісар — Солодовников Павло Андрійович	22 липня 1944 р.	26 серпня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
43	Партизанський загін № 21	Румунія	командир — Іванов Іван Андрійович; комісар — Смірнов Вячеслав Юхимович	22 липня 1944 р.	28 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
44	Партизанський загін ім. Г. І. Котовського	Молдавська РСР	командир — Обушинський Андрій Васильович; комісар — Філіпов Вячеслав Петрович	24 липня 1944 р.	серпень 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
45	Партизанський загін ім. В. Сталіна	Молдавська РСР	командир — Бардов Павло Сергійович; комісар — Фадєєв Дмитро Антонович	25 липня 1944 р.	серпень 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
46	Диверсійно-організаторська група	Румунія	командир — Шабанов Микола Кирілович; комісар — Поветкін Павло Кузьмич	25 липня 1944 р.	7 вересня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
47	Партизанський загін	Молдавська РСР	командир — Ласоцький Микола Андрійович; комісар — Іванов Олексій Петрович	27 липня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
48	Партизанський загін УШПР	Польща, Чехословаччина	командир — Майоров Іван Семенович; комісар — Чумель Андрій Максимович	27 липня 1944 р.	24 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
49	Диверсійно-розвідувальна група "За Радянську Батьківщину"	Молдавська РСР	командир — Шевченко Андрій Григорович; комісар — Лагода Іван Юхимович	28 липня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
50	Диверсійно-розвідувальна група	Молдавська РСР	командир — Решетняк Іван Карпович; комісар — Кутіков Олексій Степанович	29 липня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
51	Партизанський загін ім. М. С. Хрущова	Молдавська РСР	командир — Жемадуков Михайло Хасанович; комісар — Прищепін Павло Іванович	2 серпня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
52	Партизанський загін ім. М. І. Калініна	Молдавська РСР	командир — Диряєв Лук'ян Іванович; комісар — М. П. Пономаренко	2 серпня 1944 р.	25 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
53	Партизанський загін ім. Альошина	Молдавська РСР	командир — Бовін Абрам Якович; комісар — Сутягін Георгій Миколайович	4 серпня 1944 р.	не пізніше 1 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
54	Партизанський загін ім. С. Лазо	Молдавська РСР	командир — Червоний Матвій Арсентійович; комісар — Кузнєцов Михайло Васильович	5 серпня 1944 р.	не пізніше 1 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
55	Угорський партизанський загін УШПР	Угорщина, Закарпатська Україна	командир — Уста Дюла; комісар — Гамбургер	8 серпня 1944 р.	26 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
56	Угорський партизанський загін УШПР	Угорщина, Чехословаччина	командир — Сенц Маргон; комісар — Ез-Сабо Янош	9 серпня 1944 р.	5 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
57	Партизанський загін ім. К. С. Во-рошилова	Молдавська РСР	командир — Нужін Ілля Сфремович; комісар — Притков Андрій Петрович	14 серпня 1944 р.	не пізніше 1 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
58	Партизанський загін ім. М. В. Фрунзе	Молдавська РСР	командир — Анісімов Іван Васильович	14 серпня 1944 р.	не пізніше 1 вересня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
59	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	Чехословаччина	командир — Мартинов Олексій Панасович; комісари — Васильєв Павло Васильович, Сльчанінов Станіслав Митрофанович	15 серпня 1944 р.	22 березня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
60	Перша група партизанського загону ім. М. Ф. Ватугіна	Румунія	командир — Медведєв Віктор Андрійович (5–15 серпня 1944 р.), Лисих Дмитро Миколайович (з 15 серпня по 1 вересня 1944 р.)	15 серпня 1944 р.	1 вересня 1944 р.	Приєдналася до частин Червоної армії
61	Румунський партизанський загін УШПР	Румунія	командир — Донча Костянтин Петрович	18 серпня 1944 р.	27 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і командира	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
62	2-га група партизанського загону ім. М. Ф. Ватушина	Румунія	командир — Прокопенко Петро Федорович; комісар — Рижов Іван Дмитрович	21 серпня 1944 р.	28 серпня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
63	Угорський партизанський загін УШПР	Угорщина, Румунія	командир — Декон Іштван; комісар — Ковач Ігас	22 серпня 1944 р.	20 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
64	Угорський партизанський загін УШПР	Угорщина, Закарпатська Україна	командир — Прицела Іван Савич, комісар — Борхеді Балаж	26 серпня 1944 р.	26 жовтня 1944 р.	Діяв спільно із загonom Д. Усти, потім приєднався з частинами Червоної армії
65	Партизанський загін ім. К. С. Ворошилова	Чехословаччина	командир — Іванов Кирило Гаврилович; комісар — Заводцев Василь Арсенович	2 вересня 1944 р.	2 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
66	Угорський партизанський загін УШПР	Угорщина, Чехословаччина	командир — Кузнець Яків Мефодійович; комісар — Попов Павло Григорович	6 вересня 1944 р.	1 лютого 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
67	Угорський партизанський загін УШПР	Угорщина	командир — Малейтер Павло Степанович; комісар — Талаж Жигмонд	17 вересня 1944 р.	17 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
68	Угорський партизанський загін ім. М. Ракоші	Угорщина, Румунія	командир — Рейсдорфер Міклош; комісар — Полгар Янош	20 вересня 1944 р.	24 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
69	Партизанський загін "Вежа"	Чехословаччина	командир — Борш Ян; комісар — Шрамчук Аркадій Савович	25 вересня 1944 р.	18 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
70	Партизанський загін "За свободу Чехословаччини"	Чехословаччина	командир — Перечинський Михайло Михайлович; комісар — Худинцев Павло Іванович	27 вересня 1944 р.	12 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
71	Партизанський загін ім. О. Боржанюка	Закарпатська Україна	командир — Магарига Василь Іванович; комісар — Кригфолушій Михайло Васильович	27 вересня 1944 р.	12 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
72	Партизанський загін ім. М. О. Щорса	Чехословаччина	командир — Логвиненко Василь Петрович; комісар — Шадрін Євген Ілліч	28 вересня 1944 р.	24 січня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
73	Партизанський загін "За Батьківщину"	Чехословаччина	командир — Савельєв Михайло Якович; комісар — Герус Василь Матвійович	29 вересня 1944 р.	5 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
74	Партизанський загін "Народний месник"	Чехословаччина	командир — Максимов Віктор Іванович; комісар — Терешонок Андрій Іванович	30 вересня 1944 р.	28 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
75	Партизанський загін ім. Єрмака	Чехословаччина	командир — Дмитрів Микола Іванович (з жовтня 1944 р. по лютий 1945 р.), Петровський Максим Федорович (лютий — травень 1945 р.); комісари — Железняк Леонід Єфремович (з жовтня 1944 р. по лютий 1945 р.), Жуков Григорій Митрофанович (лютий — травень 1945 р.)	1 жовтня 1944 р.	травень 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
76	Партизанський загін "Київ" (організувався із бійців розвідувального загону УШПР під командуванням А. П. Краснорудського)	Чехословаччина	командир — Криворучко Олександр Онисимович	1 жовтня 1944 р.	12 листопада 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
77	Партизанський загін ім. С. М. Кірова	Чехословаччина	командир — Шишкалов Петро Іванович; комісар — Арістархов Павло Петрович	1 жовтня 1944 р.	28 січня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
78	Партизанський загін ім. С. М. Будьонного	Чехословаччина	командир — Срібний Григорій Васильович	9 жовтня 1944 р.	18 січня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
79	Партизанський загін "Перемога"	Чехословаччина	командир — Макаренко Андрій Йосипович; комісар — Кузістек Еміль	15 жовтня 1944 р.	5 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
80	Партизанський загін ім. В. І. Леніна	Закарпатська Україна	командир — Хоменко Володимир Петрович; комісар — Хотін Леонід Михайлович	15 жовтня 1944 р.	28 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
81	Угорський партизанський загін	Угорщина, Чехословаччина	командир — Буянов Василь Васильович; комісар — Ленчши Янош	15 жовтня 1944 р.	28 жовтня 1944 р.	Приєднався до частин Червоної армії
82	Партизанський загін ім. М. І. Калініна	Чехословаччина	командир — Колодяжний Василь Васильович; комісар — Ісайкін Павло Андрійович	16 жовтня 1944 р.	21 січня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
83	Партизанський загін ім. Я. Козіна	Чехословаччина	командири — Кип Василь Петрович (жовтень — грудень 1944 р.), Мельник Григорій Арсентійович (грудень 1944 р. — травень 1945 р.); комісари — Кончак Ян Карлович (жовтень 1944 р.), Хімич Микола Ігнатович (жовтень 1944 р. — травень 1945 р.)	17 жовтня 1944 р.	15 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
84	Партизанський загін ім. доктора Тирша	Чехословаччина	командири — Гулець Ян (жовтень 1944 р.), Лабунський Іван Андрійович (жовтень 1944 р. — травень 1945 р.); комісари — Руткой Віктор (жовтень 1944 р.), Качала Йосип (жовтень 1944 р. — травень 1945 р.)	25 жовтня 1944 р.	11 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
85	2-й окремий партизанський полк ім. Я. Швер-мид	Чехословаччина	командир — Данилов Костянтин Хрисанфович; комісар — Мулік Петро Іванович	2 листопада 1944 р.	19 лютого 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
86	Слованський партизанський загін (сформований із бійців 1-ї чехословацької бригади ім. М. Штефаніка під командуванням П. О. Величка)	Чехословацька	командир — Малік Мар'ян; комісар — Напенко Іллч Юхимович	8 листопада 1944 р.	12 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
87	Партизанський загін ім. Е. Тельмана (знаходився в оперативному підпорядкуванні загону ім. Й. В. Сталіна під командуванням А. А. Мартинова)	Чехословацька	командир — Костюченко Василь Олексійович; комісари — Мколлер Віліам (листопад 1944 р.), Михайлюков Віктор Миколайович (з листопада 1944 р. по квітень 1945 р.)	18 листопада 1944 р.	12 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
88	Партизанський загін ім. С. М. Кірова	Чехословацька	командир — Гуров Олександр Федорович; комісар — Чубар Іван Іванович	21 грудня 1944 р.	4 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
89	Партизанський загін "Комсомолець"	Чехословацька	командир — Соколов Кузьма Семенович; комісар — Шеврла Йосип Павлович	23 грудня 1944 р.	не раніше 1 січня 1945 р.	Після десантування був розбитий в боях із противником
90	Партизанський загін ім. Й. В. Сталіна	Чехословацька	командир — Осшов Віктор Олексійович; комісар — Цах Ольга	31 грудня 1944 р.	12 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
91	Партизанський загін ім. В. І. Леніна	Чехословацька	командир — Погуїн Валентин Андрійович; комісар — Даркін Олександр Якович	14 січня 1945 р.	12 квітня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
92	Партизанський загін "Батьківщина"	Чехословацька	командир — Гарницький Анастолій Якимович; комісар — Мельник Григорій Миколайович	21 січня 1945 р.	2 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії

№ п/п	Назва загону, групи	Район діяльності	Прізвище, ім'я та по батькові командира і комісара	Початок діяльності	Кінець діяльності	Причина припинення діяльності
93	Партизанський загін ім. Я. Коменського	Чехословаччина	командир — Шнайдер Густав; комісар — Райх Роберт	22 січня 1945 р.	22 січня 1945 р.	Після десантування на зв'язок не вийшов, пропав безвісти
94	Партизанський загін ім. В. Сталіна	Чехословаччина	командир — Бетала Андрій Георгійович; комісар — Володимиров Кім Олександрович	11 лютого 1945 р.	2 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
95	Партизанський загін ім. С. М. Кірова	Чехословаччина	командир — Зедендізе Володимир Іванович; комісар — Хуржін Іван Андрійович	25 березня 1945 р.	12 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
96	Партизанський загін "За Прагу"	Чехословаччина	командир — Івацов Іван Іванович; комісар — Гіль Йосип Хомич	25 березня 1945 р.	10 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
97	Партизанський загін "Народний месник"	Чехословаччина	командир — Кашцев Павло Олексійович; комісар — Бенеш	25 березня 1945 р.	12 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії
98	Партизанський загін "Смерть фашизму"	Чехословаччина	командир — Олесінський Євген Антонівич; комісар — Бумгартель Вацлав	2 квітня 1945 р.	13 травня 1945 р.	Приєднався до частин Червоної армії

СХЕМИ ТА ТАБЛИЦІ

СХЕМА КЕРІВНИЦТВА ПАРТИЗАНСЬКИМ РУХОМ В УКРАЇНІ 1942–1944 рр.

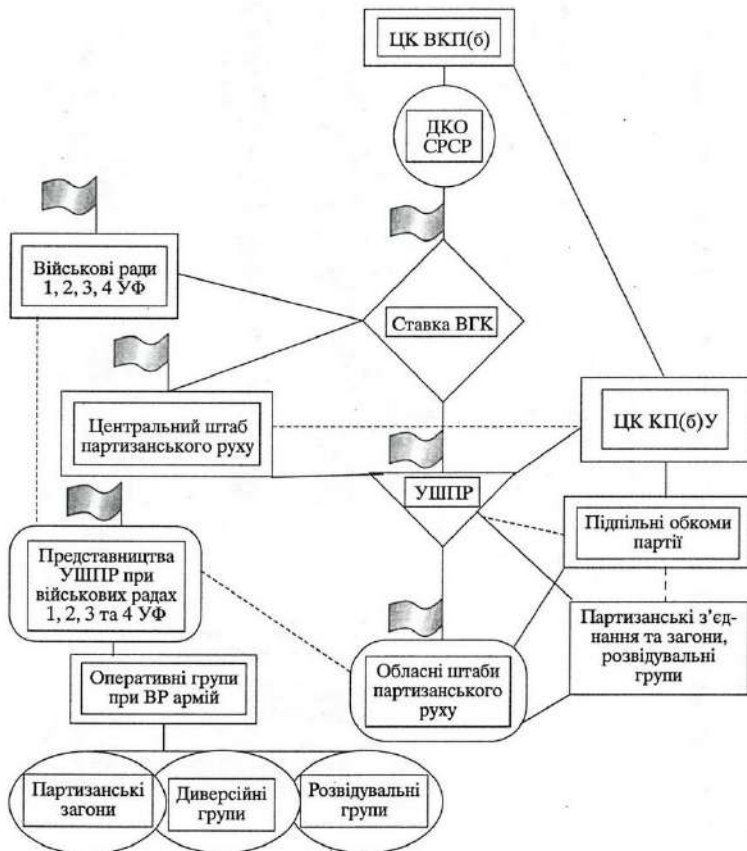
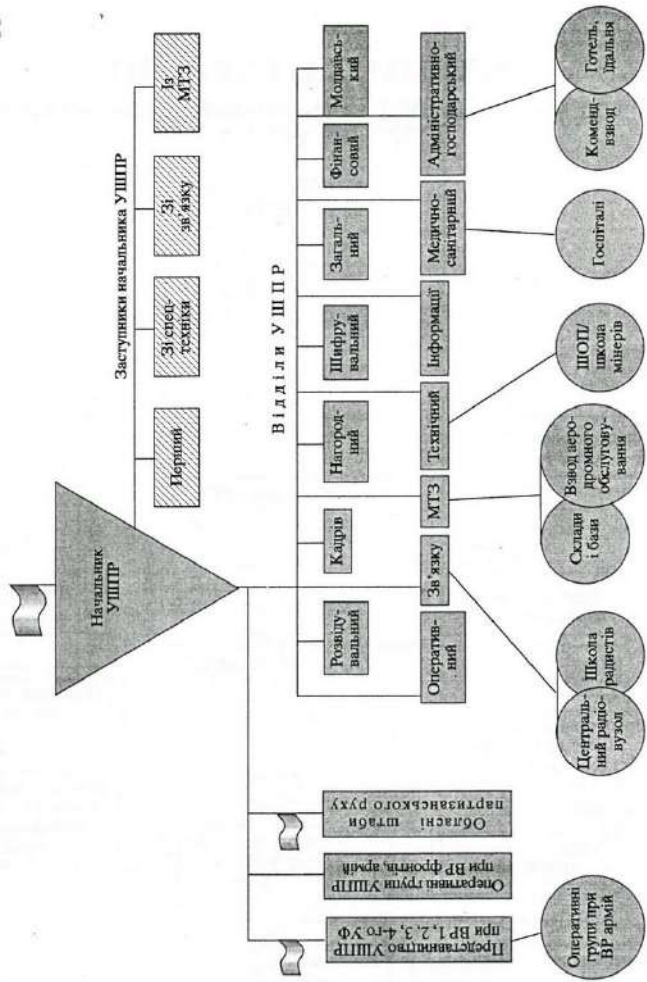

СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ 1943–1944 рр.

ВІДОМОСТІ ПРО КІЛЬКІСТЬ ПАРТИЗАНСЬКИХ ФОРМУВАНЬ
ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ
НА ЗВ'ЯЗКУ УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО
РУХУ ТА ЙОГО ПРЕДСТАВНИЦТВ ПРИ ВІЙСЬКОВИХ
РАДАХ ФРОНТІВ У 1942–1944 рр.

(За даними оперативного відділу УШПР)

Дата	Кількість з'єднань та загонів	Чисельність, чоловік	Кількість окремо діючих загонів	Чисельність, чоловік	Всього партизанів у всіх формуваннях
Червень 1942 р.	3 (16)	3 063	14	980	4 043
Серпень 1942 р.	3 (16)	3 667	16	9 930	4 660
Жовтень 1942 р.	4 (21)	3 845	32	579	4 424
Грудень 1942 р.	4 (27)	6 367	21	597	6 954
Січень 1943 р.	6 (37)	7 557	36	1 025	8 582
Квітень 1943 р.	10 (12)	11 994	43	3 066	15 060
Липень 1943 р.	17 (103)	20 747	66	2 706	23 453
Вересень 1943 р.	27 (169)	30 057	84	4 814	34 170
Жовтень 1943 р.	27 (166)	33 148	44	3 431	36 579
Січень 1944 р.	29 (170)	39 387	41	3 904	43 291 ¹
Квітень 1944 р.	20 (104)	23 271	46	4 872	28 143
Липень 1944 р.	10 (34)	6 142	41	2 174	8 316

¹ В одному з документів УШПР згадується інша цифра — 47 789 чоловік, яка широко введена в науковий обіг.

**ВІДОМОСТІ ПРО ПАРТИЗАНСЬКІ ЗАГОНИ, ГРУПИ,
ПООДИНОКИХ ПАРТИЗАНІВ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ,
ЯКІ БУЛИ НАПРАВЛЕНІ УШПР ТА ЙОГО
ПРЕДСТАВНИЦТВАМИ ПРИ ВІЙСЬКОВИХ РАДАХ
ФРОНТІВ ДО ТИЛУ ПРОТИВНИКА В 1942–1945 рр.**

(За даними відділу кадрів УШПР)

Кількість загонів, груп окремих партизанів	Рік				
	1942	1943	1944	1945	1942–1945
1. Кількість загонів і груп	80	256	153	11	500
2. Чисельність партизанів у загонах та групах:	567	2 921	2 539	181	6 208
– членів партії	170	793	404	22	1 389
– членів ВЛКСМ	108	795	814	108	1 825
3. Кількість поодиноких партизанів	–	240	237	–	477
4. Кількість спеціалістів партизанської боротьби:					
організатори партизанського руху	116	641	411	29	1 205 ¹
заступник командирів із розвідки	28	16	26	–	70
начальник спецслужб	–	17	1	–	18
інструктори міннопідривної справи	50	167	74	2	293
розвідники	52	292	616	111	1 071
підрильники	49	179	150	13	391
радисти	70	217	244	18	549
шифрувальники	–	3	17	–	20
робітники друкарень	–	16	24	–	40
лікарі	–	79	83	8	170
фельдшери	2	11	4	–	17
медсестри	3	16	3	–	22

¹ Ця цифра вказана у звітній таблиці відділу кадрів УШПР. Сумарні дані по роках (116–641–411–29) дають іншу цифру — 1 197 чоловік.

**КІЛЬКІСТЬ ОЗБРОЄННЯ, БОЄПРИПАСІВ, РАДІОМАЙНА
ТА МЕДИКАМЕНТІВ, ЩО БУЛА ПЕРЕПРАВЛЕНА
ЛІТАКАМИ ПАРТИЗНАМ УКРАЇНИ**

(За даними оперативного відділу УШПР)

№ п/п	Назва вантажу (шт.)	Український штаб партизанського руху	Представництво УШПР при ВР 1-го УФ	Представництво УШПР при ВР 4-го УФ	Всього
1	Гармати	15	–	5	20
2	Міномети	259	13	–	272
3	Протитанкові рушниці (ПТР)	361	84	53	492
4	Кулемети	683	219	353	1255
5	Автомати	7 834	1 972	2 816	12 622
6	Гвинтівки	2 549	440	518	3 507
7	Патрони для гвинтівок	5 843 546	374 932	933 960	7 152 438
8	Патрони ППШ	8 521 298	1 624 888	2 307 655	12 453 841
9	Патрони різні	342 736	31 058	408 256	782 059
10	Снаряди	7 031	–	515	7 546
11	Міни різні	26 313	4 221	4 028	34 562
12	Гранати	32 141	10 307	13 906	56 354
13	Тол (кг)	104 495	17 113	20 987	14 595
14	Радіомайно (комплекти)	59	–	139	198
15	Медикаменти (мішки)	262	–	41	303

Примітка: дані таблиці через відсутність деяких звітних документів з матеріально-технічного постачання не є повними. Не враховані вантажі, доставлені партизанам з грудня 1943 р. по березень 1944 р. автомашинами та гужовим транспортом через “Овруцький коридор” (776 т). У 1942–1944 рр. у тил ворога було організовано 2 205 вильотів літаків, з яких 1 694 досягли мети. Літаками було доставлено партизанам 1 532 т вантажів, у тому числі 18 млн примірників газет та листівок, перевезено за лінію фронту 4 374 чоловіки, вивезено до радянського тилу 2 446 хворих та поранених партизанів та інших пасажирів.

**ПІДСУМКИ БОЙОВОЇ ТА ДИВЕРСИЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ В 1941–1944 рр.**

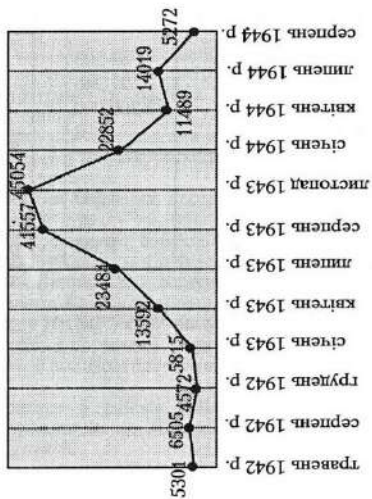
(За даними оперативного відділу УШПР)

Види діяльності	Рік				
	1941	1942	1943	1944	1941–1944
Вбито і поранено солдатів та офіцерів противника	8 131	44 236	292 285	120 030	468 682
Висаджено у повітря: ешелонів	23	232	3 688	1 015	4 959
бронепоездів	–	1	38	22	61
Розбито та пошкоджено в результаті підривів: потягів	22	212	3 893	1 167	5 294
вагонів, платформ, цистерн	143	2 861	37 856	11 121	51 981
Знищено та пошкоджено під час диверсій та боїв:					
літаків	2	58	97	54	211
танків та бронемашин	65	177	868	638	1 566
гармат та мінометів	69	104	365	283	821
кулеметів	8	49	115	92	264
автоматів та гвинтівок	–	204	1 037	288	1 799
автомашин	364	1 177	7 357	4 647	13 535
тракторів	11	156	1 208	69	1 444
Потоплено плаваючих засобів:					
катерів;	–	1	19	9	29
пароплавів;	–	–	22	–	22
барж	–	–	52	2	54
Висаджено у повітря, зруйновано та спалено:					
залізничних мостів	23	103	382	99	607
шосейних мостів	34	113	1 087	365	1 589
промислових підприємств	9	55	264	74	402
електростанцій	2	8	36	13	59
водокачок	1	8	20	11	42
сепараторних пунктів	4	22	1 050	41	1 117
складів	14	138	506	257	915
Розгромлено:					
гарнізонів, комендатур, куців поліції	5	37	292	41	411
штабів	2	7	24	11	56
Захоплено з боєм районних центрів, селищ міського типу, залізничних станцій:					
всього	1	28	64	46	139
у тому числі залізничних станцій	–	9	19	16	44

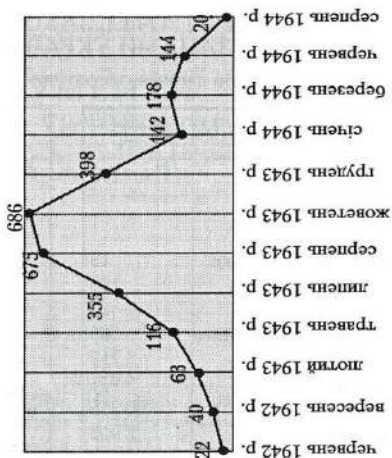
ГРАФІК ІНТЕНСИВНОСТІ БОЙОВИХ ТА ДИВЕРСИЙНИХ ДІЙ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ В 1942–1944рр.

(за даними оперативного відділу УШПР)

Вбито та поранено під час боїв та диверсій солдатів і офіцерів противника

Організовано підривів ешелонів

ВІДОМОСТІ ПРО ТРОФЕЇ, ЗАХОПЛЕНІ У ПРОТИВНИКА
ПАРТИЗАНАМИ УКРАЇНИ В 1941–1944 рр.

(За даними оперативного відділу УШПР)

	Назва	Кіль- кість
1	Склади різні	172
2	Озброєння та бойове спорядження:	
	танки та бронемашини	13
	гармати	190
	ПТР	67
	міномети та гранатомети	506
	кулемети	3 217
	автомати	5 971
	гвинтівки	60 355
	пістолети	2 903
	ракетниці	19
	біноклі	57
	компаси	117
3	Боєприпаси та вибухові речовини:	
	снаряди та міни	63 303
	гранати	27 245
	патрони	12 200 000
	тол (т)	28
4	Радіомайно:	
	рації	143
	радіоприймачі	86
	телефонні апарати	1 541

	Назва	Кіль- кість
5	Транспортні засоби:	
	потяги	5
	вагони та платформи	210
	автомашини	987
	мотоцикли та велосипеди	395
	катери	3
	моторні човни	9
	вози	5 314
	коні	30 361
	пальне (т)	12,2
6	Предмети речового поста- чання:	
	комплекти обмундирування	3 308
	шинелі	1 753
	плащ-палатки	589
	білизна	2 803
	взуття	4 176
7	Продовольство:	
	продукти (т)	12,4
	рогата худоба (голів)	13 569
	вівці (голів)	5711
8	Устаткування:	
	автоматичні прилади	8
	електромотори	40
	друкарські машинки	63
9	Прапори	4

ДОКУМЕНТИ

З ПОВІДОМЛЕННЯ НКВС УРСР НАРКОМУ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ СРСР ПРО ХІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТИЗАНСЬКИХ
ЗАГОНІВ В УКРАЇНІ

(29 липня 1941 р.)

Совершенно секретно
Народному комиссару
внутренних дел Союза ССР
Генеральному комиссару
государственной безопасности
тов. Л. П. Берия
г. Москва

В соответствии с Вашими указаниями, Народным комиссариатом внутренних дел УССР 24 июля с. г. закончено формирование 3-х партизанских отрядов.

Каждый отряд состоит из 10 батальонов в составе 100 человек. Общая численность каждого отряда 1 000–1 120 человек.

1-й и 2-й партизанские отряды укомплектованы специально отобранными добровольцами из числа работников НКВД.

3-й отряд сформирован на базе школы младшего начальствующего состава Пограничных войск Украинского округа с привлечением добровольцев из среды коммунистов и комсомольцев г. Киева.

Вооружение отрядов состоит из винтовок отечественного и, преимущественно, иностранных образцов, ручных пулеметов (из расчета 50–70 на отряд), ручных гранат (не менее 3-х на бойца), противотанковых гранат (из расчета 50 шт. на отряд) и термитной жидкости для борьбы с танками противника.

Начальствующий состав отрядов вооружен пистолетами и револьверами.

К стрелковому оружию всему рядовому и начальствующему составу выдан полный комплект боеприпасов по нормам военного времени.

Перед сформированными партизанскими отрядами поставлены следующие задачи: организация диверсионных боевых действий в тылу противника методами партизанской войны; изматывание и деморализация сил противника; войсковая разведка.

Все батальоны партизанских отрядов выброшены в районы действия: на территорию Житомирской области, в северные районы Винницкой и Каменец-Подольской областей¹ и в западное направление правобережной части Киевской области.

Еще до создания партизанских отрядов НКВД УССР была сформирована и перебросена в тыл противника диверсионная группа в составе 62 бойцов, специально отобранных из числа работников НКВД добровольцев. Командование группой возложено на капитана Демченко.

Диверсионная группа сейчас оперирует в районе г. Коростышева Житомирской области, дезорганизуя движение противника по шоссе Житомир — Киев и нанося удары по отдельным подразделениям вражеских войск.

¹ Тепер Хмельницька область.

В частности, в ночь на 20 июля группой был совершен налет на передвигавшуюся по шоссе танковую колонну противника. В результате налета, посредством применения бутылки с термитной жидкостью было уничтожено 4 танка и рассеяна мотомеханизованная колонна противника.

Группе удалось вызвать панику среди войсковых соединений врага, вследствие чего немецкое командование вынуждено было бросить на ликвидацию ее кавалерийский полк. Однако группа отошла без потерь и продолжает боевые действия в том же районе.

Кроме этого, так же из числа добровольцев — оперативных работников НКВД — подготовлены и выброшены в районы Киевской, Каменец-Подольской и Житомирской областей, где отмечено появление противника, разведывательно-диверсионные группы общей численностью в 63 человека.

Группы были укомплектованы из числа работников, знающих местность предполагаемого действия и имеющих там связи.

В задачу каждого участника группы входит: оседание на территории, занятой противником, создание диверсионно-разведывательной сети, совершение диверсионных актов и использование, в отдельных случаях, благоприятных условий для организации партизанских групп и отрядов.

Помимо этого, для переброски на территорию, оккупированную противником, готовятся еще несколько групп с диверсионно-разведывательными задачами. В частности, к 1 августа будет переброшено в соответствующие районы УССР 55 человек, подготовленных к этой цели [...]

Проведенные мероприятия ни в коей мере не исчерпывают стоящих перед НКВД УССР задач в области организации борьбы в тылу противника и являются только началом этой работы.

Организация партизанских отрядов и диверсионно-разведывательных групп продолжается. Сейчас уже учтено до 5 тыс. работников НКВД, изъявивших желание вести работу в тылу противника, в составе партизанских отрядов.

В связи с тем, что работа по созданию партизанских отрядов и диверсионно-разведывательных групп приняла широкие размеры и что отмечается некоторая организационная нечеткость и неясность в руководстве ими, крайне неотложным является решение следующих вопросов:

1. Все руководство партизанскими отрядами должно быть возложено на органы НКВД.

2. Для повседневного оперативного руководства направляемыми в тылы противника истребительными батальонами, партизанскими отрядами и диверсионно-разведывательными группами, создания и обеспечения новых партизанских формирований и координация всех действий в этом направлении необходима организация при НКВД специального оперативного отдела в составе отделений:

а) оперативного руководства (с представительством военно-образованных оперативных работников в штабах фронтов, армий и корпусов);

б) разведки и пропаганды;

в) связи (беспроволочной, линейной, живой и авиа);

г) материально-технического обеспечения;

д) подготовки и организации.

3. Оперативный отдел НКВД должен располагать источниками снабжения партизанских, истребительных и диверсионно-разведывательных формирований техническими средствами связи, боеприпасами, ВВ и вооружением, вещевым и продуктовым довольствием и военно-топографическими материалами.

Для успешного разворота работы, крайне желательно, чтобы оперативные отделы союзных Наркоматов имели в своем распоряжении хотя бы по одному авиазвену.

Проект такой организации, формирования и руководства партизанским движением одобрен Секретарем ЦК КП(б)У.

Прошу Ваших указаний.

Народный комиссар внутренних дел УССР
старший майор государственной безопасности

Сергиенко

г. Киев

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ НКВС УРСР ПРО ФОРМУВАННЯ ТА БОЙОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ

(6 жовтня 1941 р.)

[...] 2. Формирование партизанских отрядов и их боевая деятельность

1. Формирование партизанских отрядов

В целях создания невыносимых условий в тылу врага методами активной партизанской борьбы по указанию ЮЗФ и лично тов. Хрущева 25 июля с. г. были сформированы 3 истребительных полка в составе 10 батальонов, общей численностью 1 тыс. человек каждый, которые в период с 25 по 27 июля были переброшены в районы Коростышева, Жабрица, Чернятин, Великая Степь, Киевской, Житомирской областей.

Партизанские отряды формировались из числа истребительных батальонов, работников НКВД и милиции, рабочих предприятий и лучшей части колхозников — людей-патриотов нашей родины.

2. Материальная обеспеченность

Для материального обеспечения партизанских формирований при НКВД УССР и УНКВД областей созданы материальные и учебные базы, которые обеспечивали:

а) *вооружение* — партизанские отряды вооружались за счет истребительных батальонов, отпуска вооружения ЮЗФ и его тыла, организации производства индивидуального оружия (гранаты, мины, взрывчатые вещества, ежики, бутылки с горючим) на предприятиях Украины;

б) *обмундирование и продовольствие* — обмундирование партизанских отрядов главным образом происходило за счет тюремного управления и УИТЛК НКВД, пошивочных фабрик, покупки в скупочных магазинах и личной одежды самих партизан.

Снабжение и питание партизанских отрядов производилось из отпускаемых продуктов интендантством ЮЗФ и спецторгом НКВД.

3. Боевая подготовка

Сформированные партизанские отряды проходили 3–5 дневную учебную программу, в которую входят практические стрельбы, знакомство с иностранным оружием, тактика и методы партизанской борьбы, ориентирование и чтение карты и подрывное дело.

Практическая деятельность полков ввиду громоздкости, однообразной формы одежды, трудности в снабжении питанием и боеприпасами в условиях современной войны была малоэффективной, и поставленные задачи полностью ими не выполнены.

Исходя из этого, полки были реформированы в более мелкие самостоятельные отряды численностью 20–25 человек.

По такому же принципу происходило и дальнейшее формирование партизанских отрядов.

За период июль—сентябрь по областям Украины было сформировано и переправлено в тыл противника 122 партизанских отряда численностью 5 809 человек и 69 диверсионных групп, численностью 743 человека.

Наименование области	Переброшено в тыл противника			
	Партизанских отрядов и групп		Диверсионных групп и одиночек	
	Количество п/отрядов	Человек	Количество групп	Человек
Сумская	7	41	32	266
Черниговская	2	34	–	81
Ворошиловградская ¹	8	239	–	–
Сталинская ²	7	135	13	39
Полтавская	2	41	–	93
Днепропетровская	13	358	–	66
Запорожская	14	1 008	4	82
Харьковская	13	297	3	9
Одесская	3	56	10	61
К-Подольская ³	1	52	–	–
Николаевская	–	–	1	5
Житомирская	3	220	5	26
Кировоградская	–	–	–	9
4-й отдел НКВД УССР	49	3 328	1	6
Итого:	122	5 809	69	743

¹ Тепер Луганська область.

² Тепер Донецька область.

³ Тепер Хмельницька область.

Кроме этого в тылу противника оставлено в районах Сумской, Днепропетровской, Киевской, Николаевской и Кировоградской областях 192 партизанских отряда и диверсионные группы, численностью 5 440 человек.

4. Боевая деятельность

Вследствие отсутствия регулярной связи с действующими партизанскими отрядами и диверсионными группами, их боевая деятельность полностью не учтена.

По неполным данным за отчетный период партизанскими отрядами и диверсионными группами проделано:

Убито				Взято в плен		Задержано			Уничтожено		
Офицеров	Солдат	Финновников	Агентов диверсионной разведки	Офицеров	Солдат	Летчиков, парашют.	Шпионов	Дезертиров	Хлебобаз	Танков	Орудий
13	1 132	20	133	4	28	49	26	2 057	15	73	3

10 августа 2-м батальоном 2-го партизанского полка под командованием тов. Ростовцева в районе деревень Дуброво — Ленина совершен налет на противника, в результате чего убито 40 немецких солдат, захвачено 2 танковых пулемета, несколько винтовок, гранаты, снаряжение и документы.

12 августа диверсионная группа в составе 6 человек под руководством тов. Ковалева совершила налет на с. Сновидовичи, разогнала полицию, задержала находившегося в том же селе коменданта г. Клебова — Богачева, изъяла у него приказ немецкого командования о назначении его комендантом г. Киева и постановление национального комитета с. Сновидовичи о расстреле 22 сельских активистов. Богачев группой Ковалева расстрелян.

15 августа 2-м батальоном 2-го партизанского полка под командованием тов. Ростовцева южнее ст. Клавдиево совершено нападение на немецкий отряд, убито: 1 офицер и 30 немецких солдат.

27 августа группой 2-го партизанского полка, совместно с местными партизанами, на дороге Слоvecно — Овруч, совершено нападение на автоколонну противника. В результате налета убито 34 немца, уничтожено грузы 14-ти автомашин, а оставшиеся в живых немцы (около 60 человек) разбежались.

В ночь на 29 августа группа партизан в составе 6 человек под командованием тов. Лысого, совместно с воинским подразделением, совершила налет на немецкий гарнизон в с. Григоровка. В результате внезапного нападения убито 75 немцев, взято в плен 9 человек, из них 3 офицера.

31 августа взвод Каменского на Днепре, в составе 17 человек под командованием тов. Лысого в районе с. Ивановка Запорожской области уничтожили организованную противником переправу через Днепр, после чего, переправившись на правый берег, вступили в бой. В результате боя взводом тов. Лысого захвачена мотошлюбка противника, уничтожено 41 человек немцев, в том числе 2 офицера.

В с. Каменка Житомирской области партизанский отряд при столкновении с бандой кулацкого элемента уничтожил 14 бандитов, захватил приказ коменданта г. Ракитное и список актива, подлежащего расстрелу.

20 августа 10-й батальон 2-го партизанского полка, совместно с одним воинским подразделением, в районе Белокоровичи Киевской области уничтожил штаб батальона противника, 40 немцев, захватил 3 миномета и 6 ручных пулеметов.

17 августа в районе Житомира диверсионной группой в составе 6 человек взорвано 3 моста и мишировано 2 объекта. Указанная группа подверглась нападению немецкого отряда, в результате перестрелки был убит один немецкий офицер и 5 солдат.

Диверсионной группой, оставленной в м. Ракитно Киевской области, под руководством Братковского, взорван мост через р. Рось и уничтожено на нем 2 танкетки противника.

Диверсионной группой тов. Хабибулина, оперирующей в районе м. Ольшаница Киевской области, в августе месяце уничтожен склад с 5 т бензина и 2 т нефти.

Партизанским отрядом в районе Марганец Днепропетровской области захвачен катер, в котором находилось 9 венгерских солдат, из них 7 человек было убито, а 2 ранено. Этот же отряд 1 сентября обстрелял из пулеметов на р. Бугай 3 лодки противника, в результате было убито 25 венгерских солдат.

3-й батальон под командованием старшего лейтенанта тов. Харламова за время с 22 по 31 июля пересекал линию фронта 3 раза, имел 3 боевых стычки с немцами.

Диверсионная группа, оперирующая в Потиевском районе, 31 июля сожгла построенный немцами мост через р. Тросяница и собрала ряд ценных разведывательных данных о расположении войск противника [...]

В Васильковском и Киевском районах Киевской области в боевых схватках с противником в тылу его войск партизанами уничтожено 6 немецких разведчиков, взято 3 автомата и 1 пулемет.

19 августа с. г. 10-й батальон 1-го партизанского полка при выходе из окружения и столкновении с противником уничтожил 52 немецких солдата, захватив 2 мотоцикла.

[...] Основными недостатками в действии партизанских отрядов являются: отсутствие боевого руководства и связи, вследствие чего сведения о полной деятельности партизанских отрядов отсутствуют.

Для установления связи с партизанскими отрядами НКВД УССР и УНКВД областей организованы специальные курсы радистов, разведчиков, связников в городах Харькове, Ворошиловграде и Сталино.

В целях обеспечения партизанских отрядов технической связью, Харьковским и Ворошиловградским радиозаводами организовано производство переносных радиостанций, которые будут изготовлены в первой половине октября месяца с. г.

В связи с отсутствием лесных массивов непосредственно на прифронтовой полосе в данное время основной упор сделан на организацию диверсионных групп, численностью 5-7 человек, и подготовку партизанских отрядов из местного населения для оседания на случай вынужденного отхода частей Красной Армии; в частности, по Харьковской области подготовлено:

партизанских отрядов — 83, численностью 2 939 человек; диверсионных групп — 56, численностью 240 человек; и истребительных батальонов — 40, численностью 4 798 человек.

Зам. Народного комиссара внутренних дел УССР

Савченко

г. Харьков

**ДОВІДКА ЦК КП(б)У ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПІДПІЛЬНИХ
ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ПАРТИЗАНСЬКИХ
ЗАГОНІВ НА ТЕРИТОРІЇ УРСР**

(10 жовтня 1941 р.)

Совершенно секретно

**Справка
об организации подпольных партийных организаций
и партизанских отрядов по УССР**

Письмо тов. Сталина ко всем партийным организациям от 30.06.1941 г. об организации подпольных партийных организаций и партизанского движения в оккупированных немецким фашизмом районах и выступление его по радио 03.07.1941 г. явились началом создания широкой сети подпольных парторганизаций и партизанских отрядов в областях Украины, временно захваченных немецкими фашистами.

В первый период работы основное внимание ЦК КП(б)У было обращено на засылку коммунистов в оккупированные области для подпольной и партизанской борьбы извне, поскольку на месте организовать их уже не представлялось возможным. Это относилось, в первую очередь, ко всем западным областям УССР, Черновицкой и Измаильской¹, а также частично к Винницкой и Каменец-Подольской² областям.

Все коммунисты, отобранные для партизанской работы, тщательно инструктировались, проходили краткосрочные специальные курсы, снабжались необходимыми документами, оружием и после этого перебрасывались в тыл врага для выполнения конкретных заданий.

Как результат проведенной работы следует отметить такие данные:

в Тернопольскую область было послано 2 партизанских отряда в 24 человека и на подпольную работу 23 коммуниста. Кроме этого, был создан областной подпольный комитет партии из 3-х человек;

в Ровенскую область послано было 2 отряда из 24-х человек и 38 коммунистов для подпольной работы, также оставлен подпольный обком партии из 3-х человек;

в Вольнскую область послано было 4 отряда партизан в 45 человек и на подпольную работу 19 человек, и обком партии из 3-х человек;

в Львовскую область послано 12 отрядов партизан в 140 человек, на подпольную работу 36 коммунистов и областной подпольный комитет партии из 3-х человек;

в Станиславскую область³ послано 7 партизанских отрядов в 113 человек, на подпольную работу 27 коммунистов и подпольный обком партии из 3-х человек;

в Черновицкую область послано 6 отрядов в 93 человека, на подпольную работу 24 коммуниста и подпольный обком партии из 3-х человек;

¹ Тепер м. Ізмаїл входить до складу Одеської області.

² Тепер Хмельницька область.

³ Тепер Івано-Франківська область.

в Дрогобычскую область¹ послано 4 отряда в 116 человек и на подпольную работу 48 коммунистов.

Не меньшая работа проведена по Измаильской области, но данных о ней в настоящее время не имеется;

в Каменец-Подольской области организовано 93 партизанских отряда численностью 805 человек, из них: коммунистов — 115, комсомольцев — 230. На подпольную работу послано 95 человек. В результате сетью подпольных организаций охвачено 37 районов области;

по Винницкой области партизанских отрядов организовано 74, которые насчитывают 955 человек. Все они снабжены в достаточном количестве вооружением и снаряжением.

Если в первый период в оккупированные области посылались коммунисты извне, то в дальнейшем обкомы партии тех областей, которые находились под угрозой оккупации, уже заранее по указанию ЦК КП(б)У развертывали работу на местах по организации подпольных ячеек, райкомов и обкомов партии, а также партизанских отрядов.

По указанию ЦК КП(б)У в каждой области организованы были краткосрочные трехдневные (в Харькове пятидневные) специальные курсы для подготовки партизан. Курсы обеспечены были всем необходимым для учебы — преподавательским составом, оружием и денежными средствами за счет областей.

Занятия на курсах проводились по определенной программе, в которой основное внимание уделено было вопросам практической стрельбы, знакомству с иностранным оружием, тактике и методам партизанской борьбы, ориентировке и чтению карт, подрывному делу и т. д.

В результате работы курсов подготовлено было необходимое количество людей для партизанской работы.

Кроме организации курсов ЦК КП(б)У уделил много внимания вопросам комплектования отрядов. Так, например, из опыта установлено было, что организация больших партизанских отрядов в тысячу человек и больше себя не оправдало, поскольку это связывалось с большими трудностями в вопросах руководства отрядом, маневренности его, снабжения боеприпасами, питанием, обмундированием и т. д. Поэтому ЦК КП(б)У стал на путь организации небольших партизанских отрядов в 5–10 и максимум 25 человек. Причем комплектование этих отрядов проводится на исключительно добровольных началах.

Наряду с организационной работой принято ряд мер по обеспечению отрядов оружием, боеприпасами и снаряжением. Так, каждый партизан получал винтовку, 300–500 патронов, 2–3 гранаты и другие взрывчатые вещества. Кроме этого, абсолютное большинство отрядов получали ручные пулеметы.

Все эти мероприятия в значительной мере содействовали созданию многочисленных партизанских отрядов.

Необходимо отметить, что в абсолютном большинстве районов областей, оккупированных немцами, по инициативе отдельных коммунистов, активистов и патриотов нашей родины создаются десятки и сотни партизанских отрядов для борьбы с фашизмом, точное количество которых в настоящее время учесть не представляется возможным.

¹ Тепер м. Дрогобич входить до складу Львівської області.

По линии ЦК ЛКСМУ в ряде областей также созданы подпольные комсомольские организации и составлено значительное количество комсомольцев для участия в партизанских отрядах и для связи с ними.

Так, на 01.10.1941 г. по Сумской, Полтавской, Черниговской, Днепропетровской и Харьковской областям подготовлено 193 подпольных комсомольских организации, в которых насчитывается 650 комсомольцев и оставлено для связи 418 комсомольцев. Кроме этого, в этих областях созданы областные комсомольские подпольные комитеты.

В остальных оккупированных областях по линии ЦК ЛКСМУ никакой организационной работы не проведено. Несмотря на это, райкомы партии оставили там для партизанской и подпольной работы значительное количество комсомольцев.

В Сталинской и Ворошиловградской областях¹ работа по организации еще не закончена.

Общие итоги по организации партизанских отрядов по областям следующие:

партизанских отрядов, оставленных на территории оккупированных областей, имеется 738, в которых насчитывается 26 257 человек, из них около 50–60 % коммунистов и комсомольцев. Диверсионных групп 191, в которых насчитывается 1 374 человека. Для подпольной работы в этих же областях оставлено 5 501 коммунист.

В работе по организации партизанских отрядов имели место и некоторые отрицательные моменты. Так, например, в Николаевской области один из секретарей обкома КП(б)У тов. Ярош, имея при себе списки некоторых подпольных организаций, благодаря своей оплошности, был пойман фашистами. В результате обком партии вынужден был вывезти из 4-х районов коммунистов, которые числились в списках, захваченных немцами.

В Кировоградской области областной подпольный комитет партии в самый решительный период сбежал из области, а за ним некоторые руководители районных подпольных организаций.

В Запорожской области из 7 районов и г. Мелитополя коммунисты, оставленные для подпольной работы, сбежали.

Из посланных коммунистов в западные области УССР возвратилось 13 человек. Также возвратился первый секретарь райкома КП(б)У Ганжа, который оставлен был для подпольной работы в Корсунском районе.

Дислокация подпольных парторганизаций всех областей УССР, учетные данные о партизанских отрядах и ряд других документов по этим вопросам отправлены в Ворошиловградский обком КП(б)У для сохранения, за исключением материалов Одесской, Черниговской и Измаильской областей.

М. С. Спивак

10.10.1941 г.

¹ Тепер це відповідно Донецька і Луганська області.

ІЗ ЗВЕДЕННЯ ПОЛІТУПРАВЛІННЯ ПІВДЕННОГО ФРОНТУ
КОМАНДУВАЧУ ВІЙСЬКАМИ ПФ ПРО СТВОРЕННЯ
І ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ
НА ОПЕРАТИВНІЙ ЛІНІІ ФРОНТУ

(19 листопада 1941 р.)

Командующому южним фронтом
генерал-полковнику
тов. Черевиченко

Сводка № 3
о партизанском движении направления Южного фронта

15 ноября 1941 г.

Кроме партизанских отрядов, организованных в Черновицкой, Винницкой, Каменец-Подольской¹, Кировоградской областях и Молдавской ССР, с которыми связь не установлена, количество партизанских отрядов в направлении Южного фронта, действующих в тылу противника, достигло 99, с количеством бойцов в них 5 471 человек. В вышеуказанное количество партизанских отрядов не входят партизанские отряды вновь организованные в Ворошиловградской², Ростовской и Сталинской³ (у документі помилково “Сталинградской”). — *Ред.*) областях.

Во всех районах расположения частей Южного фронта 8-м отделом Политуправления, 8-ми отделениями армий совместно с партийными организациями продолжается создание новых партизанских отрядов. Так, например, за первую декаду ноября 8-м отделением политотдела 12-й армии создано 4 новых партизанских отряда, с количеством бойцов 97 человек. Из них 3 отряда в Ямском районе Сталинской области, в Авдеевском районе — 1 отряд.

Вновь организованные партизанские отряды снабжены всем необходимым вооружением: винтовками, пулеметами, личным оружием, гранатами, патронами, взрывчатыми веществами. Вооружение отрядов обеспечивалось через соответствующие отделы штаба армии или же изыскивалось в местах формирования отрядов.

Для новых отрядов определены районы их действий, установлены явочные квартиры и пароли.

Политотделами армий продолжается установление связи с ранее созданными партизанскими отрядами. Так, например, 8 отделение политотдела 12-й армии установило связь с 17 ранее созданными отрядами Ворошиловградской области. В этих отрядах насчитывается 410 человек, из них 266 членов и кандидатов партии. Все названные партизанские отряды прошли 5-дневные курсы по подрывному делу и приняли присягу.

¹ Тепер Хмельницька область.

² Тепер Луганська область.

³ Тепер Донецька область.

Приводим характеристику отдельных партизанских отрядов:

в отряде тов. Самойлова Ивана Антоновича насчитывается 9 человек, из них 6 человек членов ВКП(б). Отряд вооружен одним ручным пулеметом, 8 винтовками, 4 наганами, 30 гранатами. Командир отряда Самойлов Иван Антонович, член ВКП(б) с 1924 г., ранее работавший на заводе ОР в качестве заведующего склада. Комиссар отряда тов. Рыбалко Степан Семенович, член ВКП(б) с 1924 г., ранее работал директором пригородного хозяйства завода ОР. Район действия — г. Ворошиловград;

в отряде тов. Бурлатенко Василия Петровича насчитывается 12 человек, из них 8 членов ВКП(б). Отряд вооружен 9 винтовками, ручным пулеметом, 3 наганами и 58 гранатами. Район действия отряда — г. Ворошиловград, Александровский и Станично-Луганские районы;

в отряде тов. Кожанова Ивана Емельяновича насчитывается 27 человек, из которых членов ВКП(б) 27 человек. Отряд вооружен двумя ручными пулеметами, 46 винтовками, 7 наганами, 26 гранатами и патронами в количестве 56 тыс. штук. Район действия отряда — Краснодар, пос. Изварино и с. Ново-Александровка.

В ряде районов Украины, как выявлено нами, имеются материальные базы для партизанских отрядов, в частности такие базы имеются в Дубоссаровском и Котовском районах Молдавской ССР, но в этих районах в связи с тем, что руководители отрядов не остались для работы, отряды организационно не оформлены.

Как нами установлено, в этих районах имеются подпольные партийные организации, с которыми мы установили явки. Решено заслать группы товарищей по 3–4 человека в Дубоссаровский и Котовский районы. В первый район (Дубоссаровский) руководителем группы направляется тов. Котляров, бывший начальник милиции этого района, и во второй район (Котовский) руководителем группы направляется тов. Касьянов, бывший заведующий райземотделом этого района.

Отобрано 16 добровольцев-угольщиков Сталинской области на главе с заведующим шахтой, дважды орденосцем, и через несколько дней 8 отделение 18-й армии направит их в районы Сталинской области, оккупированные немцами, для связи с партизанскими отрядами.

Партийно-политическая работа в партизанских отрядах до переброски их в тыл противника проводится главным образом работниками 8-х отделений политотделов армий. Она сводится к следующему: проведение бесед о формах и методах боевой деятельности партизанских отрядов, о выполнении “Присяги партизана”, ознакомление бойцов с положением на фронтах Отечественной войны, с международным положением. Особенное внимание обращается на передачу опыта боевых действий партизанских отрядов. Так, например: в начале октября работниками 8-го отделения 12-й армии проведено 15 бесед и собраний. Политическое воспитание партизан также организуют комиссары отрядов и агитаторы, выделенные из числа наиболее политически грамотных коммунистов.

После переброски отрядов в тыл противника политическое воспитание партизан проводится через политических работников Красной армии и товарищей, специально подбираемых из числа руководящего партийного актива, которые посылаются в партизанские отряды, действующие в районах временно оккупированных немцами. Перед посылкой товарищей для проведения партийно-политической работы в партизанских отрядах, действующих в тылу врага, политотделы армий подробно знакомят их с особенностями работы в партизанских отрядах, дают точные указания о том, какие задачи они должны поставить перед отрядами и какую должны провести в отрядах партийно-политическую работу.

Только одним политотделом 12-й армии в первую декаду ноября для проведения массово-политической работы в партизанских отрядах, действующих в тылу противника, направлено 14 товарищей.

Кровью за кровь, смертью за смерть мстят партизаны фашистским бандитам.

Партизанские отряды, действующие в тылу противника, изо дня в день показывают образцы героической борьбы с немецкими оккупантами.

Приводим ряд эпизодов из боевой деятельности партизанских отрядов.

Жительница м. Андреевка Запорожской области донесла партизанскому отряду тов. Ренгевича о том, что в Андреевке остановился штаб большой немецкой части. На рассвете 27 октября партизаны бесшумно подкрались к штабу и забросали его гранатами. В этой операции партизанами были убиты 6 офицеров и 9 немецких солдат. На 2 дня позже в этом же местечке отряд тов. Ренгевича напал на лагерь военнопленных. Уничтожив охрану из 25 человек, партизаны освободили из фашистского плена свыше 3 тыс. бойцов и командиров Красной армии.

Два партизана-разведчика донесли своему отряду, что в лесу, около ст. Розовка, сделал привал итальянский кавалерийский эскадрон. Ничего не подозревая, солдаты и офицеры привязали лошадей к деревьям, а сами несколькими группами расположились на завтрак. Партизаны, искусно маскируясь за деревьями и кустарниками, незаметно приблизились к итальянцам, а затем внезапно открыли по ним оружейно-пулеметный огонь и забросали гранатами. 47 солдат и офицеров нашли себе здесь могилу, остальные, побросав оружие и лошадей, в панике разбежались.

Колонна немецких солдат в количестве 250 человек переправлялась узкой тропой через Мучанское болото Киевской области. О передвижении фашистов стало известно партизанскому отряду тов. Кабанова. Незаметно обогнав фашистов, партизаны расположились в болоте по обеим сторонам тропы. Как только немецкие солдаты и офицеры вошли в сектор обстрела, партизаны, по сигналу, обрушили на головы фашистов ураганный пулеметный и винтовочный огонь. В результате проведенной партизанами операции немцы потеряли убитыми и ранеными свыше 150 человек, остальные в панике разбежались.

Из Умани, по направлению к Днепру, двигалась немецкая колонна из 20 машин с горючим и боеприпасами. Как только машины подошли к Черному лесу (около ст. Знаменка), партизаны из двух пулеметов обстреляли команду, сопровождавшую колонну, а машины забросали гранатами. 8 машин с горючим и 7 с боеприпасами взорвались. Было убито 4 немецких офицера и 9 солдат.

Недавно в г. Кременчуге немцы формировали эшелон для подвозки боеприпасов и снаряжения на фронт, другой эшелон они подготавливали на ст. Хорол [...] На рассвете, следующего дня поезда были отправлены, но, благодаря действию партизан, были пущены под откос и сожжены. Состав с боеприпасами взорвался. Погибло 80 немецких солдат и офицеров и 20 кавалерийских лошадей, находившихся в этом поезде.

Два товарища из одного партизанского отряда отправились в с. Мачеха Полтавской области за продуктами, в это время в село с колонной машин и мотоциклов въехал второй эшелон штаба немецкой части. Выследив, где расположился штаб и где были сосредоточены машины и мотоциклы, разведчики отправились в отряд. Разбившись на несколько групп, партизаны ночью подкрались огородами к штабу и машинам и забросали их гранатами. Весь штаб и 50 автомашин были уничтожены. Партизаны захватили 18 грузовиков и легковых машин и 8 мотоциклов.

С каждым днем все больше и больше растет ненависть народа к немецким захватчикам, армия бойцов с фашистскими бандитами с каждым днем пополняется не только за счет мужчин, но и женщин и детей [...]

Фактов о боевых действиях партизанских отрядов можно привести еще десятки. Все они говорят о значительной активизации партизанского движения.

С каждым днем растут противодействия населения оккупированных районов фашистским захватчикам. Фашистские бандиты вынуждены признать, что еще до входа их в села и города, население прячет все, даже мелкие домашние вещи, убивает скот, мясо засаливает и закапывает в землю. Мы располагаем фактами, говорящими о том, что жители ряда занятых немцами районов отказываются выполнять распоряжения фашистских властей, а в ряде случаев открыто, с вилами, палками и оружием в руках выступают против оккупантов. Приводим некоторые факты:

Немецкий комендант Верхне-Днепровского района в сентябре месяце издал приказ о том, чтобы все население района вышло на уборку хлеба. В приказе указывалось, что неподчинившиеся будут расстреляны. Несмотря на это никто из крестьян не вышел в поле. Обезумевший от ярости гитлеровский бандит расстрелял 50 мужчин из хуторов Фастовивка и Беловщина. Только после этого кое-кто вышел на молотьбу хлеба [...]

Одиночные выступления крестьян против фашистских грабителей постепенно перерастают в массовые выступления, в партизанскую борьбу. В с. Обидне Винницкой области фашистами был убит крестьянин за сопротивление грабжам, проводимым немецкими оккупантами. Известие о дикой расправе над крестьянином молниеносно облетело все село. Женщины и мужчины собрались вокруг трупа односельчанина и пошли по селу с возгласами: "Долой фашистских разбойников".

В Санжарском районе [Полтавской области] оккупантами была восстановлена мельница, на которой молотась мука для немецких войск. Несколько мужчин и женщин взорвали мельницу, а сами ушли в партизанский отряд.

Все это требует от партизанских отрядов усиления связи с населением и использования недовольства населения оккупантами в целях расширения партизанского движения, это также заставляет нас принять меры к усилению партийно-политической работы самих партизанских отрядов.

Начальник Политуправления Южного фронта
дивизионный комиссар

Мамонов

Начальник 8 отдела Политуправления
полковой комиссар

Сыромолотный

№ 15165
19.11.1941 г.

**ІЗ СПЕЦПОВІДОМЛЕННЯ ЗАСТУПНИКА НАРКОМА
ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР НАРКОМУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
СРСР ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ
НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

(28 листопада 1941 р.)

**Спецсообщение заместителя наркома внутренних дел СССР
о боевой деятельности партизанских отрядов на оккупированной
территории Карело-Финской и Украинской ССР**

28 ноября 1941 г.

[...] По сообщению заместителя народного комиссара внутренних дел Украинской ССР тов. Савченко на территории Запорожской области оставлены для действий в тылу противника 31 партизанский отряд — 1 488 человек и 27 агентов для разведывательно-диверсионной деятельности.

Отряды под командой товарищей Раженкова и Ермакова уничтожили вблизи Николая две штабные автомашины, из них одну бронированную, убиты 4 фашистских офицера и 2 солдата и захвачены ценные оперативные и личные документы.

Отряд под командой тов. Линкова совершил в Красноармейском районе налет на немецкую заставу и уничтожил 23 фашиста и расположенное вблизи зернохранилище, а также захватил в плен 2-х венгерских солдат.

Отряд под командой тов. Белянского совершил в Сивашском районе налет на велосипедистов "СС", уничтожив при этом до 100 человек германских солдат, 3-х офицеров и 231 велосипед. Отрядом захвачено в плен 5 офицеров, 2 мотоциклиста, 2 миномета, штабная легковая машина и несколько автоматов.

В Днепропетровской области оставлено для действий в тылу противника 50 партизанских отрядов — 3 191 человек и 294 диверсионные группы — 1 227 человек.

Отряд под командой тов. Масальгина минировал вблизи ст. Нижнеднепро полотно железной дороги, чем вызвал крушение поезда в составе 23 вагонов.

Отряд под командой тов. Федорчук произвел ряд налетов на немецкие подразделения и захватил 2 бронемашин, несколько мотоциклов и много боеприпасов.

Отряд под командой тов. Ключко уничтожил вблизи г. Марганец 32 немецких солдата, пливших в катерах по реке, и захватил катер.

Отряд под командой тов. Коваленко уничтожил вблизи с. Домоткань 2 немецких орудия, 2 пулеметные огневые точки, 2 автомашины и захватил в плен 2-х итальянских солдат.

Партизанский отряд под командой тов. Гирского (заместитель председателя Херсонского горсовета), действующий вблизи г. Херсон, совершил в сентябре несколько нападений на немецкие подразделения, в результате которых убито 32 немецких солдата и один офицер. Отрядом захвачены 3 грузовых автомашины с награбленным у населения имуществом и продовольствием, которое было возвращено владельцам. Отрядом, кроме того, захвачено 12 автоматов, 6 мотоциклов с прицепами и легковая автомашина.

Действующий вблизи г. Херсона партизанский отряд из состава партийного и советского актива совершил налет на ресторан гостиницы "1 мая", где кутили немецкие офицеры и женщины. Партизаны забросали ресторан гранатами и убили и ранили много офицеров и находившихся с ними женщин.

Заместитель Наркома внутренних дел Союза ССР

И. Серов

Начальник штаба истребительных
батальонов НКВД СССР
генерал-майор

Петров

ДОВІДКА ОРГІНСТРУКТОРСЬКОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(б)У ЦК ВКП(б) ПРИ ЧИСЕЛЬНІСТЬ І БОЙОВІ ДІЇ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ УКРАЇНИ

(12 березня 1942 р.)

ЦК ВКП(б) — Оргинструкторский отдел
тов. Шамбергу

Справка

о боевых действиях партизанских отрядов, действующих на территории областей Украины, временно захваченных немецкими оккупантами

По неполным данным, по состоянию на 15 февраля 1942 г. действуют в тылу противника на территории областей Украины, временно захваченных немецкими оккупантами, 716 партизанских отрядов, численностью — 24 690 человек. Истребительных групп — 605, в них 1 881 человек. Разведывательно-диверсионных групп — 493, в них 1 620 человек. Агентуры — 794 человека.

В результате боевых действий партизанских отрядов и групп истреблено: офицеров и унтер-офицеров — 197, солдат — 8 432, шпионов — 37, предателей — 65, дезертиров — 34, бандитов — 126. Захвачено в плен и потом расстреляно: офицеров — 18, унтер-офицеров — 2, солдат — 105, предателей — 26. Уничтожено боевой техники противника: пущено под откос 15 железнодорожных эшелонов, уничтожено 2 самолета, 126 танков и бронемашин, 311 автомашин, 22 войсковых штаба, 23 склада с продовольствием и боеприпасами, взорвано 75 мостов. Захвачены трофеи: 7 орудий, 58 пулеметов, 27 минометов, танков и бронемашин — 4 и 1 рация.

За период боевых действий потери партизанских отрядов составляют: убито — 134, ранено — 92, пропало без вести — 70, захвачено противником — 6, дезертировало — 165.

Кроме этого, за период с 1 по 15 января 1942 г. ЦК КП(б) Украины через своих связанных и поступивших донесений от партизанских отрядов установил связь с 27 отрядами. Этими партизанскими отрядами, в результате боевых действий, уничтожено: немецких штабов — 2, взорван железнодорожный мост, склад с большим количеством боеприпасов, автомашин — 8, мотоциклов — 4, орудий — 2, пулеметов — 2, огневых точек противника — 10, полевая кухня — 1. Кроме этого, партизанами систематически уничтожалась полевая телефонная связь противника.

Истреблено живой силы: солдат и офицеров — 295, чинов фашистской администрации — 12, предателей родины — 5, агентов немецкой разведки и провокаторов — 7, дезертиров, перешедших на службу к фашистам — 16. За период боевых действий партизаны захватили трофеи: 1 мотоцикл, 3 пулемета, 3 автомата, 20 винтовок и 600 винтовочных патронов. Из количества 27 партизанских отрядов ведут наиболее энергичную борьбу с немецкими фашистами и предателями родины следующие партизанские отряды:

Партизанский отряд им. И. В. Сталина, действующий на территории Черниговской области, командир отряда — секретарь Черниговского обкома КП(б) Украины тов. Федоров Алексей Федорович, с октября месяца 1941 г. численностью в 500 человек, находясь в глубоком тылу противника (Черниговская область) за время своих боевых действий, по неполным данным, уничтожил: 772 немецких солдата и офицера, 237 жандармов, 69 автомашин, 24 мотоцикла, сожжено 5 складов с боеприпасами и горючим, взорвано 5 железнодорожных мостов, пущено под откос 5 железнодорожных составов, захвачено 100 лошадей, транспорт, 120 седел. Боевое оружие: 4 станковых и 16 ручных пулеметов, 150 винтовок и тысячи патронов.

Отряд тов. Федорова вынудил противника бросить против него 2 венгерские бригады, с которыми партизаны успешно ведут бои. Отряд пользуется большой популярностью среди населения Черниговской, Орловской областей. Ежедневно приходят все новые и новые патриоты для пополнения отряда. Кроме боевых действий, отряд проводит большую политическую работу среди населения в тылу противника. Партизаны распространяют наши листовки и рассказывают населению о героических подвигах Красной армии, о разгроме под Москвой, Тихвином. Отряд очень спаян, имеет в своем составе много областных партийных и советских руководящих работников.

Партизанский отряд, действующий в Добрянском районе Черниговской области (командир отряда тов. Евтушенко) за время боевых действий с октября 1941 г. по январь 1942 г. уничтожил: товарный поезд с продовольствием и боеприпасами, взорвал 3 железнодорожных моста, 1 водокачку, минировал железную дорогу 4 раза. В результате было истреблено: 121 солдат и офицер и 9 полицейских. За этот же период времени отряд потерял убитыми 8 товарищей и ранено 6 человек.

Отряд тов. Евтушенко наряду с боевой деятельностью проводит среди населения большую политическую работу, распространяет антифашистские листовки, проводит чистку материалов Советского Информбюро. Накануне 24-й годовщины Великой Октябрьской Социалистической Революции среди населения ряда сел Добрянского района отрядом проводилась массовая антифашистская работа. 7 ноября тов. Евтушенко в с. Будице провел митинг, на котором зачитал доклад и речь тов. Сталина от 6 и 7 ноября 1941 г., принятые через имеющийся радиоприемник в отряде. Митинг прошел с большим подъемом. Население этого села осталось очень довольно действиями партизан. 18 ноября командиру отряда тов. Евтушенко доложили, что немецкий карательный отряд численностью до 100 человек, готовит нападение на партизан. Тогда тов. Евтушенко привел отряд в боевую готовность и решил принять бой. В результате боя с фашистами было истреблено около 30 немцев, потери отряда в этой операции — 2 товарища убитыми и 2 ранеными. После этого боя тов. Евтушенко принял решение перебазируться в другое место — с. Каменева Рудня. Немецкий карательный отряд опять обнаружил расположение отряда, и на этот раз немцы решили окружить и уничтожить партизан. Тов. Евтушенко через своих связных получил и это сообщение о коварстве немцев и решил опять принять бой, в результате которого было убито 30 фашистов, отряд потерь не имел.

Горловский партизанский отряд (командир отряда директор Горловского трамвайного треста, член ВКП(б) тов. Д. Е. Шевелев) 10 ноября 1941 г. совершил внезапный налет на совхоз им. В. В. Куйбышева Ямского района Сталинской области¹ и забросал гранатами жилые помещения, в которых были размещены немецкие солдаты и офицеры; в результате было убито до 80 фашистов. В последних числах ноября отряду стало известно, что в с. Глинки Изюмского района Харьковской области находится передовая линия немецкой обороны. Тогда тов. Шевелев 5 декабря устраивает внезапный налет на с. Глинки — уничтожил пулеметные и минометные расчеты, захватил 4 пулемета, миномет, 3 винтовки, 2 тыс. патронов, после чего отряд возвратился на исходное положение, а части Красной армии легко заняли указанное село. Этот же партизанский отряд 14–15 декабря принимает участие в наступлении частей Красной армии на с. Иваново-Дарьевку Лисичанского района Ворошиловградской области². Когда отряд ворвался в этот населенный пункт, он захватил старосту села — немецкого ставленника Чалого и 4-х человек фашистских приспешников, которые были доставлены в особый отдел одной из частей Красной армии.

Партизанский отряд, действующий в Изюмском районе Харьковской области (командир отряда тов. Салов) 15 декабря совершил налет на штаб противника, расположенного в с. Пески и уничтожил: 2 пулеметные точки, 22 немецких солдата, 1 офицера, захватил трофеи — ручной пулемет, 2 автомата и личные документы офицера, которые тов. Салов через своих связных передал одной из частей Красной армии.

1 декабря 1941 г. Волчанский партизанский отряд Харьковской области под командованием тов. Иващенко вместе с частями Красной армии принимал участие в боях за села: Прилипки и Татищев Волчанского района, занятые противником. В результате боя неприятель потерял 18 фашистов, остальные в панике разбежались, указанные села освобождены от фашистских оккупантов.

Командир партизанского отряда тов. Любченко, действующий в Змиевском районе Харьковской области через своих связных получил сведения, что в с. Шелудько должны приехать немцы для изъятия продуктов и теплых вещей у населения. Тогда тов. Любченко решил подставить своего партизана в качестве доносчика кем и когда спрятаны продукты и теплые вещи. Этот доносчик направил немцев к бывшим местным кулакам и лицам враждебно настроенным к советской власти. Когда немцы начали забирать хлеб и теплые вещи в указанных партизаном людей, то это вызвало у них резкое недовольство на немецким властям и получило всеобщее одобрение большинства населения этого села. Надо сказать, что этот партизанский отряд систематически поддерживает связь с секретарем Змиевского райкома КП(б)У тов. Савченко.

В ночь на 22 января 1942 г. Серговский партизанский отряд, под командованием директора треста стройматериалов, члена ВКП(б) тов. Ярошенко, незаметно пробрался к передовой линии противника в районе с. Мануйловка Ворошиловградского района уничтожил до 20 немецких солдат. В ночь на 27 января 1942 г. истребительная группа этого отряда численностью в 10 человек под руководством помощника командира отряда тов. Гуторова проникла в расположение противника в районе железнодорожного моста станции Дебальцево Сталинской области, уничтожила 35 немецких солдат и офицеров и 1 дзот. При возвращении с данной операции партизаны попали на минированное противником поле и от взрывов мин погибли: тов. Гуторов, парторг группы тов. Васюков и партизан Палуниш.

¹ Теперь Донецька область.

² Теперь Луганська область.

Славяносербский партизанский отряд (командир отряда тов. Терещенко) в ночь на 22 января 1942 г. совершил налет на участок обороны противника в районе с. Троицкое Кагановичского района Ворошиловградской области, забросал гранатами блиндаж, в котором находились немецкие солдаты. В результате налета было убито 5 немцев и захвачено в плен 6 солдат, которые доставлены в часть Красной армии. Кроме этого, взяты трофеи: пулемет, 2 автомата, 5 винтовок и 50 шт. гранат. В этой операции погиб командир партизанской группы тов. Ф. И. Бежанов и ранен партизан тов. П. К. Забовский. В настоящее время по линии Наркомвнудела УССР оформляются материалы на установление пенсии семьям погибших партизан.

Народные мстители, партизаны, не только ведут борьбу по истреблению фашистских оккупантов и уничтожению его материальной части, но жестоко расчитываются с изменниками родины, ставшими на службу немецким оккупантам. По заданию командира партизанского отряда тов. Погорелова, действующего в районе Трубчевск — Суземка, партизаны уничтожили 2 предателей — лесничих, которые выдавали фашистским властям партизан и преданных советской власти людей.

За последнее время в освобожденных от немецких оккупантов районах Харьковской и Сталинской областей проводится большая очистительная работа от фашистских элементов, предателей и изменников родины. По Изюмскому, Савинскому и Петровскому районам Харьковской области выявлено и арестовано 565 фашистских пособников, провокаторов, изменников родины и служивших в фашистских административно-карательных органах. В числе арестованных: старост, помощников старост, сотских и десятников — 64 человека; полицейских — 21, изменников родины — 36, фашистских пособников и провокаторов — 44, дезертиров — 207.

Следует отметить, что фашистские изверги во время своего бегства из населенных пунктов под натиском частей Красной армии разрушают промышленные предприятия, школы, больницы и жилые помещения. При отходе из г. Изюма немцы разрушили: электростанцию, завод № 353, пивоваренный завод, взорвали мост через р. Северский Донец. В районном центре Петровск Харьковской области сожжены 2 школы, больница и 9 жилых домов. Оставляя населенные пункты, фашисты в первую очередь сжигают дома, в которых проживают семьи красноармейцев и партизан. При отступлении немцы принимали все меры к тому, чтобы вывезти в свой тыл, независимо от возраста, все население, особенно мужское. Уходя из с. Песок Изюмского района, фашисты увели в тыл все мужское население от 7 до 70 лет, одновременно сожгли все жилые помещения. Особыми зверствами отличились фашисты в пос. Яма Сталинской области.

По освобождении пос. Яма от фашистских оккупантов, обнаружен подвал с трупами красноармейцев, зверски замученных фашистами. Арестованный немецкими властями бывший бухгалтер Ямского финотдела Галушко Михаил Андреевич в присутствии толпы был жестоко избит, затем ему отрезали уши, нос, выкололи глаза и живым закопали в землю. За сочувствие советской власти фашисты арестовали рабочего Бандуренко с женой и детьми. После того, как жена Бандуренко была изрезана и на глазах у родителей был заколот ребенок, всю семью Бандуренко расстреляли. В с. Кривые Луки Краснолиманского района Сталинской области проживавший на квартире у колхозницы Симоновой немецкий капрал выбросил через окно на снег ребенка Симоновой за то, что он криком разбудил его. В с. Поповка Изюмского района был расстрелян 15-летний мальчик Боровой Дмитрий только за то, что не мог следовать по состоянию здоровья в тыл к немцам. В с. Большая Каменка Изюмского района арестованная немцами учительница местной школы Гнедова Луиза Дмитриевна была на следующее утро обнаружена задушенной в сарае. В этом же селе были расстреляны Заднепровский Борис 17-ти лет и Заднепровский Петр 52-х лет, якобы за то, что при отходе советских войск они подожгли хлеб.

С большим воодушевлением встречает оставшееся население освобожденных районов приход Красной армии и восстановление советской власти. Население городов и сел немедленно приступает к восстановлению разрушенного хозяйства. В связи с приближением посевной кампании во многих колхозах приступили к восстановлению деятельности колхозов.

Зав. инструкторским отделом ЦК КП(б)У
12.03.1942 г.

Зленко

**СПЕЦІАЛЬНЕ ДОНЕСЕННЯ
УШПР ЦК КП(Б)У ПРО РЕЙД ПАРТИЗАНСЬКИХ
З'ЄДНАНЬ ПІД КОМАНДУВАННЯМ С. А. КОВПАКА
ТА О. М. САБУРОВА НА ПРАВОБЕРЕЖНУ УКРАЇНУ**

(9 листопада 1942 р.)

Совершенно секретно
ЦК КП(б)У
тов. Корниец

**Спеціальне повідомлення
о рейде объединенных партизанских отрядов под командованием
Героев Советского Союза товарищей Ковпака и Сабурова.**

Карта 1:500000 и 1:200000

Выполняя указания тов. И. В. Сталина и приказ Главнокомандующего партизанским движением — Маршала Советского Союза тов. К. Е. Ворошилова, объединенные украинские партизанские отряды под командованием Героев Советского Союза — тов. Ковпака, численностью 1 084 человека, и тов. Сабурова, численностью 1 628 человек, 26.10.1942 г. выступили в рейд к новому месту дислокации — Житомирскую область.

За 12 дней пути следования, на 7.11.1942 г., отряды прошли от исходного пункта — ст. Знобь Сумской области по намеченному маршруту свыше 300 км (совершая переход в среднем по 25 км в сутки).

К 24.00 7.11.1942 г. отряды подошли к левому берегу р. Днепр в районе м. Лоев (55 км северо-западнее г. Чернигов).

С целью обеспечения переправы через р. Днепр командованием отрядов была высажена усиленная десантная группа, которая заняла м. Лоев, расположенный на правом берегу.

К исходу дня 8.11.1942 г. через р. Днепр были переправлены: отряд Ковпака и 3 батальона пехоты отряда Сабурова, а также часть обозов.

Продвигаясь к намеченной цели, отряды уничтожили несколько местных гарнизонов полиции противника, в том числе в райцентрах Понорница, Холмы Черниговской области и Лоев Гомельской области.

В результате боевых операций, проведенных в пути следования, по неполным данным, отряды истребили — 117 немецких солдат и офицеров, захватили в плен 26 человек (в том числе ответственного работника областной организации фашистской партии — капитана немецкой армии), уничтожили: танк, 14 пулеметов, 3 миномета, 16 автомашин, 11 мотоциклов, радиостанцию, телефонно-телеграфную станцию, 5 мостов на шоссе на дорогах, в том числе 2 через р. Десна, 6 железнодорожных мостов, паром, 3 км связи (на 16 направлениях), 2 продовольственных склада, нефтесклад, 4 т спирта, сожжено 3 спирт-завода, подорван бронепоезд и пущен под откос эшелон противника.

Отрядами захвачены трофеи: 6 минометов, 21 пулемет, 8 автоматов, 100 винтовок, 148 мин, 1 927 патрон, 36 661 т хлеба, 170 бочек меда, 600 т соли и риса. Продукты розданы населению.

Потери отрядов тов. Сабурова за время рейда: 5 человек убитых и 4 раненых. Данные о потерях отряда тов. Ковпака не поступили.

Отряды ведут политическую работу среди населения и оказывают ему материальную помощь. Местное население радостно встречает партизанские отряды.

Бойцы объединенных партизанских отрядов в день 25-й годовщины Великой Октябрьской Социалистической революции прислали приветственную телеграмму в адрес тов. И. В. Сталина и тов. К. Е. Ворошилова, в которой заверяют, что они с честью выполнят поставленные перед ними задачи.

Морально-политическое настроение личного состава объединенных партизанских отрядов отличное. Случаев дезертирства нет.

Из хода операции по передислокации партизанских отрядов товарищей Ковпака и Сабурова можно сделать вывод:

1. В глубоком тылу противника нет воинских частей, кроме гарнизонов местной полиции, которые не способны оказать серьезного сопротивления партизанам;

2. Боеспособность отрядов товарищей Ковпака и Сабурова гарантирует успешное выполнение поставленной перед ними задачи;

3. Население оккупированной территории Украины дружелюбно относится к партизанскому движению и всячески содействует в боевых операциях отрядов;

4. Необходимо всемерно ускорить выполнение намеченных мероприятий по развертыванию партизанского движения на Украине и в особенности на Правобережье.

До настоящего времени вопросы засылки организаторов партизанских отрядов, выброски оружия и боеприпасов действующим на Правобережье партизанским формированиям остаются неразрешенными, так как Украинский Штаб не имеет самолетов дальнего действия.

В целях своевременного выполнения решения ЦК ВКП(б) и постановления Государственного Комитета Оборона Союза ССР о развитии партизанского движения в Украине, крайне необходимо придать Украинскому Штабу в оперативное подчинение 3 самолета ПС-84, оборудованных для дальних полетов.

Начальник Украинского штаба партизанского движения
майор государственной безопасности

Т. А. Строчак

9.11.1942 г.

г. Москва

ДОВІДКА УШПР ПРО РЕЗУЛЬТАТИ БОЙОВОЇ ТА ДИВЕРСИЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ

(12 листопада 1942 р.)

Совершенно секретно

Справка о результатах боевой деятельности партизанских отрядов, действующих на территории Украины с начала Отечественной войны по 10.11.1942 г.

В результате боевых действий, партизанскими отрядами Украины с начала Отечественной войны по 10.11.1942 г. по неполным данным истреблено 45 061 немецко-фашистских оккупантов и изменников родины, в том числе:

солдат противника	-	41 680
унтер-офицеров	-	32
офицеров	-	994
из них:		
генералов	-	6
полковников	-	1
подполковников	-	3
предателей	-	3 302
Взято в плен и расстреляно:		
солдат	-	343
офицеров	-	43
предателей	-	437
Разгромлено штабов воинских частей и соединений противника	-	54

Организованы партизанами крушения 148 воинских эшелонов противника (в т. ч. один бронепоезд), в результате которых уничтожено и повреждено — 2 656 вагонов.

Уничтожено:

самолетов	-	10
танков и танкеток	-	183
бронемашин	-	23
предметов вооружения	-	363
боеприпасов:		
патронов	-	34 ¹
гранат	-	133 ящика

¹ Так у документі.

грузовых автомашин с боеприпасами и другим имуществом	-	1 426
легковых автомашин	-	55
мотоциклов	-	225
повозок с боеприпасами	-	299
велосипедов	-	322
тракторов и тягачей	-	50
радио и телефонных станций	-	9
лошадей	-	599

Взорвано и подожжено:

железнодорожных и прочих мостов	-	318
паромов	-	5
железнодорожных станций	-	2
железнодорожное полотно	-	53 случая
промышленных предприятий	-	9
элеваторов	-	1
складов с боеприпасами, горючим, обмундированием и продовольствием	-	108
моторных судов	-	15
сожжено и уничтожено строений, где находились немцы	-	1 413
сожжено и уничтожено стогов хлеба и фуража	-	80
сожжено сена	-	1 680 тонн
сожжено зерна	-	1 205 тонн
взорвано снарядов	-	10 000
подожжен склад с горючим, в результате чего уничтожено бензина	-	578 тонн
уничтожено спирта	-	530 тонн

Выведено из строя:

самолетов противника	-	13
орудий	-	62

Захвачены трофеи:

танков	-	2
бронемашин	-	3
орудий	-	22
минометов	-	107
пулеметов	-	467
автоматов	-	225
винтовок	-	3 677
пистолетов	-	119
снарядов	-	1 500 и 37 ящиков
гранат	-	2 676 и 5 ящиков
мин	-	2 456 и 102 лотков
патронов	-	1 725 738 и 86 ящиков

лент и дисков к пулеметам	—	622	
складов с боеприпасами	—	1	
повозок с боеприпасами	—	253	
стереотруб	—	1	
предметов снаряжения	—	1 017	
предметов обмундирования	—	665	
радиостанций	—	23	
автомашин	—	238	
мотоциклов	—	86	
велосипедов	—	391	
ботов	—	3	
понтонных лодок	—	7	
кабеля	—	10 750 метров	
продовольственных баз	—	5	
лошадей	—	799	
голов скота	—	790	
денег советскими знаками	—	58 тысяч	
немецких марок	—	24 тысячи	
мадьярских пени	—	2 600	
облигаций на сумму	—	14 020 руб.	
штабных документов	—	22 случая	
боевых знамен	—	1	
хлеба	—	36 661 тонна	} Роздано населению
соли и риса	—	60 тонн	
меда	—	170 бочек	

Распространено листовок среди населения оккупированных районов Украины силами партизанских отрядов — 26 000.

Потери партизанских отрядов:

убито	—	329
ранено	—	318
пропало без вести	—	83
захвачено противником	—	14
дезертировало	—	236
Итого	—	980

Начальник Украинского штаба партизанского движения
майор государственной безопасности

Т. А. Строчак

12.11.1942 г.

ДОНЕСЕННЯ НАЧАЛЬНИКА ЦШПР ГОЛОВИ ДЕРЖАВНОГО
КОМІТЕТУ ОБОРОНИ СРСР ПРО СТАН ПАРТИЗАНСЬКОГО
РУХУ В УКРАЇНІ

(1 березня 1943 р.)

Тов. И. В. Сталину

Состояние партизанского движения на Украине
на 1.03.1943 г.

1. На 1.03.1943 г. на оккупированной территории Украины действует 74 партизанских отряда общей численностью 12 631 человек.

Количество партизанских отрядов по областям:

Область	Число отрядов	Число раций	Численность	Вышло в наш тыл в связи с наступлением Красной армии
Сталинская и Ворошиловградская ¹	—	—	—	4 отряда — 137 человек
Харьковская	—	—	—	8 отрядов — 94 человека
Полтавская	1	—	100	—
Кировоградская	9	8	1 914	—
Сумская	17	12	2 075	—
Черниговская	11	5	1 621	—
Киевская	12	11	2 051	—
Житомирская	17	5	3 217	—
Винницкая	1	—	600	—
Ровенская	5	2	1 049	—
МРСР	1	2	5	—
Всего:	74	45	12 632	12 отрядов — 231 человек

¹ Тепер відповідно Донецька і Луганська області.

Кроме того, по донесениям партизанских отрядов в Ровенской, Житомирской и других областях насчитывается до 50 тыс. человек (партизанского резерва). В Сумской, Полтавской и Кировоградской областях также существуют большие партизанские резервы не установленной численности.

2. Развитие партизанского движения на Украине встречало трудности, основными из которых были:

а) отсутствие благоприятных условий в центральных и южных областях Украины и в особенности отсутствие крупных лесных массивов, что делало невозможным маневр партизанских отрядов;

б) наличие густой сети железных и шоссейных дорог облегчало быструю переброску моторизованных карательных и полицейских частей;

в) особое значение имело то обстоятельство, что первоначальная малочисленность партизанских ячеек и баз не могла обеспечить повсеместное, широкое развитие партизанского движения, поэтому для развития движения необходимо было приложить особые усилия по линии организационных мероприятий, проведение которых неуклонно стало сказываться как по линии численности партизанских отрядов, так и по результатам их боевой деятельности.

Развитие партизанского движения на Украине характеризуется следующими данными:

Численность	Дата							
	1.07. 1942	1.08. 1942	25.10. 1942	25.11. 1942	10.12. 1942	10.01. 1943	1.02. 1943	1.03. 1943
Число действующих отрядов	22	34	40	46	58	60	61	74
Численность партизан в отрядах	3 310	4 925	5 127	9 397	10 452	12 199	14 922	12 631
Резервы партизанских отрядов	-	-	-	1 000	2 000	3 000	4 500	50 000

3. В 1941 г. на территории Украины было оставлено в подполье 23 обкома КП(б)У, 63 горкома и 546 райкома КП(б)У.

Однако с большинством подпольных партийных организаций были утрачены связи и в последнее время существовала связь с Харьковским, Днепропетровским, Сумским, Сталинским, Черниговским и Николаевским обкомами КП(б)У. В настоящее время в Киев-

ской и Житомирской областях находятся уполномоченные ЦК КП(б)У, которыми создано 10 подпольных партийных организаций. Подготовлены к выброске по воздуху подпольные обкомы КП(б)У Винницкой, Каменец-Подольской¹, Ровенской и Львовской областей.

На территории Украины в настоящее время регулярно издается 5 печатных газет, общим тиражом 2–2,5 тыс. экземпляров.

За период отечественной войны партизанскими отрядами и подпольными организациями выпущено и распространено среди местного населения десятки миллионов листовок, сообщений Совинформбюро, “Вестей с Родины” и т. п.

4. Противник, бросавший большие силы для борьбы с партизанским движением, принимал наибольшие усилия к тому, чтобы ликвидировать партизанское движение на Украине.

Вытеснение за пределы Украины отрядов Ковпака и Федорова, насаждение вдоль границ смежных с Белоруссией сильных полицейских гарнизонов свидетельствовали о далеко идущих целях противника:

- а) оставить наиболее важные коммуникации юга вне воздействия на них партизанских отрядов;
- б) не допустить партизанское движение на Украину, имеющую большие скрытые резервы партизанского движения и богатейшие продовольственные ресурсы;
- в) использовать людские резервы Украины и комплектовать из них не только полицейские отряды, “национальные армии”, но и воинские части для отправки на западный фронт противника;
- г) беспрепятственно выкачивать с Украины сырье, продовольствие, оборудование и т. д.

Противник осуществляет борьбу с крупными партизанскими отрядами путем сосредоточения полицейских и воинских частей, поддержанных танками и авиацией, и против мелких отрядов выделяет специальные подразделения в помощь полицейским гарнизонам.

5. Обстановка, сложившаяся на Украине, характеризуется следующими факторами:

- а) экономическое ограбление, террор и принудительная отправка в Германию подняли ненависть украинского народа к поработителям и созданному ими режиму;
- б) успешные рейды Ковпака, Сабурова, Воронцова, Попудренко, Наумова свидетельствуют о неуклонном росте симпатий населения к партизанам и пламенной любви к Родине советских патриотов;
- в) проникающие вести с Родины об успехах советского оружия вселяют среди местного населения уверенность в скором освобождении от немецких захватчиков и повсеместно пробуждают потребность в активных действиях против врага;
- г) рейдирующие партизанские отряды пополняются за счет местного населения, в короткие сроки вырастая в 2–3 раза. Приток добровольцев в большинстве случаев ограничивается из-за недостатка вооружения и в отряды принимаются только те, кто имеет свое оружие;
- д) участились и принимают форму массового перехода перебежки полицейских с оружием в руках на сторону партизан;
- е) рейдирующие отряды доносят о наличии огромных партизанских резервов по областям Украины.

В настоящее время в связи с наступлением Красной армии осуществляется передислокация в рейды крупных партизанских отрядов в районы, имеющие жизненное значение

¹ Тепер Хмельницька область.

для противника. Так, отряды Наумова после проведения во взаимодействии с частями Красной армии Сумской операции передислоцированы в Кировоградскую область и вышли на правобережье Украины.

Отряды Мельника рейдируют в Киевскую область.

Отряды Попудренко перемещены в Черниговскую область.

Отряды Ковпака, находясь в движении, приближаются к западным границам Киевской области.

Отряды Сабурова в Житомирской области активизируют свою деятельность, усиливая воздействие на коммуникации противника.

6. Рост партизанских отрядов ограничивается недостатком вооружения, а боевая деятельность недостаточным количеством боеприпасов.

За период с 1.08.1942 г. по 10.02.1943 г. для партизанских отрядов Украины перебросено вооружение и боеприпасы при помощи 122 самолетовылетов (с выполнением и подтверждением задания № 102).

Дальнейшее форсирование партизанского движения на Украине наряду с другими средствами зависит также от увеличения самолетного парка дальнего действия для обеспечения украинских партизанских отрядов.

7. Центральным штабом партизанского движения в связи с наступлением частей Красной армии перед партизанскими отрядами были поставлены задачи, проведены и проводятся следующие мероприятия:

а) передислоцирование с территорий РСФСР и БССР на Украину отрядов Ковпака и Попудренко;

б) выделение из отрядов Емлютина (РСФСР) и Козлова (БССР) 3 отрядов для самостоятельных операций на Украине;

в) проведение больших рейдов украинских отрядов по территории Ровенской, Житомирской, Черниговской, Киевской, Кировоградской, Полтавской и Сумской областей;

г) даны конкретные указания командирам отрядов по выводу из строя важных узлов и коммуникаций противника, приобретающих в связи с наступлением Красной армии особое значение, а также о широком развертывании партизанского движения путем создания и насаждения новых партизанских отрядов и скрытых резервов.

Ряд перечисленных мероприятий включает в себя сосредоточение партизанских отрядов и усиление партизанского движения в западных областях Украины и на правом берегу Днепра.

8. Партизанское движение на Украине в связи с успешным наступлением Красной армии находится на подъеме и требует усиленной помощи путем переброски боеприпасов действующим и вооружения для вновь создаваемых партизанских отрядов.

Повсеместный рост партизанских отрядов идет в основном за счет местного населения.

Повышение активности партизанских отрядов, выражающееся в увеличении числа уничтоженных фашистов, взорванных мостов, пущенных под откос эшелонов, свидетельствует о том, что украинские партизаны, не ограничиваясь достигнутым, переходят к новым решительным схваткам с немецкими оккупантами в боях за честь и независимость Советской Украины.

П. Пономаренко

ОГЛЯД УСЬПР ПРО БОЙОВІ ТА ДИВЕРСИЙНІ ДІЇ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ НА ЗАЛІЗНИЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ ФАШИСТІВ ЗА 1-й КВАРТАЛ 1943 р.

(10 травня 1943 р.)

Совершенно секретно
экз. № 1

Обзор

о боевых и диверсионных действиях партизанских отрядов Украины на железнодорожных магистралях противника за 1-й квартал 1943 г.

Боевые и диверсионные действия партизанских отрядов Украины на железных дорогах противника из месяца в месяц активизируются. Партизаны наносят врагу удары, нарушающие нормальное движение на путях сообщения, а иногда и прекращают его.

В первом квартале 1943 г., по неполным данным, на железнодорожных магистралях партизаны провели 96 боевых операций и диверсионных актов. Наибольшее количество боевых операций совершено на линии Люблин — Ковель — Коростень — Киев. 41 операция, проведенная на этой дороге партизанскими отрядами, почти прекратила работу крупного железнодорожного узла Сарны. Одновременно боевому воздействию партизан подвергались дороги, идущие параллельно этой магистрали. На линии Брест — Лунинец — Гомель проведено 11 боевых операций и 13 операций на путях, идущих из Ковеля через Шепетовку на Казатин. Если к этому добавить действия партизанских отрядов на ответвлениях от основных линий, то всего за это время, по поступившим в Украинский штаб сведениям, партизаны провели на железнодорожных магистралях правобережья Днестра 78 операций и диверсий. Остальные 18 операций, проведенных партизанскими отрядами за 1-й квартал 1943 г. приходятся на линии Новоград-Вольнский, Новозыбков — Гомель — Бахмач, Миргород — Полтава и Львов — Ворожба — Сумы — Харьков.

Наиболее активно на железных дорогах противника действовали:

Соединение Героя Советского Союза, генерал-майора тов. Сабурова. В январе, феврале и марте 1943 г. это соединение пустило под откос 26 эшелонов. Кроме того, захватив с боем железнодорожные мосты на перегоне Белокоровичи — Дровяной мост, на линии станций Ракитно — Мачуляновка, партизаны взорвали их. Отряды соединения произвели налет на ст. Домбровица и частично разрушили ее.

В результате этих операций противнику нанесены потери в людском составе и технике, а его железнодорожный транспорт потерял 31 паровоз и 550 вагонов, платформ и цистерн.

Отряды соединения Героя Советского Союза генерал-майора тов. Ковпака за 1-й квартал 1943 г. взорвали и сожгли 4 железнодорожных моста, произвели крушение 9 воинских эшелонов, разрушили 5 станций с путевым хозяйством и уничтожили 24 паровоза и 158 вагонов.

В ночь на 14 марта 1943 г. Путивльский, Глуховский и Кролевецкий партизанские отряды внезапными налетами овладели ст. Тетерев. Истребив гарнизон станции и охрану моста, партизаны уничтожили паровоз, 26 платформ, 82 цистерны с горючим, взорвали мост длиной 225 м через р. Тетерев и тем самым прекратили движение по железной дороге Коростень — Киев. Чтобы восстановить этот мост противнику требуется до 45 суток.

Интересную боевую операцию совершил действующий в Житомирской области партизанский отряд под командованием тов. Грабчака. Группа минеров этого отряда заложила мины замедленного действия на участки пути Ракитно — Коростень. Одна из мин взорвалась под поездом, шедшим с двойной тягой. При крушении уничтожены 2 паровоза и 10 вагонов. Через некоторое время взорвались другие мины. Деморализованный противник отказался от эксплуатации участка и был вынужден проложить для его объезда новый путь.

Отрядами, имеющим связь со штабом, за 1-й квартал 1943 г. взорвано и разгромлено 10 станций, произведено крушение 66 эшелонов. Уничтожено 89 паровозов и 1 155 вагонов, платформ и цистерн. Кроме этого, партизаны уничтожили 6 немецких бронепоездов.

В январе диверсионные группы партизан произвели 6 крушений немецких воинских эшелонов, в феврале — 17 и в марте — 43.

Боевые действия партизанских отрядов на железнодорожных путях противника показали, что украинские партизаны способны проводить крупные операции, которые если не прекратят движение поездов противника, то приостановят его на длительное время.

В 1-м квартале 1943 г. боевые действия партизан распространялись главным образом на железнодорожные пути северной части Украины (рейдирующие на правый берег Днепра партизанские соединения имели возможность действовать только в пределах своего местонахождения. Удары по коммуникациям значительно лимитировались отсутствием у отрядов мин и взрывчатых веществ).

Наибольший ущерб паровозному и вагонному парку железнодорожного транспорта врага нанесли диверсионные группы минеров, выделяемые отрядами. Налеты на железнодорожные станции и мосты требуют участия группы отрядов, большого количества боеприпасов и длительной подготовки.

Диверсионные группы, если не в состоянии осуществить уничтожение или вывод из строя крупного железнодорожного объекта, то своими действиями на путях они в состоянии прекратить работу железнодорожного узла. Мероприятия оккупантов по охране железных дорог говорят о том, что именно диверсии минеров заставляют противника бросать отдельные участки дорог или сосредотачивать для их охраны крупные силы. Например, на каждом километре участка железной дороги Сарны — Ковель немцы держат для охраны 10 солдат, а на дороге Калиновичи — Гомель установлены наблюдательные вышки и построены дзоты. Переезды через железные дороги охраняются, а по сторонам линий взрублен лес.

Во время рейдов отряды минируют железнодорожные пути. В большинстве случаев отряды не знают результатов действия мин. Так, соединения Героя Советского Союза генерал-майора тов. Наумова, прошедшее в рейде по Сумской, Полтавской, Кировоградской, Одесской, Киевской, Винницкой и Житомирской областям и на своем пути пересекшее железнодорожные магистрали: Ворожба — Львов, Сумы — Белгород, Сумы — Лебедин, Полтава — Миргород, Ромны — Кременчуг, Смела — Кировоград, Смела — Ново-Украинка, Смела — Валнярка, Фастов — Жмеринка, заложило на них несколько сотен мин. Результаты действия этих мин неизвестны.

Украинским штабом партизанского движения для усиления действий партизан на железных дорогах врага в Москве создана школа специалистов минно-подрывного дела.

В весенне-летний период 1943 г. боевая и диверсионная деятельность партизанских отрядов на коммуникация противника значительно усиливается. По утвержденному ГКО Союза ССР и ЦК ВКП(б) плану, доведенному до каждого отряда, партизаны нанесут удары по следующим железнодорожным узлам: Нежин, Фастов, Шепетовка, Коростень, Ровно, Здолбунов, Ковель, Сарны, Белокоровичи, Жмеринка, Казатин, Тарнополь, Рожища, Буск, Гусятин, Залещки, Унгены, Ново-Украинка и Слободка.

Партизаны осуществляют это путем взрыва в районе узлов крупных и мелких железнодорожных и шоссейных мостов минированием на значительные расстояния участков железных дорог минами замедленного действия сроком от 5 до 45 суток, а также разрушением путевого хозяйства мелких станций, прилегающих к железнодорожным узлам.

Все партизанские соединения и отряды Украины приступили к подготовке выполнения плана боевых действий на весенне-летний период.

Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности

Т. А. Строчак

10.05.1943 г.

г. Москва

**З ДОПОВІДІ ЦК КП(б)У ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОГО КОМПІТЕТУ
ОБОРОНИ СРСР ПРО СТАН ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ
В УКРАЇНІ ЗА ПЕРІОД З 1 ЖОВТНЯ 1942 р.
ПО 1 КВІТНЯ 1943 р.**

(Не раніше 1 квітня 1943 р.)

Совершенно секретно

Товарищу И. В. Сталину

Выполняя приказ Наркома обороны от 5 сентября 1942 г. "О задачах партизанского движения", решение ЦК ВКП(б) от 2 октября 1942 г. и постановление Государственного комитета обороны Союза ССР от 11 октября 1942 г. "О партизанском движении", ЦК КП(б)У и Украинским штабом партизанского движения проведены следующие мероприятия по развитию партизанского движения на Украине.

По состоянию на 1 октября 1942 г. партизанское движение на Украине было развернуто главным образом в Сумской, Черниговской и частично Житомирской областях, с которыми ЦК ВКП(б) и Украинский штаб партизанского движения имели систематическую связь. Кроме того, на территории Украинской ССР имелось значительное количество отдельных партизанских отрядов и групп, с которыми Украинский штаб партизанского движения связи не имел или имел периодическую. Главный недостаток боевых действий этих отрядов заключался в том, что они не вели систематических боевых действий, не предпринимали крупных операций по разрушению железнодорожных узлов, промышленных предприятий, восстановленных немцами, и разгрому более или менее крупных гарнизонов противника.

Самыми крупными в этот период украинскими партизанскими объединениями, с которыми поддерживалась регулярная связь ЦК КП(б)У и Украинского штаба партизанского движения, были отряды Ковпака, Сабурова, Федорова, Воронцова, которые в то время вынуждены были уйти из территории Житомирской, Черниговской, Сумской областей. Эти отряды, находясь на территории Орловской, Гомельской и Полесской областей, продолжали вести активные боевые действия как в БССР, так и в ближайших к ним Черниговской и Сумской областях.

К началу октября 1942 г. ЦК КП(б)У и Украинский штаб партизанского движения установили постоянную связь с 34 украинскими партизанскими отрядами, которые тогда насчитывали 4 925 человек.

Выполняя Ваши указания, тов. И. В. Сталин, о превращении партизанского движения на Украине во всенародное движение против немецких оккупантов, с целью дальнейшего усиления развития партизанской борьбы и повышения боевой активности партизанских отрядов в основных центрах коммуникаций противника на Украине ЦК КП(б)У и Украинским штабом проведены в течение ноября 1942 г. — января 1943 г. следующие мероприятия:

Выполнены Ваши указания о передислокации крупных украинских партизанских объединений из территории БССР на Украину. Объединенные отряды тов. Ковпака в составе 791 бойца и тов. Сабурова в составе 971 бойца снабжены оружием и боеприпасами путем выброски с самолетов, совершили 1,2 тыс. километровый рейд, прошли с боями через Сумскую, Черниговскую, Гомельскую, Полесскую, Ровенскую области и вышли в северную часть Киевской и северо-западную часть Житомирской областей Украины.

Для усиления руководства партизанским движением, создания новых партизанских отрядов и организации постоянной связи со всеми партизанскими формированиями были посланы в Сумскую, Черниговскую, Киевскую, Житомирскую, Ровенскую, Волынскую, Львовскую области и Молдавскую ССР уполномоченные ЦК КП(б)У и Украинского штаба партизанского движения по указанным областям с группами организаторов партизанских отрядов [...]

В настоящее время ЦК КП(б)У и штаб имеют постоянную радиосвязь с 74 крупными отрядами, насчитывающими до 15 тыс. бойцов, значительная часть отрядов дислоцируется на правобережной части Украины. В районах деятельности этих партизан, по предварительным данным, имеется до 200 тыс. человек боевого резерва партизанского движения, которые не состоят в отрядах только из-за отсутствия оружия.

При освобождении территории Украины от немецких оккупантов выявлено значительное количество мелких партизанских отрядов и групп в 15–35 человек (почти в каждом районе), которые развивали свою активную деятельность, главным образом, при приближении фронтов и в момент занятия населенных пунктов Красной армией. Связь (живую) эти отряды имели только с партизанскими группами ближайших районов.

Снабжение оружием и боеприпасами

С 1 октября 1942 г. по 1 апреля 1943 г. для оснащения действующих партизанских отрядов, а также для вооружения вновь создаваемых отрядов было произведено за 70 летних дней 148 самолетовылетов и направлено вооружения, боеприпасов и медикаментов: винтовок — 364, автоматов — 1 453, пулеметов — 67, минометов — 62, ПТР — 109, пушек — 3, патронов — 2 009 000, тола — 15 375 кг и др.

Обратными рейсами самолетами вывезено 437 раненых партизан и 178 членов семей партизан [...]

Характеристика боевых действий партизанских отрядов

Командиры, политработники, партизаны и партизанки Украины показывают образцы мужества и героизма в борьбе с немецкими оккупантами.

По неполным данным партизанскими отрядами Украины, имеющими связь со штабом партизанского движения, с июля 1942 г. по 1 апреля 1943 г.:

истреблено:

солдат и офицеров — 63 815;

в том числе: генералов — 6, полковников — 1, подполковников — 4, полицейских и других предателей родины — 6 672.

Кроме этого, пущено под откос 201 эшелон противника с живой силой, техникой и боеприпасами!

Партизанами только Сумской, Черниговской, Киевской, Житомирской, Ровенской и Кировоградской областей с 1 октября 1942 г. по 1 апреля 1943 г.:

истреблено:

солдат и офицеров — 34 927;

старост, полицейских и др. предателей родины — 3 571.

Кроме этого, пущено под откос 130 эшелонов противника с живой силой, техникой и боеприпасами.

Уничтожено и захвачено в виде трофеев разных видов вооружения и боеприпасов с июля 1942 г. по 1.04.1943 г. следующее количество:

Уничтожено		Захвачено трофеев	
самолетов	29	танков и бронемашин	5
танков и бронемашин	278	орудий	53
бронепоездов	7	минометов	120
орудий	76	пулеметов	656
железнодорожных и шоссейных мостов	532	винтовок	5 984
станций и депо	8		
предприятий	57		
складов с боеприпасами, горючим и продовольствием	138		
автомашин	1 623		
штабов	51		

Партизанами только Сумской, Черниговской, Киевской, Житомирской, Ровенской и Кировоградской областей с 1 октября 1942 г. по 1 апреля 1943 г. было:

Уничтожено		Захвачено трофеев	
самолетов	20	танков и бронемашин	3
танков и бронемашин	107	орудий	33
бронепоездов	7	минометов	24
орудий	31	пулеметов	303
железнодорожных и шоссейных мостов	212	винтовок	3 889
станций и депо	8		

О размахе боевых действий партизанских отрядов Украины свидетельствуют следующие факты:

Объединенный отряд тов. Сабурова только в феврале 1943 г. пустил под откос 12 эшелонов противника, разрушил в восьми местах железнодорожное полотно на дороге Сарны — Ракитно. При крушении поездов убито и ранено свыше 2 тыс. немецких солдат и офицеров.

В марте объединенный отряд тов. Ковпака совершил свой третий рейд по Ровенской, Житомирской и Киевской областям, уничтожил десятки железнодорожных мостов, в том

числе крупный мост через р. Тетерев длиной 225 м на железной дороге Киев — Коростень. На восстановление этого моста противнику потребуется 30–45 суток. В марте отряд истребил до 2 тыс. солдат и офицеров.

В Харьковском отряде им. Г. И. Котовского, где командиром тов. Воронцов, на каждого партизана за период действия отряда приходится 70 убитых гитлеровцев.

Боевая деятельность основных отрядов за период с 1 октября 1942 г. характеризуется более активными действиями. Практика длительных рейдов отрядов в глубокие тылы неприятеля на важнейшие коммуникации полностью себя оправдала. Рейды украинских отрядов активизировали деятельность партизан, выявили новые отряды и группы, в процессе рейдов созданы скрытые резервы партизанского движения, установлена связь с многими подпольными партийными организациями.

Так, объединенный отряд тов. Ковпака, насчитывающий 791 человек, выступил 25 октября 1942 г. из района Старая Гута Сумской области, провел рейд по Сумской, Черниговской, Гомельской, Пинской, Волынской, Ровенской, Житомирской областям и вышел в район своей дислокации — Киевскую область. За время рейда отрядом проведены крупные бои в населенных пунктах и на железнодорожных станциях с немецкими подразделениями [...]

Секретарь ЦК КП(б)У

Н. С. Хрущев

**З ДОПОВІДІ НАЧАЛЬНИКА УШПР
ПРО ЗАХОДИ З РОЗВИТКУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ
НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ З ЛИСТОПАДА 1942 р.
ПО 1 ЛИПНЯ 1943 р.**

(Не раніше 1 липня 1943 р.)

Доклад

**о проведенных Украинским штабом партизанского движения мероприятиях
по развитию партизанского движения на правобережной территории УССР
с ноября 1942 г. по 1 июля 1943 г.**

Рост и боевые действия партизанских отрядов

До ноября месяца 1942 г. на территории Правобережной Украины широкого партизанского движения не было. Существовали лишь отдельные, разрозненные партизанские группы и отряды, не имевшие связи ни между собой, ни с Украинским штабом.

Деятельность этих групп и отрядов — в силу их малочисленности, плохого вооружения и отсутствия централизованного руководства ими — была совершенно незначительной. Мелкие засады и диверсии, проводимые ими, не причиняли серьезного ущерба гарнизонам противника и его коммуникациям.

На широкие массы населения указанные партизанские группы и отряды влияния не имели.

На всей правобережной территории противник свободно использовал важнейшие железнодорожные и шоссейные коммуникации Украины и путем провокаций, запугивания

и террора широко эксплуатировал людские резервы оккупированных районов, втягивая их в борьбу против Советской власти.

Учитывая чрезвычайно важное стратегическое значение территории Правобережной Украины и наличие там благоприятных условий для широкого развития партизанского движения, по указанию тов. Сталина в конце 1942 г. туда были передислоцированы 2 ведущих украинских партизанских формирования под командованием Героев Советского Союза Ковпака и Сабурова.

Оба эти формирования, выйдя одновременно 26 октября 1942 г. из Сумской области (соединение Ковпака численностью 1 191 человек, соединение Сабурова — 2 067 человек) в декабре месяце 1942 г. вышли в заданные им районы Киевской и Житомирской областей.

Рейд этих соединений имел большое практическое значение. Впервые в истории партизанской практики такие крупные формирования партизан прошли свыше 800 км по оккупированной территории, насыщенной гарнизонами противника, по строго заданному им плану.

За период рейда оба соединения, пройдя по оккупированным районам шести областей — Сумской, Черниговской, Гомельской, Полесской, Киевской, Житомирской — и поднимая на своем пути широкие массы населения на борьбу с оккупантами, сами еще больше окрепли, закалились и выросли на 1 250 человек.

В феврале и марте 1943 г. из левобережных районов на правобережье дополнительно были передислоцированы соединения Федорова, Наумова и Мельника.

Передислокация всех этих формирований из левобережья сыграла решающую роль в развитии широкого партизанского движения на территории Правобережной Украины. В результате активно развернувшихся боевых действий партизанских отрядов уже в течение зимних и весенних месяцев на правобережье, особенно в районах Киевской, Житомирской и Ровенской областей, были высвобождены из-под влияния немецких властей и подняты на активную борьбу с немецкими захватчиками широкие массы гражданского населения.

На всех северных правобережных районах начали быстро возникать и создаваться новые крупные партизанские отряды, перерастая впоследствии сами в мощные соединения.

Общая численность партизан, передислоцированных из левобережья, составляла 5 248 человек, входящих в 5 соединений. А на 1 июля 1943 г. в районах Правобережной Украины, кроме местных, еще не учтенных отрядов и групп, насчитывалось: 11 крупных партизанских соединений, объединяющие собой 51 отряд, 20 самостоятельно действующих партизанских отрядов и 13 спецгрупп, с общей численностью 16 440 человек.

За 8 месяцев боевых действий, т. е. с 26 октября 1942 г., с начала выхода соединений на правобережье по 1 июля 1943 г. партизанскими отрядами Правобережной Украины противнику нанесен мощный удар с глубокого тыла и причинен огромный ущерб, особенно его коммуникациям.

За этот период партизанами уничтожено: 26 218 солдат и офицеров противника, 20 танков и бронемашин, 200 автомашин, 56 складов с боеприпасами, 14 пароходов и барж, сбито 7 самолетов, взорвано 215 железнодорожных и шоссейных мостов, пущено под откос 251 эшелон, разгромлено 8 крупных гарнизонов противника и т. д.

За этот же период партизанами захвачены трофеи: 13 орудий, 24 миномета, 379 пулеметов, 3 987 винтовок и т. д. В результате боевой деятельности партизан правобережья нормальная работа главных железнодорожных и шоссейных коммуникаций в Житомирской, Киевской и Ровенской областях, а также водных магистралей на р. Припять и севернее Киева по Днепру нарушена. Отдельные участки важных железных дорог, как

Шепетовка — Новоград-Вольнский, Сарны — Коростень целыми месяцами были полностью парализованы. Железнодорожный участок Овруч — Мозырь бездействует на протяжении 7 месяцев, линия Овруч — Чернигов даже не восстанавливалась.

Обеспечение выполнения весенне-летнего плана

Однако наряду с большими боевыми и политическими достижениями партизанских отрядов к весне этого года, обнаружены и крупные недостатки, тормозящие дальнейшее развитие партизанского движения на правобережье.

Главным недостатком являлось то, что большинство партизанских отрядов и целых соединений, исходя из местных природных условий, действовали в основном в одних и тех же лесных северных районах Киевской, Житомирской, Ровенской областей и в южной части Полесья БССР.

В южных районах Правобережной Украины партизанских отрядов, за исключением одиночных выброшенных групп, не было.

В то время, как на отдельных железнодорожных участках северных районов было скопление диверсионных групп. Бывали случаи, например, на железных дорогах Сарны — Луинец, Сарны — Олевск, Белоковичи — Коростень, где партизанские группы записывались даже в очередь на диверсии, то важнейшие железнодорожные коммуникации противника в южных районах Правобережной Украины работали свободно и интенсивно, по-прежнему оставаясь без воздействия на них партизанских отрядов.

Разрабатывая оперативный план развития партизанского движения на весенне-летний период, ЦК КП(б)У и Украинский штаб все эти недостатки учли. Каждому соединению, каждому самостоятельному отряду были выделены определенные районы действия и поставлены конкретные задачи.

Оперативный план боевых действий был доведен до отрядов в апреле месяце с. г. Однако осуществление его отрядами в связи с резко усложнившейся обстановкой на месте задерживалась.

Для выполнения отрядами поставленных им задач на весенне-летний период, вышеуказанным планом ЦК КП(б)У и УШПД, утвержденным ГОКО и ЦК ВКП(б), предусмотрена вывозка 139 т грузов: вооружения, боеприпасов, взрывчатых веществ и других необходимых материалов, основная часть которых предназначалась отрядам правобережья и доставка 275 человек для укрепления уже действующих и укомплектования вновь формируемых отрядов.

Доставка такого большого количества грузов и людского состава на правобережье, в связи с расположением партизанских отрядов на большом расстоянии от московских аэродромов и наступлением коротких летних ночей, была связана с колоссальными трудностями и затягивалась.

Основное количество из 250 самолетовылетов, выделенных для этих целей постановлением ГОКО от 26 апреля 1943 г. для выполнения весенне-летнего плана, в связи с нелетной погодой в апреле и мае месяцах, а также в связи с несвоевременным получением Украинским штабом самолетов было перенесено на июнь месяц. Из числа выделенных постановлением ГОКО 100 самолетовылетов на апрель и 150 самолетовылетов на май фактически было выполнено в апреле только 34 и в мае всего 66 самолетовылетов. Эти обстоятельства еще больше усложнили своевременную доставку грузов на правобережье — краткость ночи в июне месяце уже не позволяла самолету сделать в одну и ту же ночь рейс в отдаленный партизанский отряд и обратно.

К этому времени многие соединения, как Ковпака, Федорова, лишились своих посадочных площадок. Посадочная площадка соединения Бегмы и Федорова в связи с уменьшением ночи оказалась недосягаемой для самолетов. В результате почти все соединения

и отряды Правобережной Украины, в ожидании грузов, скопились вокруг одной посадочной площадки Сабурова в Лельчицком районе, что создало явную угрозу окружения их противником.

Кроме этого, в течение последних весенних месяцев выросли новые партизанские отряды. Некоторые из них, выделившись из соединений, сами выросли в крупные соединения, требующие самостоятельного плана действий и вооружения.

Все эти обстоятельства потребовали срочного проведения целого ряда дополнительных мероприятий по обеспечению доставки грузов и вызвали необходимость выезда руководителей Украинского штаба непосредственно в расположение партизанских отрядов для разрешения всех вопросов на месте [...]

В результате проведенных мероприятий, постановление ГОКО о 250 самолетовылетах было выполнено.

Только с одного Липецкого аэродрома за 18 дней, с 6 по 24 июня, партизанские формирования Правобережной Украины получили 74 самолетовылета, которые перебросили 51 800 кг грузов и 69 человек командного состава и специалистов.

Общее количество самолетовылетов и выброшенных грузов партизанскими отрядами правобережья на 1 июля 1943 г. составляет:

Наименование	Всего	В том числе:					
		в январе	в феврале	в марте	в апреле	в мае	в июне
1. Самолетовылетов	275	27	1	26	34	66	121
2. Грузов (кг)	192 500	18 900	700	18 200	23 800	46 200	81 700

За этот период партизанскими отрядами доставлено только основных видов вооружения и боеприпасов: автоматов — 961, пулеметов — 62, винтовок — 861, минометов — 36, пушек — 2, ПТР — 58, патронов разных калибров — 2 659 045 шт., мин — 4 552, снарядов — 1 910, гранат — 10 992, взрывчатых веществ — 13 050 кг.

Кроме этого, перебросено большое количество других необходимых грузов: медикаменты, медицинские инструменты, седла, ракеты, мыло, соль, бумага, типографии, киноустановки и т. д.

По линии обеспечения кадрами в партизанские отряды правобережья было направлено: 20 командиров и 16 комиссаров партизанских отрядов, 13 начальников штабов для укомплектования отрядов и 6 человек организаторов для создания новых партизанских отрядов.

Большое внимание было уделено организации разведывательной и контрразведывательной работы в отрядах. Для этой цели в партизанские отряды перебросено 20 человек заместителей командиров по разведке и 17 специалистов-разведчиков. В результате этого кадры агентурных и войсковых разведчиков готовятся непосредственно на местах.

Кроме перечисленных специалистов, в партизанские отряды правобережья были направлены на постоянную работу кадры целого ряда других специальностей.

Всего с ноября 1942 г. по 1 июля 1943 г. направлено правобережным партизанским отрядам на постоянную работу 404 человека, в том числе 25 человек работников Украинского штаба.

Кроме этого, 10 человек работников Украинского штаба были временно направлены в партизанские отряды для оказания помощи в их работе.

Партизанские формирования и их задачи

На основании личного ознакомления с состоянием каждого партизанского формирования можно с уверенностью сказать, что партизаны правобережья полностью выполняли поставленные перед ними задачи. Правда, не все формирования одинаково боеспособны, не все еще окрепли в политико-моральном отношении; есть еще отдельные отряды, не имеющие боевого опыта, с недостаточной организованностью и дисциплинированностью, однако подавляющее большинство представляют собой крепкие, хорошо организованные боевые единицы, способные выполнять сложные боевые задания.

Соединение партизанских отрядов под командованием командира Героя Советского Союза генерал-майора Сабурова, комиссара подполковника Богатыря и начальника штаба подполковника Бородачева. Это самое крупное по численности соединение. Оно состоит из 14 отрядов, от 50 до 500 человек каждый, с общей численностью личного состава — 2 985 человек.

Кроме этого, только за последние 7 месяцев из соединения выделено для самостоятельных действий 5 партизанских отрядов, из которых 3 отряда (Федорова, Шитова, Ушакова) на сегодняшний день сами переросли в крупные соединения партизанских отрядов.

За время рейда из Сумской области и боевых действий на территории правобережья на 1 июля с. г. отрядами соединения уничтожено: солдат и офицеров противника — 8 201, танков и бронемашин — 8, автомашин — 116, самолетов — 2, складов — 19, заводов — 19, взорвано 56 железнодорожных и шоссейных мостов, пущено под откос 100 эшелонов.

Наряду с боевой деятельностью соединение провело большую разведывательную и контрразведывательную работу.

Неплохо поставлена в соединении Сабурова работа по разложению войск противника. В результате этой работы на сторону партизан перешли с оружием 60 словаков, из них 2 офицера, и 295 полицейских и казаков.

Необходимо отметить, что боеспособность чехословацких частей, дислоцирующихся вблизи районов действий партизан (в городах Ельск, Козинки и др.), в результате проведенной работы по разложению в значительной степени парализована и большинство личного состава словацких частей находится под большим влиянием партизан.

Из числа перешедших словаков в настоящее время при соединении создан самостоятельный словацкий партизанский отряд под командованием бывшего начальника штаба 102-го словацкого полка капитана Репкина¹.

Очень серьезная работа проведена соединением Сабурова по созданию крупной посадочной площадки для самолетов в Лельчицком районе, 8 км западнее м. Лельчицы, которая в течение всей весны до 24 июня с. г. являлась основной базой приема груза и людей почти для всех партизанских формирований правобережья.

За период существования этой площадки с 1 марта по 24 июня 1943 г. было принято 129 самолетов, из них 65 самолетов с посадкой и дневкой; 90 300 кг грузов, 229 человек разных специальностей, присланных для укрепления отрядов, и вывезено 146 человек раненых. Бывали отдельные дни в июне месяце, когда эта площадка принимала по 20 самолетов, когда только дневало на площадке по 11–13 самолетов “Дуглас”.

Большой заслугой боевых действий соединения Сабурова является систематически проводимая им диверсионная работа. В связи с этим за последнее время выработалась и своеобразная тактика действия отрядов этого соединения. Все отряды его рассредоточены

¹ Справжнє прізвище — Ян Налепка.

на коммуникациях противника, главным образом на железных дорогах, и каждый из них, имея свой определенный участок, действует самостоятельно.

Штаб соединения постоянно находится при отряде им. 24-й годовщины РККА, который является основным отрядом, которым командует сам Сабуров.

В настоящее время соединение Сабурова представляет собой хорошо организованную и хорошо вооруженную крупную партизанскую часть, способную выполнять сложные боевые задачи.

На вооружении имеется: винтовок — 1 862, автоматов — 236, пулеметов — 143, из них 25 станковых и 118 ручных, пушек — 5 из них 3 — 76 мм и 2 — 45 мм, минометов — 23, ПТР — 15.

Командный состав отрядов хорошо подготовленный, сплоченный, политикоморальное состояние личного состава соединения здоровое.

Характерной чертой командующего соединением генерал-майора Сабурова являются его незаурядные организаторские способности. Это волевой, энергичный командир, мастер вождения партизанских отрядов по тылам противника.

Соединение Сабурова является ведущим в области организации и выращивания новых партизанских отрядов — это своеобразный “инкубатор” по выращиванию партизанских отрядов.

Следует отметить и личный недостаток тов. Сабурова, который заключается в том, что он недостаточно предоставляет возможность начальнику штаба тов. Бородачеву и комиссару тов. Богатырь самостоятельно решать вопросы соединения, зачастую подменяя их, в результате они не чувствуются в соединении равноправными руководителями. Особенно это относится к комиссару соединения тов. Богатырь.

Нужно сказать, что комиссар такого крупного соединения тов. Богатырь слабоват и поставленная им политико-воспитательная работа в соединении значительно отстает от боевых действий соединения.

К другим недостаткам этого формирования следует отнести: недостаточное внимание войсковой разведки и отсутствие снайперов. Существует некоторое пренебрежение к винтовке — каждому подавай только автоматическое оружие. В тоже время в партизанских условиях для снайперов-одиночек и групп широкое поле деятельности.

Этот недостаток относится почти ко всем партизанским формированиям.

После уточнения на месте плана боевых действий соединению Сабурова поставлены новые задачи:

– действовать в восточных районах Житомирской области, в западных районах Киевской и северных районах Винницкой области;

– вывести из строя железнодорожные узлы: Казатин, Фастов, Коростень, Киев, Шепетовка;

– заминировать минами замедленного действия железнодорожные линии: Казатин — Фастов, Фастов — Киев, Житомир — Фастов, Коростень — Киев.

Соединение партизанских отрядов под командованием командира Героя Советского Союза генерал-майора Ковпака, комиссара генерал-майора Руднева, начальника штаба майора Базима является самым мощным и боевым соединением.

На сегодняшний день оно состоит из 4-х крупных отрядов, с общей численностью личного состава 1 928 человек.

Характерной тактической чертой этого соединения является маневренность и непрерывное рейдирование по районам. Соединение всегда движется в полном составе всех отрядов собранным кулаком. Это своеобразный мощный крейсер, постоянно рейдирующий в глубоком тылу противника, громя на своем пути его гарнизоны и разрушая коммуникации и предприятия.

В силу своеобразных тактических действий соединение Ковпака не может сравняться по количеству диверсий с соединением Сабурова. Однако из тактики постоянного движения выливается и другая положительная черта формирования Ковпака, имеющая важное политическое значение, — это большое влияние его рейдов на местное население оккупированных районов. С появлением его формирования в новом районе население пробуждается, уходит из под влияния немецких властей и активизируется для борьбы с оккупантами. Часто местное население принимает приближение или прибытие соединения Ковпака, как прорывающуюся в тыл врага войсковую часть Красной армии.

В результате боевых действий с начала выхода на правобережье это соединение уничтожило: солдат и офицеров противника — 6 035, танков и бронемашин — 10, самолетов — 5, пароходов и бронекатеров — 9, барж — 5, складов — 26, заводов — 12, электростанций — 3, взорвано железнодорожных и шоссейных мостов — 53, пущено под откос 15 эшелонов, разгромлено 4 крупных гарнизонов.

На вооружении имеет: винтовок — 1 443, автоматов — 384, пулеметов — 140, из них 24 станковых и 116 ручных, пушек — 9 (из них 2 — 76 м/м и 7 — 45 м/м), минометов — 33, ПТР — 32.

Формирование Ковпака наиболее хорошо оснащено вооружением. В этом соединении нет небоюженных бойцов, даже имеется свыше 130 винтовок в запасе.

Командный состав соединения подобран хорошо: крепкий, закаленный в боях и сплоченный.

Наряду с командирами большим авторитетом пользуется в отрядах комиссар соединения генерал-майор Руднев, который оказывает большое влияние даже в практическом решении боевых операций.

Личный состав соединения состоит в основном из опытных партизан. В отличие от других соединений, здесь нет бойцов еще не участвовавших в боевых операциях.

Политико-моральное состояние личного состава хорошее.

Неплохо поставлена в соединении войсковая разведка, но в тоже время, мало уделяется внимание агентурной разведке.

К наиболее существенным недостаткам этого соединения следует отнести недостаточное внимание к выращиванию и укреплению новых партизанских отрядов из местного населения. При условии постоянного рейдирования такое мощное соединение могло бы создать за это время в районах своего прохождения целую сеть партизанских отрядов.

Соединению партизанских отрядов Ковпака на месте поставлены следующие задачи:

- выйти в юго-западные районы Львовской области с последующим выходом в Черновицкую область и воздействовать на железнодорожные коммуникации противника Львов — Здолбунов, Львов — Дрогобыч, Львов — Перемышль, Львов — Рава-Русская;
- организовать партизанское движение в районах Прикарпатской Украины;
- разведать возможности организации партизанского движения на территории соседних государств: Польши, Чехословакии, Венгрии, Румынии и нефтепромышленных районов Польшты.

Соединение партизанских отрядов под командованием командира Героя Советского Союза генерал-майора Федорова, комиссара подполковника Дружинина и начальника штаба капитана Рванова является очень крупным по численности партизанским формированием, хорошо вооруженным и с хорошо подобранным, сплоченным командным составом.

С момента выхода из Черниговских лесов на правобережье, т. е. с марта месяца с. г. соединение выросло на 500 человек. На сегодняшний день оно состоит из 5 отрядов, с общим количеством личного состава 2 218 человек, не считая крупного отряда, выделенного для самостоятельных действий. Особенно выросло это соединение в последнее время за счет местного населения.

Совершив рейд в 245 км и развернув активные боевые и диверсионные действия в заданных ему районах Житомирской, Ровенской областей, соединение нанесло ряд крупных ударов по коммуникациям и гарнизонам противника.

За период рейда и действий на правом берегу к 1 июля соединением уничтожено: солдат и офицеров противника — 2 021 человек, складов — 3, заводов — 8, автомашин — 29, взорвано железнодорожных и шоссеиных мостов — 25, пущено под откос — 7 эшелонов.

На вооружении имеется: винтовок — 2 047, автоматов — 201, пулеметов — 89, из них 17 станковых, 58 ручных, пушек — 5, из них 45 м/м — 2, 76 м/м — 1 и 37 м/м — 2, минометов — 29, ПТР — 5.

В отличие от других соединений в соединении Федорова неплохо поставлено войсковое обучение личного состава. Организованности и дисциплинированности личного состава здесь уделяется большое внимание. Политико-моральное состояние бойцов и командиров соединения хорошее.

Недостатком этого соединения является то, что в нем состоит большое количество партизан еще не имеющих боевого опыта, не принимавших участия ни в одной сложной операции. Главным образом это относится к вновь принятым партизанам из числа местного населения.

Однако при наличии опытного комсостава и крепкого боевого костяка отрядов это хорошо вооруженное партизанское формирование в состоянии полностью выполнить поставленные боевые задачи.

Соединение партизанских отрядов Федорова получило задание выйти в районы Волынской области для организации партизанского движения и парализации работы коммуникаций противника, в первую очередь, железнодорожных узлов Ковель, Луцк, Буск.

Соединение партизанских отрядов под командованием командира полковника Мельника, старшего батальонного комиссара Бурченко, начальника штаба капитана Владимира.

Это соединение с марта месяца с. г., прорейдировав из левого берега на правобережье до 600 км и имея неплохие показатели роста и боевых действий, в последние месяцы проявило абсолютную пассивность. В результате несработанности руководителей этого соединения, дразг и неурядиц между ними отряды этого соединения совершенно бездействовали и занимались исключительно хозяйственными операциями.

Над командованием довлела вредная тенденция — стремление к увеличению количественного состава до размеров крупного, многотысячного соединения. В тоже время, освоению наличного состава внимание не уделялось. На 700 человек личного состава большое количество новичков из числа местного населения, не имеющих боевого опыта и закалки, даже не имеющих простого вооружения. До 40 % личного состава соединения Мельника к моменту нашего прибытия в отряд совершенно не имело оружия.

Командованию соединения Мельника предложено сократить количество личного состава до 500 человек, передав остальных в другие отряды и соединения.

Бывший командир соединения Шушпанов и начальник штаба Хлякин, как не сработавшиеся, были откомандированы в соединение Покровского. Обязанности командира соединения целиком возложены на тов. Мельника, начальником штаба назначен работник Украинского штаба партизанского движения капитан Владимир.

Произведено доукомплектование отрядов специалистами, добавлено вооружение.

К моменту выхода в заданный район действия соединение имело на вооружении: винтовок — 300, автоматов — 132, пулеметов — 23, из них станковых — 3, ручных — 20, минометов — 7, ПТР — 5.

Соединению Мельника дано задание: выйти на территорию Винницкой области для активизации партизанского движения и воздействовать на коммуникации противника, главным образом на железнодорожный узел Жмеринка.

Соединение партизанских отрядов под командованием командира Героя Советского Союза генерал-майора Наумова, комиссара подполковника Кищинского, начальника штаба капитана Мельника.

Это одно из сравнительно молодых партизанских формирований, первое и пока что единственное, которое, выйдя в феврале месяце с. г. из Сумской области, прошло через южные, даже степные области Украины, а именно: Сумскую, Полтавскую, Кировоградскую, частично Николаевскую, Одесскую, Винницкую, Киевскую и вышло в Житомирскую область [...]

Наряду с боевыми действиями рейд соединения Наумова по южным областям Украины имел большое политическое значение для активизации местного населения в борьбе с оккупантами и своим опытом показал возможности рейдирования крупных отрядов по степным районам. За период рейда соединенные выросло с 530 человек до 1,1 тыс. человек.

С начала рейда и действий в последнее время в северной части правобережья отрядами этого формирования уничтожено: солдат и офицеров противника — 1 551, паровозов — 2, автомашин — 13, бронемашин — 2, железнодорожных мостов — 2.

После указанного большого и сложного рейда соединение Наумова потребовало отдыха, значительного доукомплектования, довооружения и даже некоторой реорганизации.

К моменту нашего прибытия в расположение соединения оно состояло из 4 отрядов, общей численностью 480 человек.

Политико-моральное состояние личного состава здоровое, основная часть состава боееспособная и в майских операциях вместе с формированием Ковпака отряды Наумова показали хорошие образцы боевых действий против оккупантов.

Однако в связи с длительным отсутствием командира Наумова, который находился в Москве на излечении, и в результате малоопытности начальника штаба Мельника, возглавлявшего руководство соединением, дисциплина в отрядах резко ослабла.

Для укрепления этого соединения было переброшено из Москвы 21 человек командного состава, в том числе 4 работника Украинского штаба. На должность комиссара соединения назначен секретарь Винницкого обкома КП(б)У подполковник Кищинский.

В связи с тем, что это соединение партизанских отрядов Наумова после сложного весеннего рейда по южным областям Украины к началу наступления противника на партизанские отряды не удалось полностью переформироваться и получить необходимое вооружение, ему совершенно изменены ранее поставленные задачи и определены новые, а именно:

отобрать из числа партизан соединения 350–400 человек наиболее подготовленных и проверенных в боях партизан, сформировать из них 3 отряда численностью по 120–150 человек, совместно совершить рейд по южной части Житомирской, Киевской и северной части Кировоградской областей, с задачей:

установить связь с действующими партизанскими отрядами в указанных районах; заминировать минами замедленного действия железнодорожные линии: Фастов — Белая Церковь — Смела — Знаменка;

организовать партизанские отряды в районе Чигирин — Смела — Знаменка — Днепрпетровск;

парализовать судоходство по р. Днепр.

После выполнения этой задачи, в случае невозможности базироваться в северной части Кировоградской области, возвратиться для отдыха и получения новой задачи в Житомирскую область.

Соединение партизанских отрядов под командованием командира капитана Маликова, комиссара лейтенанта Бугаенко, начальника штаба Дубравина — молодое, хорошее и боевое, сформированное на территории Житомирской области исключительно из местных партизанских отрядов.

Со дня зарождения этого формирования, на сегодняшний день оно выросло до 2 285 человек. В соединении имеется 8 отрядов численностью от 55 до 478 человек и 2 специальные диверсионные группы. Командный состав этого соединения молодой, но дружный и инициативный. Личный состав — дисциплинированный и боеспособный.

Отличительной чертой соединения Маликова является глубокое знание своих районов действия. С первых же дней своего развития это соединение приступило к организации районных и городских подпольных партийных комитетов, ячеек, групп, которые в настоящее время работают в 11-ти райцентрах и оказывают огромную помощь в росте соединения и в проведении ими боевых операций. Все отряды соединения рассредоточены, закреплены за определенными районами, хорошо изучили местность и, благодаря хорошо поставленной политико-массовой работе, имеют широкие связи с местным населением. Каждый отряд действует самостоятельно.

За период боевых действий с декабря месяца 1942 г. по 1 июля 1943 г. отрядами этого соединения уничтожено: солдат и офицеров противника — 3 387, в том числе офицеров — 71, бронемашин — 7, автомашин — 58, заводов и предприятий — 24, мостов железнодорожных и шоссежных — 25, паровозов — 47, вагонов — 278. Пущено под откос эшелонов противника — 40.

На вооружении этого соединения имеются: винтовок — 1 371, пулеметов — 60, автоматов — 176, пушек — 1, минометов 18, ПТР — 3.

Соединению партизанских отрядов Маликова поставлены новые увеличенные задачи: организовать новые партизанские отряды, активизировать действия партизан в западных районах Житомирской области;

воздействовать на железнодорожные узлы: Житомир, Коростень, Бердичев, Новоград-Вольнский;

заминировать минами замедленного действия железнодорожные участки на линиях: Коростень — Бердичев, Коростень — Шепетовка, Житомир — Новоград-Вольнский [...]

Опытom самых лучших партизанских отрядов установлено, что там, где с их стороны хорошо проводится массово-политическая работа среди населения, где отряды тесно связаны с населением, там партизаны не уязвимы для противника.

Правобережные районы, не взирая на массовый вывоз из них рабочей силы в Германию, еще обладают большими резервами для роста партизанских отрядов. В этих районах призывные возраста после отступления Красной армии почти целиком остались на месте, как не успевшие пройти мобилизацию.

Партизанским отрядам дано указание: наряду с ростом за счет местного населения, на основе развертывания политико-массовой работы создавать в каждом районе, в каждом населенном пункте местные партизанские отряды, выдвигая их для самостоятельной борьбы, не оставляя эти резервы в бездейственном состоянии.

Необходимо отметить, что в тех районах, где отсутствует влияние партизанских отрядов, там стремятся распространить свое влияние на местное население украинские националисты.

В некоторых районах Ровенской, Вольнской и других западных областей, воспользовавшись длительным периодом отсутствия партизанского движения, националистам удалось захватить под свое влияние значительное количество населения.

В последнее время деятельность украинских националистов начала особенно активизироваться. Они создали свои крупные вооруженные отряды, организовали подпольные

типографии. Например, по Ровенской области в Деражнянском районе отряд Береги насчитывает 400 человек, в Степанском районе отряд "Легенды" — 450 человек, в Колкинском районе 2 отряда общей численностью до 425 человек, в районе Цуманских лесов — до 1 тыс. человек, в Каноничи Сарнского района — до 5 тыс. человек, которые имеют на вооружении две 45 м/м пушки и т. д.

Пользуясь растущим обострением населения против немецких оккупантов, националисты зимой и весной этого года видоизменили тактику пропаганды. По-прежнему направляя свою агитацию главным образом против советской власти, они начали резко выступать и против немецких грабей и террора. Цель этого видоизменения пропаганды — привлечение на свою сторону убегающее от немецких репрессий местное население, ищущее пути к организованной и вооруженной борьбе с оккупантами.

В последнее время в связи с быстрым ростом влияния на широкие массы партизанских отрядов украинские националисты с той же целью — перехвата в свои ряды резервов, призывных возрастов — начали именовать свои вооруженные банды партизанскими отрядами. В своей пропаганде они даже обосновывают историческую давность существования националистических партизанских отрядов, ссылаясь на петлюровские банды периода гражданской войны. Например, все вышеуказанные отряды националистов Ровенской области в настоящее время именуют себя партизанскими отрядами.

Активность боевых действий украинских националистов пока незначительна. Согласно их программы они все еще находятся в стадии накопления сил и выжидания удобного момента для выступления. Отряды националистов устраивают засады против партизан и иногда бывают у них стычки с немцами. Основное, чем отличились они в своих т. н. боевых операциях, — это зверское уничтожение мирного польского населения. В Ровенской, Вольнской областях националисты целиком уничтожили десятки польских сел вместе с жителями.

Особенно в больших размерах происходил террор националистов по отношению к польскому населению зимой.

Можно с уверенностью сделать вывод, что эти мероприятия националистов проводились по указке немецких властей с целью отвлечь от себя бурно растущее негодование польского населения гитлеровским режимом, направляя его против украинцев, создавая видимость непримиримой национальной вражды между украинскими и польскими народами, подготавливая раскол между советским и польским правительствами.

Характерно, что, когда партизанские отряды в своих районах действия взяли под защиту польское население от националистов, немцы начали разоружать украинскую полицию, создавать польские полицейские отряды, но направляя их не против националистов, а главным образом против партизан.

По последним сведениям от Ковпака и других командиров партизанских отрядов националисты стремятся распространить свое влияние в районах Киевской, Житомирской и других южных областей Украины для создания своих ячеек и вооруженных отрядов.

Однако местное население под действием все расширяющегося партизанского движения начало хорошо отличать партизанские отряды от националистических банд. Рядовой состав этих банд также начинает уходить из под влияния националистических вожаков.

Партизанским отрядам дано указание всячески разоблачать перед населением руководителей украинских националистов, как явных предателей украинского народа и разлагать их вооруженные силы [...]

Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности

Т. А. Строчак

**З ДОВІДКИ УШПР ЦК КП(б)У ПРО ХІД ВИКОНАННЯ
ПАРТИЗАНАМИ УКРАЇНИ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОГО ПЛАНУ
БОЙОВИХ ДІЙ З 1 КВІТНЯ ПО 1 СЕРПНЯ 1943 Р.**

Совершенно секретно

Секретарю Центрального
Комитета КП(б) України
тов. Н. С. Хрущеву

Справка

**о ходе выполнения партизанскими отрядами Украины весенне-летнего плана
боевых действий с 1 апреля по 1 августа 1943 г.**

К началу боевых действий партизанских отрядов по выполнению весенне-летнего плана, утвержденного ЦК ВКП(б), обстановка в районе деятельности партизанских отрядов характеризовалась следующим:

к 1 апреля 1943 г. была закончена в основном переброска крупных соединений партизанских отрядов на правобережье Украины;

одновременно на левобережье были выведены из Хинельских и Клетнянских лесов партизанские отряды Попудренко, Салая, Рудича, Матиенко, Шкрябача и Пискарева для боевых действий и организации связи с партизанскими отрядами, действующими в восточной части Киевской и западной части Черниговской областей;

к этому времени созданы областные штабы партизанского движения в Киевской, Житомирской, Ровенской, Черниговской, Полтавской, Сумской, Каменец-Подольской¹ и Вольнской областях.

На связи с ЦК КП(б)У и Украинским штабом партизанского движения находилось 74 отряда, насчитывающих до 15 тыс. бойцов, значительная часть которых дислоцировалась на правобережье Украины.

За отчетный период боевые действия партизанских отрядов проходили в обстановке подготовляемого немецким командованием весенне-летнего наступления. В целях обеспечения работы своих коммуникаций по переброске к фронту войск и вооружения противник вынужден был бросать против партизанских отрядов крупные карательные экспедиции с участием регулярных частей, применением танков и авиации, одновременно в городах и районах значительно усиливая гарнизоны [...]

Для дальнейшего развития партизанского движения Украинским штабом с 1 апреля по 1 августа 1943 г. проведены следующие мероприятия:

В соответствии с решением ЦК КП(б)У в тыл противника было направлено 14 групп организаторов партизанского движения численностью 152 человека, в числе которых посланы уполномоченные ЦК и Украинского штаба партизанского движения. Большинство из этих групп на 1 августа выросли в крупные самостоятельные партизанские отряды: например, отряд тов. Салая насчитывает 650 человек, отряд тов. Рудича 250 человек, отряд тов. Слюсарева 180 человек, отряд тов. Корчагина 150 человек, отряд тов. Кожухаря до 600 человек и др.

На постоянную работу в отряды посланы 8 командиров из аппарата штаба. Руководящие работники ЦК КП(б)У и Украинского штаба, находясь в отрядах, довели

¹ Тепер Хмельницька область.

весенне-летний план боевых действий партизанских отрядов до исполнителя и на месте разрешили целый ряд принципиальных вопросов его выполнения. Четыре работника штаба и в настоящее время находятся в партизанских отрядах.

Особенно большое влияние на всю деятельность украинских партизан оказало более чем двухмесячное пребывание в тылу противника секретаря ЦК КП(б)У тов. Коротченко с группой партийных и оперативных работников ЦК КП(б)У и Украинского штаба партизанского движения.

С 1 апреля по 1 августа 1943 г. партизанское движение Украины выросло на 42 отряда и 31 группу. В ряды народных мстителей дополнительно влилось 9 963 человека.

По состоянию на 1 августа 1943 г. ЦК КП(б)У и Украинский штаб партизанского движения имеют постоянную связь со 116 партизанскими отрядами и 31 группой, насчитывающих 25 444 партизан и партизанок.

Снабжение вооружением и боеприпасами

Центральным местом в обеспечении подготовки к выполнению весенне-летнего плана являлось снабжение отрядов боеприпасами, вооружением, мино-подрывной техникой, медикаментами и средствами связи [...]

За период с 1 апреля по 1 августа совершено 338 самолетовылетов вместо намеченных по плану 250 самолетовылетов. Отрядам доставлено 260 т груза вместо намеченных по плану 190. Партизаны получили свыше 30 тыс. кг тола, две 45 м/м пушки, 79 пулеметов, 1 766 автоматов, 48 минометов, 74 ПТР, 1 129 винтовок и карабинов, 78 раций, 4 401 патронов и питание к рациям, медикаменты и прочее [...]

Кадры

ЦК ВКП(б) и Украинским штабом с 1 апреля по 1 августа 1943 г. было подготовлено и направлено в партизанские отряды 380 человек, в том числе: командно-начальствующего состава — 122, партийно-политических и культпросветработников — 58, инструкторов-минеров — 67, радистов и шифровальщиков — 87, медицинских работников — 34.

В связи с тем, что отряды имеют возможность готовить командиров диверсионных групп и разведчиков непосредственно на месте, в тыл противника заброшено вместо намеченных по плану 36 групп только 14.

В настоящее время в крупных соединениях создаются постоянные спецшколы для подготовки командиров диверсионных групп. Созданная в июне месяце школа в соединении Сабурова в составе 120 человек со сроком обучения один месяц уже дала хорошие результаты [...]

Боевые действия партизанских отрядов

Несмотря на то, что противник значительно укрупнил гарнизоны, усилил охрану каждого километра своих коммуникаций и начал широко применять технику наступления крупными частями с танками и большим количеством авиации против партизанских отрядов, украинские партизаны за отчетный период с 1.04.1943 г. по 1.08.1943 г. нанесли противнику огромный урон.

В боях с немецкими оккупационными войсками партизанские отряды не только численно выросли, но еще больше окрепли и закалились.

В течение весенних месяцев партизанские соединения успешно применили тактику совместных операций против крупных гарнизонов противника, например:

8.04.1943 г. соединения Ковпака, Федорова и Мельника произвели совместный налет на суда речной флотилии на р. Припять и на карательные отряды в местечке Ломаче (15 км юго-западнее Наровли). В результате массированного огня артиллерии, минометов

и пулеметов, внезапно открытого партизанами по карательным отрядам и каравану судов противника, были уничтожены: 3 парохода, 5 бронекатеров, 1 мотолодка, 5 барж. Убито 330 гитлеровцев и взято в плен 24 чехословака. Партизанами захвачены трофеи: 4 пушки, 14 пулеметов, 30 винтовок, 800 снарядов, 39 тыс. патронов. Потери партизан: убит — 1, ранено — 3.

11.04.1943 г. также совместными действиями партизанских соединений Ковпака, Федорова и Мельника был внезапно атакован и разгромлен крупный гарнизон противника в г. Брагин, под защитой которого находилось Гомельское областное управление.

В результате налета убит генерал внутренних войск, гебитскомиссар Гомельской области и истреблены 461 солдат и офицер. Уничтожено 5 различных складов, вся местная промышленность, 9 мостов общей длиной 250 м, захвачены большие трофеи [...]

С большим мастерством проведены соединениям Ковпака, Руднева ряд боевых операций при выполнении задач по выходу в Прикарпатскую Украину. Совершив с 12.06.1943 г. по 19.07.1943 г. свыше 350-километровый рейд и причинив противнику большой урон на железнодорожных линиях Сарны — Олевск, Ровно — Сарны, Ровно — Ковель, Львов — Здолбунов, соединение вышло в Станиславскую область¹ и нанесло первый удар по нефтепромыслам противника.

Только в результате 7-дневных операций с 11.07.1943 г. по 19.07.1943 г., во время которых соединение трижды вышло из окружения, противнику нанесен следующий урон: на нефтепромышленных районах Биткув, Яблонка, Дзвиняч (35 км юго-западнее Станислава) разрушены нефтеперегонный завод, завод переработки автоцетилена с полным оборудованием, 32 нефтевышки с суточной производительностью 48 т, резервуары с нефтью 565 т, бензина 12 т, нефтепровод, 2 электростанции, 5 дизелей, 2 ремонтных мастерских, научно-исследовательскую лабораторию и узел связи с полным оборудованием: разгромлены районные центры: Большевец и Славетин Станиславской области; в Пасечна (1 км северо-западнее Станислава) уничтожена насосная нефтестанция и газораспределитель, обслуживающие г. Станислав; в с. Завуй (20 км западнее Станислава) уничтожена электростанция.

Кроме этого, взорваны 4 железнодорожных моста общей длиной 125 м, сожжены и взорваны 13 мостов на шоссейных дорогах общей длиной 1 365 м; сбито 2 самолета, уничтожено 2 пушки, 130 автомашин, 7 мотоциклов, истреблено 783 солдата и офицера противника.

Особенно большой урон противнику нанесен диверсионными действиями украинских партизанских отрядов на железнодорожных коммуникациях. По неполным данным за период с 1.04.1943 г. по 1.08.1943 г. при крушении поездов убито до 15 тыс. солдат и офицеров, уничтожено и повреждено 349 паровозов, разбито 4 132 вагона с большим количеством различных военных грузов.

В связи с тем, что противник сильно укрепил все железнодорожные узлы и мосты, превратив их в своеобразные крепости, партизанские отряды перенесли свои удары на перегоны железных дорог.

В результате потери противника в подвижном составе не только не уменьшились, но резко возросли. Если за три месяца с 1.04.1943 г. по 1.07.1943 г. пущено под откос 197 поездов, то только за один месяц пущено по неполным данным отрядами, с которыми имеется радиосвязь, 148 эшелонов и 4 бронепоезда.

Особенно больших успехов по нарушению работы коммуникаций добились партизанские отряды соединения Сабурова. Генерал-майор Сабуров впервые применил тактику массовых диверсий по заранее разработанному плану. Каждый отряд его соединения имеет

¹ Тепер Івано-Франківська область.

конкретный закрепленный за ним участок железной дороги и определенную базу, с которой производятся боевые действия. Только за 3 месяца с 1.04.1943 г. по 1.07.1943 г. соединением Сабурова пущено под откос 63 поезда.

Соединение генерал-майора Федорова на участке железной дороги Ковель — Сарны, впервые применив в массовом масштабе новые противополоездные мины замедленного действия, специально изготовленные для партизан Украинским штабом и доставленные в отряды, фактически вывело из строя весь этот участок железной дороги.

Успешно проводит систематические диверсии на коммуникациях противника соединенные тов. Маликова.

Испытывая острый недостаток в паровозах, противник в последнее время вынужден применять на железных дорогах маломощные и быстро приходящие в негодность паровозы.

Наряду с укрупнением гарнизонов для охраны коммуникаций противник на многих важных железнодорожных магистралях отказывался от ночного движения поездов, пропуская воинские эшелоны только днем, после тщательной проверки путей дрезинами, контрольными поездами, зачастую прикрывая прохождение воинских эшелонов бронепоездами и авиацией.

В настоящее время партизанские отряды систематически воздействуют на железнодорожные участки, подходящие к железнодорожным узлам: Коростень, Сарны, Ковель, Ровно, Здолбунов, Шелетовка, Новоград-Вольнский, Киев, Фастов, Житомир, Казатин, Нежин, Бахмач, Белая Церковь, Смела и Знаменка.

В результате боевых действий украинскими партизанскими отрядами с начала Отечественной войны по 1 августа 1943 г. уничтожено 90 520 солдат и офицеров противника, 7 233 предателей, 29 самолетов, 324 танка и бронемашин, 12 бронепоездов, 94 пушки, 2 190 автомашин, 174 склада и базы; разгромлено 55 штабов; пущено под откос 539 эшелонов, при этом разбито 443 паровоза и 8 002 вагона; разрушено 585 железнодорожных и шоссежных мостов, 8 железнодорожных станций, 6 электростанций, 106 промышленных предприятий, 32 нефтяные вышки и прочее.

Наряду с этим партизанами захвачены трофеи: 35 пушек, 771 пулемет, 141 миномет, 5 танков и бронемашин, 8 514 винтовок и большое количество разного имущества и продовольствия.

Особенно большие потери понес противник в период выполнения партизанскими отрядами весенне-летнего плана боевых действий. Если за 21 месяц с начала Отечественной войны по 1 апреля 1943 г. партизанами было уничтожено 65 494 солдат и офицеров противника, 14 самолетов, пущено под откос 195 поездов и разбито при том 100 паровозов и 3 870 вагонов, это только за последние 4 месяца, с 1 апреля по 1 августа, уничтожено 25 032 солдата и офицера, 15 самолетов, пущено под откос 344 поезда, разбито 343 паровоза и 4 132 вагона.

Таким образом, партизанские отряды Украины, выполняя весенне-летний план, своими боевыми действиями, особенно на правобережье с 1.04.1943 г. по 1.08.43 г., не только нанесли противнику большой урон, но и оттянули на себя крупные войсковые части с танками и авиацией, предназначавшиеся для использования на советско-германском фронте [...]

Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности
14.04.1943 г.

Т. А. Строчак

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЦК КП(б)У ВЕРХОВНОМУ
ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧУ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ СРСР
ПРО ХІД ВИКОНАННЯ ПАРТИЗАНАМИ УКРАЇНИ ПЛАНУ
БОЙОВИХ ДІЙ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНІВ НА ВЕСНЯНО-
ЛІТНІЙ ПЕРІОД 1943 Р.

(Не раніше 15 серпня 1943 р.)

Верховному Главкомандуючому
маршалу Советского Союза
тов. И. В. Сталину

Выполняя утвержденный Вами весенне-летний план боевых действий, партизанские отряды Украины с 1 апреля по 15 августа 1943 г. значительно выросли и активизировали борьбу с немецкими оккупантами.

За этот период общее количество вооруженных партизан, имеющих связь с ЦК КП(б)У, увеличилось с 15 до 26 тыс., количество отрядов, с которыми установлена регулярная радиосвязь, выросло с 74 до 147.

Боевые действия партизанских отрядов проходили в обстановке подготавливаемого немецким командованием летнего наступления, когда противник в целях охраны коммуникаций во всех городах и райцентрах, на железнодорожных мостах, узлах и станциях, особенно в Киевской, Житомирской, Ровенской, Черниговской и Сумской областях, резко увеличил свои гарнизоны, укрепил каждый километр железной дороги и наряду с этим бросил против партизан крупные регулярные части с танками и самолетами.

Только в одной операции с 25 июня по 15 июля с. г. против партизанских отрядов Житомирской области действовали регулярные части противника численностью свыше 60 тыс. человек, в июне месяце против партизан Черниговской области — до 25 тыс. человек, в июле и августе месяцах в Станиславской области¹, против одного соединения Ковпака вели бои 3 немецких дивизии общей численностью до 30 тыс.

Однако, несмотря на крупные карательные экспедиции противника с применением артиллерии, танков и авиации, партизанское движение за указанный период выросло, активизировалось и широко охватило новые области Украины: Ровенскую, Волынскую, Винницкую, Станиславскую, Каменец-Подольскую².

Крупные партизанские отряды Андреева, Иванова, Хижняка, Рудича, Слюсарева находятся на марше во Львовскую, Дрогобычскую, Тернопольскую, Черновицкую области и в Молдавию.

Партизанские отряды Украины, действующие на коммуникациях, вынудили противника не только усилить охрану и оборону железных дорог, но и оттянули на себя свыше 100 тыс. регулярных войск, предназначенных для использования на советско-германском фронте.

В результате боевых действий партизанских отрядов с 1 апреля по 15 августа 1943 г. уничтожено более 31 тыс. гитлеровцев, 60 танков и бронемашин, 15 самолетов; разгромлено 7 крупных гарнизонов, потоплено 14 судов; взорвано 44 железнодорожных моста, разрушено 32 нефтяных вышки и много других промышленных предприятий и складов.

¹ Тепер Івано-Франківська область.

² Тепер Хмельницька область.

Особенно мощные удары нанесли противнику на коммуникациях. Если за 21 месяц с начала Отечественной войны по 1 апреля 1943 г. партизанами было пущено под откос 195 поездов и при этом разбито 100 паровозов и 3 870 вагонов, это только за четыре с половиной месяца, с 1 апреля по 15 августа с. г., по неполным данным, пущено под откос 576 поездов, разбито 497 паровозов и 5 683 вагона, убито при этом свыше 22 тыс. оккупантов и уничтожено большое количество техники, боеприпасов и разного военного имущества.

Применение в массовом масштабе специальных противопоездных мин замедленного действия позволило украинским партизанам значительно повысить эффективность диверсий на железных дорогах, несмотря на усиление противником охраны каждого километра пути и превращения железнодорожных мостов и узлов в сильно укрепленные пункты.

В результате массового применения новых противопоездных мин замедленного действия только одним соединением генерал-майора Федорова за один месяц, с 7 июля по 10 августа с. г., пущено под откос 123 эшелона и полностью парализована работа железнодорожного узла Ковель. Значительных результатов добились также и соединения генерал-майора Сабурова, полковника Маликова в Житомирской области, отряды генерал-майора Ковпака в Станиславской области, соединения Ушакова, Хитриченко, Таранушенко в Киевской области и соединения Попудренко, Бовкуна в Черниговской области.

В настоящее время партизаны Украины систематически воздействуют на железные дороги, проходящие к узлам: Коростень, Сарны, Ковель, Ровно, Здолбуново, Шепетовка, Новоград-Волынский, Киев, Фастов, Житомир, Казатин, Смела, Зменка, Нежин, Бахмач.

Опыт боевых действий партизанских отрядов показал, что затраченные средства на доставку самолетами в отряды необходимого вооружения и особенно взрывчатых веществ целиком и полностью себя оправдали. В среднем за весенне-летний период на каждый самолетовылет с толом и боеприпасами приходится по 4 крушения поездов, а на каждую тонну выброшенного тола — до 20 крушений, не считая взрывов мостов, минирования автомобильных дорог и других объектов.

Опыт также показал, что активность боевых действий и эффективность борьбы партизанских отрядов на коммуникациях в большей степени зависит от количества доставляемых партизанам взрывчатых веществ и боеприпасов.

Между тем, многие партизанские отряды, систематически воздействующие на коммуникации противника, на сегодняшний день полностью израсходовали выброшенные в мае—июне 1943 г. взрывчатые вещества и боеприпасы. Кроме того, за этот период установлена связь с новыми партизанскими отрядами, насчитывающими до 10 тыс. человек, которые с начала Отечественной войны не получили никакой помощи и в настоящее время остро нуждаются в снабжении вооружением и боеприпасами.

Для дальнейшей активизации боевых действий партизанских отрядов и для развития партизанского движения во Львовской, Тернопольской, Дрогобычской, Черновицкой областях, а также в южных, степных областях Украины и Молдавии и для усиления удара по коммуникациям противника необходимо в ближайшее время выбросить взрывчатые вещества, боеприпасы, средства связи и медикаменты [...]

Секретарь Центрального Комитета КП(б) Украины
август 1943 г.

Н. С. Хрущев

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЦК КП(б)У ВЕРХОВНОМУ
ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧУ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ СРСР
ПРО ХІД РЕЙДУ СУМСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО
З'ЄДНАННЯ В СТАНІСЛАВСЬКУ ОБЛАСТЬ¹

(19 серпня 1943 р.)

Верховному Главнокомандуючому
маршалу Советского Союза
тов. И. В. Сталину

**О ходе рейда партизанского соединения Героя Советского Союза
генерал-майора Ковпака в Станиславскую область**

Выполняя утвержденный Вами план дальнейшего развития партизанского движения на Украине, соединение Ковпака общей численностью 1 732 человека 12.06.1943 г. выступило из северной части Житомирской области в Прикарпатскую Украину для развития партизанского движения, удара по нефтяным промыслам и коммуникациям врага.

По пути своего движения отряды Ковпака пересекли железнодорожные линии Ровно — Ковель, Львов — Здолбунов, Тернополь — Шелетовка, Станислав — Коломыя, форсировали реки Луч, Горынь и Днестр, разгромили 3 районных центра с гарнизонами и 19.07.1943 г. выйдя в Станиславскую область нанесли первый удар по нефтяным промыслам.

Противник, поняв важность проникновения крупного партизанского соединения в его глубокий тыл и развития там партизанского движения, бросил против Ковпака 4, 6, 12, 13 и 26-й полки полиции "СС", 3 полка мадьяр, 5 отдельных батальонов казаков, бельгийцев и жандармерии, всего около 3-х дивизий, при поддержке танков, артиллерии и авиации и начал ожесточенные бои с целью уничтожения соединения.

В результате 20-дневных упорных боев Ковпак 11 раз выходил из окружения, каждый раз нанося противнику большие потери.

По неполным данным, поступившим от Ковпака, за время рейда истреблено более 5 тыс. солдат и офицеров; только в последних боях разгромлено 2 полка "СС", пущено под откос 12 эшелонов, повреждено и уничтожено 14 паровозов, 89 вагонов и платформ, 167 автомашин, 3 самолета, 7 танков, 3 бронемашин, 25 мотоциклов. Разрушено 32 нефтяных вышки, резервуары с 600 т нефти, 2 нефтеперегонных завода, 12 железнодорожных и 13 шоссежных мостов, мастерские и ряд других объектов.

В боях с врагом отряды Ковпака понесли потери убитыми и ранеными более 200 человек. Тяжело ранен четырежды орденносец комиссар соединения генерал-майор Руднев.

В связи с израсходованием снарядов и мин, гибелью конского состава и выхода из окружения отдельными группами, Ковпак вынужден был лишиться своих орудий и минометов 82 м/м, оставив у себя только легкое вооружение, винтовки, автоматы, пулеметы и ПТР.

В настоящее время партизанские отряды Ковпака, находящиеся в 50–100 км юго-западнее г. Станислава, остро нуждаются в оказании им срочной помощи медика-

¹ Тепер Івано-Франківська область.

ментами, средствами связи, боеприпасами, взрывчатыми веществами и вывозом тяжело раненых [...]

Учитывая исключительную важность развития партизанского движения в Прикарпатской Украине и особые заслуги перед Родиной соединения Ковпака, необходимо своевременно оказывать ему помощь.

ЦК КП(б)У просит Вашего распоряжения маршалу авиации тов. Голованову о переброске для соединения Ковпака 15 т разного груза и вывоза тяжело раненых.

Начальник штаба АДД генерал-лейтенант авиации тов. Шевелев считает возможным выполнение данной операции.

Секретарь Центрального Комитета КП(б) Украины
19.08.1943 г.

Н. С. Хрущев

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЦК КП(б)У ВЕРХОВНОМУ
ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧУ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ СРСР
ПРО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПАРТИЗАНАМИ УКРАЇНИ
ВІЙСЬКАМ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ У ФОРСУВАННІ РІК ДНІПРО,
ДЕСНА І ПРИП'ЯТЬ

(2 жовтня 1943 р.)

Тов. И. В. Сталину

В дополнение к моей записке от 28.09.1943 г. сообщаю, что партизанские отряды Украины под командованием товарищей Покровского, Бовкуна, Тарануценко, Ушакова и Хитриченко, общей численностью 7 тыс. человек, выполняя Ваши указания по захвату и удержанию переправ через р. Припять на участке Мозырь — Чернобыль, донесли:

Соединения товарищей Покровского и Ушакова 25.09.1943 г. заняли районный центр Ново-Шепеличи и прилегающие к нему населенные пункты в радиусе 15 км.

При захвате Ново-Шепеличи уничтожено 80 человек противника, захвачено 5 пулеметов, большое количество боеприпасов, 7 складов с продовольствием, сыпной пункт с хлебом и 700 голов рогатого скота.

Удерживая Ново-Шепеличи, партизаны, совместно с населением, навели через р. Припять мост длиной 170 м, построили 2 паромы и подготовили 50 лодок. Через навешенный мост паромами и лодками полностью переправились 13 частей 15 СК.

Партизанское соединение тов. Таранюка, численностью 2,5 тыс. человек, 25.09.1943 г. захватило переправу через р. Припять у с. Кривая Гора (12 км севернее Чернобыля) и обеспечило полностью переправу частей генералов товарищей Лагова и Людникова.

Партизанское соединение тов. Бовкуна 23.09.1943 г. овладело переправами через р. Днепр в районе Теремцы и через р. Припять — в районе Оташев и обеспечило полностью переправу частей 17 СК.

По донесению командира соединения тов. Покровского и комиссара тов. Чепурного командующий Центральным фронтом генерал армии тов. Рокоссовский за захват переправ и содействие войскам Центрального фронта в форсировании р. Припять объявил партизанам благодарность.

В подтверждение донесений командиров партизанских отрядов мне, командующему Центральным фронтом и в Украинский штаб партизанского движения поступили следующие донесения от командиров соединений 60-й армии:

“Партизанские соединения Киевской области, где командир Покровский, комиссар Чепурной, командир Ушаков, комиссар Волков, под общим командованием Украинского штаба партизанского движения до прихода наших частей заняли с боем районный центр Ново-Шепеличи и прилегающие к нему села, а также построили своими силами мост через р. Припять, 2 парома, изготовили 50 лодок. Эти мероприятия обеспечили переправу 13 частей 15 корпуса. Всю безопасность обеспечили партизаны.

Заместитель командира 15 СК полковник
Командир 8 СД полковник

Иванов
Гудзь”

30.9.1943 г.

О действиях партизанского соединения тов. Тарануценко командир 8 СД 30.09.1943 г. полковник Гудзь сообщил мне следующее:

“За время с 17 по 22 сентября партизанские отряды Тарануценко оказывали частям 8 СД помощь в переправе через реки Десна, Днепр, Припять. Вели разведку в направлении Старолесье, Кошовка, Парыщев. Передали данные о противнике, устранили мины с дорог. Установили подход резерва противника в районах Ново-Парыщеве, Кошовка, Старолесье, Перки. Обеспечивали проводниками переправляющиеся части дивизии и вели разведку”.

Партизанские отряды Украины, не прекращая систематического воздействия на коммуникации противника, продолжают оказывать всемерное содействие частям Красной армии в форсировании рек Припять и Днепр, а также участвуют совместно с частями Красной армии в военных действиях.

Н. С. Хрущев

2.10.1943 г.

ДОПОВІДНА ЗАПІСКА ЦК КП(б)У ЦК ВКП(б) ПРО БОЙОВІ ДІЇ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ З 1 ЖОВТНЯ 1943 Р. ПО 1 СІЧНЯ 1944 Р.

(Не раніше 1 січня 1944 р.)

Центральний Комітет ВКП(б)
тов. І. В. Сталіну

О боевых действиях партизан Украины за период с 1.10.1943 г. по 1.01.1944 г.

На всем протяжении линии 1, 2, 3 и 4-го Украинского фронтов и в глубоком тылу противника, украинские партизанские отряды, в соответствии с утвержденным ЦК КП(б)У планом, продолжали боевые действия на железнодорожных и шоссейных комму-

никациях, срывая воинские перевозки врага, уничтожая его гарнизоны, живую силу и технику. Одновременно партизаны, действующие в прифронтовой полосе, ударом с тыла по немецким войскам облегчали Красной армии захват населенных пунктов, сохранение промышленных объектов от разрушения и срывали мероприятия противника по угону населения в Германию.

За период с 1 октября 1943 г. по 1 января 1944 г. партизанскими отрядами Украины, имеющими постоянную радиосвязь с ЦК КП(б)У, уничтожено 37 004 солдат и офицеров противника, пушено под откос и подорвано 884 немецких эшелона.

В результате крушений и проведенных партизанами боевых операций разбито 882 паровоза, 7 965 вагонов и платформ, 1 017 автомашин, 229 танков и бронемашин; уничтожено 36 самолетов. Кроме того, взорвано и разрушено 47 железнодорожных мостов, 115 мостов на шоссе и дорогах и 23 разных склада.

Украинские партизаны держат под систематическим воздействием железные дороги: Брест — Ковель — Коростень; Ковель — Здолбунов — Бердичев — Казатин; Тернополь — Жмеринка; Проскуров — Шепетовка — Коростень; Жмеринка — Бердичев — Коростень и Ровно — Луинец. Железные дороги Ковель — Коростень и Ковель — Казатин работают только в дневное время.

15 ноября 1943 г. отряды соединения Героя Советского Союза генерал-майора тов. Ковляка по заданию ЦК КП(б)У разгромили вражеские гарнизоны, с боем ворвались на станции Олевск и Сновидовичи на железной дороге Сарны — Коростень. В результате операции на ст. Олевск уничтожены: эшелон в составе 45 вагонов со снарядами — 1 100 т; эшелон — 45 вагонов с живой силой и инженерным железнодорожным имуществом; эшелон — 59 вагонов с продовольствием и обмундированием общим весом до 1 тыс. т; эшелон с танками и пушками. Кроме того, частично повреждены — 53 вагона и платформы с автомашинами, горючим и боеприпасами, 22 классных вагона с живой силой. Разрушены водочапка, служебные помещения, телефонная связь и 1,4 тыс. м железнодорожного полотна.

С 15 ноября и по сегодняшний день соединение, удерживая участок железнодорожного пути, ведет бой с противником пытающимся восстановить движение поездов на дороге. За это время убито и ранено до 750 немецких солдат и офицеров, уничтожено 12 паровозов и до 300 вагонов. Противник в страхе перед партизанами подготовил к эвакуации все железнодорожные станции от Коростеня до Олевска. На станциях Белоковичи, Сарны, Ракитно увеличены гарнизоны, срочно возводятся оборонительные сооружения.

Соединение партизанских отрядов Героя Советского Союза генерал-майора тов. Сабурова, выполняя указание ЦК КП(б)У, 17 ноября после 20-часового боя очистили город и железнодорожный узел Овруч от немецких захватчиков. 19 ноября части Красной армии вступили в город, где были встречены партизанами и населением.

В результате решительных действий партизан в городе сохранены основные промышленные предприятия, в том числе: электростанция, водопровод, кожевенный завод и мельница. Партизанами захвачены: склад с боеприпасами, 5 продовольственных и 2 обозно-вещевых складов, 200 т бензина и другие трофеи. Противник потерял свыше 850 убитых и раненых солдат и офицеров. Потери партизан — убито 40 и ранено 30 народных мстителей. Уже 17 ноября 1943 г. в г. Овруч работали партийные и советские организации.

Наряду с боевой деятельностью партизанские соединения Украины проводят подготовку резервов для Красной армии, частично уже теперь перебрасывая их через линию

фронта. Генерал-майор тов. Ковпак подготовил 677 человек и передал их 4-й гвардейской воздушно-десантной дивизии. Действующее в Ровенской области соединение тов. Федорова подготовило 1,3 тыс. человек. Отряды генерал-майора тов. Бегмы проводят военное обучение 1,5 тыс. человек. Эту же работу ведет соединение каменец-подольских партизан.

С 1 октября 1943 г. по 1 января 1944 г. с частями Красной армии соединилось 76 отрядов, численностью 15 472 бойца. Основной их состав направлен на пополнение частей Красной армии. Всего передано воинским частям и в райвоенкоматы 9 937 человек. На партийной и советской работе оставлено до тысячи человек. Остальные отпущены по месту жительства.

В настоящее время в тылу противника на территории Украины, только имеющих постоянную радиосвязь с ЦК КП(б)У, действует свыше 35 тыс. вооруженных партизан, выполняющих поставленную перед ними задачу — непрерывно воздействовать на железнодорожные и шоссейные коммуникации противника. За время Отечественной войны, по неполным данным, украинские партизаны, имевшие постоянную связь с ЦК КП(б)У, уничтожили 168 178 солдат и офицеров противника; пустили под откос и подорвали 2 001 эшелон и 16 бронепоездов. В результате взрывов и крушений разбито 1 925 паровозов, 56 324 вагона, платформы и цистерны. Кроме того, взорвано и сожжено 10 железнодорожных станций, 99 железнодорожных мостов, 542 моста на шоссейных дорогах, 35 речных судов, 220 разных складов, 148 промышленных предприятий, 8 электростанций, 161 узел связи и 57 396 т нефти; разбито и подорвано 555 танков и бронемашин, 3 501 автомашина и уничтожено 58 самолетов.

К 1 января 1944 г. районы Житомирской, Ровенской, Волынской областей в квадратах Овруч — Ельск — Столин — Сарны — Белоковичи и Столин — Брест — Ковель — Сарны полностью находятся под влиянием и контролем украинских партизан. Немецкие гарнизоны размещены только вдоль линии железных дорог и далее их влияния не имеют. Используя это обстоятельство и разрыв линии фронта от Овруча до Ельска, Украинский штаб партизанского движения за последние 12 дней декабря 1943 г. перебросил партизанским отрядам автогужевым транспортом более 150 т боеприпасов, взрывчатых веществ и вооружения. Запланировано на январь 1944 г. и подвезено к линии фронта для переброски партизанами еще 300 т.

Центральный Комитет КП(б) Украины дал указание всем партизанским отрядам усилить диверсионную деятельность на железнодорожных и шоссейных коммуникациях противника. По мере продвижения войск Красной армии на запад партизанским формированиям выделить наиболее боеспособную часть и направить в западные и юго-западные районы Украины — Волынскую, Львовскую, Дрогобычскую, Тернопольскую, Станиславскую¹, Черновицкую области и Молдавскую ССР для боевых операций на железнодорожных и шоссейных коммуникациях.

Секретарь Центрального
Комитета КП(б) Украины

Н. С. Хрущев

декабрь 1943 г.

¹ Тепер Івано-Франківська область.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УШПР ЦК КП(б)У
ПРО БОЙОВІ ДІЇ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ВІЙСЬК
ПРОТИ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ В БЕРЕЗНІ—КВІТНІ 1944 р.

(10 травня 1944 р.)

Секретарю
Центрального Комітета КП(б)У
тов. Н. С. Хрущеву

**Докладная записка
об активных операциях немцев против украинских партизан
в марте-апреле с. г.**

Во второй декаде марта с. г. немцы, активизируя свои действия по оказанию сопротивления наступающим частям Красной армии в районе Ковель, Луцк, Броды, Тернополь, Бучач, одновременно предприняли ряд операций против украинских партизан, имея цель обезопасить свой войсковой тыл и стратегические рубежи этого участка фронта.

Здесь, как нигде, немцы ощущали расстройство своего тыла в результате боевых действий партизан соединения генерал-майора Федорова, генерал-майора Наумова, подполковников Вершигоры и Маликова, майора Иванова, командиров Грабчака, Подкорытова, Коротченко, Рудича, Шангина, Артохова, Чижова и других.

По неполным данным, эти партизанские соединения своими ударами по гарнизонам противника и диверсиями на коммуникациях в марте — апреле с. г. отвлекли на себя не менее 10 дивизий немцев и мадьяр, вынужденных предпринимать боевые действия для защиты и охраны узлов и коммуникаций Бреста, Ковеля, Хелма, Владимир-Вольнского, Соколя, Львова, Перемышля, Ярославля.

В конце февраля — начале марта против партизан соединений Федорова и Маликова в районе Ковеля немцы вынуждены были мобилизовать 4 тыс. [человек] гарнизона Ковеля и оттянуть с других участков до 7 батальонов немцев, создав в окружающих селах сильные заслоны, предотвратив этим возможность занятия Ковеля партизанами.

Одновременно с этим западнее Львова немцы сильно были встревожены появлением партизанских соединений Вершигоры и Наумова, приняв их за армейские формирования, прорвавшиеся в глубокий быд.

Эти соединения, разрушив железнодорожные мосты на линии Варшава — Львов, повредив другие коммуникации, связывающие Львовский узел с западом, артиллерийским огнем разгромив оборонный завод “Сталева Воля”, заставили немцев мобилизовать против себя гарнизон Львова и вызвать 3 легкопехотные дивизии, поддержанных танками и авиацией.

Несколько раз, попадая в плотное кольцо окружения, но искусно ведя бои и маневрируя, партизаны уходили в новые районы, сохраняя живую силу и нанося немцам солидные потери.

Соединение Вершигоры в условиях непрерывного преследования и боевых действий, пройдя Галицию, восточную Польшу, подойдя к границам Восточной Пруссии, вышло в район Брест — Кобрин и отошло в лесные массивы Белоруссии, южнее Барановичей.

Соединение Наумова в течение 10 дней с боями из района Ярославль — Перемышль шло в район Брод. Две дивизии немцев преследовали Наумова, оттянув воинские части из Радзехув и Крыстонополь. К утру 2 марта партизаны Наумова очутились в плотном кольце окружения в районе Рава-Русская, однако решительной атакой прорвали кольцо, с

хода форсировали р. Западный Буг и с обозом более 150 подвод с больными и ранеными 7.03.1944 г. вышли к Турзэ (21 км западнее Брод).

Соединение Наумова и отряд Кореневского, находясь в районе 20 км западнее Брод с 9 по 15 марта вели бои с полком карателей, поддержанных 15 танками при воздействии с воздуха до 40 самолетов.

Партизаны с соединения Грабчака с 26.03.1944 г. по 2.04.1944 г. были окружены немцами в районе Челищевиче — Перехресьце (25 км юго-восточнее Кобрин). Болотами партизаны вышли из окружения, нанеся противнику тяжелые потери.

Против партизан Подкорытова и других отрядов в районе Кобрин — Дрогичек, а также для охраны коммуникаций на этом участке действовали более десяти дней, т. е. до 21.04.1944 г., 6-я и 9-я дивизии противника.

Активные операции немцы предприняли против соединения Коротченко в районе Голвно (20 км севернее Любомля) и отряда Рудича в районе Буглер (50 км северо-западнее Ковеля). Против партизан в этих районах действовала мадьярская дивизия и 2 полка немцев.

По данным командиров соединений Иванова и Грабчака состоянием на 15.04.1944 г., для охраны коммуникаций от партизан — Брест — Любомль, Брест — Ладава — Малорыта — Любомль, Брест — Барановичи, Кобрин — Береза, Антополь — Дрогичек — Крулевский канал — немцы сосредоточили 3 мадьярских дивизии.

Борьба немцев с украинскими партизанами и связанное с этим отвлечение вооруженных сил противника, а также удары партизан по гарнизонам и коммуникациям противника облегчили Украинским фронтам успешное продвижение на рубежи Ковель, Владимир Волынский, Львов.

Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности

Т. А. Строчак

10.05.1944 г.

№ 003379

г. Киев

ОПЕРАТИВНЕ ЗВЕДЕННЯ УШПР ПРО БОЙОВІ ДІЇ ПАРТИЗАНІВ УКРАЇНИ

(24 червня 1944 р.)

Оперативная сводка Украинского штаба партизанского движения № 48 от 24 июня 1944 г.

г. Киев
карта 1 : 200000

По данным, поступившим в период с 15 по 24 июня 1944 г., украинскими партизанами убито и ранено 1 733 немецких солдата и офицера. Пушено под откос 19 воинских эшелонов и 4 бронепоезда противника на железнодорожных линиях:

Брест — Барановичи	—	1;
Брест — Лунинец	—	4;
Завада — Рейовец	—	1;

Завада — Рава-Русская	—	5;
Ярослав — Рава-Русская	—	3;
Люблин — Розвадув	—	2;
Ковель — Брест	—	2;
Ковель — Хелм	—	1;
Санок — Хырув	—	4.

Разбито и повреждено: паровозов — 23, вагонов, платформ и цистерн — 308, вагонок — 1.

Разрушено: железнодорожного пути — 1 650 м, линии связи — 2 км.

Уничтожено: повозок — 8, автомашин — 20, бронемашин — 1, самолетов — 1.

Взорвано: 5 шоссейных и 2 железнодорожных моста.

Захвачены трофеи: минометов — 2, пулеметов — 9, винтовок — 17, лошадей — 24.

Железная дорога Рава-Русская — Завада была выведена партизанами из строя и некоторое время не работала. Подтянув части и усилив охрану дороги, немцы восстановили дорогу и пустили ее в эксплуатацию.

В ночь на 14 июня группа партизан отряда Ковалева напала на гарнизоны немцев, находившиеся у железнодорожного моста через р. Шум и на ст. Краснобруд. Партизаны взорвали мост длиной 25 м, водонапорную башню, уничтожили оборудование станции, входные и выходные стрелки, станционные пути и 2 дзота. Железная дорога вновь выведена из строя для сквозного движения не менее чем на 10 дней.

6 июня 1944 г. диверсионная группа численностью 10 человек под командованием Тумановича расформированного в феврале месяце соединения Бегмы перешла линию фронта после выполнения задания.

Группой нанесен урон противнику: на железной дороге Брест — Лунинец подорвано 4 шелона; уничтожено и повреждено: паровозов — 3, вагонов — 62, автомашин — 10, подвод — 14, лошадей — 2. Убито и ранено до 200 немецких солдат и офицеров.

Партизаны отряда Емалдынова 19 июня в 18.00 в районе Заболотье (60 км северо-восточнее Ковеля) пулеметным огнем обстреляли самолет "Фокке-Вульф". Самолет загорелся и упал в район дер. Тур.

13 июня немцы повели наступление на отряд Куняцкого, располагавшийся в лесу в районе 9 км юго-восточнее Янова. Партизаны отразили 5 атак немцев и с боем вышли из окружения. В бою убито 250 и ранено до 300 немцев. Партизаны потеряли убитыми 11, ранеными 15 и пропавшими без вести 5 человек.

5 июня партизаны соединения Шукаева в районе Крушельница (20 км юго-восточнее Борислава) вели бой с крупным отрядом бандеровцев. Убито 50 бандеровцев. В конце боя к окраине села подъехало 8 автомашин с немцами, которые были обстреляны партизанами. Немцы, не приняв боя, уехали.

В период с 5 по 18 июня летчиками 992-го Черкасского авиаполка произведено свыше 100 самолетовылетов на самолетах У-2 по доставке грузов в тыл противника и диверсионно-разведывательных партизанских групп представительства Украинского штаба партизанского движения при ВС 2-го Украинского фронта.

На самолетах переброшено: 5 диверсионно-разведывательных групп численностью 67 человек. Автоматов — 65, пулеметов — 7, винтовок — 30, гранат — 100, патронов — 76 тыс., толу — 200 кг, питание к радиостанциям и медикаменты.

Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности

Т. А. Строкач

24.06.1944 г.

№004233

**СПЕЦПОВІДОМЛЕННЯ УШПР ПРО ЗАХОДИ
ЩОДО РОЗВИТКУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ І ДІЇ
ПАРТИЗАНСЬКИХ ФОРМУВАНЬ НА ТЕРИТОРІЇ
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ, УГОРЩИНИ ТА РУМУНІЇ**

16 вересня 1944 р.

Совершенно секретно

Спецсообщение

Украинского штаба партизанского движения от 16 сентября 1944 г.

г. Киев

**О развитии партизанского движения и боевых действий
партизан в Чехословакии, Венгрии и Румынии**

В июне месяце 1944 г. Украинский штаб партизанского движения по поручению ЦК КП(б)У приступил к подготовке, формированию и засылке на самолетах партизанских отрядов и организаторских групп на территорию Чехословакии, Венгрии и Румынии с задачей организации и развития партизанского движения в этих странах.

За период июль—август 1944 г. в указанные страны Украинским штабом партизанского движения заброшено 35 организаторских партизанских отрядов общей численностью 543 человека, которые выросли в крупные партизанские бригады и соединения.

На 12 сентября с. г. на территории Чехословакии и Венгрии действуют 7 партизанских бригад, 2 соединения и 12 отрядов общей численностью 15 650 человек.

Чехословакия

К 10 сентября 1944 г. на территорию Словакии в район Ружомберок и Пришова выброшены 16 организаторских партизанских отрядов общей численностью 249 человек.

Отряды, установив связь с местными комитетами народных выборов Словакии, руководителями областных комитетов компартий, а также с командованием восставшей Словацкой армии, опираясь на их поддержку, развернули широкую организаторскую работу среди населения и словацких войск, в результате чего на 10 сентября 1944 г. на территории Словакии действуют и поддерживают с Украинским штабом партизанского движения радиосвязь: 7 партизанских бригад, 2 соединения и 7 отрядов общей численностью 15 153 человека. Из них наиболее крупные:

№ п/п	Название бригады, соединения	Численность (человек)	Район боевых действий
1	Бригада Величко	2 085	Действуют в районе Св. Мартина
2	Бригада Егорова	2 800	Действуют в районе Св. Мартина
3	Бригада Волянского	600	Действуют в районе Липатов Городок
4	Бригада Белика	750	Действуют 15 км юго-западнее Ревуцка в р-не с. Мурань

№ п/п	Название бригады, соединения	Численность (человек)	Район боевых действий
5	Бригада Сечанского	770	Действуют в районе Ружомберок
6	Бригада Пола	425	Действуют 40 км западнее Св. Мартина
7	Бригада Попова	1 524	Действуют 20 км западнее Св. Мартина
8	Соединение Шукаева	4 300	Действуют в районе 20 км северо-западнее Пряшова
9	Соединение Егупова ¹	1 070	Действуют в районе 20 км юго-восточнее Пряшова
10	Отряд Майорова	300	Действуют в районе 20 км южнее Пряшова

Венгрия

На территорию Венгрии в районы Мукачево, Сигет и Эгер Украинским штабом партизанского движения переброслено 11 организаторских отрядов, общей численностью 166 человек, из которых один отряд был разбит противником.

3 отряда вышли в советский тыл, а 3 отряда после выброски на связь не вышли и судьба их не известна.

В настоящее время на территории Венгрии действуют: 1 партизанское соединение и 3 отряда, общей численностью 496 человек:

№ п/п	Название бригады, соединения	Численность (человек)	Район боевых действий
1	Отряд Тканко	415	Действует 30 км северо-восточнее Ужгорода
2	Отряд Усты	48	Действует 30 км западнее Мукачева
3	Отряд Прищепы	12	Действует 30 км западнее Мукачева
4	Отряд Кузнеца	21	Действует 40 км западнее Мишкольц

По донесениям командиров партизанских отрядов население Венгрии относится к партизанам недоброжелательно, очень часто при обнаружении немедленно доносит жандармерии или войскам и оказывает помощь в преследовании партизан.

Румыния

На территорию Румынии было заброшено 8 организаторских партизанских отрядов численностью 128 человек, из которых: на 10.09.1944 г. в тылу противника на территории Румынии действует 1 партизанский отряд под командованием Тищенко, 5 отрядов вскоре после выброски были окружены и рассеяны противником, а 2 отряда соединились с частями Красной армии.

Партизанскими отрядами, действующими на территории Чехословакии, Венгрии и Румынии за период июль — август 1944 г. в условиях организационного периода, ис-

¹ Так зазначено у документі.

треблено 6,2 тыс. солдат и офицеров противника, пущено под откос 44 воинских эшелона. Уничтожено: 31 паровоз, 652 вагона, 17 танков, 125 автомашин, 5 бронемашин, 10 мотоциклов. Сбито 9 самолетов. Взорвано 7 железнодорожных и 15 шоссежных мостов. Поврежден один бронепоезд. Уничтожено 14 дзотов и 4 склада с военным имуществом и продовольствием. Партизанами захвачено: 12 танков, 15 складов с боеприпасами, продовольствием и обмундированием, 6 орудий, 8 автомашин, до 150 винтовок, 8 пулеметов, 200 т бензина.

В районе Врутки, Жилино, Нитра, Пряшов, Телгарт, Злате Моровце (Средняя и Восточная Словакия), партизаны ведут упорные бои с немецкими войсками, поддержанными танками, самоходной артиллерией и авиацией.

В Средней Словакии партизаны совместно с восставшей против немцев Словацкой армией заняли и удерживают район Св. Мартин, Ружомберок, Зволин, Банска-Быстрица, Червона Скала, Превидза общей площадью около 5 тыс. кв. км.

В Восточной Словакии, в районе Пряшова, Бардева, Гуменне, партизаны, маневрируя по лесным массивам, контролируют район общей площадью до 1 тыс. кв. км.

Начальник Украинского штаба партизанского движения
генерал-лейтенант

Т. А Строчак

16.09.1944 г.

№ 005617

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абраменко А. Г. 218
 Абрамітов Ф. В. 220
 Абушенко В. А. 58
 Авдеев (Донський) В. Д. 170
 Авдеев (Чорноморський) В. Д. 199
 Автеньєв С. Д. 199
 Автухов М. Т. 89
 Агафонов М. Є. 168
 Адаменко Г. В. 109
 Адамик С. 143, 154
 Адамович Ю. 155
 Адлер К. 148
 Айдаров П. 147
 Айзнер К. 136
 Акаєв С. А. 134
 Акіншин І. Ю. 98
 Алейніков І. Д. 209
 Александров А. І. 189
 Александров В. Н. 117
 Александров В. П. 223
 Алексієв К. П. 161
 Алексєєв О. І. 83, 84
 Алксєєнко І. С. 197
 Алієв А. Ш. 107
 Алфіренко С. П. 123
 Алмазов Г. У. 225
 Амелін М. В. 213
 Анггаров А. П. 171
 Андрашек А. 141
 Андрєєв В. А. 18, 35, 42, 46, 88, 288
 Андриковець М. Д. 154
 Андрусевич М. А. 122
 Анисименко І. Є. 62, 207
 Анісімов І. В. 227
 Анцулов П. В. 144
 Арістархов П. П. 229
 Артеменко М. С. 194
 Артозєєв Г. С. 78, 80
 Артюхов І. О. 55, 129, 295
 Архіпов Ф. Ф. 136
 Асмолов О. М. 20, 45, 46, 112
 Атрощенко П. І. 141
 Афанасьєв О. І. 87
 Афіногенів А. В. 134
 Ахімський І. 151
 Ахмадулін В. М. 143
 Ахновський К. Я. 113
 Ахунцов М. В. 107
 Бабаченко П. П. 81
 Бабенко Б. К. 112
 Бабидорич М. І. 136
 Бабич В. В. 163
 Бабич Д. Є. 88, 89
 Бабій Є. Г. 177
 Бабін Ф. П. 210
 Бабінський 217
 Бадагян А. А. 221
 Бадєс С. Д. 96
 Бажан О. О. 187
 Базарницький В. Г. 29
 Базилевич В. А. 200
 Базима Г. Я. 49, 278
 Байдак В. П. 134
 Байдан (Чорний) П. К. 198
 Байдебура М. А. 193
 Байдін Є. І. 50
 Бакай В. П. 224
 Баклагін К. І. 213
 Бакрадзе Д. І. 50
 Балицький В. Л. 173
 Балицький Г. В. 58
 Балюта (Ягупов) І. К. 149, 299
 Бандуренко 258
 Баранов Д. І. 99, 149
 Барановський В. Г. 122
 Барашков М. І. 180, 224
 Барвенков П. Г. 154
 Бардов П. С. 226
 Баркалов М. О. 89
 Бархалов О. П. 199
 Басков В. Г. 183
 Басов І. Є. 211
 Батора Ш. 153
 Батюхно Т. М. 62, 211
 Бачинський 100
 Бегала А. Г. 232
 Бєгма В. А. 17, 27, 30, 32-35, 47, 81, 97-99, 120, 275, 294, 297
 Бєдьян І. П. 164
 Беззабочнов Д. Н. 58
 Безпалько Д. Ю. 200
 Бельський Н. О. 206
 Бенеш 232
 Бенко Я. 154
 Бердніков І. Ф. 209
 Бережко П. К. 119
 "Берега" 283
 Бережний П. І. 163
 Березовський С. М. 217
 Беренштейн Л. Ю. 222
 Берія Л. П. 241
 Беркін Г. С. 186
 Бєрьозкін М. М. 63
 Бєрєжков В. І. 143
 Бєжанов Ф. І. 258
 Белов І. А. 72
 Белов І. Я. 98
 Белых С. В. 179
 Белік Е. 142, 145, 298
 Белік М. Ф. 135, 137, 138
 Белов М. О. 137
 Бєляков В. П. 98, 220
 Бєляков Т. І. 33
 Бєлянський 254
 Бикадоров В. І. 195
 Биков В. 179
 Биков Д. Є. 122
 Биков М. Н. 122
 Бібза С. 153
 Біленко І. М. 221
 Білецький І. П. 220
 Білецький М. С. 145
 Білий В. П. 164
 Білокіз І. М. 209
 Білокін І. Г. 213
 Білокін П. А. 166
 Білоусов О. Г. 220
 Білоусов О. Є. 98
 Білявський О. П. 50
 Блашко Ю. 155
 Блонський М. Ф. 122
 Блохін М. О. 132
 Бобир В. П. 105
 Бобошко В. І. 189

- Бобуля Ш. 151
 Боб'єн Ф. 151
 Бовін А. Я. 227
 Бовкун І. М. 16, 46, 93, 94,
 289, 291
 Богатир З. А. 34, 53, 54, 277,
 278
 Богатко С. А. 98
 Богаченко В. 183
 Богачов 245
 Богачов М. Т. 197
 Богачов Ю. Г. 103
 Богданов М. Л. 103
 Богданов О. Н. 171
 Богинський 147
 Богуляк С. А. 100
 Божевський К. С. 112
 Бойко Г. П. 160
 Бойко М. П. 15, 47, 207
 Бокучава М. Є. 182
 Болко П. 143
 Большаков В. П. 204
 Бондар Г. П. 159
 Бондар І. Є. 182
 Бондаренко І. В. 225
 Бондарев В. І. 24, 40
 Бондар В. М. 81
 Бондарчук А. О. 127
 Бондарюк В. 155
 Боргеді Б. 175
 Борещкий С. В. 136
 Борилюк Я. Г. 122
 Борисенко П. І. 95
 Борисюк І. Ю. 149
 Бориш Я. 228
 Борійчук М. М. 70
 Борканюк О. О. 173
 Боров І. І. 63
 Боровець-Бульба Т. 15, 116,
 126
 Боровик І. Ф. 54, 85
 Боровіков І. М. 186
 Боровіков М. С. 186
 Боровой Д. 258
 Бородавченко М. М. 96
 Бородачов І. І. 53, 54, 277,
 278
 Бородій А. Д. 34
 Бородін І. А. 167
 Бородін М. К. 216
- Бородін М. О. 132
 Бородулін В. Г. 141
 Борсуков О. І. 96
 Борхеді Б. 228
 Борщ М. П. 122, 143
 Босалаєв П. І. 118
 Боцан Я. 155
 Бочаров Є. М. 78
 Боченков Н. Н. 58
 Бражєвський М. М. 127
 Брайко П. О. 50
 Братковський 246
 Брендер Я. 154
 Брехлов Г. Г. 89
 Брехунець Я. А. 214
 Бризгунов С. М. 134
 Бриков О. Д. 149
 Бринський А. П.
 ("дядя Петя") 161, 205
 Бродовський П. І. 127
 Бродський А. М. 105
 Бронзні Ж. 135
 Брулек 101
 Бруновський В. В. 155
 Бруновський Ю. В. 150, 151,
 155
 Бубан Я. 155
 Бубнов П. Ф. 91, 181
 Бувалець М. Г. 192
 Бугаєнко Л. Г. 34, 60, 62, 282
 Бугаснко П. Я. 95, 121, 122
 Бугай І. І. 95
 Бугров М. М. 54, 119
 Будник П. Т. 179
 Будицький П. Ф. 139
 Булавко П. З. 62, 211
 Бумбера П. 144
 Бумгартель В. 232
 Буржимський Г. М. 34
 Бурий В. М. 136
 Бурим В. П. 83
 Бурлатенко В. П. 251
 Бурков Д. К. 91
 Бурмистенко М. О. 7
 Бузов О. 154
 Бурченко Д. Т. 33, 47, 71, 75,
 280
 Бутлар 22
 Буянов В. В. 103, 175, 230
- Вавра Й. 139
 Ваксман С. Я. 34
 Вакулєнко П. М. 128
 Вальчук К. Ф. 118
 Вальяський В. Ф. 221
 Ванягін Я. Ф. 175
 Вараков В. І. 182
 Варга Р. 151
 Варєжніков Є. О. 80
 Варфоломєєв П. П. 221
 Васецький Д. С. 62
 Васильєв Д. Д. 118
 Васильєв В. В. 58
 Васильєв В. Г. 127
 Васильєв К. І. 200
 Васильєв М. М. 122
 Васильєв О. 189
 Васильєв П. В. 227
 Васильєв П. З. 165
 Васін В. М. 103, 148
 Васюков 257
 Ваянович А. Я. 63
 Величко П. О. 20, 135, 144,
 147, 152, 231, 298
 Вербицький М. І. 215, 216
 Вередиба В. П. 166, 216
 Веремєєнко І. І. 78
 Вертгаймер О. 145
 Вєтошка Й. 145
 Верховський С. Ф. 68
 Вершигора П. 18, 49, 295
 Вєтров І. В. 119
 Виговський М. Ф. 70
 Вицький І. Л. 89
 Виноградов І. В. 37
 Виноградов М. В. 116
 Виноградов М. К. 69
 Винокуров Б. Д. 107
 Висоцький І. М. 135
 Височин І. Д. 217
 Вишєвський А. Й. 171
 Вишєв В. В. 78
 Вишняцький П. С. 162
 Вітер Д. А. 95
 Вітютнев С. Г. 198
 Віціян Є. 154
 Владимиров К. О. 232
 Владимиров М. І. 34, 71, 72,
 117-119, 280

- Власов С. О. 53, 129
 Влчко П. 145
 Вовк І. П. 196
 Вовк І. Ф. 124
 Вовк М. Т. 203
 Вовк П. С. 201
 Вовченко В. К. 192
 Вовчик-Блаkitна М. 18
 Водол'янов І. І. 77, 78
 Возбранний І. В. 171
 Вознюк Д. П. 145
 Возняк В. К. 95, 155
 Воїнов М. В. 91, 180
 Войцехович В. О. 49
 Волков В. Г. 54, 85, 86, 292
 Волков М. Л. 200
 Волобуев К. Р. 166
 Володін В. М. 58
 Володін Г. М. 173, 187, 222
 Волостніков Ф. П. 54, 102, 103
 Волченко Д. А. 215
 Волянський Є. П. 20, 135, 143, 144, 298
 Вонарх П. Г. 84
 Воробйов П. Н. 215
 Воронцов М. Й. 49, 54, 62, 207, 266, 270, 273
 Воропаев І. О. 195
 Ворошилов К. Є. 259, 260
 Вотинцев М. Є. 143
 Воцило М. І. 113
 Габро В. Д. 103
 Гаврилов П. І. 210
 Гаврилук К. М. 113
 Гаврилук Л. З. 94, 95
 Гаврилук О. Ф. 62
 Гаврюшенко М. Ф. 214
 Гавшин Д. С. 199
 Гаєвий А. І. 27, 28, 30
 Газинський С. Ю. 182
 Газуха Р. 141
 Гайдін Ф. О. 143
 Гайнов О. М. 144, 145
 Галан Я. А. 29
 Галицький І. І. 98
 Галка І. К. 101
 Галкін І. Ф. 214
 Галушко М. А. 258
 Гамбургер 227
 Ганецький І. І. 206
 Ганжа 249
 Ганзін М. І. 50, 210
 Ганьба М. М. 155
 Гапій Д. Г. 32
 Гапон Ф. С. 197
 Гапонько І. С. 77, 78
 Гараганенко П. К. 209
 Гарбар Д. А. 60
 Гарбарчук Д. А. 173
 Гарбуз В. І. 40
 Гарманюк В. Т. 218
 Гарник І. П. 213
 Гарницький А. Я. 231
 Гарячий Д. 16
 Геббельс Й. 23, 25
 Гейльбрунн О. 21, 23
 Георгієвський В. О. 141
 Герасименко С. Д. 34
 Герасимов В. В. 143
 Герасін І. А. 107
 Геращенко С. І. 80, 98
 Гержова Н. П. 33
 Герик Л. 151
 Герус В. М. 229
 Герц В. 141
 Гіль Й. Х. 232
 Гіроль В. Г. 69
 Гірський О. Ю. 217, 254
 Гітлер А. 24, 74
 Гітуляр І. Л. 70, 128, 133
 Глаголев М. А. 129
 Глиняний І. Л. 177
 Гмир М. І. 225
 Гнедаш (Кім) К. С. 180
 Гнедова Л. Д. 258
 Гнибда С. М. 15, 54, 210
 Гнучій О. І. 60
 Говоров І. Г. 62, 211
 Голець Г. К. 91, 180
 Голик В. Я. 60
 Голич 100
 Голованенко М. М. 86
 Голованов (ВВСЧА) 291
 Головач Ф. В. 185
 Головенко О. М. 166
 Головін С. Ф. 96
 Головір Г. С. 190
 Головка І. П. 96
 Головка М. А. 136
 Голодовський Д. Х. 98
 Голуб В. Є. 216
 Голуб С. Д. 166
 Голубцов В. І. 168
 Гонга М. А. 93
 Гонуска Ф. 157
 Гончаренко Ф. М. 200
 Гончаров М. М. 211
 Гончарук В. 174
 Горбань І. А. 70
 Горбель Л. П. 198
 Горбунов Б. І. 148
 Горват Ш. 174
 Гордєєв М. П. 171
 Гордієнко 78
 Горілий П. С. 77
 Горкунов Ф. Д. 50
 Горланов С. А. 52
 Горлач П. М. 94, 135
 Горювий М. К. 167
 Горобець Ф. Я. 63, 207
 Горохов С. Г. 29
 Горюнов К. Г. 15, 210
 Горянский А. І. 151
 Горячев В. С. 107
 Горячий Д. П. 183
 Гоуфек Й. 139
 Грабар О. О. 136
 Грабчак 269, 295, 296
 Граніт А. В. 200
 Гранцовський 100
 Гречев О. П. 113
 Гречуха М. С. 27, 28, 30, 32
 Грїб Т. І. 53, 55, 129
 Григор'єв М. М. 80
 Григоренко С. В. 58
 Григорьев О. Ю. 195
 Грисюк А. С. 81, 83, 179
 Грицаєнко А. Г. 192
 Грицаєнко В. Я. 170
 Гриценко Г. Г. 200
 Гриценко К. Г. 200
 Гриценко М. У. 62
 Гришан Т. Л. 170
 Гришин А. О. 81
 Гришин Я. З. 189
 Гроть І. Ю. 78

- Гроссман Л. 143
 Грошев С. М. 141
 Грубич З. 148
 Груздев А. М. 58
 Грушка М. 144, 145
 Гугнін О. М. 145, 186
 Гуд Б. Е. 55
 Гудеріан Г. 18
 Гудець Я. 150, 230
 Гудзенко І. А. 209
 Гудзь 292
 Гудзь (Орлов) П. К. 179
 Гудим В. М. 204
 Гужеля Х. Г. 188
 Гулак Г. М. 78
 Гулько О. Т. 179
 Гур'єв І. В. 70
 Гур'єв С. Ф. 113
 Гуров О. Ф. 225, 231
 Гуров С. С. 186, 222
 Гурта Е. 135, 152
 Гусєв Г. Ф. 155
 Гутаров І. П. 214, 215
 Гуторов 257
 Гуторов Я. І. 54, 62, 207
 Гуцин Г. П. 106

 Давид С. 145
 Данилов К. Х. 230
 Данильєв М. Ф. 183
 Данилюк В. П. 91
 Данієль Б. 141
 Данченко М. С. 32
 Данько П. М. 110
 Даньшин І. М. 116
 Декон І. 228
 Демура А. Д. 94, 95
 Демчан С. З. 70
 Демченко 241
 Демченко І. І. 164
 Демченко М. Г. 93
 Демченко С. А. 214
 Дендеберя І. П. 165
 Денеш Ю. 148
 Денисов М. В. 140
 Деркач Ф. Ф. 75
 Дешко М. О. 93
 Джамуратов Д. 106
 Джатієв Г. П. 189

 Джумагалієв Д. 101, 223
 Дзюба І. П. 214
 Дзюрак С. З. 96
 Діба С. О. 213
 Дибачевський В. В. 100
 Дибок Д. М. 119
 Диковицький М. І. 98, 206
 Диковицький С. І. 98, 206
 Дилько І. Г. 69, 70, 128
 Диряєв Л. І. 226
 Дібров І. Д. 64, 96, 97, 150, 151, 155
 Дігтяр О. В. 214
 Дідішвілі А. А. 159
 Діксон Ч. 21, 23
 Дмитрієв Д. Й. 113
 Дмитрієв М. І. 229
 Дмитрієв Т. К. 122
 Добровський К. Г. 95
 Довгань Я. А. 34, 132
 Докучаєв М. М. 149
 Долженко С. І. 185
 Долинський К. 143
 Дольний П. 147
 Домашенко С. А. 184
 Донденко В. Г. 81
 Дондуков В. П. 80
 Дондуков П. М. 110
 Донець Я. М. 106
 Донча К. П. 227
 Доргобєдов О. Г. 127
 Дорофєєв І. Н. 122
 Дорош Л. В. 184
 Дорошев В. І. 124
 Дорошенко П. Г. 192
 Дорошенко Ю. В. 62
 Драгун А. В. 132
 Дрожжин Л. П. 37
 Дроздов В. Т. 110
 Дроздов О. І. 81
 Дроздов Н. С. 98
 Дроздов С. І. 199
 Дружинін В. М. 34, 57, 279
 Дружинський К. В. 171
 Дручін О. Г. 89
 Дубас І. В. 196
 Дубінін І. Д. 91
 Дубовець Е. 145
 Дубовий П. А. 187

 Дубравін І. Д. 60, 282
 Дубровський В. Й. 180
 Дудко П. С. 78
 Дудченко М. О. 123
 Дузь П. С. 200
 Думка О. Ю. 223
 Дунаєв А. М. 84
 Дунаєв І. П. 169
 Дусенко А. С. 166
 Дьомін А. Б. 113
 Дюба І. А. 81
 Дюков К. Д. 70
 Дяченко Л. С. 88, 89
 Дяченко П. Г. 188

 Ез-Сабо Я. 227
 Естов Ф. 144

 Євдокименко С. М. 171
 Євменов Г. П. 177
 Євсєєв І. В. 113
 Євтушенко 256
 Єгоров І. О. 123
 Єгоров О. С. 20, 135, 137, 138, 142, 146, 157, 298
 Єгоров П. М. 80
 Єгорушкін О. Г. 172
 Єгупов див. Ягупов
 Єдрьонкін М. П. 110
 Єлін Д. Д. 110
 Єльчанинов С. М. 227
 Ємалдінов І. А. 162, 222, 297
 Ємпотін 267
 Єременко Г. Л. 181
 Єременко К. Т. 210
 Єременко П. А. 214
 Єремєєв Є. П. 132
 Єрмаков 254
 Єрмаков Я. Д. 145
 Єрмоленко М. Д. 98
 Єфимчук В. П. 171
 Єфременко Л. С. 134
 Єфремов І. М. 122
 Єхалов М. Ф. 72, 211

 Жадаєв В. І. 126
 Жгун А. А. 173
 Жалман В. 147
 Жарий П. С. 154
 Жежерун С. А. 164

- Железняк Л. Є. 229
 Жема С. М. 78
 Жемадуков М. Х. 226
 Жига М. І. 152
 Жигмонт І. В. 122
 Жила Д. Д. 173
 Жилін І. А. 183
 Жиляєв К. Ф. 137
 Жінгор В. 135, 144, 152, 153
 Жук М. І. 50
 Жук О. А. 95
 Жуков Г. К. 10
 Жуков Г. М. 229
 Жуков С. Ф. 81
 Журавльов В. М. 224
 Журавльов С. К. 72
 Журахівський П. 178
 Жученко П. Я. 164
 Забара П. М. 209
 Забовський П. К. 258
 Заболотний Ф. Є. 101
 Заботарьов М. І. 213
 Заботін В. Р. 89
 Забурунов Г. А. 70
 Забурунов О. А. 128, 134
 Заверуха І. П. 210
 Заводцев В. А. 228
 Загрийий О. М. 127
 Задніпровський Б. 258
 Задніпровський П. 258
 Задніпровський С. Т. 214
 Задорожний О. Т. 106
 Задувайло Ф. Ф. 101
 Заїка Г. А. 101
 Заїка Я. Є. 113
 Зайко В. С. 192
 Зайцев О. І. 154
 Зайченко А. С. 186
 Зацитний В. І. 169
 Залевський А. Д. 127
 Залойло М. С. 164
 Залужний С. Д. 166
 Замика Б. О. 185
 Заплатинський П. А. 217
 Заровний А. П. 122
 Затурецький В. 153
 Збанацький Ю. О. 16, 87,
 109, 110
 Звягін С. С. 209
 Звягінцев І. Н. 168
 Здвижков І. В. 58
 Зебницький Д. П. 77
 Зедгенідзе В. І. 232
 Зелінський М. І. 179
 Земан Я. 143
 Землянський Л. С. 168
 Зерник Л. 143
 Зимін О. І. 165
 Зимніков М. І. 103
 Зімін І. А. 209
 Зінець О. М. 185
 Зінець П. П. 101
 Зінченко О. А. 165
 Зінченко П. О. 201
 Зленко А. Н. 28, 30, 32, 42,
 71, 259
 Злуцін О. С. 95
 Зозуля П. Л. 144, 152
 Зражевський М. К. 101
 Зубашев М. Д. 81, 206
 Зубко О. Т. 207
 Зубок Д. А. 54
 Зуєв А. 147
 Івакін Г. А. 136
 Іваншин Б. 147
 Іванков І. Ф. 186
 Іванніков Г. М. 91, 106, 184
 Іванов 288, 292
 Іванов А. А. 91
 Іванов А. Л. 183
 Іванов В. К. 30
 Іванов В. М. 195
 Іванов І. А. 225
 Іванов І. І. 223, 232
 Іванов І. П. 116
 Іванов К. Г. 228
 Іванов Л. Я. 15, 18, 54, 102,
 103, 207, 288, 295, 296
 Іванов О. А. 91
 Іванов О. Г. 113
 Іванов О. П. 226
 Іванов Ю. П. 213
 Іванченко Є. І. 164
 Іванчик С. 143
 Іващенко 257
 Іващенко Г. К. 185
 Іващенко Г. О. 200, 201, 203
 Іващенко Г. Т. 213
 Іващенко Ф. І. 165
 Івер Р. В. 201
 Ігнатюк П. А. 69
 Ігнатченко І. Є. 72
 Ізотов З. В. 167
 Іконніков В. А. 77
 Ілляш В. В. 106
 Ільїн А. Ф. 222
 Ільїнський І. І. 113
 Ільченко Т. О. 183
 Інчин А. І. 62, 211
 Ісайкін П. А. 230
 Ісайкін Ф. П. 221
 Ісайкін Ю. П. 221
 Ісаканов М. І. 220
 Іскра С. А. 106, 117
 Іщенко Г. П. 168
 Іщенко П. А. 186
 Кабак П. К. 163
 Кабанов 252
 Кабанов В. І. 206
 Каішук С. П. 122
 Кайєєнов К. 136
 Калачов О. Д. 109
 Калашніков П. Ф. 188
 Каленик М. Є. 110
 Каленков В. І. 153
 Калиберда Ф. С. 167
 Калина В. С. 143
 Калиниченко А. К. 208
 Калиниченко І. Я. 197
 Калиновський В. О. 78
 Калінін 178
 Камай М. О. 208
 Каменев В. Е. 117
 Каменев Г. М. 89
 Каменев Л. 5
 Каменський 245
 Каменський О. Л. 83
 Камишан О. П. 214
 Камишний О. І. 89
 Камінський А. І. 37
 Канаєць Ф. Є. 50
 Канарський О. П. 95
 Кандибаров І. І. 180
 Капіцев П. О. 106, 232
 Канов С. Д. 70, 128, 134
 Канунніков В. С. 123

- Капітан І. І. 175
 Кашлун С. П. 205
 Капорцев М. А. 114
 Караваев І. І. 58
 Карастоянов І. І. 163
 Карасьов 148
 Карасьов В. О. 162
 Караушев П. М. 95
 Карнаух Г. П. 177
 Карнаухов М. І. 167
 Карташов І. Д. 183
 Картузов І. Ф. 132
 Карпеченко О. В. 187
 Карпенко І. П. 212
 Карпов К. Г. 208
 Касинєць В. Д. 136
 Касьяненко Ю. Т. 223
 Касьянов 251
 Катрушин Я. 145
 Кафтамов Г. М. 95
 Качала Й. 230
 Качан М. З. 80
 Качанов М. М. 113
 Качер С. М. 118
 Качура С. А. 33
 Кащєєв Д. Я. 210
 Кащак С. І. 147
 Кащенко Г. В. 58
 Квітинський В. А. 20, 140
 Кейтель В. 8
 Кеня І. Д. 132
 Керечун Д. І. 152
 Кжаєв О. С. 184
 Кигим П. І. 96
 Кизя Л. Є. 33, 80, 97
 Кинаш О. К. 134
 Кириленко З. І. 60
 Кириленко С. Ф. 49
 Кирилов М. М. 95
 Кириак Г. Ф. 89
 Кирчанов С. Ф. 143
 Кисельов О. А. 103
 Кисельов О. Г. 196
 Киш В. П. 230
 Кіреєв Д. Ф. 195
 Кірсенко С. П. 184
 Кіщинський С. С. 62, 281
 Клепко П. М. 103
 Клєскін 154
 Клещенко І. Д. 50
 Клименко А. Г. 60
 Клименко О. Ф. 218
 Клименко С. К. 218
 Климов М. М. 153
 Клоков В. І. 147, 156
 Клопотовський А. М. 180
 Клочко М. К. 163
 Клочко 254
 Кльований М. В. 214
 Кляцький Т. А. 70, 94
 Князєв Г. М. 81
 Кобенко С. М. 94, 95
 Коваленко Г. С. 98, 206
 Коваленко Л. А. 165
 Коваленко М. М. 167
 Коваленко С. І. 192
 Коваленко Ф. П. 37
 Коваленко Ф. С. 123
 Коваленко 254
 Ковалець Т. 157
 Коваль А. І. 148
 Ковальов А. І. 78
 Ковальов Г. В. 19, 119, 221, 297
 Ковальов Г. І. 50
 Ковальов Г. М. 176
 Ковальов Ф. Н. 58
 Ковальов Я. Г. 94, 127
 Ковальов 245
 Ковальчик М. 147
 Ковальчик Ф. 138
 Ковальчук І. А. 123
 Ковач В. 107
 Ковач І. 228
 Ковач Я. 150
 Ковда О. І. 151
 Ковера Є. Д. 212
 Ковмир Ю. О. 91
 Ковнат Г. Д. 163
 Ковпак С. А. 8, 12–14, 16, 17, 22, 23, 28, 33–35, 47, 49–51, 53, 59, 65, 73, 111, 207, 259, 260, 266–268, 270–275, 278, 279, 281, 283, 285, 286, 289, 290, 291, 293
 Ковтанок Л. Т. 55
 Ковтун П. М. 204
 Когут В. М. 136
 Когутик Е. 153
 Кожанов І. О. 251
 Кожемякін М. П. 194
 Кожухар М. А. 88, 89, 284
 Козеха І. 24
 Козик П. І. 78
 Козицький А. К. 193
 Козін Г. І. 129
 Козлов В. Д. 77
 Козлов В. М. 62, 103, 148, 149, 211
 Козлов 147, 267
 Козловський О. Й. 178
 Козолуп І. К. 209
 Кокарев О. В. 118
 Кокін В. М. 149
 Кокореллі Л. 149
 Кокунов Б. В. 224
 Кокурін В. О. 154
 Колесник Ф. М. 193
 Колесніков Д. Т. 47
 Колесніченко В. Д. 185
 Колісник М. М. 58
 Коліченко Ф. О. 137
 Колодяжний В. В. 230
 Колокольцев Д. І. 203
 Колокольцев В. П. 117
 Колос М. М. 91, 181
 Колосок А. М. 176
 Колот К. В. 163
 Колотило І. П. 215, 216
 Компанієць П. М. 168
 Кондратенко В. І. 124
 Кондратьєв О. К. 215
 Кондратюк А. Г. 111, 112
 Кондратюк П. І. 172
 Конічук М. П. (Крук) 161
 Коноваленко П. О. 166
 Коноваленко П. С. 101
 Коновалов І. С. 87
 Коновалов О. М. 60
 Кононенко Г. П. 195
 Кононюк М. І. 112
 Конопатов М. О. 93
 Коноплянко О. Є. 201
 Конопльов О. Ф. 98
 Конопля 212
 Конча І. І. 206
 Конча М. Я. 210

- Копча 157
 Кончинський М. 143
 Копилов А. С. 154
 Копитін Т. О. 180
 Копчак Я. К. 230
 Коцьонкін І. І. 10, 200, 201, 203, 216
 Кореневський М. М. 112, 296
 Коренко Я. Ю. 107
 Корж Ю. М. 154
 Коржун 195
 Кориневський Б. Д. 172
 Коркиш П. Ю. 213
 Корнешов К. М. 214
 Корнєєв Н. В. 29
 Корнилич Д. Д. 201
 Корнієнко М. Д. 91, 151
 Корнієць Л. Р. 27–30, 32, 36, 259
 Коровушкін Г. С. 157
 Король А. М. 179
 Короткевич А. О. 81
 Коротких О. М. 154
 Коротких О. С. 215
 Коротков П. М. 58
 Коротков Ф. І. 33, 47, 77
 Коротченко Д. С. 27, 28, 34, 35, 285
 Коротченко П. С. 83, 295, 296
 Короток Г. Я. 63
 Корчагін О. І. 154, 284
 Корчев М. С. 97, 205
 Корчик А. С. 212
 Коршиков Д. А. 187
 Корябкін В. В. 223
 Косенко К. К. 83, 84
 Косенков В. М. 176
 Косик І. 174
 Космінський І. С. 167
 Костелов О. І. 117, 223
 Костюченко В. О. 231
 Костянтинов Д. Д. 113
 Косьяненко Ю. Т. 101
 Кот П. П. 124
 Кот Ф. С. 17, 94, 95
 Котляров М. М. 103
 Котляров Р. П. 201
 Котляров Т. І. 69
 Котляров 251
 Кочемазов В. П. 50, 62
 Кочетков А. Г. 57
 Кочетов Ю. І. 169
 Кошелев М. П. 98
 Кошель М. М. 119
 Кошовий М. В. 179
 Кошура І. Є. 156
 Кравець І. В. 176
 Кравець П. О. 109
 Кравченко В. П. 117
 Кравченко О. Г. 62
 Кравченко О. Н. 72, 76
 Кравченко Ф. І. 58
 Кравченко Я. М. 122
 Кравчук П. Ф. 77
 Кравчук П. Х. 116
 Крал А. 145
 Крампе Ю. 154
 Красніков І. Г. 168
 Краснов Ф. Г. 194
 Краснов Я. І. 225
 Краснорудський А. П. 224, 229
 Красняк Д. Д. 54, 210
 Крауц В. 145
 Краткий А. 154
 Кратюк Д. В. 98
 Крашенніков В. С. 113
 Кременицький В. О. 114
 Креницький Ф. В. 58
 Кривець О. Є. 219
 Криворучко О. А. 229
 Кривуля Д. О. 165
 Крижанівський І. П. 178
 Крикунов С. Є. 113
 Крилевський М. А. 198
 Крилосов А. П. 149
 Крицький П. Г. 201
 Кричфолушій М. В. 175, 228
 Кришка Ф. 145
 Кришталь М. П. 187
 Крищек Я. 143
 Крігер Ф. 153
 Кротов Д. Л. 55
 Крпец А. 147
 Крушін О. Ф. 80, 97
 Ксензов С. І. 63
 Кубик П. 141
 Кугай П. Т. 117, 118
 Кудінов І. П. 106
 Кулюяр Х. Т. 80, 100
 Кудрявський В. М. 50
 Кудрявцев І. І. 149
 Кужим С. Г. 55
 Кузенний Б. Д. 183
 Кузін Г. І. 55
 Кузистек В. 230
 Кузнець Я. М. 62, 228, 299
 Кузнецов А. В. 33
 Кузнецов В. О. 141
 Кузнецов Г. С. 88
 Кузнецов К. Д. 118
 Кузнецов М. А. 34, 35
 Кузнецов М. В. 149, 227
 Кузнецов О. В. 72
 Кузнецов 147
 Кузовков Г. В. 113
 Кузовков Н. А. 122
 Кузьменко Г. М. 145, 179
 Кузьменко І. М. 101, 223
 Кузьменков К. Б. 58
 Кукуруза Д. П. 169
 Кулагін Г. С. 112
 Кулемза П. П. 209
 Кулешов О. П. 60
 Куликович М. І. 154
 Кулішов І. М. 215
 Кульбака П. Л. 50
 Кульбакін І. М. 149
 Куманьок П. Ф. 28, 47, 53, 71
 Кундіус О. К. 196
 Куницький М. Й. 98, 100, 220, 297
 Куприянович Ф. У. 184
 Курачов А. І. 149
 Курбала В. В. 198
 Курган Д. І. 72, 211
 Курінний І. П. 183
 Куров О. Г. 224
 Кутіков О. С. 226
 Кухаренко І. П. 198
 Кухаренко Л. І. 29
 Куц С. І. 209
 Куцан Г. С. 91
 Куценко (Дубов) А. С. 186
 Куцин В. І. 32
 Кучера М. 150
 Кучеренко В. Д. 63

- Кучеренко Г. С. 165
 Кучеренко М. Я. 109
 Кушхов М. М. 54, 69
 Кущенко І. Т. 78
 Куюва 100
 Лабузов Г. В. 210
 Лабуньський І. А. 230
 Лагов 291
 Лагода І. Ю. 226
 Лагута М. К. 121
 Лагутенко С. С. 113
 Лагутін І. В. 119
 Ладислав В. 135
 Лазарев А. Ф. 63
 Лазебний І. Н. 101
 Ландишев С. Г. 70
 Ланур'єн Г. 135
 Ланцов М. М. 169
 Ланчарич В. 155
 Лашин 171
 Ларін С. В. 86
 Ларіонов О. П. 225
 Ларіонов О. 174
 Ларкін О. Я. 231
 Лацко Г. 135
 Лебедєв Г. І. 169
 Лебедь С. В. 208
 Лебенгарт Г. 154
 Лебіга Г. П. 107
 Левицький П. П. 80, 81
 Левін Є. А. 58
 Левкович Л. Ф. 89
 Левченко В. О. 201
 Левченко Я. М. 199
 Легкодух К. С. 181
 Леднік С. 155
 Лелер С. А. 225
 Лемешков М. І. 107
 Леннер Ф. 107
 Ленчиш Я. 175, 230
 Леонов Л. С. 143
 Лепей М. 153
 Лесик І. Л. 214, 215
 Лесніківський С. Ф. 172
 Лесняк І. Г. 187
 Лещенко Д. К. 213
 Лещенко М. Д. 77
 Лижненко Д. Ф. 96
 Лиманченко К. І. 176
 Лимар І. П. 101
 Линьков М. І. 177
 Липовий Я. 135, 136
 Лисенко Ф. І. 34, 58
 Лисий 245
 Лисих Д. М. 227
 Лисиця І. Є. 50
 Лісіцин А. І. 221
 Лисов І. І. 187, 222
 Лиско Т. 147
 Лисненко І. О. 203
 Литвин К. З. 30, 42
 Литвин П. Т. 154
 Литвиненко В. А. 211
 Литовка І. Ф. 203
 Лихнер В. 154
 Липофат Л. М. 115
 Лінков 254
 Лісіков Ф. І. 152
 Лісовий Л. Г. 95
 Літвінов А. І. 224
 Літвінов В. І. 132
 Літвінов С. А. 96
 Літвінов Ф. А. 170
 Ліпшевський С. Л. 91, 92
 Лобач Ф. П. 63
 Логачов І. К. 89
 Логвин І. М. 96
 Логвин П. М. 15, 212
 Логвиненко В. П. 229
 Логойда М. О. 152
 Ложек Л. Я. 155
 Лозовик П. С. 172
 Лозьбін С. А. 58
 Локтев Ф. А. 121
 Локтев Ф. Я. 95
 Ломако О. Д. 84, 182
 Лонер С. 157
 Лоскутов А. К. 70
 Лоскутов О. Є. 110
 Лошаков Г. М. 150, 151, 155
 Лугейко Я. Д. 69
 Лузан П. К. 109
 Лукач М. 151
 Лукашин В. Ф. 98
 Лукашов М. Т. 62, 207
 Луньєв В. М. 154
 Луньков Г. М. 205
 Луньов О. Ф. 149
 Лупан Г. Б. 78
 Луцевич Л. 19
 Луценко М. А. 212
 Львов Г. В. 89
 Любанський 101
 Любченко І. С. 215
 Любченко 257
 Людніков 291
 Лясоцький М. А. 226
 Лях А. К. 135
 Магарига В. І. 175, 228
 Магда С. О. 201
 Магерамов А. Х. 107
 Мажара М. А. 214
 Мазниченко Г. С. 164
 Майданок П. Г. 112
 Майзлик Б. 145
 Майоров І. С. 226, 299
 Майстренко А. І. 77, 115
 Майструк С. Т. 95
 Макаревський 147
 Макаренко А. Й. 220, 230
 Макаренко М. Т. 143
 Макаров В. М. 126, 127
 Макаров Л. М. 113
 Макаров Р. М. 135
 Макаров Ф. М. 143
 Макаров Ю. 195
 Макаров-Нікітін М. М. 164
 Макартичан А. А. 181
 Макєєв П. В. 217
 Максименко С. С. 204
 Максимець П. Е. 78
 Максимов В. І. 229
 Максимов В. 169
 Максимов С. Г. 50, 210
 Малай М. М. 197
 Малєвський Ф. М. 134
 Малєйтер П. С. 228
 Малєєв Ф. П. 126
 Малєнкін В. Д. 168
 Маллий Й. 157
 Малік М. 231
 Маліков С. Ф. 11, 16, 17, 34,
 35, 37, 47, 59-62, 173,
 282, 287, 289, 295
 Малицький Ф. П. 159
 Малишев О. В. 154

- Малишко А. С. 29
 Малкін І. С. 222
 Малов К. М. 83
 Мальований М. А. 117
 Малюк П. Ф. 137
 Маляренко В. З. 189
 Мамедов Г. І. 107
 Мамонов 253
 Мандрик В. Н. 148
 Мандрика П. М. 171, 173
 Манжавідзе В. Т. 200
 Манько М. Г. 101
 Маньяк Е. 154
 Машиков П. О. 75, 211
 Марков І. Ф. 78
 Марков П. А. 58
 Марков П. І. 188
 Мартиненко С. І. 202
 Мартиненко 182
 Мартинов А. А. 231
 Мартинов О. Г. 101, 223
 Мартинов О. М. 20, 34, 35, 37
 Мартинов О. П. 227
 Мартинов С. О. 70
 Мартинов Ф. Д. 58
 Мартинчек Я. 151
 Марущак П. Т. 101
 Марцинковський Д. І. 170
 Марченко О. С. 178
 Маршала Р. 153
 Масалигін С. Д. 162, 254
 Масафранов А. М. 167
 Масенко Д. П. 209
 Маслов І. І. 89
 Маслов І. М. 224, 225
 Маслов І. 174
 Маслюк Ф. Г. 98
 Маслюк Ф. І. 205
 Массарик М. 147
 Мась О. Г. 224
 Матвесов В. 140
 Матвієнко В. П. 182
 Матієнко А. Т. 115, 116, 284
 Матуля В. 141
 Матура І. М. 122
 Матюшенко Ф. Д. 50
 Маханюк В. Г. 107
 Махотко Ф. С. 88
 Махотько Ф. І. 100, 221
- Маценко В. Я. 159
 Мацуй П. О. 31, 39, 42
 Мачеваріані Г. О. 172
 Мащенко А. А. 184
 Медведенко А. В. 167
 Медведєв В. А. 227
 Медведєв Д. М. 162, 205
 Медєк В. 157
 Мединський І. Д. 111, 112
 Мележик К. Д. 167
 Мелітенков А. В. 136
 Мельник Г. А. 62, 230, 281
 Мельник Г. Й. 160
 Мельник Г. М. 231
 Мельник Є. П. 78
 Мельник І. Г. 216
 Мельник К. В. 118
 Мельник Н. Г. 118
 Мельник О. П. 113
 Мельник Я. І. 12–14, 16, 17, 33, 34, 37, 47, 51, 59, 71, 73, 75, 118, 211, 267, 274, 280, 281, 285, 286
 Мельников І. Г. 174, 222
 Мерзов Є. Р. 224
 Меркулов В. А. 160
 Метельов П. А. 46
 Мешко А. І. 136
 Мигаль І. П. 201
 Мигловець А. Ф. 95
 Микитенко Ф. С. 202
 Миколайчик 100
 Мильников Г. С. 137
 Миядич Б. А. 179
 Мироненко В. М. 185
 Миронов І. І. 34, 35
 Миронов П. К. 94
 Миронюк О. С. 118
 Мисник І. Д. 78
 Митяєв А. М. 149
 Михайленко Ф. А. 212
 Михайличенко І. М. 78
 Михайличенко М. П. 101, 195
 Михайлов А. З. 34, 58
 Михайлов Й. Т. 215
 Михайлов М. П. 55, 129
 Михайлов Ф. М. 113
 Михайлов Ю. М. 143
 Михайловський Б. М. 161
- Михайлюков В. М. 231
 Михалюк І. 157
 Мицик П. М. 202
 Мичковський І. С. 118
 Мишко В. В. 152
 Мізарчиць Я. 155
 Мілюха Т. С. 216
 Міненко Н. А. 164
 Мірошніков О. М. 120
 Мисюра М. Й. 98, 205
 Міхєєв І. П. 154
 Міхєєв П. І. 178
 Міхєєнко П. І. 84
 Мічудик Й. 145
 Міщенко Я. П. 209
 Могила П. Г. 91, 182
 Могильний П. Н. 123
 Могучов П. Т. 202
 Мозгов О. С. 81
 Мойсеєнко М. А. 78
 Молекин О. І. 107
 Молодцов (Бадаєв) В. О. 197
 Молод І. С. 132
 Молотков О. В. 223
 Морозов П. М. 198
 Москаленко А. Т. 204
 Московенко І. В. 202
 Москаленко І. Ю. 178
 Москаленко М. О. 49
 Мостовий П. К. 166
 Мошкін М. О. 149
 Мошко А. Ф. 91, 180
 Мудрагеля С. С. 155
 Музальов І. О. 113
 Музика А. П. 186
 Музиченко Г. А. 93
 Мукагов Ш. Б. 91
 Мулік П. І. 230
 Муравйов І. А. 122
 Муравйов І. Й. 77
 Муравйов І. О. 95
 Мурга Б. А. 134
 Мурзагараєв А. 162, 222
 Мурзін Д. Б. 138, 139, 221
 Мурін Я. 145
 Муха М. А. 198
 Мухойд Г. Г. 183
 Мюллер В. 231
 М'ясніков П. І. 89

- Набока С. Ф. 60
 Нагорнов І. І. 136
 Наделін М. Я. 19, 98, 220
 Назаренко В. П. 91
 Назарько П. Є. 173
 Найдєк Л. І. 39
 Найман 145
 Намазов Т. Г. 107
 Накс В. А. 58
 Налєпка (Рєпкин) Ян 35,
 55–57, 277
 Наливайко К. О. 50, 210
 Настєнко В. П. 138
 Насурлаєв І. Г. 107
 Науменко В. Є. 87
 Науменко С. Ю. 180
 Науменко Т. Ю. 180
 Наумов М. І. 8, 11–13,
 15–18, 24, 47, 62, 64, 68,
 90, 178, 196, 207, 211,
 266, 269, 274, 281, 295,
 296
 Наєнко І. Ю. 231
 Нєвмєржицький І. М. 60
 Нєгрєєв М. Г. 83
 Нєгробов Г. О. 85, 86
 Нєкко Т. П. 116
 Немна С. С. 191
 Нєстєрчук Г. П. 98, 206
 Нєумивака Н. Н. 176
 Нєчаєв І. І. 187
 Нєчитайло О. С. 202
 Нєжєгородов А. Я. 213
 Нєжєнєць Ф. К. 202
 Нєжнєк В. Є. 32, 33, 117, 119
 Нєжнєк Я. Г. 160
 Нєикитюк М. Д. 160
 Нєичипорєнко О. Є. 60
 Нєикітєнко А. Ф. 89
 Нєикітєнко М. О. 91
 Нєикітін З. І. 55, 129
 Нєикітін О. І. 126
 Нєиколасєв В. О. 81
 Нєиколасєв Д. К. 69, 70, 128,
 129, 133
 Нєиколєнко М. М. 58
 Нєиколєтов В. С. 134
 Нєиконов М. О. 107
 Нєовак Є. 148
 Нєовик П. С. 181
 Нєовик А. С. 63
 Нєовиков І. І. 110
 Нєовиков І. П. 80, 81
 Нєовиков О. Є. 120, 162, 221
 Нєовиков С. М. 33, 47
 Нєовиков С. П. 87
 Нєовотний Г. О. 86
 Нєовотний Ф. 157
 Нєос А. А. 78
 Нєосак Л. 153
 Нєохрїн Ф. Г. 157
 Нєужїн І. Є. 227
 Нєужний І. М. 91
 Обидін С. А. 109
 Обушинський А. В. 226
 Овєєнко Г. П. 178
 Овчарєнко Д. І. 199
 Одицєв П. В. 164
 Одуха А. З. 15–17, 70, 113,
 114, 122
 Оксанєнко М. І. 219
 Олашин І. М. 136
 Олєйников П. М. 169
 Олєксандров Г. П. 132
 Олєксєнко С. А. 17, 33, 47,
 95, 121, 122, 127
 Олєнєвичєв О. З. 173, 222
 Олєнюк О. Н. 96, 188
 Олєсїнський Є. А. 232
 Олєфирєнко М. Я. 164
 Олїйник С. І. 72
 Олїйник П. С. 181
 Олоничив В. 157
 Омєльчєнко І. Я. 178
 Онїщєнко С. В. 197
 Онончєнко Ф. Л. 122
 Онопчєнко Ф. Л. 95
 Опришко К. Т. 201
 Орєхов Й. Д. 81
 Оришчяк П. П. 183
 Орлов 78
 Орлик М. І. 199
 Орлов М. С. 83
 Орловський М. А. 106
 Ормандї Й. 141
 Осєчкін С. П. 177
 Осика А. Є. 216
 Осипєнко І. О. 91
 Осипов В. О. 231
 Осипов М. І. 171
 Осипов С. К. 122
 Осип'ян А. М. 63
 Ослонський 101
 Охрємчук О. А. 60
 Охромков Я. 163
 Паван С. 145
 Павєлєць 100
 Павлєнок В. А. 84
 Павличєнко І. І. 221
 Павлїков А. О. 145
 Павловський М. І. 217
 Павловичєнко С. І. 198
 Павловичєнко І. І. 120
 Пазик М. Т. 107
 Паламарчук Л. Х. 29
 Палєха С. Н. 16, 184
 Палїй В. О. 165
 Палїй М. А. 91, 183
 Палїйчук І. І. 122
 Палїнський М. П. 129
 Палуїн 257
 Панас М. М. 134
 Панасєнко Є. І. 179
 Панїкаров Д. М. 86
 Панфілов С. Г. 156
 Панчєнко М. Ф. 184
 Панчук Д. П. 70
 Парнюк І. Н. 215
 Пархоменко М. Л. 173
 Пархоменко О. Т. 118
 Пасєкуєнов М. П. 124
 Пасїчний П. Г. 167
 Пасменко Г. Г. 184
 Пастухов Л. М. 171
 Пастушєнко І. Т. 62, 211
 Пасько А. А. 63
 Пасько М. Т. 182
 Патрин А. І. 78
 Пєрєвєртун П. І. 91, 181
 Пєрєкальський Г. О. 46
 Пєрєпєлищїн О. П. 113
 Пєрєсунько М. С. 112
 Пєрєтергов О. М. 154
 Пєрєчинський М. М. 175, 228
 Пєтїн М. 23
 Пєтрєнко Г. С. 182
 Пєтрєнко М. Н. 180

- Петренко М. С. 204
 Петренко П. П. 106
 Петренко 208
 Петрікей П. І. 63
 Петров Г. Г. 32
 Петров Є. І. 186, 222
 Петров М. І. 113
 Петров О. Є. 91, 185
 Петров 255
 Петровський М. Ф. 229
 Печений С. О. 159
 Печкан І. М. 152
 Пижиков О. Ф. 91
 Пилипчук Д. Г. 107
 Писарев М. С. 198
 Письменний Я. Б. 58
 Півень К. І. 37
 Підгаєцький М. Ф. 159
 Підгорний В. І. 169
 Піддубний Ф. Є. 70
 Підлипняк І. М. 216
 Піддубний З. С. 216
 Підтиченко М. М. 29
 Плесконосос Г. Н. 55
 Плоскуняк Ф. 151
 Пінхусович Б. А. 109
 Пірковський Л. А. 122
 Піскарьов В. І. 110, 115, 284
 Пісковський А. У. 215
 Піскунов А. А. 196
 Плаксин Г. Т. 63
 Плацак Б. 155
 Плотников О. О. 211
 Плузніков С. М. 98, 205
 Поветкін П. К. 226
 Повторенко О. С. 33, 97
 Погорелов К. І. 54, 69, 208
 Погорелов Ф. І. 214
 Погорелов 258
 Погребенко В. С. 37, 46
 Погребняк А. Й. 202
 Погудін В. А. 231
 Поддубін О. Н. 78
 Подкара О. В. 95
 Подкоритов 295, 296
 Подтикян Я. П. 123
 Подушель С. 157
 Поздєєв С. А. 117
 Покидько Ф. Т. 168
 Покровський Г. В. 185
 Покровський Г. Ф. 280, 291, 292
 Пола Т. І. 20, 135, 147, 299
 Полгар Я. 228
 Поленцов І. І. 187
 Полиський М. П. 55
 Полиця І. Ф. 112
 Поліщук Т. Є. 58
 Поліщук П. І. 223
 Поліщук Ф. Є. 202
 Поляк А. 141
 Полонець Я. 144
 Полумиско О. Г. 223
 Поляк Т. 157
 Полякович Я. 143
 Полярін Д. Т. 183, 219
 Пономаренко В. П. 190
 Пономаренко М. М. 141
 Пономаренко М. П. 226
 Пономаренко П. 267
 Пономарьова М. З. 208
 Поп Д. М. 136
 Попко І. Ю. 219
 Попов В. М. 148
 Попов Д. С. 205
 Попов І. В. 196
 Попов І. І. 93
 Попов К. К. 144, 153, 180, 299
 Попов М. І. 84
 Попов М. М. 182
 Попов О. Ю. 70, 128, 134
 Попов П. Г. 228
 Попович І. О. 225
 Попудренко М. М. 7, 15, 33, 47, 77, 79, 80, 83, 115, 266, 267, 284, 289
 Порохнавець М. Г. 152
 Посвятенко Ю. Т. 118
 Потешкін Й. П. 127
 Потірайло В. А. 167
 Потуржанський І. Ф. 60
 Похалюк Т. П. 113
 Похилько П. П. 222
 Прасол Г. В. 213
 Преймаков Г. П. 101
 Прибура М. В. 106, 126
 Примак І. К. 16, 84, 85, 182
 Прискока А. І. 78
 Присяжнюк І. Ф. 187
 Притков А. П. 227
 Прищепка І. В. 174
 Прищепка І. С. 175, 228, 229
 Прищепін П. І. 226
 Прокин Г. 16
 Прокин Т. Ф. 101, 185, 221
 Прокопенко П. Ф. 227
 Прокошук М. А. 162
 Проненко С. Ю. 101, 223
 Пронін М. І. 174, 222
 Протасов З. Г. 209
 Протасевич Г. С. 34
 Простасинський К. С. 89
 Прохоренко Г. С. 171
 Прохорак В. І. 54, 102, 103
 Прудніков П. М. 110
 Пугачов В. П. 157
 Пузанов М. М. 103
 Пушан Й. 141
 Пушак Й. 151
 Пустовий С. М. 123
 Пуцько О. І. 196
 Пушко С. З. 54, 72
 Пшеничний М. І. 190
 Радзей М. О. 201
 Радул М. С. 154
 Радько І. І. 81, 162
 Ражев М. Ф. 98
 Раженков 254
 Раздобудько М. М. 96
 Разиньков І. К. 215
 Разумов 58
 Райх Р. 232
 Рахманов Ш. 140
 Рванов Д. І. 57, 279
 Рєбрін Я. П. 113
 Рева П. Ф. 54
 Резнік О. Ю. 215
 Резніченко А. Г. 217
 Резуто Д. М. 20, 147, 156
 Рейсдорфер М. 228
 Ренгевич 252
 Рєнденко І. Ф. 122
 Рєндулич Л. 22
 Рєнов В. І. 127
 Рєнський П. Т. 109
 Рєпешко В. П. 191

- Репкін (Ян Налепка) 277
 Решетко Я. 155
 Решетняк І. Д. 62
 Решетняк І. К. 226
 Решетько І. В. 58
 Ржецький А. П. 137
 Рибак А. Г. 72
 Рибак С. В. 194
 Рибалко С. С. 251
 Рибаченко Г. О. 112
 Рибаченок І. М. 143, 154
 Рижик А. Т. 122
 Рижиков Ф. Т. 163
 Рижов І. Д. 228
 Рижов М. Я. 208
 Риков І. Т. 127
 Рилін 147
 Ріс 107
 Рітношик А. 144, 153
 Ровняк Ю. 144
 Рогачек Я. 147
 Рогоза В. А. 215
 Рожко В. Ю. 190
 Рожковський В. І. 100
 Розанович-Грозний Т. Ф. 184
 Розенберг А. 12
 Рокосовський К. К. 291
 Романенко В. Г. 54
 Романов М. К. 199, 204
 Романчук К. П. 113
 Ромашкін М. І. 203
 Росстольний В. І. 77
 Ростовцев 245
 Руденко Б. І. 169
 Руденко М. Т. 163
 Рудич М. А. 115, 116, 284,
 288, 295, 296
 Рудка 100
 Руднев О. Г. 198
 Руднев С. В. 8, 14, 28, 35, 47,
 49, 50, 52, 278, 279, 286,
 290
 Рудницький І. І. 72
 Рудов В. Г. 204
 Рудь Я. Г. (Формусаті) 88
 Рудько М. П. 32
 Рузавін В. М. 113
 Рунов М. І. 134
 Русак В. І. 98, 205
 Русин В. П. 152
 Руткой В. 230
 Рябикін І. Ф. 145
 Рязанов М. М. 155
 Сабанський К. І. 96
 Сабуров О. М. 12, 15, 16, 28,
 33–35, 47, 53, 54, 57, 65,
 69, 75, 80, 81, 85, 99, 100,
 103, 113, 119–121, 129,
 132, 161, 207, 208, 259,
 260, 267, 268, 270–272,
 274, 276–279, 286, 287,
 289, 293
 Саванін В. Є. 134
 Саванін В. Ю. 70, 128
 Савельєв М. Я. 224, 229
 Савицький І. П. 86
 Савицький П. П. 143
 Саврай А. П. 170
 Савченко (секр. Змієвського
 райкому КП(б)У) 257
 Савченко 246, 254
 Савченко Ф. Р. 184
 Саганюк А. Я. 50
 Садиленко О. М. 153
 Садовник (Васильєв) Д. Д.
 159
 Садовниченко П. А. 168
 Саєнко В. М. 170
 Сайченко С. Ф. 172
 Салай М. Г. 16, 83, 124, 284
 Салов О. М. 215, 257
 Самарін В. Є. 78
 Самков Г. А. 117
 Самойлов І. А. 251
 Самусевич М. П. 154
 Самчук (Бондаренко) П. Х.
 161
 Санков С. О. 19, 98, 100, 221
 Сапожинський П. Г. 106
 Сапронов А. Г. 113
 Сап'ян Ф. М. 165
 Саран Б. М. 159
 Саранча Т. М. 195
 Саричев В. Ф. 87
 Сасов М. С. 78
 Сатановський Р. Я. 19, 35,
 55, 81, 100
 Сахно 245
 Сашко В. В. 33, 75
 Сашко В. О. 211
 Сваричевський В. В. 89, 173
 Свердлик П. Д. 192
 Светлов С. В. 157
 Свириденко Л. С. 212
 Свиридов О. П. 55
 Світецький Л. К. 119
 Світличний П. М. 179
 Свягиня Л. В. 152
 Сеєн С. Г. 34, 35
 Седлар В. 147
 Седлер О. О. 78
 Седнев Г. М. 197
 Селенко О. І. 169
 Селивоненко Г. Д. 55
 Селіщев Д. М. 136
 Семеней М. М. 178
 Семенець О. П. 202
 Семенихін С. С. 117
 Семенчук М. О. 62, 211
 Семинішин М. О. 124
 Семікін І. В. 80
 Сенін І. С. 32
 Сень І. Д. 210
 Сеньї М. 227
 Сербул І. Т. 222
 Сербулов К. М. 199
 Сергієнко 243
 Сергієнко В. Т. 7, 28, 30
 Сергієнко П. О. 62
 Сергій П. О. 89
 Серебрянський С. О. 112
 Сечанський М. С. 135, 137,
 141, 146, 299
 Седлачек А. 144
 Сєров І. 255
 Сиворонов Я. І. 101, 195
 Сивушкін 144
 Сидоренко І. Ю. 215
 Сидоренко Л. М. 188
 Сидоренко П. П. 96
 Сидоренко Ф. Ю. 218
 Сидорук М. Ф. 106
 Сидорчук Г. О. 118
 Сизов Ф. Я. 182
 Сикало І. М. 181
 Симоненко І. Б. 81
 Симоненко М. А. 219
 Симоненко М. Д. 93

- Симонова 258
 Синельник М. В. 213
 Синегуб Р. І. 91
 Сильгоубов Р. І. 180
 Сипливий А. І. 63
 Сирваровський Й. Й. 218
 Сироїд О. Я. 219
 Сиромолотний 253
 Сиромолотний І. К. 28, 37, 47
 Сисоєв Н. М. 91, 180
 Ситник В. М. 164
 Сичев П. П. 219
 Сікора С. 153
 Сімбінцев М. 155
 Сінельник М. В. 216
 Сіренко Г. М. 195
 Січанський Л. 143
 Скипа С. В. 190
 Скірда М. М. 64
 Складар А. А. 119
 Скороходов А. 157
 Скороходів І. Г. 89
 Скринник К. М. 182
 Скубо І. Е. 69, 70, 94, 121, 122
 Славик К. 155
 Славінський Є. Й. 154
 Славкін Л. 147
 Слесарев В. Т. 116
 Слещов П. С. 170
 Слинько І. І. 29
 Слосарев І. М. 173, 284, 288
 Сметана Д. З. 162
 Сметанін Д. З. 96
 Сметанін М. В. 157
 Смик А. П. 212
 Смілевський М. В. 221
 Смірнов В. Ю. 225
 Смірнов І. Г. 132
 Смірнов М. С. 183
 Смолянов Б. С. 168
 Смужаниця В. І. 136
 Снігир П. М. 80
 Снігур С. П. 181
 Сніжевий К. І. 136
 Сніжинський А. А. 94, 122, 156
 Собєсяк Юзеф (Макс) 19, 161
 Собонович О. М. 70, 128, 134
 Сова А. С. 160
 Сокіл В. 157
 Соколов В. Ф. 40
 Соколов К. С. 231
 Соколов М. П. 184
 Соколовський Є. Х. 203, 219
 Соколюк Г. Ф. 189
 Сокурєнко О. К. 194
 Соловйов В. К. 170
 Соловйов І. К. 122
 Солов'яненко М. М. 165
 Солодовніков П. А. 225
 Солодченко К. К. 180
 Солонін Н. Г. 60
 Солюнов О. 147
 Солфетніков П. Д. 195
 Сонін М. Т. 89
 Сопілков Г. Т. 136
 Сопілков С. Т. 174
 Сорока М. Ф. 89
 Сорока С. Д. 119
 Сосновцев П. Я. 116
 Софран Б. М. 118
 Сохань П. А. 149
 Сошин О. А. 132
 Сосновський В. М. 54, 208
 Спиця С. К. 72
 Співак М. С. 6, 28, 30, 32, 37, 38, 249
 Сподаренко М. Я. 182
 Спуста А. 145
 Срібний Г. В. 229
 Стадник М. Н. 118
 Стадник Т. М. 63
 Сталін Й. 6, 10, 247, 256, 259, 260, 264, 270, 271, 274, 288, 290-292
 Станек Ю. 155
 Станко В. 147
 Становський Г. У. 196
 Старинець М. Ф. 113
 Стариченко П. С. 176
 Старінов І. Г. 17, 39, 40, 46
 Старовойтов М. М. 58
 Стародуб І. І. 160
 Старостін М. Л. 126
 Старухін І. Г. 173
 Старченко В. Ф. 28, 30, 32
 Старченко Є. А. 173
 Старченко Ю. А. 89
 Стаховський 183
 Стекольніков Г. М. 224
 Стендер І. П. 152, 218
 Степанов А. І. 173
 Степанов І. П. 138, 139
 Степанов К. В. 63, 211
 Степанов О. С. 154
 Степанов С. Ф. 60
 Степанюк С. С. 148
 Степаняк Г. Р. 96
 Стехов С. Т. 162
 Шешенко Г. О. 136
 Шіранко С. 154
 Стольний І. І. 203
 Столяренко Т. Ю. 213
 Стоцький В. І. 94
 Стратилат М. І. 93
 Страх О. С. 101, 136
 Стрельцов Р. С. 224
 Строгов О. І. 220
 Стройков М. М. 186
 Строкач Т. А. 7, 16, 17, 22, 28, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 42-44, 71, 148, 260, 263, 270, 283, 287, 296, 297, 300
 Строкачук Ф. Т. 127
 Струкачов М. М. 159
 Ступак В. Г. 163
 Сук В. Я. 202
 Сулим І. С. 124
 Сулим М. К. 107
 Сумароков Д. Ф. 179
 Суран В. Г. 152
 Сурков В. І. 137
 Сурков В. М. 113
 Сурков М. О. 135
 Суський-Матвеев П. Й. 186
 Сутягін Г. М. 227
 Сухоплюєв І. Ф. 225
 Сухоруков Д. Т. 101
 Сухосиров В. К. 81
 Сушко В. М. 191
 Сушко М. І. 78
 Сябрюк П. Ф. 85, 86
 Табулевич І. Т. 31, 39
 Талаж Т. 228
 Талацко Й. Ф. 145
 Талиса Я. Ш. 159

- Таран О. Д. 221
 Тараненко Я. Є. 187
 Таранущенко М. М. 16, 87,
 88, 109, 289, 291, 292
 Таранюк К. А. 87, 88, 291
 Тарасін П. А. 89
 Тарасенко І. В. 176
 Тарасенко О. Я. 164
 Тарасенко Ф. Ф. 58
 Тарасов М. М. 62
 Таратинов Ф. Я. 143
 Таратуго Б. І. 63
 Таратуго М. В. 17, 54, 99, 119
 Татарчук С. Ф. 225
 Таурій М. Г. 126
 Текутьєв М. Т. 159
 Тележко П. Ф. 116
 Темник І. Д. 202
 Терешин В. І. 103
 Терешонок А. І. 229
 Терещенко 258
 Терещенко П. С. 124
 Тесар Р. 155
 Тетянюк М. І. 186, 222
 Тимофєєв В. Г. 33
 Тимофєєв М. М. 165
 Тимофєєв К. А. 199
 Тимофєєнко О. І. 215
 Тимошенко Й. В. 97
 Тимчук Г. К. 113
 Типпельскірх К. 22, 23
 Титов О. М. 118
 Тиховод К. Н. 187
 Тихомиров І. О. 120
 Тичина Л. П. 127
 Тишкевич Я. К. 95
 Тімченко Ф. М. 164
 Тіндур Ф. 154
 Тіссо 137
 Тіщенко 299
 Ткалов П. В. 91
 Тканко О. В. 136, 174, 218,
 299
 Ткаченко М. А. 176
 Ткаченко П. Д. 199
 Ткаченко П. П. 188
 Ткаченко Ф. І. 191
 Ткачук Г. Г. 80
 Ткачук Л. В. 166, 197
 Ткачук П. Я. 100
 Тобухов М. А. 186
 Товстенко М. С. 181
 Товстогон Д. Ф. 109
 Токар І. Г. 50
 Томаш Ф. О. 88
 Томашевський В. А. 113
 Тоскалюк М. Т. 218
 Трало К. Ю. 207
 Транквіліцький В. В. 124
 Третьак Л. 184
 Трещотка Р. І. 178
 Тринаков М. П. 126
 Тристан В. М. 149
 Трифонов (Югов) М. М. 170
 Трофимов О. І. 95
 Трофимчук І. С. 127
 Троян П. О. 143
 Трубієнко В. Т. 202
 Трубчанінов Д. А. 213
 Трухачов К. Ф. 89
 Тудораки О. О. 225
 Тульських С. А. 225
 Туманович 297
 Тундуков 133
 Турек 147
 Турикін Г. Ю. 137
 Туров В. А. 63
 Туртуков В. Н. 195
 Тутка К. Й. 201
 Тутник Б. С. 78
 Тухачевський М. 23
 Тюканько І. Т. 223
 Тюренков О. А. 113
 Тютмін О. В. 124
 Тягун А. 135, 152
 Угер М. 155
 Удовиченко Г. В. 208
 Улітовський М. К. 172
 Улянов Ф. І. 55, 132
 Уралов І. І. 37
 Урозніязов А. 145
 Усанов О. А. 206
 Уста Дюла 174, 175, 227,
 228, 299
 Устинов М. П. 86, 171
 Ушаков В. С. 16, 23, 54, 85,
 86, 277, 289, 291, 292
 Ушаков І. М. 71
 Уш'як Ян 138, 139
 Фабри Ю. 148
 Фабрицій І. І. 152
 Фадєєв Д. А. 226
 Фальковський С. Д. 55, 129
 Фашанг В. 145
 Фащенко О. М. 210
 Федін В. С. 123, 181
 Федоренко В. В. 193
 Федорняк М. 107
 Федоров Б. 147, 157
 Федоров В. В. 187
 Федоров Г. П. 118
 Федоров І. П. 17, 33, 54, 80,
 97, 99, 120, 275, 277
 Федоров І. Ф. 126
 Федоров Л. К. 34, 55
 Федоров М. О. 55
 Федоров М. С. 94, 95
 Федоров О. П. 214
 Федоров О. Ф. 12, 13, 16, 17,
 22, 28, 30-35, 47, 51, 57,
 59, 61, 73, 77, 114, 115,
 147, 256, 266, 270, 274,
 275, 279, 280, 285-287,
 289, 294, 295
 Федоров Ф. П. 69
 Федорчук 254
 Федчук К. Л. 171
 Федчук О. Ю. 172
 Фельдан Л. 153
 Фельчер С. 143
 Фесенко В. Г. 165
 Фесенко Ф. С. 50
 Фестер В. 155
 Фесюн П. П. 207
 Фея С. 157
 Філімонов Д. М. 151
 Фігула М. Г. 93
 Філімонов 178
 Філімонов А. М. 62, 211
 Філіпов 204
 Філіпов І. Н. 58
 Філіпов В. П. 226
 Фільков В. П. 62
 Філюк О. Ф. 161
 Фінєнко М. М. 208
 Форест'єр Ж. 135

- Формусаті — див. Рудь Я. Г.
 Форост М. 141
 Фоукал Ф. 139
 Фрайберг П. А. 202
 Фрединський Ю. А. 186
 Френчик Д. 155
 Фреттер-Піко 14
 Фролов А. І. 212
 Фролов Н. Б. 58
 Фролов С. В. 58
 Фронтов О. А. 116
 Фурсенко В. І. 81
 Футьянов А. С. 154
 Хабібунін 246
 Хабінець М. Г. 98, 206
 Хабіров Б. Х. 129
 Хабло О. 18
 Халімов Н. Г. 58
 Халкулін Б. 58
 Халько Г. С. 84
 Харитоненко Т. М. 103
 Харламов 246
 Харченко А. Е. 117
 Харченко Г. З. 109
 Харченко П. Д. 117
 Хвищук Д. Г. 98
 Хвостіков І. В. 135
 Хвостіков І. Т. 135
 Хижняк 288
 Химич П. Я. 141
 Хитриченко І. О. 16, 86, 91,
 171, 289, 291
 Хільчук П. М. 60
 Хіміч М. Г. 230
 Хлебанов І. Р. 77, 115
 Хлякін А. П. 71, 72, 280
 Ходаков М. С. 167
 Холмецький О. Г. 89
 Холод Л. В. 203
 Хомаєр Г. фон 12
 Хоменко А. С. 33
 Хоменко В. П. 126, 175, 230
 Хоменко П. З. 123
 Хоменко Я. А. 28, 30
 Хорольський С. П. 123
 Хорошко Г. В. 103
 Хорошман М. Є. 200
 Хотін Л. М. 230
 Хохол П. М. 136
 Хохуда О. П. 93
 Храповський М. А. 217
 Храпко В. І. 135
 Храстин Б. 135, 136
 Хрустальов Г. М. 101
 Хрущов М. С. 7, 8, 36, 38,
 43, 243, 273, 284, 289,
 291, 292, 294, 295
 Худинець П. І. 175, 228
 Хуржін І. А. 232
 Хуторний В. С. 208
 Царгуш З. Ш. 95
 Царьов О. П. 72
 Цах О. 231
 Цахілов Д. Х. 133
 Цветков О. Я. 69
 Цветков П. І. 126
 Цезар Ю. 24
 Цендровський А. Й. 172
 Цендровський І. Й. 172
 Цендровський О. Й. 172
 Цибочкін О. П. 83
 Цибулька Ф. 155
 Цибульський Г. М. 197
 Циганенко П. Ю. 208
 Циганков В. К. 107, 126
 Цимбал М. А. 169
 Цимбалинець І. І. 152
 Цимбаліст І. Е. 33, 80
 Ципкін М. М. 163
 Ципрїх А. 157
 Цюпа І. А. 29
 Чабан М. М. 88
 Чабанов М. В. 89
 Чавров Д. Г. 149
 Чайка А. 15
 Чайка І. С. 50
 Чалий 257
 Чаплигін М. І. 81
 Чаплін І. Г. 169
 Чеботарьов О. М. 95, 122
 Чепіга В. П. 18, 19, 124, 125
 Чепурний І. Ф. 14, 30, 34, 35,
 91, 291, 292
 Червоний М. А. 227
 Черв'яковський М. А. 203
 Черевиченко 250
 Череп П. Г. 219
 Черкашин Ф. М. 118
 Черненко К. А. 216
 Чернецький П. Г. 129
 Черних В. 196
 Чернишов П. Г. 86
 Чернов П. А. 143
 Чернуха Х. М. 78
 Чернявський К. І. 118
 Черняховський Г. Д. 154
 Чех О. 145
 Чехов О. К. 177
 Чечоткін Д. Ф. 81
 Чибіс Т. І. 170
 Чижов С. Д. 18, 130, 132, 295
 Чикалов П. І. 169, 170
 Чинцов С. В. 80
 Чирков О. М. 112
 Чичба Н. М. 94, 122, 127
 Чорний 100
 Чорнобай М. 98
 Чорнобровкін А. М. 72
 Чуб М. М. 154
 Чубар І. І. 231
 Чубун І. В. 50
 Чуєв Г. М. 168
 Чумель А. М. 226
 Чунін М. І. 129
 Чурилов А. 156
 Чурилов П. Я. 213
 Чуряк А. 155
 Чухнов М. Г. 191
 Шабаль Д. О. 209
 Шабанов М. К. 226
 Шавловський М. Н. 103
 Шагат А. А. 141
 Шаден 100
 Шадрін Є. І. 229
 Шахун К. Т. 95, 113, 122
 Шакута Г. Ф. 84
 Шалфей Є. Ф. 178
 Шамберг 255
 Шамін М. І. 149
 Шангін Б. Г. 18, 19, 69, 70,
 128, 129, 133, 295
 Шанін К. К. 32
 Шатаєв А. І. 122
 Шафарчик 100
 Шахнович В. О. 162
 Шахуняц Я. С. 188

- Швець П. П. 136
 Шевелєв 291
 Шевельов Д. Є. 168, 257
 Шевирьов О. І. 93
 Шевляков А. С. 118
 Шеврла Й. П. 231
 Шевцов Г. А. 212
 Шевченко А. Г. 226
 Шевченко Г. П. 167
 Шевченко І. Д. 29, 32
 Шевченко Л. П. 191
 Шевченко С. С. 225
 Шевчук П. О. 69
 Шедов П. Т. 124
 Шейченко І. Г. 203
 Шелевер І. В. 152
 Шелєпський І. 145
 Шелест З. Г. 178
 Шелест С. П. 19, 114
 Шеломцев М. Г. 98
 Шелудько І. Л. 110
 Шелудько С. О. 84
 Шелушков Г. І. 34
 Шелєлев І. А. 216
 Шершньов М. В. 37
 Шестов О. Д. 148
 Шибо Я. 145
 Шикалов І. А. 78
 Шиманський В. А.
 (Ліщенко П. П.) 160
 Шимко О. 154
 Шинкар І. Г. 98
 Шинкарьов О. Ф. 39
 Шип Ф. 154
 Ширяєв М. М. 221
 Шитов І. І. 15, 33, 54, 69, 94,
 113, 121, 128, 217, 277
 Шитов О. М. 81, 206
 Шишкалов П. І. 229
 Шишко І. Я. 70, 94, 122, 127,
 161
 Шинмарьов І. С. 98, 206, 207
 Шинмарьов К. 206
 Шиншов З. П. 165
 Шкловський І. М. 84
 Шкляренко О. В. 55
 Шкворода С. О. 161
 Шкодячек М. 135
 Школенко О. М. 91, 180
 Шконда Г. А. 163
 Шкриняр Я. 141
 Шкрабацький Т. М. 118
 Шкрябач Я. П. 18, 35, 110,
 115, 284
 Шкуратько К. Я. 77
 Шкуренко І. Г. 179
 Шлапак Д. Є. 223
 Шлямар Г. М. 171
 Шляхта О. І. 214
 Шмалько М. С. 165
 Шмат С. А. 81, 206
 Шнайдер Г. 237
 Шольц Я. 143
 Шпак В. О. 224
 Шпаков Ф. Х. 168
 Шприньк Г. 155
 Шпроха Г. 141
 Шрап Л. 157
 Шрамчук А. С. 228
 Штобо М. 157
 Шукаєв М. І. 18, 106, 140,
 297, 299
 Шульга П. Г. 50, 52
 Шуляк П. О. 172
 Шумак М. А. 69
 Шумак М. І. 128
 Шумейко О. Л. 96
 Шутов О. Т. 210
 Шутров О. М. 128
 Шутько П. Ф. 214
 Шуфлярський Я. 141
 Шушпанов І. Я. 33, 71, 73, 280
 Шушурін А. Я. 29
 Шебетівський Є. П. 148
 Шебетун А. І. 62
 Шедров В. І. 178
 Шедров В. К. 123, 181
 Шерба І. М. 198
 Шербаков М. І. 112
 Шербацький І. М. 160
 Щербина М. Й. 193
 Щербина Ю. Г. 169
 Щетинський І. Л. 89
 Щирій І. А. 191
 Щукін Г. О. 143
 Щукін Г. П. 143
 Шуковський Є. І. 78
 Шученко І. С. 187
 Юдін М. 194
 Юрачка Ф. 154
 Юркий М. 157
 Юрков Ю. Є. 98, 207
 Юрченко І. В. 63
 Юшкович 100
 Яблоновський Д. Т. 98
 Яблочник (Клюйко) М. Н.
 111
 Ягупов (Єгупов) 299
 Якаб Я. 141
 Яковенко І. М. 195
 Яковенко Я. К. 188
 Яковлев В. Г. 98
 Яковлев І. П. 19, 120, 162, 221
 Яковлев І. Р. 216
 Яковлев П. Ю. 179
 Яковлев Ф. Є. 184
 Яковчук І. М. 113
 Ямчук К. П. 95
 Янкевич С. А. 100
 Янчевський О. Н. 122
 Янчицький М. І. 118
 Яременко В. Є. 33
 Яременко О. Н. 190
 Яремчук В. А. 19, 173
 Ярмо К. О. 185
 Ярмоленко М. К. 93
 Яровий А. С. 219
 Ярош 249
 Ярош В. О. 190
 Ярошевич О. С. 122
 Ярошенко 257
 Ярошенко М. М. 109
 Ярошенко С. С. 78
 Яценко О. І. 176
 Яценко П. Ю. 183
 Яценко Я. В. 172
 Яцок К. Т. 112
 Яшин А. М. 78
 Ященко І. С. 124

ЗМІСТ

Передмова	3
Партизани України (1941–1945 рр.)	5
Нелегальний ЦК КП(б)У	26
Український штаб партизанського руху	36
Представництва Українського штабу партизанського руху при військових радах фронтів	43
Обласні штаби партизанського руху	47
Сумське партизанське з'єднання	49
Житомирське партизанське з'єднання	53
Чернігівсько-Волинське партизанське з'єднання	57
Житомирська партизанська дивізія ім. М. О. Щорса	60
З'єднання Українських кавалерійських партизанських загонів	62
Тернопільське партизанське з'єднання ім. М. С. Хруцова	69
Вінницьке партизанське з'єднання	71
Чернігівське партизанське з'єднання ім. Героя Радянського Союзу М. М. Попудренка	77
Рівненське партизанське з'єднання № 2 “За Батьківщину”	80
Полтавське партизанське з'єднання ім. В. М. Молотова	83
Партизанське з'єднання № 8 ім. В. І. Чапаєва	84
Партизанське з'єднання ім. І. Ф. Боровика	85
Чернігівське партизанське з'єднання ім. М. Коцюбинського	87
1-ше Молдавське партизанське з'єднання	88
З'єднання партизанських загонів Київської області ім. М. С. Хруцова	91
Чернігівське партизанське з'єднання “За Батьківщину”	93
Кам'янець-Подільське партизанське з'єднання ім. Маршала Радянського Союзу Г. К. Жукова	94
Кіровоградське партизанське з'єднання ім. К. Е. Ворошилова	96
Рівненське партизанське з'єднання № 1	97
З'єднання польських партизанських загонів ім. Тадеуша Костюшка	100
Донецьке партизанське з'єднання ім. Героя Радянського Союзу І. І. Копьонкіна (з'єднання “Грозний”)	101
Волинське партизанське з'єднання ім. В. І. Леніна	102
Партизанське з'єднання ім. Й. В. Сталіна	106
Партизанське з'єднання ім. М. О. Щорса Чернігівської області	109
2-ге Молдавське партизанське з'єднання	110
2-га партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна Вінницької області	111

Кам'янець-Подільське з'єднання ім. Ф. М. Михайлова	113
1-ша Польська партизанська бригада ім. Ванди Василевської	114
З'єднання партизанських загонів ім. В. Н. Боженка	115
Партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова представництва УШПР при Військовій раді 2-го Українського фронту	116
Партизанська кавалерійська бригада ім. В. І. Леніна	117
Рівненське партизанське з'єднання ім. М. О. Щорса	119
Кам'янець-Подільське з'єднання партизанських загонів	121
Партизанське з'єднання "Рижого"	123
Партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова	124
З'єднання партизанських загонів ім. С. М. Будьонного представництва УШПР при Військовій раді 2-го Українського фронту	126
Кам'янець-Подільське партизанське з'єднання ім. Г. І. Котовського	127
Партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова	128
Партизанське з'єднання ім. С. М. Будьонного	129
Партизанське з'єднання ім. 24-ї річниці РСЧА	132
Партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова	133
1-ша Чехословацька партизанська бригада ім. М. Штефаника	135
Партизанське з'єднання Закарпатської України представництва УШПР при Військовій раді 4-го Українського фронту	136
1-ша партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна	137
1-ша Моравська партизанська бригада ім. Я. Жижки	138
Особлива партизанська бригада ім. К. Готвальда	140
Чехословацька партизанська бригада ім. Я. Налепки	141
2-га Чехословацька партизанська бригада "За свободу слов'ян"	143
2-га Словацька партизанська бригада ім. М. Штефаника	144
Партизанська бригада ім. Яношика	145
Чехословацьке партизанське з'єднання ім. Я. Жижки	147
З'єднання партизанських загонів ім. М. Ракоші	148
Партизанське з'єднання ім. В. І. Чапаєва	149
1-ша Чехословацька партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна	150
Закарпатське партизанське з'єднання	152
1-ша Словацька партизанська бригада ім. М. Штефаника	152
Партизанське з'єднання ім. М. С. Хрущова	153
2-га Чехословацька партизанська бригада ім. Й. В. Сталіна	155
Партизанська бригада ім. В. Н. Боженка	155
Чехословацьке з'єднання партизанських загонів ім. О. В. Суворова	156
4-та партизанська бригада	157

Списки партизанських загонів і груп, які не входили до складу з'єднань, дивізій, бригад	159
Вінницька область	159
Волинська область	161
Дніпропетровська область	162
Донецька область	166
Житомирська область	170
Закарпатська область	173
Запорізька область	176
Івано-Франківська область	177
Київська область і м. Київ	177
Кіровоградська область	185
Луганська область	195
Львівська область	196
Миколаївська область	197
Одеська область	197
Полтавська область	200
Рівненська область	204
Сумська область	207
Харківська область	213
Херсонська область	217
Хмельницька область	217
Чернівецька область	218
Чернігівська область	219
Список партизанських загонів і груп УШПР та його представництв при військових радах фронтів, які діяли за межами Української РСР	220
Схеми та таблиці	233
Документи	241
Іменний покажчик	300

Науково-довідкове видання

УКРАЇНА ПАРТИЗАНСЬКА 1941 – 1945

ПАРТИЗАНСЬКІ ФОРМУВАННЯ ТА ОРГАНИ КЕРІВНИЦТВА НИМИ

Редактори:

О. А. Варгата, О. В. Серьогіна

Коректор *З. Д. Резницька*

Комп'ютерна верстка

І. І. Артеменка

Оригінал-макет виготовлено
у Парламентському видавництві

Підписано до друку 10.12.2001. Формат 70 × 90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 23,40 + 1,17 вкл.

Обл.-вид. арк. 22,61 + 0,75 вкл. Тираж 500 прим. Вид. № 273.

Зам. № 200/110.

Парламентське видавництво

04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Тел.: 212-12-61, факс: 212-10-18.

Свідоцтво Держкомінформу України

№ 69 від 29.05.2000 р.

Віддруковано у ТОВ «Лінгвоцентр» спільно з ТОВ «Факт»

61057, м. Харків, вул. Донець-Захаржевського, 4а/4б.

Тел./факс: (0572)128-124, 127-712.